પૂજ્ય શ્રી લાધાજીસ્વામી સ્મારક ગ્રંથમાળા-મણકો ૨૪ મો

श्रीं अर्हम्

શ્રી રાયપસેણઇય સુત્ત

[ગુજરાતી અનુવાદ ટિપ્પણો સાથે]

અનુવાદક

પંડિત બેચરદાસ જીવરાજ દોશી

ભારતીનિવાસ સોસાયટી, અમદાવાદ

ઉપોદ્ઘાત લેખક

જૈન મુનિ શ્રી છોટાલાલજી

(લીંબડી સંપ્રદાય)

મૂલ્ય ૧૦ આના

પ્રકાશક
નાથાલાલ ડાહ્યાભાઈ શાહ
વ્યવસ્થાપક,
પૂજ્ય શ્રી લાધાજીસ્વામી પુસ્તકાલય,
લીંબડી

વીર સંવત ૨૪૬૨, વિ સં ૧૯૯૨ ઈ સ ૧૯૩૫
આવૃત્તિ ૧ લી પ્રત ૧૦૦૦

મુદ્રક
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલ
ધી ડાયમંડ જ્યુબિલી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
સલાપોસ રોડ, અમદાવાદ

આભારપત્ર

આ પુસ્તકની પ્રસિદ્ધિમા આર્થિક મહાય આપનાર
ઉદાર ભાઈ બહેનોના નામ

૨૫૧ શુભ દાનના શોખીન એક સદ્‌ગૃહસ્થ, મુબઈ
૫૧ શ્રી મહાલક્ષ્મીબાઈના સ્મરણાર્થે,
હા પોચાલાલ પિતામ્બરદાસ શાહ, અમદાવાદ
૫૦ શ્રીયુત હરખચદ કાળીદાસભાઈ વારીયા, ભાણવડ
૨૫ સ્વ પુત્ર નરભેરામના સ્મરણાર્થે શ્રી માનસીંગ ટોકરશી મહેતા
ખાખરા–જીવાપર
૨૫ શ્રી વનમાળીદાસ હરજીવનદાસ, ઉનપેટા
૨૫ શ્રી કાનજી જાદવજી શાહ, પોરબદર
૨૫ એક બ્હેન તરફથી, વાકાનેર
૨૫ શ્રી હરખચદ ભગવાનભાઇ તનમાણીયા, લિંબડી, હાલ–લાહોર
૨૨ એક સદ્‌ગૃહસ્થ મુબઈ
૨૦ માતુશ્રી જીવીબાઈના સ્મરણાર્થે
હા શાંતિલાલ નાથાલાલ શાહ, કલોલ
૧૦ શ્રી જેઠાલાલ મેઘજીભાઇ મોચી જેતપુર (કાઠીવા)
૧૦ શ્રી હરરાજ કાનિદાસ શાહ, ખીરસરા (ઘેટીયા)
૧૦ શ્રી પાનાચદ ત્રીભુવનદાસ શાહ ,, ,
૫ શ્રી ગોપાળજી રૂગનાથભાઇ શાહ, પ્રાંત શિરસ્તેદાર, માદરા
૫ શ્રી જગજીવનદાસ ત્રીભુવનદાસ સંઘવી, રાજકોટ
૫ શ્રી મગનલાલ જીવરાજ મોરબીયા, રાપર (કચ્છ વાગડ)
૫ શ્રી વલ્લભજી કેશવજી પતીરા, કાનાવડ
૫ શ્રી દયાળજી જીવરાજ કોઠારી, ,,
૫ શ્રી જેઠાલાલ પુરુષોત્તમ શાહ, ,
૫ શ્રી શાન્તિલાલ વનમભાઈ શાહ, પાણમણા
૫ શ્રી ચાકરબાઇ નાગર બ્રાહ્મણ–ખીરસરા (ઘેટીયા)
૫ શ્રી લક્ષ્મીચદ માનસિગભાઇ માયવાવાળા, હાલ–કરાચી
૫ શ્રી ઘેલાભાઇ કુવરજી શાહ ધ્રાગધ્રાવાળા, હાલ–કરાચી
૫ શ્રી પોપટલાલ મહાદેવભાઈ ,, ,

૫ શ્રી હિંમતલાલ નાગરદાસ રાણપુરવાળા હા ૧-કેરાની.
૫ શ્રી દીપચંદભાઈ ગુલાબભાઈ શાહ મોરબીવાળા „
૫ શ્રી રતિલાલ અમરચંદભાઈ ધ્રાંગધરાવાળા „
૫ શ્રી નાનાલાલ જસરાજભાઈ જુનાગઢવાળા „

પૂજ્ય શ્રી લાધાજીસ્વામી સ્મારક ગ્રંથમાળા

જૈન મુનિ શ્રી છોટાલાલજીકૃત પુસ્તકો

મણકો ૧-૨ વિદ્યાસાગર ભાગ ૧ રૂ ૦-૮-૦ ભાગ ૨ રૂ ૧
„ ૩ સદુપદેશ કુસુમમાળા (છઠ્ઠી આવૃત્તિ) ભેટ
„ ૪ માદાની માવજત ૦-૨-૦ (નથી)
„ ૫ શ્રી ભક્તામર મંત્રમાહાત્મ્ય (બીજી આવૃત્તિ) રૂ ૧-૦-૦
„ ૬ વિશુદ્ધ પ્રેમપ્રવાહિની (પ્રેમકાવ્ય સંગ્રહ) ૦ ૧૨-૦ (નથી)
„ ૭ પૂ. શ્રી લાધાજીસ્વામીનું જીવનચરિત્ર રૂ ૦-૮-૦ (નથી)
„ ૮ વિદ્યાસાગર ભાગ ૩ જો (છપાય છે)
૯ ઈશ્વરસ્તુતિ (અ. સુ. પરીક્ષાર્થે) ૦-૧-૬
„ ૧૦ મદાંધની મસ્તી -૧-૬
„ ૧૧ મ્હારી વિતક વાતો ૦-૪-૦ (નથી)
„ ૧૨ પવિત્ર પ્રમદાનું પરાક્રમ (કથા) ૦-૧૦-૦
૧૩ શ્રી લઘુ કાવ્યબત્રીસી (કાવ્યો) ૦-૮-૦
„ ૧૪ અપવિત્ર વસ્ત્ર વિરુદ્ધ પવિત્ર ખાદી (ચિત્રો) ભેટ
„ ૧૫ લાખા પટેલની લાકડી (બોધક વાર્તા) ભેટ
„ ૧૬ શ્રી લઘુ સદ્‌બોધ પુષ્પમાળા (ભેટ) નથી.
„ ૧૭ ત્રિરત્ન (ભેટ) મણકો ૧૮ સામાયિક સૂત્ર (ભેટ)
„ ૧૯ બે હાથ જોડી (સર્વમાન્ય પ્રાર્થના) ૦-૪-૦
„ ૨૦ સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર ૦-૨-૦
„ ૨૧ નવરત્ન (ભેટ)
„ ૨૨ શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રનો અનુવાદ ૦-૧૦-૦
„ ૨૩ માયાવી સંસાર ૨-૦-૦
„ ૨૪ શ્રી રાયપસેણીય સૂત્રનો અનુવાદ ૦-૧૦-૦
„ ૨૫ પાંચ જ્ઞાનનો નકશો ૦-૨-૦

ભેટ આપવાના દરેક પુસ્તક દીઠ ૧ આનો પોસ્ટેજ મોકલવું

પૂજ્ય શ્રી લાધાજીસ્વામી પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપક
બાહેલા પરા, લીંબડી (કાઠિયાવાડ)

પ્રકાશકનું નિવેદન

પૂજ્ય શ્રી લાધાજીસ્વામી પુસ્તકાલય, જે સસ્થા તરફથી આ પુસ્તક બહાર પાડવામા આવ્યુ છે, તે જાહેર પ્રજાના ઉપયોગ માટે ખુલ્લુ મૂકવામા આવેલુ એક પુસ્તકાલય છે આ સસ્થા તરફથી જૈન ધર્મના વિધવિધ પુસ્તકો આજસુધીમા બહાર પાડવામા આવ્યા છે, અને વિશેષ પુસ્તકો ધીરેધીરે પ્રસિદ્ધ કરવાનો તેનો સંકલ્પ છે સૂત્રાનુવાદોમા આ પુસ્તક બીજુ છે બે વર્ષ પૂર્વે મુનિ શ્રી છોટાલાલજી અનુવાદિત 'પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્ર' બહાર પાડવામાં આવ્યુ હતું પ શ્રી બેચરદાસજીએ સૂત્રગ્રંથો સશોધાવી પ્રસિદ્ધ કરવાની કરેલી સૂચનાને પાર પાડવાનું સામર્થ્ય સસ્થા ધરાવતી થાય એવો અભિલાષ છે

સં ૧૯૭૪ ના ભાદરવા મહિનામા વઢવાણ કેમ્પમા મુનિરાજ શ્રી છોટાલાલજી તથા મુનિ શ્રી લક્ષ્મીચદ્રજી ચાતુર્માસ રહ્યા હતા, ત્યારે તેમને શ્રીમાન કવિવર શ્રી નાનાલાલ દલપતરામનો મેળાપ થયો પૂર્વે પણ એવા અનેક મેળાપ થયા હતા કવિશ્રીએ તે સમયે કહ્યુ કે જૈન સાધુઓ જ્ઞાનદાન સબધે સંકુચિત વૃત્તિના હોય છે, કારણકે તેમને જે પુસ્તકો ભક્તો તરફથી વહોરાવવામા આવે છે તે તેઓ પેટી પટારામા ગોંધી રાખી દેશ-દેશાતરમા વિહરે છે, અને પુસ્તકો કેદમા પુરાયના પડ્યા રહે છે—કોઇના ઉપયોગમા આવતા નથી આ કથનમા મુનિરાજ શ્રી છોટાલાલજીને સત્ય રહેલુ લાગ્યુ અને તેમણે તથા મુનિ શ્રી લક્ષ્મીચદ્રજીએ વિચાર કરી પોતપોતાની પાસેના બધા છાપેલા પુસ્તકો ૧૯૭૫ ના કાર્તક સુદી ૧ ના દિવસે ઉક્ત પુસ્તકાલયને અર્પણ કરી, કવિ શ્રી નાનાલાલને હસ્તે જ પુસ્તકાલય ખુલ્લુ મુકાવ્યુ, ત્યારથી જાહેર જનતા તેનો લાભ લઇ રહેલી છે તે તે વખતે ૪૫૦ થી ૫૦૦ ના આશરે પુસ્તક હતા તેની વ્યવસ્થા તે સમયે શ્રી ગોપાળજી રઘનાથભાઇ (હાલ સાદગ

શિરસ્તેદાર) કરતા ૭ વર્ષ સુધી તેમણે તે કામ કર્યું અને ખૂબ કાળજીથી પુસ્તકો સાચવ્યા, વધાર્યાં તથા તે માટે કેટલાક ભોગો પણ આપ્યા ધર્મ કે જ્ઞાતિના ભેદભાવ વિના સૌને મુફત પુસ્તકો વાચવા અપાતા એટલે માત્ર રૂ ૧૦૦ ના વાર્ષિક ખર્ચમા પુસ્તકાલયનો નિભાવ થતો તેમની રાજકોટ ખાતે બદલી થવાથી બે ત્રણ જુદા જુદા વ્યવસ્થાપકોએ કામ ઉપાડ્યુ પરંતુ તેમને હાથે પુસ્તકાલય અવ્યવસ્થિત થયુ અને તેનું નામ પણ કલંકિત થયુ આથી મુનિઓનું મન નારાજ થયુ અને પુસ્તકાલય વીંખી નાખી જૂદા જૂદા ગામના બીજાં પુસ્તકાલયોને થોડા થોડા પુસ્તકો મોકલી આપવાનો તેમણે વિચાર કર્યો પરન્તુ શેઠ જેશીંગભાઇ પોચાલાલ પીતાંબર દાસ શ્રી ચુનીલાલ વ શાહ, શ્રી સુખલાલ દ ખધાર, શ્રી ખુશાલચંદ હી મવાણી શ્રી નથાલાલ ડાહ્યાભાઇ શાહ વગેરેએ મુનિઓને એવી ઉતાવળ ન કરવા સૂચવ્યુ, અને શ્રી નાથાલાલે વ્યવસ્થા કરવાનુ માન્ય રાખવાથી પુસ્તકાલયને વ ણાણ કેમ્પમાથી ઉઠાવી લીંબડી ખાતે લઇ જવામા આવ્યુ, તે અત્યારે સારી રીતે ચાલી રહ્યુ છે પુસ્તકાલય માટે જાહેર રસ્તા પર મકાન ભાડે લેવામા આવ્યુ છે અને ત્યાથી બધા પુસ્તકો જિજ્ઞાસુઓને મુફત વાચવા મળતા હોવાથી તેનો સારી પેઠે લાભ લેવામા આવે છે આજે પુસ્તકાલયમા ૧૬૫૦ પુસ્તકો છે નવા પુસ્તકો ખરીદવામા આવે છે અને જૂનાની મરામત કરવામા આવે છે તે ઉપરાત મકાનભાડાનું પણ ખર્ચ કરવામા આવે છે આ બધા ખર્ચને પહોચી વળવા માટે કોઇ જાતની કાયમી આવક નથી, એટલે પુસ્તકાલય તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામા આવતા પુસ્તકોની આવકમાથી એ ખર્ચ કરવામા આવે છે આ સસ્થા કાઇક વધુ સંપન્ન સ્થિતિમા આવે તો મોટા પુસ્તકોની પ્રસિદ્ધિ અને પ્રચાર કરવાનું ખર્ચ પણ ઉપાડી લેવાનો તેનો અભિલાષ પરિપૂર્ણ થાય જનતાની ઉદારતા અને સહાયકો ઉપર તેનો આધાર છે

પૂજ્ય શ્રી લાધાજીસ્વામી પુસ્તકાલય, લીંબડી

ઉપોદ્‌ઘાત

(૧)

'શ્રી રાયપસેણુઇય સુત્ત' જૈન સમાજમાના શ્વેતામ્બર જૈન વિભાગમા સન્માન્ય છે, બીજો દિગંબર જૈન વિભાગ જૈન સૂત્રોને માન્ય રાખતો નથી શ્વેતામ્બર જૈન વિભાગ મૂળ સૂત્રોને શ્રી તીર્થંકરદેવકથિત માને છે, દિગમ્બર જૈન વિભાગ તેમ માનવાની ના કહે છે શ્વેતામ્બર જૈન વિભાગમાનો મૂર્તિપૂજક વિભાગ જે ૪૫ આગમોને માને છે, અને અમૂર્તિપૂજક–સ્થાનકવાસી જૈન વિભાગ જે ૩૨ સૂત્રોને માને છે, તેમા રાયપસેણુઇય સૂત્રનું મહત્ત્વનું સ્થાન છે તેમા પ્રદેશી રાજા અને પાર્શ્વપ્રભુના સંતાનીય શ્રી કેશી કુમારશ્રમણનો પ્રસંગ છે કેશી કુમારના ઉપદેશથી પ્રદેશી રાજાની જીવનચર્યા સુખ્ડુ માગે પરિવર્તન પામે છે અને તે અત્યત તપસ્વી જીવનશેષ જીવી, ક્ષમા ધારણ કરી, મૃત્યુ પામી, સૂર્યાભ વિમાનમા સૂર્યાભદેવ તરીકે ઉત્પન્ન થઇ મહાઋદ્ધિનો ઉપભોગ કરે છે, એવુ દેવત્વ પામનાર પ્રદેશી રાજાની જીવનચર્યા એજ આ આખા સૂત્રનું એકલ તેજસ્વી કિરણ છે, એમ આપણે સક્ષેપમા કહી શકીએ

મૂર્તિપૂજક વર્ગ અને સ્થાનકવાસી વર્ગ આ સૂત્રને એક બીજી દષ્ટિથી વિવાદનું કેન્દ્ર બનાવે છે સૂર્યાભદેવ જિનપ્રતિમાનુ પૂજન કરે છે, એને મૂર્તિપૂજક વર્ગ અત્યત મહત્ત્વ આપીને એમ સિદ્ધ કરે છે કે જિનપ્રતિમા સૂત્રમા કહી છે, એટલે કે મૂર્તિપૂજા કેવળી ભાષિત છે, અતિપ્રાચીન છે અને દેવલોકમા તેમજ મનુષ્યલોકમા મૂર્તિપૂજાને મહત્ત્વનું સ્થાન છે સ્થાનકવાસી વર્ગ કહે છે કે મૂર્તિપૂજા એ તો દેવોનો કુળાચાર છે, પરન્તુ સૂર્યાભદેવે જે જિનપ્રતિમાનું પૂજન કર્યું હતું એમ સૂત્રમા કહ્યુ છે તે કયા જિનની–કયા તીર્થંકરની પ્રતિમા હતી, એ સૂત્રમા કહ્યુ નથી, વળી .

પ્રતિમા હોય તે તે શાશ્વતી હોય, મનુષ્ય લોકમાની પ્રતિમા પેઠે અશાશ્વતી ન હોય જિનનો અર્થ કાઈ એક તીર્થંકર ભગવાન એવોજ થતો નથી, છતા જો તે કોઈ તીર્થંકરની પ્રતિમા હોય તો તેને આદિ હોય, અને જેને આદિ હોય તેનો અંત પણ હોય એટલે મનુષ્ય લોકમાની અશાશ્વતી પ્રતિમાની પૂજા શાસ્ત્રસિદ્ધ થતી નથી આવા તો બીજા અનેક વિવાદના મુદ્દાઓ છે, પરન્તુ જે મુદ્દાએ માટે આ સૂત્ર યોજાયુ છે તે મુદ્દાઓ ઉપર થી ઓજ પોતાના લક્ષને કેન્દ્રીભૂત કરે છે રાયપસેણીય સૂત્ર ભગવાને કહ્યુ તે સૂર્યાભદેવની પેઠે મનુષ્યોએ પ્રતિમાપૂજન કરવુ એમ ઉપદેશવાને કહ્યુ નથી કે પ્રતિકૂળ પતિને પત્નીએ ઝેર દઈને મારી નાખવો એમ સૂચવવા માટે પણ કહ્યુ નથી, પરન્તુ પ્રદેશી રાજાને કેશી કુમારશ્રમણ પાસેથી જે આત્માવિષયક તત્ત્વજ્ઞાન સાપડ્યુ હતુ, તેથી તેનો જે અદ્ભુત જીવન પલટો થયો હતો, અને તેથી કરીને તે જે ઉચ્ચ પ્રકારના દેવત્વને પામ્યો હતો તે પ્રબોધવાને આ સૂત્ર યોજાયુ હતુ અને તેટલા પૂરતો નિષ્કર્ષ જ તેમાથી કાઢવો જોઈએ આ તત્ત્વ આ સૂત્રમા સળગ રીતે ઓતપ્રોત થઇ રહ્યુ છે

સાધ્ય એક જ હોવા છતા સાધન જૂદા જૂદા હોઇ શકે છે ધર્મ આચરતા પ્રત્યેક મુમુક્ષુનુ સાધ્ય મોક્ષ હોય છે એ વિષે વિવાદ નથી, વિવાદ માત્ર સાધન સંબંધે છે પણ જ્યારે એ સાધન જ સાધ્ય બની જાય છે, ત્યારે વિવાદનુ સ્થાન વિતડા અને કલહ લે છે વર્તમાન કાળની એ એક વિષમતા છે હું સ્થાનકવાસી વર્ગનો એક સાધુ છુ અને લીંબડી સંપ્રદાયમા દીક્ષા પામ્યો છુ મારી લીંબડી-સાપ્રદાયિકતા એમ બોલે કે મારા સપ્રદાયમા રહી ધર્મ આચરનાર જ મોક્ષનો અધિકારી બની શકે, મારી સ્થાનકવાસી વર્ગીયતા એમ ઉચ્ચરે કે મારા વર્ગની માન્યતા પ્રમાણે ધર્મનું પાલન કરે તો જ આત્મા મુક્ત દશાને પામે મારૂ જૈનત્વ એમ કહે છે કે જૈનેતરોએ કદાપિ મુક્તિની આશાજ રાખવી નહિ અને મારૂં આર્યત્વ એમ ઘોષણા કરે

કે આર્યાવર્તમા જન્મ પામ્યા સિવાય આ બ્રહ્માડનો એક પણ જીવ મોક્ષમાર્ગી થવાનો નથી તો મારા સંપ્રદાય, વર્ગ, ધર્મ કે કુળવા ળાઓ ભલે ગર્વથી ફુલાય, પરતુ હું તો એમ જ માનુ કે મને એકાંત સાધનમોહ ઉપજ્યો છે-સાધ્ય પ્રતિની મારી દૃષ્ટિ ચલિત થઇ ગઇ છે આવી જ રીતે જ્યારે જ્યારે હું જૈનો અને જૈનેતરોના પરિચયમા આવુ છુ, ત્યારે ત્યારે હું તેઓની નરી સાધનપ્રિયતા જોઇને નિશ્વાસ નાખુ છુ અને સાધ્યસાધનાની વાતો પૂછુ છુ ત્યારે કોઇ કોઇ તરફથી જ કાઇક સતોષકારક જવાબ મેળવી શકુ છુ તાત્પર્ય એ છે કે સાધન સબધીની આપણી ચિતા આજકાલ એટલી બધી વધી ગઇ છે કે સાધ્ય તરફ આપણી દૃષ્ટિ સ્થિર રહી શકતી નથી, અને પરિણામ એ આવે છે કે આપણે કેવળીકથિત સૂત્રોના તત્ત્વને પચા વવાનો વિચાર પણ કર્યા વિના એ સૂત્રોમાના ઇતર અશોને ઝટ પકડી લઈ તેને વાગોળવા મ ડી જઇએ છીએ આજ દૃષ્ટિપૂર્વક સૂત્રોને માન્ય રાખનારા જૈન ભાઇઓને અને સાધુઓને હું એક વિનતિ કરવા ઇચ્છુ છુ મૂર્તિપૂજક કે અમૂર્તિપૂજક જૈનોના જે ગચ્છો, સમ્પ્ર દાયો કે સમુદાયો હોય, તેમણે એ સૂત્રનવનીતને પચાવતા કેવળ સાધ્ય તરફ લક્ષ રાખવુ જોઇએ છે નવનીતને છૂટુ પાડનારી છાશ જાડી-પાતળી કે ખાટી-મોળી ભલે હોય, પરન્તુ એ છાશ માટેના વિવાદ-વિતડાને જ્યાસુધી છોડવામા નહિ આવે, ત્યાસુધી પેના નવ નીત તરફ આપણી નજર જવાની નથી, આપણે તે આરોગનારા નથી, તેને પચાવી શકવાના નથી, અને તો પછી આખુ જીવન સાધન વાગોળવામા વીતાવી સાધ્યથી તો દૂર ને દૂરજ રહેવાના અને સાધન વાગોળવામાય આપણે પોતે મોજ માનતા હોઇએ એ ત્યાસુધી ઠીક છે, પરન્તુ આપણો પડોશી પણ એજ સાધન વાગોળે તોજ તે આપણો બધુ, નહિતો આપણો શત્રુ, એવી માન્યતા અને તેનો પ્રચાર તો અહિંસાધર્મને તિલાજલિ દેવા બરાબર છે પૂજક-અમૂર્તિપૂજક જૈન સમુદાયો આ સાધનભેદને

વિત ન અને કેવલને ચોરી રહ્યા છે, તેનો તેઓ વિચાર કરી જુએ એટલુજ ઈચ્છુ છુ

(૨)

રાયપસેણુઈય નો પએસી રાજા અને બૌદ્ધ 'દીઘનિકાય નો પાયાસી રાજા એ બેઉ એકજ વ્યક્તિ હોય એમ માનવાના કારણો પ બેચરદાસજીએ ટિપ્પણમા દર્શાવ્યા છે, તે જોતા એને એક ઐતિહાસિક વ્યક્તિ માની શકાય તેમ છે મહાવીર ભગવાનના કાળ આર્યાવર્તમા આત્મતત્ત્વજ્ઞાનના જે મત-મતાંતર પ્રવર્તતા હતા તે જોતા આત્મા અને દેહને એકજ માનનાર ચાર્વાકવાદી કોઈ રાજા હોય એ શક્ય છે, અને એવા રાજાને કેશી કુમારશ્રમણે આત્માની નિત્યતા પુનર્જન્મ અને ઈહલોક તથા દેવલોકને આકળનારી જીવન ચર્યા વિષે ઉપદેશ આપી તેની શકાઓનુ નિવારણ કરી તેનો જીવન પલટો નીપજાવ્યો હોય એ પણ શક્ય છે તત્કાલીન જે જે માન્યતાઓએ જનતાને ચાર્વાકવાદ તરફ ઘસડી હોય, તે તે માન્યતાઓનુ નિરસન એક રાજા સમીપે કરવામા આવ્યુ હોય, અને પછી તે આખા પ્રકરણને મહાવીર ભગવાને સૂર્યાભદેવના પરિચયકાળે ગૌતમાદિને કહી સમજાવ્યુ હોય એ સભવિત છે

પૂર્વજન્મ હતો, વર્તમાન જન્મ છે અને પુનર્જન્મ થશે-અર્થાત્ આત્માનું નિત્યત્વ એ વર્તમાનમાજે બધા આર્ય ધર્મોનો પાયો મનાય છે ભારતમા ધર્મમથનના કાળમા વિવિધ દર્શનો એ પાયા સબધેજ વિવાદે ચડ્યા હતા પરતુ છેવટે આત્માની નિત્યતા માન્ય રાખનારા ધર્મોજ વિજયી નીવડી પ્રચાર પામ્યા હતા જૈન ધર્મ એ ધર્મોમાનો એક છે પરદેશી પ્રજાના આગમન સાથે પશ્ચિમના જડવાદની અસર ભારત પર થઈ અને પૂર્વજન્મ-પુનર્જન્મ વિષેની માન્યતા ડગમગવા લાગી ત્યારે પશ્ચિમમાથીજ આવેલી થીઓસોફી એ માન્યતાને સુદૃઢ કરવામા દેશના બીજા ધર્મોની સાથે રહી અને તેણે પણ કાઈક કાર્ય કરી બતાવ્યુ સ્વ ડૉ બેસેંટે પુનર્જન્મ

વિષે લખ્યુ "પૂર્વે મન-વચન-કર્મથી કરેલ પ્રત્યેક પાપને માટે ભોગવવાનું છે જેવુ વાવ્યુ હશે તેવુ લણવાનુ છે નરકારાધીન સબન્ધીઓ આવી મળે છે પૂર્વજન્મમા જે જે જીવો દુ ખ પામ્યા હશે તે તે આવી પડશે. પોતે દુ ખ દીધુ હશે અથવા દેવરાવ્યું હશે, અથવા જેમા પોતે અજાણતા પણ કાઇ ભાગ લીધો હશે તે સર્વ પાછા એકઠા થવાના આ નવીન જન્મ ધારણ કરનારના સબંધમા પ્રારબ્ધાનુસાર એવા માણસો આવે છે પૂર્વજન્મનુ તેને વિસ્મરણ થઇ ગયુ હોય છે, એટલે એ સર્વ વાતનું જ્ઞાન હોતુ નથી નવા વસ્ત્ર ધારણ કરી જૂના દૂર કરવાના છે, પણ તે રંગરૂપમા આગળના જેવાજ છે શરીર વસ્ત્ર સમાન છે જીર્ણ વસ્ત્ર પહેરી કરવા પાપો કાઇ તેને ઉતારી નવા પહેરવાથી જતા રહેતા નથી પહેરનાર તો તેનો તેજ છે પાપનો ખરો કરનાર તે છે, એટલે તે કર્મ ભોગવવા જોઇએ તે સ્પષ્ટ છે" પરન્તુ જૈન અને બીજા આર્ય ધર્મોએ તથા થીઓસોફીએ જે કાંઈ કાર્ય કર્યું હતું, તે પાછુ વર્તમાનકાળે ભુસાવા લાગ્યુ છે યુરોપમા જડ-વિજ્ઞાનના વિકાસની સાથે જડવાદ પહેલા કરતા વધારે જોરથી વિસ્તરવા લાગ્યો છે તેની અસર ભારત પર થવા લાગી છે, અને આત્માની નિત્યતા વિષેની શ્રદ્ધા નવતર કેળવણીથી રંગાએલાઓમા ડગમગી રહી છે કહેવાની જરૂર નથી કે આત્માની નિત્યતા ઉપરથી શ્રદ્ધા ઉડી જતા મનુષ્ય એવો જડવાદી બને છે કે તે ઇતર મનુષ્યો તથા પ્રાણીઓ પ્રત્યેના પોતાનો માનવધર્મ વિસરી જાય છે, ઇહલોકને જ માનવામા શ્રદ્ધાવાળો તે ઇહલોકમાજ સુખી થવાના એક સાધ્ય ઉપર દૃષ્ટિ ઠેરવીને જીવે છે અને તેથી તેનું પોતાનું શાશ્વત કલ્યાણ તો થતુ નથીજ, પરન્તુ તે ઇતર પ્રાણીઓને પણ અનેક રીતે ઉપદ્રવકારક બને છે પ્રદેશી રાજા એનું એક પ્રાચીન દૃષ્ટાન્ત છે જીવનમાથી આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિનો જ્યારે લોપ થાય છે, ત્યારે તેના આવા ફળ આવે છે તે જડવાદમા સપડાતા જતા અને માહોમાહે ધુરકી રહેલા પશ્ચિમના દેશો

માન કાળના દૃષ્ટાન્તરૂપ છે આત્માના નિત્યત્વનો બોધ કરનારા જૈનાદિ આર્ય ધર્મો અને તેના અનિત્યત્વને સિદ્ધ કરવા મથતા પાશ્ચાત્ય વૈજ્ઞાનિકોની દલીલોની સમાલોચના કરીને તેનો નિર્ણય કરવાનુ આ સ્થાન નથી, તેમજ ખુદ યુરોપમા એ બેઉ તત્ત્વજ્ઞાનની શાખાઓ વિષે વિદ્વાનોમા વિવાદ ચાલી રહેલો હોઈ તેના કોઈ પૂર્ણ અભ્યાસીએજ એ વિષે એક સ્વતત્ર ગ્રથ લખવો જોઈએ એવી મારી માન્યતા છે છતા એટલુ તો હુ નિશ્ચિત રૂપે કહી શકુ છુ કે આત્માની નિત્યતા વિષેની શ્રદ્ધા વર્તમાન વ્યવસ્થિતિને સુખે જીવન નિર્વહવા માટે જેટલી કલ્યાણકારક અને ઇષ્ટ છે તેટલીજ આત્માની અનિત્યતા વિષેની માન્યતા અકલ્યાણકારક અને અનિષ્ટ છે

(૩)

અધશ્રદ્ધાનો આ યુગ નથી જો કે જનતાની શ્રદ્ધા કેળવવા માગનારા સાપ્રદાયિકો તો બહુધા તેને અધશ્રદ્ધાને માર્ગેજ દોરે છે એ અધશ્રદ્ધાની કેળવણીનો પ્રત્યાઘાત અશ્રદ્ધાના સ્વરૂપમા પડતો જનતામા જોવામા આવે છે એ અશ્રદ્ધાને ટાળી સુશ્રદ્ધાને સ્થાપવા માટે વિજ્ઞાનની સહાય લેવામા આવે તો તે ઉપયોગી થઇ પડે છે પૂર્વકાળમા સામાન્ય જનતા આધુનિક સમયના જેટલી જડ-વિજ્ઞાનમા આગળ વધેલી નહિ હોય, એટલે કેવળી ભગવતે સૂત્રરૂપે સત્યો કહી સભળાવ્યા એ સૂત્રો એજ સ્વરૂપમા પછીની જનતાને ન પચે એમ જણાયા, ત્યારે ટીકાકારોએ એ સૂત્રો ઉપર વિસ્તૃત ટીકાઓ રચી અને તેમા વિજ્ઞાનની સહાય લીધી પણ એ વિજ્ઞાન વર્તમાન જડ વિજ્ઞાન નહોતું આત્મવિજ્ઞાન અને મનોવિજ્ઞાન એ ટીકાઓમાથી સ્ફુરતુ આપણે કેટલેક અશે જોઇએ છીએ આધુનિક સમય તો જડવિજ્ઞાનની કસોટીએ એ સૂત્રકથિત સત્યોને કસી જોવાની જિજ્ઞાસાવાળો છે, એટલે નવીન દૃષ્ટિએ એ સૂત્રો ઉપર ટીકાઓ રચાય તે અત્યત આવશ્યક છે આ અનુવાદને અતે નોટના ટિપ્પણોમા પડિતજીએ અનેક સ્થળે શકાસ્થાનો નિર્દિષ્ટ કરેલા છે, તેમા વિજ્ઞાનદૃષ્ટિ અપેક્ષિત રહેલી છે વિજ્ઞાનદૃષ્ટિએ લખેલી ટીકાઓની આ-

ધુનિક કાળની ક્ષુધા તેમાથી વ્યક્ત થાય છે વર્તમાન વિદ્વાનો આ ક્ષુધા પ્રતિ લક્ષ આપશે ?

જેઓ આત્માની નિત્યતાને સ્વીકારે છે તેઓ—તે તે ધર્મશાસ્ત્રો પણ–દેવલોકના અસ્તિત્વને માન્ય રાખે છે એ દેવલોકના દેવો પણ હવે જડવિજ્ઞાનની કસોટીએ ચડવા લાગ્યા છે ! દેહમાથી આત્મા છૂટો પડે છે ત્યારે તેનો વાયુરૂપ દેહ કેવો હોય છે તે જોવા માટે પાશ્ચાત્ય દેશોમા અખ્તરાઓ થઈ રહ્યા છે અને તે અખ્તરાઓ આત્માની નિત્યતાનો પુરાવો આપનારા નીવડી રહ્યા છે પ્રદેશી રાજાએ કેશી કુમારશ્રમણની સમીપે દેહ અને આત્મા એકજ હોવાના પક્ષમા જે દૃષ્ટાંતો તથા દલીલો આપ્યા હતા તે કરતા વધારે બારીકીવાળા પ્રયોગોદ્વારા દેહના મૃત્યુ પછીના આત્માના–સૂક્ષ્મ દેહના અસ્તિત્વને અવલોકવામા આવે છે પ્રેતાત્મવિજ્ઞાન—જેને અગ્રેજીમા સ્પિરિચ્યુ-એલિઝમ કહે છે–પણ પાશ્ચાત્ય દેશોમા એટલુ આગળ વધ્યુ છે કે તેથી મૃત્યુ પછીના સૂક્ષ્મ દેહના અસ્તિત્વને દૃષ્ટિનો વિષય પણ બનાવી શકાય છે થીઓસોફી અને પ્રેતાત્મવિજ્ઞાનની પારભાષામા કહું તો આ સૂક્ષ્મ દેહ એ દેવત્વ, અને તેનો સ્થૂળ દૃષ્ટિથી કરાતો સાક્ષાત્કાર એ દેવનુ વૈક્રિય સ્વરૂપ હોઇ શકે

પર તુ જૈન શાસ્ત્રમા અને ઇતર ધર્મશાસ્ત્રોમા પણ એ દેવ-લોકના દેવોના જે પ્રમારો કહ્યા છે અને તેમના સ્થાન–નામ–સ્વરૂપ–ऋद्धि–શક્તિ આદિના જે વર્ણનો કહેલા છે તે આ વિજ્ઞાનયુગની પ્રેતાત્મવિજ્ઞાનની શોધોને બધબેસતા થતા નથી, તેથી પણ શકા શીલતાને જન્મ મળે છે અને કેટલાકના મન અશ્રદ્ધાની દિશાએ ઢળે છે ઇહલોકના મનુષ્યોને–સાડાત્રણ મણની કાયાવાળા અને સાડાપાચ ફીટની ઉંચાઇ ધરાવતા સ્થૂળદેહધારી માનવોને–એ માનસ દેહવાળા દેવોના અલૌકિક સ્વરૂપાદિ વર્તમાન વાણીમા સમજાવવા માટે કેવી આલેખના કરી બતાવવી જોઇએ તેનો પૂર્ણ વિચાર ભગવતે અને તેમની વાણીને ભાષામા ગૂથનારા ગણધરોએ કર્યો હોવોજ

જોઇએ આ વર્ણનોમા પણ ઘણે સ્થળે એની ઉપમાઓ આવે છે કે જે ઉપમાઓ-સ્થૂળ પદાર્થોની અપેક્ષાઓ-એ તત્ત્વને વાણીદ્વારા કહી બતાવવા માટે પણ ઊણી-અધૂરી લાગતી હોય, અને તે વખતે બધી ઉપમાઓ કરતા પણ વિશેષત્વ સૂચવીને સૂત્રકારને અતોવ માની લેવા પડે છે જે પરિસ્થિતિ વર્ણનાતીત હોય, તે પરિસ્થિતિને વ્યક્ત કરવા માટે આ પ્રકારની ભાષા અને ઉક્તિ, સુરોદ્દગમનો ગાઠ પણ ધ્યાનમા લેતા, મને તો અસ્વાભાવિક લાગતી નથી ઈન્દ્રિયાતીત વિષયો સંબધી ખ્યાલ સેન્દ્રિય મનુષ્યોને આપવા માટે જે શૈલી સૂત્રકારને આવશ્યક લાગી હતી તેજ શૈલીનો વારસો અભિનવ રૂપાતરો સાથે આજના સાક્ષરો અને મહાત્માઓ ધરાવી રહ્યા છે એવુ શુ આપણે જોતા નથી ?

(૪)

મુમુક્ષુનું સાધ્ય મોક્ષ હોય છે તેનું સાધન તેનું ઐહિક મનુષ્યત્વ છે મનુષ્યત્વ મન ઉપર નિર્ભર રહેલું છે, તેથીજ મનુષ્યના બંધ અને મોક્ષના કારણરૂપ મન હોવાનું શાસ્ત્રકારોએ કહેલું છે

શ્રીમાન આનંદધનજી કહે છે –

મન સાધ્યુ તેણે સઘળુ સાધ્યુ
એહ વાત નહિ ખોટી
ઇમ (એમ) કહે સાધ્યુ તે નવિ માનું,
એ કહિ વાત છે મ્હોટી

એવા આ મનને જેમ બને તેમ વધુ સંસ્કારી અને પવિત્ર કરવાથી જ મનુષ્યનું પરમ સાધ્ય સિદ્ધ થઈ શકે તેમ હોવાથી જગતના મહાત્માઓએ અને જ્ઞાની પુરુષોએ મન ઉપર સીધી અસર કરે તેવા ઉપદેશો આપેલા છે

ઇંદ્રાદિકના સુખમાહી મનડુ રમે,
તેવુજ મન રહે નરક સમા દુખમાહ્ય જો

મનની એવી સમસ્થિતિ નીપજાવવા બીજાઓને શીખવવાનો ઉપદેશકોનો પવિત્ર આશય હોય છે મનની આવી સમસ્થિતિ પ્રદેશી

રાજાએ કેશી કુમારશ્રમણના ઉપદેશથી અને તપ-સંયમ વડે સાધી હતી તેનો પરિચય આ સૂત્રમાંથી થાય છે રાણીએ ઐહિક સુખના સ્વાર્થમાં ભાન ભૂલીને રાજાને ઝેર આપ્યુ, એ ઝેરની રાજાને જાણ થઈ ત્યારે પણ રાણી પ્રત્યે રાજાએ સ્હેજ પણ અભાન ધારણ કર્યા વિના દેહ પરનો મમત્વભાવ છોડ્યો, એ મનની અપૂર્વ સમસ્થિતિનું આપણને દર્શન કરાવે છે મનની આવી સમસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરનારજ ઝેર આપનાર પ્રતિ નિર્વૈર બુદ્ધિ ધારણી શકે છે, આત્મરમણના અનુભવી શકે છે, ઇંદ્રાદિકના સુખ તથા નરકના દુખને સમભાવે વેદી શકવા સમર્થ બને છે અને નવા કર્મના બંધનને અટકાવી શકે છે પાપી મનુષ્યો પણ મન ઉપર સીધી અસર કરનાર ઉપદેશોથી બહુધા સન્માર્ગ વળી શકે છે

જનસમુદાયમાં વિશેષ ભાગ સામાન્ય બુદ્ધિશક્તિવાળો હોય છે, તેને એ ઉપદેશશૈલીના લક્ષ્યરૂપ લેખવામાં આવે છે અને એ ઉપદેશ એવા સમુદાયના મન ઉપર અસર કરીને તેમના જીવનને ઇષ્ટ દિશાએ દોરવામાં સહાયક બને છે એટલુ ખરૂં છે કે જેમ જૂદા જૂદા દર્દીઓના દર્દ જૂદા જૂદા હોય છે અને તેમના વ્યક્તિગત ઉપચારો જૂદા જૂદા પ્રકારના કરવા જોઇએ છે, તેમ પ્રત્યેક વ્યક્તિના મન એકજ-સમાન ભૂમિકા ઉપર હોતા નથી, તેથી તેમને માટે ઉપદેશકથાનક તેમજ ઉપદેશશૈલી પણ જૂદા જૂદા હોવા જોઇએ છે, પરન્તુ જેવી રીતે નિષ્ણાત વૈદ્ય અનેક દર્દીઓના સમુદાયના દર્દનું એક સામાન્ય સ્વરૂપ નિરીક્ષીને તેને શક્તિનું ઔષધ આપે છે અને એથી શક્તિ પ્રાપ્ત થતા જૂદા જૂદા દર્દીઓના પૃથક્ પૃથક્ દર્દો એ શક્તિના આવિર્ભાવથી શમવા માડે છે, તેવી રીતે એક જ્ઞાની ઉપદેષ્ટા જૂદી જૂદી પ્રકૃતિના શ્રોતાઓના સમુદાયને એવો સર્વસામાન્ય ઉપદેશ આપવા યત્ન કરે છે કે જે ઉપદેશ પ્રત્યેકના જૂદા જૂદા માનસિક દર્દો ઉપર ઔષધરૂપ નીવડે ઉપર જણાવ્યુ તેમ સામાન્ય જનસમુદાયને લક્ષ્ય કરીને આપવામાં આવેલા ઉપદેશમાં જે વિશિષ્ટ

શૈલી ઉપદેષ્ટાને આવશ્યક લાગી હોય તે શૈલી કોઈ વિશિષ્ટ બુદ્ધિ-શક્તિવાળા શ્રોતાને અણગમતી કે અણુગમતી લાગતી હોય તો ભલે લાગે પરંતુ તેથી જે એમ કહેવું કે શાસ્ત્રકારોએ તો ભોળા લોકોને ભમાવવા માટે વિચિત્ર ઉપદેશો આપ્યા છે અને ન મનાય એવા કથાનકો જોડી કાઢ્યા છે, તેવું કથન તો અજ્ઞાનતાભર્યું છે

આ દર્શ અને વાસ્તવિકતા વચ્ચે અંતર હોય છે, અને હોવાનુંજ વાસ્તવિક સૃષ્ટિનો આદર્શ એવો હોવો જોઇએ કે જે આદર્શરૂપ જ રહે અને તેમાં જ સૃષ્ટિનું આદર્શ પ્રતિ આગળ વધવાપણું રહેલું છે આ કારણથી વાસ્તવદર્શીઓને મન આદર્શમયતા કાલ્પનિક ભલે લાગે, પરન્તુ જ્યાંસુધી આદર્શપ્રતિ કૂચકદમ કરવાના સોપાન-પગથીયા રહેલા છે, એ પગથીયા પર ચડીને ઉચ્ચ-ઉચ્ચતર અવસ્થાને પહોંચનારાના દૃષ્ટાન્તો આ વાસ્તવિક જગતમાંથી પણ મળે છે, ત્યાંસુધી એ દૂરસ્થ આદર્શને કેવળ કાલ્પનિક માની શકાય તેમ નથી આ જ પ્રમાણનું અંતર ઉપદેશવચનોમાં આવતી આદર્શમયતા અને વાસ્તવિક સૃષ્ટિના મર્યાદિત અનુભવો વચ્ચે પણ રહેલું હોય છે એ અનુભવોને ઉક્ત આદર્શમયતા કાલ્પનિક કે વાસ્તવિકતાથી દૂર-અત્યંત દૂરની લાગે છે અને તેના અવલંબનથી વાસ્તવિક સૃષ્ટિનો મનુષ્ય કેવી રીતે આગળ વધી શકે એમ તે પૃચ્છા કરે છે આ પૃચ્છા-આ જિજ્ઞાસા એક એવી કસોટી છે કે જે આ દર્શ અને વાસ્તવિકતા વચ્ચે વધેલા-ઘટેલા અંતરનું માપ કાઢી આપે છે આદર્શ તો તે જ રહે છે પણ વાસ્તવિક સૃષ્ટિ બદલાય છે, બેઉ વચ્ચેનું અંતર-વધઘટ છે ત્યારે આદર્શને સ્પષ્ટ કરતી શૈલી નવીન સંસ્કરણ માગે છે તેનું જૂનું સરસ્કરણ જે વાસ્તવિક સૃષ્ટિને આદર્શ તરફ પ્રગતિમાન કરી શકતું હતું, તે હવે પ્રગતિમાન કરવાને બદલે પૃચ્છાને જગાડે છે, શંકાને જન્મ આપે છે, અશ્રદ્ધા ઉપજાવે છે એમ લાગે તે સમયે ઉપદેશકોએ સમયનું સ્વરૂપ પિછાણી લઇને આદર્શને રજુ કરવાની શૈલીમાં પણ પલટો કરવો જોઇએ પરન્તુ આ પલટાની આવશ્યકતા

માનવા છતા આદર્શને રજૂ કરનારા જૂના સરકરણો કેવળ ભ્રામક, માયાવી કે ભોળાઓને ભ્રમાવનારા હતા એમ સમજવાનું નથી, તે પ્રતિપાદનારાઓના જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રને અપ્રામાણિક માનવાના કશા કારણો હોતા નથી, વાસ્તવિક સૃષ્ટિનો પલટો અને આદર્શથી વિશેષ દૂર ગએલી તેની સ્થિતિ જ એવા દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવને દર્શાવે છે કે જે નવીન સંસ્કરણ માગી લે છે અને તે જ દૃષ્ટિથી જૈન તત્ત્વજ્ઞાન ઉપર વિજ્ઞાન-દૃષ્ટિએ થએલા વિવરણોની મે આવશ્યકતા દર્શાવી છે

(૫)

સૂત્રના તત્ત્વ વિષે પંડિતજીએ પ્રવેશકમા સારી પેઠે સ્પષ્ટતા કરી છે એટલે તે વિષે વિશેષ કહેવાની જરૂર નથી એ તત્ત્વમાથી ભવરોગો મટાડવાની ઔષધિઓ મુમુક્ષુઓ શોધી કાઢીને તેને પચાવશે તેટલા પ્રમાણમા આના સૂત્રગ્રથોની, તેના અનુવાદોની અને તેના પ્રકાશનની સફળતા રહેલી છે

આ અનુવાદગ્રથનો સકલ્પ બે વર્ષ ઉપર મારું ચાતુર્માસ અમદાવાદમા હતુ ત્યારે થયો હતો તે સમયે મારું 'પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્ર ગુજરાતીમા પ્રસિદ્ધ થયુ હતુ પ શ્રી બેચરદાસજીના જોવામા તે આવ્યુ હતુ ત્યારબાદ તેમના અને મારા મેળાપસમયે મને લાગ્યુ કે પંડિતજીનો એકાદ સૂત્રાનુવાદ પ્રસિદ્ધ કરવાની તક પૂજ્ય શ્રી લાધાજી સ્વામી પુસ્તકાલયને મળે તો ઠીક, શ્રી ચુનીલાલ વ શાહે તે વિચારને અનુમોદન આપ્યુ, મારા સહાયક મુનિ શ્રી લક્ષ્મીચદ્રજી એ 'રાયપસેણઇય સૂત્ર નું સૂચન કર્યું અને તત્કાળ પંડિતજીએ એ અનુવાદ કરી આપવાનું સ્વીકારી લીધુ ધાર્યા કરતા આ અનુવાદ મોડો પ્રસિદ્ધ થાય છે તેનુ કારણ પંડિતજીની કેટલીક વ્યાવહારિક મુશ્કેલીઓ આવે છે પરન્તુ પંડિતજી પોતાના વિદ્યાધ્યયન, સંશોધનશક્તિ અને પાંડિત્યનો લાભ સંપ્રદાય-દૃષ્ટિથી મુક્ત રહી સૌ કોઇને સરખી રીતે આપે છે, તે માટે તો તે ખરેખર ધન્યવાદને પાત્ર છે

ચાતુર્માસ થાનગઢ
વીર સવત ૨૪૬૧, આસો વદી ૧૩ } જૈન મુનિ સદાનંદી

સહૃદયવર—

આચાર્ય શ્રી જિનવિજયજી

અને

પ શ્રી સુખલાલભાઈ

આપ બન્નેના

સહવાસસૌરભનુ

સ્મૃતિચિહ્‌ન

આ

સમર્પણ

તીવરી–મારવાડ,
તા ૨૧–૧૦–૩૫

આપનો
બેચરદાસ

પ્રવેશક

૧

[જિજ્ઞાસુનુ જીવનવૃત્ત]

પાઠકોના હાથમા આવતા આ અનુવાદરૂપ પુસ્તકનુ મૂળ નામ "રાયપસેણઇય" છે તેના બે ભાગ પાડી શકાય પૂર્વભાગ અને ઉત્તરભાગ

આ સમગ્ર ગ્રંથમા એક જિજ્ઞાસુની જીવનકથા આલેખાએલી છે ગ્રંથકારે વાચકોની જિજ્ઞાસાને ઉત્તેજિત કરવા, જિજ્ઞાસુની જીવનીનો જે ઉત્તરભાગ* છે તે પૂર્વભાગમા ઉત્તેજક ભાષાદ્વારા વર્ણવેલો છે અને તેનો જે પૂર્વભાગ છે તે ઉત્તરભાગમા સાંકળેલો છે

આપણે અહીં ઉત્તરભાગમા વર્ણવાએલી અનુકરણીય જીવની વિશેષ વિચાર કરવાનો છે એ સવાદકથા જેવી જીવનીદ્વારા પણ 'આપણા વર્તમાન જીવનમા ક્યા કેવો અને કઇ રીતે ફેરફાર કરીએ તો કલ્યાણમાર્ગની પ્રાપ્તિ માટેનો આપણો ચાલુ પ્રયાસ સફળ થઇ શકે' એ સ્પષ્ટ સમજી શકાય એમ છે

જિજ્ઞાસુનું નામ પએસી છે અહીં તેને એક ક્રૂર રાજા તરીકે ઓળખાવેલો છે તેનો એક મિત્ર કહો, અમાત્ય કહો, કે સારથિ કહો, તે ચિત્ત નામે કલ્યાણમિત્ર છે એ રાજ્યકર્મકુશળ અને વિશેષ સમયજ્ઞ છે ગ્રંથમાગના કહેવા પ્રમાણે પએસીનો પિતા અને પિતામહ

* આ ઉત્તરભાગ વાચનાર જિજ્ઞાસુ નીચેના પદ્યોનો ભાવ બરાબર લક્ષ્યગત કરે

દેવાદિગતિમ ભમા જે સમજે શ્રુતજ્ઞાન
માને નિજ મત વેષનો આગ્રહ મુક્તિનિદાન
'જે જિનદેહ પ્રમાણને સમવસરણાદિ સિદ્ધિ,
વર્ણન સમજે જિનનું રોકિ રહે નિજ બુદ્ધિ

પણ તેની જેવોજ ક્રૂર હતો અને માતામહી તો ધર્મનિષ્ઠ શ્રમણો પાસિકા હતી અને જીવ અજીવ તત્ત્વોની જાણકાર હતી

પએસીનું વર્ણન આપતા મૂળકાર કહે છે કે તે અધાર્મિક ચડ રૌદ્ર સાહસિક અને ઘાતક હતો, શ્રમણ બ્રાહ્મણ ગુરુજન કોઇનો વિનય ન કરતો, એટલુજ નહિ પણ એ પોતાના દેશનો કારભાર સુદ્ધા બરાબર ન ચલાવતો

શરીરથી જુદો એક આત્મા છે, મરણ પછી જન્માતર છે, પુણ્યપાપની પ્રવૃત્તિદ્વારા જ સુખદુ ખનુ નિર્માણ છે એવા એવા ખ્યાલોને તે સ્વીકારતો નહિ તેને લીધેજ સભવ છે કે તે એવો ક્રૂર અને અવિનયી થઇ ગયો હોય

તેનો કલ્યાણમિત્ર ચિત્ત પએસીના એ ખ્યાલો સમયે બહારથી તો ઉદાસીન-તટસ્થ જેવો રહેતો, પણ પોતાના મિત્ર રાજાને એ સબધે કહેવાનો-સમજાવવાનો-અવસર તો તે શોધ્યા જ કરતો

એક પ્રસગે ચિત્ત, રાજકીય કાર્ય માટે રાજધાની છોડી બીજે ગામ ગયો ત્યા તે કેશી નામના શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પરપરાના મુનિનો ધર્મોપદેશ સાભળી તેમનો અનુયાયી થયો-શ્રમણોપાસક થયો

એ ચિત્તે પોતાના ગુરુભૂત મુનિને પોતાના રાજાની માન્યતાઓ વિશે વાત કરી અને રાજાની એ માન્યતાઓને લીધે પોતાના દેશની દુ ખમય કથની કહી સભળાવી અને એ દુ ખમય સ્થિતિમાથી દેશને અને રાજાને છોડવવા અને તે અર્થે પોતાની રાજધાનીમા પધારવા તે મુનિરાજને તેણે આગ્રહભર્યુ આમત્રણ આપ્યુ અને સાથે જણાવ્યું કે, આપ આવશો તો રાજા જરૂર સુધરી જશે અને તે દ્વારા અમારો-અમારા આખા દેશનો-દેશની સમસ્ત જનતાનો ઉદ્ધાર કરવાનું શ્રેય આપને મળશે

રાજાનો ક્રૂર સ્વભાવ અને નાસ્તિકતાભરેલા ખ્યાલો જાણી કેશી મુનિએ ચિત્તના તે આમત્રણનો પ્રથમ તો અસ્વીકાર કર્યો

અને તેના સમર્થનમા જણાવ્યુ કે—ચિત્ત ! જે વનમા ઘણા દુષ્ટ શ્વાપદો રહેતા હોય તે વનમા વસવુ સલામત કહેવાય ? તેમ જે નગરમા ક્રૂર રાજાનું શાસન પ્રવર્તતુ હોય ત્યા આવવુ શુ શ્રેયરૂપ છે ?

પછી તો તે ચિત્તે કેશી મુનિને કહ્યુ કે—સ્વામી ! આપ દેવાનુપ્રિયને પએસી રાજાનું શુ કામ છે ? રાજધાનીમા બીજા ઘણા ય સાર્થવાહો ધર્મી વસે છે, તેઓ આપનો આદર કરશે અને ખાનપાન વગેરેની વિપુલ સામગ્રીદ્વારા આપની સેવા કરશે

ચિત્તનું એ જાતનુ સુવ્યવસ્થિત આગ્રહભર્યું આમત્રણ જાણી કેશી મુનિએ કહ્યુ કે, એમ છે તો વળી પ્રસગે વિહાર—ફરતા ફરતાં ત્યા આવી જશુ

પછી તો ચિત્ત રાજધાની સેયવિયામા આવ્યો, પોતાના ગુરુમહારાજને ભારે ખટકો હતો તેથી આવતાજ તેણે બગીચાના માળીઓને બોલાવ્યા અને તેમને ભારપૂર્વક ભલામણ કરી કે, આપણી આ રાજધાનીમા શ્રી કેશી નામના એક મોટા જ્ઞાની મુનિરાજ આવવાના છે, તેઓ આપણા બગીચામા ઊતરશે, તો તેઓ જ્યારે પધારે ત્યારે તમો બધા તેમનો બહુ વિનયપૂર્વક આદર કરજો તેમને વાદજો—નમજો અને ખાનપાનની સામગ્રીદ્વારા તેમનો સત્કાર કરજો.

વખત જતા કેશી મુનિ પણ ગામેગામ ફરતા ફરતા રાજા પએસીની રાજધાનીમા આવી પહોચ્યા

ચિત્તે તેમનો ખૂબ આદર કર્યો અને કહ્યુ કે હું આપની પાસે રાજા પએસીને કોઇ ને કોઇ બ્હાને લાવીશ તો ખરોજ, પછી આપ તેને ધર્મ અધર્મની સમજણ પાડશો, રાજાને સમજાવતા જરા પણ ગ્લાન ન થશો—કટાળશો નહિ, તેમજ તેને જે સમજાવવુ હોય તે નિડર થઇને સમજાવજો, એમા લેશ પણ ભયકારી નહિ

ચિત્તની તો પહેલેથીજ ઇચ્છા હતી કે શ્રી કેશી મુનિ અને રાજા પએસીનો સમાગમ થાય તો રાજાની વૃત્તિમા કોમળતા આવે અને તેમ થાય તો કેકય દેશની પ્રજા પણ સુખી થાય

બરાબર લાગ જોઈને એક વાર ચિત્તે કહ્યું મહારાજ ! આપણે ત્યાં કંબોજ દેશના પેલા જે ચાર ઘોડાઓ આવેલા છે તેમની તો હજુ પરીક્ષા પણ ન કરી તે હવે ક્યારે કરવાના છો ?

રાજાએ કહ્યું ચિત્ત ! આજે જ કરીએ, ચાલ, તૈયાર થા અને એ ઘોડાઓને ઘરમાં નાખી રથ જોડી લાવ.

બન્ને જણા રથમાં બેસી અશ્વપરીક્ષા માટે બહાર નીકળ્યા ચિત્ત સારથિએ રથને પૂરપાટ હાંકી મૂક્યો બહુ દૂર જઈ પહોંચ્યા રાજા તો થાકી ગયો અને ગરમી તથા ધૂળથી ગભરાયો એણે રથને પાછો વાળો યો

ચતુર અને સમયજ્ઞ ચિત્તે વિશ્રાંતિ માટે તેજ બગીચો પસંદ કર્યો જ્યાં તેના ગુરુ કેશી મુનિ ઊતર્યા હતા

બગીચામાં પહોંચી ઘોડા છોડ્યા, તેમને ચારો નાખ્યો અને બન્ને જણ થાક ખાવા બેઠા એવામાં રાજા પએગીને કાને કેશી મુનિનો ઘેરો અવાજ અથડાયો

રાજા બડબડ્યો આ મુડકો અહીં આટલે છેટે થાક ખાવા આ યા છીએ તોપણ સુખે નિરાતે બેસવા દેતો નથી, આ તે આવડો મોટો ઘોઘાટ શેનો ?

ચિત્તે ઘણી જ નમ્રતાથી પોતાના પ્રિય રાજાને મુનિનો પરિચય કરાવ્યો અને તેમની વિદ્વત્તાની થોડી પ્રશંસા પણ કરી સરળ સ્વભાવી રાજા મુનિને મળવા ઉત્સુક થયો અને બન્ને જણા-રાજા અને અમાત્ય-મુનિની પાસે પહોંચ્યા

રાજાએ આત્મા જન્માતર અને પુણ્ય પાપ સબંધેની પોતાની જિજ્ઞાસા મુનિ સમક્ષ રજુ કરી અને કહ્યુ

હે શ્રમણાયુષ્મન્ ! મે આત્મા વગેરે તત્ત્વોને શોધવા પ્રાપ્ત કરવા ઘણા ઘણા પ્રયોગો કરી જોયા છતા અત્યારસુધીમાં હું એ પ્રયોગોમાં અફળ નીવડ્યો છુ અને અત્યારસુધીના મારા જાતજાતના પ્રયોગો ઉપરથી હું એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યો છુ કે આત્મા

નથી, જન્માતર નથી અને પુણ્ય પાપ પણ નથી આ સબધે આપ કોઇ નવો પ્રયોગ બતાવો વા આપના વિચારો પ્રકટ કરશો તો કૃપા થશે

શ્રી કેશી મુનિ રાજાની જિજ્ઞાસા અને આત્માની શોધ માટેની તાલાવેલી બરાબર સમજી ગયા

રાજાએ રજુ કરેલી સાફ સાફ વાતો દ્વારા મુનિરાજે તેના માનસની સ્થિતિ જાણી, 'આ રાજા ગતાનુગતિક નથી' 'હા જી હા ભણે એવો નથી' પણ શુદ્ધ પરીક્ષા દ્વારા–વિશુદ્ધ પ્રયોગોદ્વારા વસ્તુ તત્વને શોધનારો–સમજનારો સાચો ગ્રાહક છે, ખરો જિજ્ઞાસુ છે, એ બાબતની મુનિરાજને પાકી ખાત્રી થઇ

વળી, રાજા ઉપર ક્રૂરતાનો વા અધાર્મિકતાનો જે આરોપ છે તે આરોપ માત્ર છે, દૃષ્ટિભેદનું પરિણામ છે જેમ કોઇ શોધક, પોતાના જીવનની શુદ્ધિ માટે વા પોતે સ્વીકારેલા માર્ગની પરીક્ષા-દ્વારા પાકી ખાત્રી કરવા માટે અનેક પ્રયોગો કરે–પોતા ઉપર કે બીજા ઉપર અનેક ક્રિયાઓ કરે, એવો કોઇ પણ શોધક, ગતાનુગતિક લોકોની નજરમા ઘની વા ક્રૂર જ લેખાવાનો, તેમ આ રાજા ક્રૂર લેખાયો છે એવો અભિપ્રાય મુનિરાજે રાજા માટે બાધ્યો

રાજાએ આત્માની શોધ માટે જે જે પ્રયોગો કરેલા તે બધા મુનિરાજે સાવધાનતાથી સાભળ્યા તે પ્રત્યેક પ્રયોગ પાછળ રાજાની પ્રખર તર્કશક્તિનુ બળ હતુ તે પણ તેમના સમજવામા આવ્યુ

મુનિરાજે રાજાને કહ્યુ પએસી ! તે શ્રમ તો ખૂબ કર્યો છે પણ તારો એ શ્રમ શરૂઆતથી જ વિપરીતતા ભણી જનારો હોઇ તને તેમા સતોષ કે શાતિ ન મળે એ બનવા જેવુ છે

રાજાના પ્રયોગો સબધે ચર્ચા કરતા કયા પ્રયોગમા કયા કયો દોષ હતો એ હકીકત મુનિરાજે સ્પષ્ટ કહી બતાવી

કે, પએસી ! જે વૃક્ષ નીચે આપણે બેઠા –

હલાવે છે ? ઉડીને આપણી તરફ આવતી આ ધૂળ કોણ ઉડાડે છે ? શુ તું તે પાદડા હલાવનારને વા ધૂળ ઉડાડનારને જોઇ શકે છે ?

પએસી બોલ્યો મહારાજ ! હલાવનાર તો પવન છે, પણ હું તેને જોઇ શકતો નથી

મુનિ બોલ્યા પએસી ! પવન તો રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શ અને શબ્દવાળો છે છતા આપણે તેને નરી આખે જોઇ શક્તા નથી તો રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શ અને શબ્દથી પર રહેલા આકાર વિનાના એવા અમૂર્ત આત્માને આપણે નરી આખે શી રીતે નિહાળી શકીએ ? આત્મા આખનો વા બીજી કોઈ ઇંદ્રિયનો વિષય નથી માટે તેને શોધવા તે કરેલા ભૌતિક પ્રયોગો તદ્દન નગમા નીવડે એ બનવા જોગ છે એ તો એક માત્ર અનુભવનો જ વિષય છે

હા એ ખરુ કે, તેં જે પ્રયોગો પેલા ચોરના શરીર ઉપર કર્યો તેજ પ્રયોગો તારા પોતાના શરીર ઉપર અજમાવ્યા હોત તો કદાચ તને આત્માની પ્રતીતિ થાત ખરી હજુ કાંઇ વખત વીત્યો નથી તું એજ પ્રયોગો તારી પોતાની જાત ઉપર–તારી ઇંદ્રિયો, મન, શરીર અને સંકલ્પો ઉપર અજમાવીશ તો તને આત્મા છે એવી ખાત્રી થયા વિના નહિ રહે

પએસી ! આત્માની પૂર્ણતયા પ્રતીતિ થાય એ માટે હું પણ મારી જાત ઉપર ઘણા ઘણા આકરા પ્રયોગો અજમાવી રહ્યો છુ તેથી મને આત્માની પ્રતીતિ તો છે, પણ હજુ તેની પૂર્ણતયા પ્રતીતિ–આત્માનો પૂર્ણ સાક્ષાત્કાર–બીજા ઘણા આકરા પ્રયોગોની રાહ જુએ છે એ બધા આકરામા આકરા પ્રયોગોની કસોટીમાથી અણીશુદ્ધ રીતે પસાર થઇ શકીશ તો જ હું પૂર્ણ આત્માને અનુભવી શકીશ

પએસી ! આત્માનો અનુભવ મેળવવા અને તેનો સર્વ પ્રકારે સાક્ષાત્કાર પામવા તારે અંતર્મુખ થવુ પડશે રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શ અને શબ્દજન્ય સુખોને મેળવવા મન અને ઇંદ્રિયો જે દોડાદોડી કરી રહ્યા છે તેમને તારે સંયમમા રાખવા પડશે આ સ્થૂળ શરીર સુખ

પામે, તે કરમાઇ ન જાય, તે માટે તું જે હજારો પ્રયત્નો સેવી ગયો છે અને એ પ્રયત્નો માટે હજારો માનવોની શક્તિનો ઉપયોગ કરી રહ્યો છે તે બધું તારે જતું કરવું પડશે

આત્મસુખ આત્માદ્વારાજ વેદી શકાય છે આત્મા પોતાના જ સુખથી સંતુષ્ટ છે "આત્મન્યેવ આત્મના તુષ્ટ" એ સિદ્ધાંતને તારે જીવનવ્યવહારમાં સાવધાનીથી આચરવો જોઇશે

ખરુ કહું તો આપણે બધા શરીર, ઇંદ્રિય, મન અને સંકલ્પોથી ઉપજતા સુખમાં સંતોષ મેળવી અને તેજ સુખને પરમ સુખ માની તેની પાછળ પડયા છીએ અને તે મિથ્યા પ્રયાસને લીધે જ આત્મસુખનો સ્વાદ ચાખી શકતા નથી

જેમ એક વ્યાપારી વ્યાપાર અર્થે દેશાંતરમાં જાય તે એવી મોટી આશા રાખે કે હું લક્ષાધિપતિ થાઉં રસ્તામાં જતાં તેને એક નિધાન મળી જાય અને તેમાંથી તે માત્ર હજાર મુદ્રા પામી પાછો વળે અને તે દ્વારાજ સંતુષ્ટ થઇ જેમતેમ જીવનનિર્વાહ કરે તેને બીજો વ્યાપારી સમજણ આપે કે, ભાઇ ! આ હજાર મુદ્રાને બીજા વ્યાપારમાં રોકી તેમાંથી દસગુણી કે શતગુણી બીજી મુદ્રા કમા, પણ તે સાહસ વિનાનો એમ કરતાં ભય પામે છે અને મળેલી હજાર મુદ્રા ક્યાંક ચાલી જાય તો પછી શું થાય ? એમ સમજી સાહસ કરવા સમર્થ થતો નથી પોતે અનેક સાહસિકોને એ રીતે લક્ષાધિપતિ થએલા નજરે પ્રત્યક્ષ જુએ છે છતાં તેનો પૂર્વગ્રહ છૂટતો નથી, તેમ આપણે પણ શરીર ઇંદ્રિય મન અને સંકલ્પોથી જ થતાં સુખોમાં સપડાયા છીએ, તેથી એ સુખને છોડી વા એ સુખ ઉપર અંકુશ મુકી અંતર્મુખ થઇ શકતા નથી પૂર્વગ્રહજન્ય સુખો છોડતાં આપણે આપણી જાતને અશરણ દુ ખી અને કષ્ટમય થઈ ગએલી કલ્પીએ છીએ...

પજેસી ! જ્યાંસુધી આપણે આપણા પૂર્વગ્રહનો એ ગ્રંથિ ભેદીને આગળ ન વધીએ ત્યાંસુધી આત્માના અનુભવ આપણા સર્વ પ્રયાસો નર્યાં ફાંફાં છે સાહસ કર્યા વિના

નથી અહીં તો "માથા સાટે માલ છે" "મહીં પડ્યા તે મહાસુખ માણે" એ જ થાય છે માટે તારે હવે આ જ પ્રયોગ કરવાનો રહ્યો અને હું તારી જિજ્ઞાસા અને આત્માનુભવ સબંધી તાનાવેરીથી જાણી શકુ છુ કે એ પ્રયોગને અંતે વિજય તારોજ છે

પએસી ! એ પ્રયોગ તો ઘણા લોકો કરે છે પણ તેમાના કેટલાક તો સાધનોમા જ અટકી પડે છે કેટલાક બાહ્ય પ્રવૃત્તિમા જ ફસાઈ જાય છે, કેટલાક નરી પ્રતિજ્ઞામા જ પરખાઇ જાય છે માટે તારે એ પ્રયોગ કરતા બરાબર વિવેક–સાવધાની રાખવી જરૂરી છે

સાભળ,

" કોઈ ક્રિયાજડ થઈ રહ્યા શુષ્ક જ્ઞાનમા કોઈ
બાહ્ય ક્રિયામા રાચતા અતર્ભેદ ન કાઈ
" બંધ મોક્ષ છે કલ્પના ભાખે વાણી માહિ
વર્તે મોહાવેશમા શુષ્કજ્ઞાની તે આહિ
" વૈરાગ્યાદિ સફળ તો જો સહ આતમજ્ઞાન
તેમજ આતમજ્ઞાનની પ્રાપ્તિતણા નિદાન
' ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમા થાય ન તેને જ્ઞાન
અટકે ત્યાગ વિરાગમા તો ભૂલે નિજભાન '
" જ્યા જ્યા જે જે યોગ્ય છે તહા સમજવૂ તેહ
ત્યા ત્યા તે તે આચરે આત્માર્થી જન એહ. "
" હોય મુમુક્ષુ જીવ તે સમજે એહ વિચાર
હોય મતાર્થી જીવ તે અવળો લે નિર્ધાર '
" બાહ્ય ત્યાગ પણ જ્ઞાન નહીં તે માને ગુરુ સત્ય
અથવા નિજકુળધર્મના તે ગુરુમા જ મમત્વ '

તાત પએસી ! તારે એકડે એકથી શરૂ કરવાનું છે, ગભરાવાનું કશુ કારણ નથી તે અત્યારસુધીમા ઇંદ્રિયોના મનના અને સૌ પોતાના ઘોડા પુરપાટ દોડાવ્યા છે અને તે અર્થે કોઇના પણ સુખની

પરવા કરી નથી તે બગાસર નથી કર્યું હવે તારે એ ઘોડાને અંકુશમા લાવવા પડશે સર્વથા ઈષ્ટ તો એ છે કે એ ઘોડાઓનો વેગ તદ્દન બધ જ થઈ જાય, પણ એ એકદમ તો ન જ બને તે હું મારા અનુભવથી સમજુ છુ, માટે જ તને એ પ્રવૃત્તિ ક્રમપૂર્વક કરવાની સૂચના કરુ છુ

પ્રથમ તો તારે તારા પૂર્વગ્રહો ધીરે ધીરે છોડવા, અહિંસા-સર્વપ્રાણિપ્રેમ-વૃત્તિ કેળવવી, એ માટે પ્રથમ તો તારે તારી નિકટ વસતા માનવીઓના સુખદુ ખ જાણવા પ્રયત્ન કરવો અને એમના જીવનવિકાસને રુધનારા એ દુ ખો મટાડવા માટે અખિન્નપણે ભરચક ઉદ્યમ સેવવો તથા એ માટે તારે તારી પોતાની જાતનો ભોગ આપવો પડે તોપણ જરૂર આપવો એક જ વાર તુ એ રીતે તારી જાતનો ભોગ આપીશ ત્યારે તને જરૂર આત્માની ઝાંખી થવાની એ ખાત્રીથી માન અને પછી જેમ જેમ એ તારો આપભોગ વધતો જશે તેમ તેમ તને તારા આત્માર્થને લગતા પ્રયાસમા વધુ ને વધુ સફળતા મળશે

શ્રી કેશી મુનિરાજે જે કાંઈ કહ્યુ તે બધુ રાજા પએસીએ ધ્યાનપૂર્વક-ઘણી જ સાવધાનતાથી-સાભળ્યુ-અવધાર્યું અને તેનું મનન કરી તે ધોરણે જીવનનો અખતરો કરવાનો તેને ઊમળકો પણ થઈ આવ્યો

રાજાને તેની સરળ પ્રકૃતિ અને આત્માર્થ સંબધી તાલાવેલીને લીધે એ બધુ તદ્દન નવુ છતા અજમાવવા જેવુ તો લાગ્યુ જ પછી તો તેણે

" સેવે સદ્‌ગુરુ ચરણને ત્યાગી દઈ નિજપક્ષ
પામે તે પરમાર્થને નિજપદનો લે લક્ષ "
" પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુયોગથી સ્વચ્છદ તે રોકાય
અન્ય ઉપાય કર્યા થકી પ્રાયે બમણો થાય "
" માનાદિક શત્રુ મહા નિજ છદે ન મરાય
જાતા સદ્‌ગુરુ શરણમા અલ્પપ્રયાસે "

આ પરોક્ત ભાવને લક્ષ્યમા રાખી રાજાએ સાધના શરુ કરી અને ગુરુરાજના કહેવા પ્રમાણે પોતાની જાત ઉપર જ અખતરો શરુ કર્યો

સાધનાને મગળમય કરવા માટે પ્રથમ તો રાજા પએસીએ પોતાના ગુરુદેવ કેશી મુનિને ક્ષમા આપવા માટે પ્રાર્થના ગજાએ ભરમભામા જણાવ્યુ કે, આ પવિત્ર મુનિરાજનો મે ઘણો અવિનય કર્યો છે તે બદલ તે મહાત્મા મને ક્ષમા કરવા કૃપા કરે એ મારી તેમને નમ્ર વિનંતિ છે

પછી તો રાજાએ પોતાની સર્વ સંપત્તિના ચાર સરખા ભાગ કર્યા, જેમાનો એક ભાગ માત્ર તેણે દાન માટે જ યોજ્યો અને દાનધર્મને દાનપારમિતાને-કેળવતો રાજા પોતાની સાધનામા લય લીન રહેવા લાગ્યો

હવે તે એટલો બધો સાધનામય બનવા લાગ્યો કે તેને પોતાની પ્રિય રાણીની પણ ભોગસાધન તરીકેની વિસ્મૃતિ થવા લાગી, એટલુ જ નહિ પણ રાણીએ રાજાને વિષ આપ્યુ અને તે રાજાની જાણમા આવ્યુ છતા તેનું એક રુવાડું પણ ન ફરકુ તેને પોતાના દેહની એટલી બધી વિસ્મૃતિ થઈ ગઇ કે દેહનો નાશ કરનારી રાણી માટે તેને મનમા કશુ જ ન ઉગ્યુ–તે તદ્દન સ્વસ્થ રહ્યો અને ' આત્મ ન્યેવ આત્મના તુષ્ટ" ની પરિસ્થિતિ લગભગ પહોચુ પહોચુ થતા સર્પાભ-સૂર્ય જેવી ઝગારા મારતી દિવ્ય-સ્થિતિને પામ્યો અને છેવટે* વિદેહ થઈ જ્યોતમા જ્યોતની જેમ શાને તે અનુભવશે.

ગતાનુગતિકતા, અધશ્રદ્ધા, પરીક્ષણશક્તિનો વિરોધ વા અભાવ, નવા નવા પ્રયોગોને વિવેકપૂર્વક ખેડવાનુ સાહસ ન હોવુ પૂર્વગ્રહનો અત્યધિક પક્ષપાત, કોઇએક જાત ની વિવેક વિનાની સ્થિતિચુસ્તતા, જિજ્ઞાસા જ ન થવી તર્કશક્તિનો દુરુપયોગ, આડબરપ્રિયતા સુઝ

* શ્રી કેશી મુનિરાજ અને રાજા પએસીના સવાદમાં જે જે નવનીત છે તે અહીં જણાવેલ છે

વણુને દબાવી દેવાની વૃત્તિ, શાંત કરવા માટે સુજનતાને પ્રકટ કરવાની અશક્તિ વા પ્રકટ કરતાં કોઈ જાતના ભયની આશંકા ઇત્યાદિ અનેક દુર્ગુણો મુમુક્ષુ જિજ્ઞાસુના જીવનવિકાસનો સંહાર કરે છે

કથાનાયક પએસીમાં આ દુર્ગુણો ન હોવાથી જ તે નિર્દેદ સ્થિતિને પામે છે એ આપણે ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે

આ કથામાંથી સંપ્રદાયબદ્ધ જિજ્ઞાસુઓ જે કાંઈ મેળવે તેનાથી તેમનો વિકાસ જ થવાનો એ આશાથી વિરમું છું

૨

[એક વિલક્ષણ સમાનતા]

બૌદ્ધ પરંપરા અને જૈન પરંપરા એ બન્નેનું એક નામ શ્રમણ-પરંપરા છે તે બન્નેમાં અનેક પ્રકારની સમાનતાઓ રહેલી છે શબ્દ-રચનાની, ભાવસંકલનાની શ્રમણના આચારસબંધની વા કેટલીક ખાસ ખાસ શબ્દોની સમાનતાઓ ઉપરાંત આખા આખા આખ્યાનોની સમાનતા પણ મળી આવે છે જે આખ્યાન—આ પએસીનું આખ્યાન વાચકોની દૃષ્ટિસમક્ષ છે તે આખું આખ્યાન જેવું ને તેવું જ બૌદ્ધ પરંપરાના 'દીઘનિકાય નામના સુત્તપિટક ગ્રંથમાં પાયાસિસુત્તના મથાળા નીચે નોંધેલું છે

પએસીના આ આખ્યાનમાં મુખ્ય નાયક પએસી છે ત્યારે બૌદ્ધ આખ્યાનમાં નાયક પાયાસી છે

ઉપદેષ્ટા ત્યાં કુમારકાશ્યપ છે ત્યારે અહીં કેશીકુમાર છે બન્ને ઉપદેષ્ટા પાયસો ભિક્ષુઓના અધિનેતા છે અને ઉપદેશનું સ્થાન બન્ને સ્થળે શ્વેતવિયા—સેતવ્યા નગરી છે

કલ્યાણમિત્ર અહીં ચિત્ત છે ત્યારે ત્યાં ખત્ત છે

પ્રશ્નના સ્થાનો—પરલોક નથી, ઓપપાતિક સત્ત્વ નથી અને સુકૃત દુષ્કૃતરૂપ કર્મોનું ફળ નથી—એ બધાં બન્નેમાં સમાન

આ પ્રશ્નો સંબંધે જે જે પ્રતિવચનો અને તે યુક્તિપ્રયુક્તિઓ આપી છે તે બધીય બન્નેમાં સમાન

પેના ક મોજ દેશના ઘોડાની હકીકત જે અહીંના આખ્યાનમા છે તે પાયાસીની કથામા નથી જણાતી અને પએસીનું જે ભાવિ વૃત્તાત આ આખ્યાનમા પૂર્ણમા નોધેલું છે તે પાયાસીના આખ્યાનમા ક્રમ પ્રમાણે છેવટે જણાવેલું છે તદુપરાત સૂર્યાભદેવે કરેલી નાટ્યરચના અને બીજી વિધિઓ તે પાયાસીના આખ્યાનમાથી નીકળી ગઇ છે

આ રીતે થોડો ઘણો ફેરફાર છતા મૂળ વસ્તુ બન્ને આખ્યાનમા બરાબર સચવાએલી છે એ વિવાદ વિનાનુ છે આ ઉપરથી આ આખ્યાનની ઐતિહાસિક કિંમત ઘણી વધી જાય છે આ અને ભિન્નભિન્ન પરપરાઓ પણ કેવી રીતે સમાનતાના પ્રવાહમા વહી રહી છે તે પણ જણાઇ આવે છે

રાજા પસેનજિત અને પએસી વા પાયાસી એ બન્ને એક નથી એ વસ્તુ કોઈ ન ભૂલે

બન્ને આખ્યાનના પાત્રો અને સ્થળ વિશેની સવિસ્તર ઐતિહાસિક માહિતી આપવી જરૂરી છે પણ અહીં તો જે મહત્વના મુદ્દાઓ સ્ફુરે છે તે વાચકોની જાણ માટે નોધી લઉં છુ

૧ સૂત્રનુ મૂળ નામ રાયપસેણઇય છે કે રાયપએસિય છે ? પ્રથમ નામ કબૂલ રાખીએ તો તેમા રાજા પ્રસેનજિતનો સબધ માલુમ પડે છે અને બીજુ સ્વીકારીએ તો તેમા રાજા પએસીનો સબધ જણાય છે અને હાલ જે સ્થિતિએ સૂત્ર ઉપલબ્ધ છે તેમા છે પણ પએસીનો સબધ ટીકાકાર (શ્રી મલયગિરિ—આચાર્ય હેમચદ્રના સમસમયી) મૂળ નામ સાથે રાજા પએસીનો સબધ વ્યક્ત કરે છે, ત્યારે ટીકાકારની પૂર્વે થએલા આચાર્યો રાજા પ્રસેનજિતનો સબધ જણાવે છે

૨ અગ—આગમોમા અનેક સ્થળે બાર અગોના નામો તો જણાવેલા છે પણ બાર ઉપાગના નામો કોઇ મૂળ-અગ સૂત્રમા જણાવેલા છે ખરા ? ઉપાગોની યોજનાના ઇતિહાસ માટે આ પ્રશ્ન અવશ્ય વિચારણીય છે

૩ સપ્રદાયની માન્યતા પ્રમાણે આ સૂત્ર બીજા અંગનું ઉપાગ કહેવાય છે, પણ તેની ઉપપત્તિ ઘટી શકતી નથી અથવા જે ઉપપત્તિથી આ સૂત્રને બીજા અગનું ઉપાગ ગણાવાય છે તે જ ઉપપત્તિ આ સૂત્રને પ્રથમ કે તૃતીય અગના ઉપાગ તરીકે ગણાવવા પૂરતી છે, માટે આ બાબત પણ વિશેષ ગવેષણા યોગ્ય છે

આ બધી બાબતો વિશે ભગવતી સૂત્રના બીજા ભાગના ટિપ્પણમા મે થોડી ઘણી ચર્ચા કરેલી છે તે જોઈ જવાની ભલામણ છે

આ સૂત્ર સબધે આ ઉપરાત બીજા પણ અનેક પ્રશ્નો ઉદ્ભવે છે પણ સ્થળ અને સમયના સકોચથી તે બધાને સકેલી લેવા જ યોગ્ય છે

૩

આ અનુવાદ કરવામા મે આગમોદય સમિતિવાળી સટીક મુદ્રિત પ્રતિનો ઉપયોગ કર્યો છે ઉપરાત પાટણની ત્રણ પ્રતિઓ—એક મૂળની, એક ટીકાની અને એક ટબ્બાની તથા ભાવનગરની એક મૂળની અને એક ટબ્બાવાળી એમ બધી મળીને લખેલી પાચ પ્રતિઓનો પણ આશ્રય લીધો છે લખેલી પાચે પ્રતિઓ લગભગ ૪૦૦–૫૦૦ વર્ષ જેટલી પ્રાચીન હતી એ, તે તે પ્રતિઓમા આવેલા છેલ્લા ઉતારાઓ ઉપરથી જણાતું હતુ પાટણની પ્રતિઓ આપવા માટે સહૃદય મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજીનો અને ભાવનગરની પ્રતિઓ આપવા માટે ધર્મપરાયણ શેઠ કુવરજીભાઈનો હું કૃતજ્ઞ છુ

સમિતિવાળી મુદ્રિત પ્રતિ માટે તેના સપાદકનું ઋણ વ્યક્ત કરવા સાથે મારે એ સ્પષ્ટપણે જણાવવુ જોઇએ કે એ મુદ્રિત પ્રતિ રીતસર શોધાએલી નથી એમા મૂળગત પાઠો અને ટીકાગત પ્રતીક પાઠોમા પણ મવાદ (?)થી ટીકાકાર જેને પાઠાતર ગણે છે તે પાઠ
* એ પ્રતિમા મૂળમા ભળી ગયો છે અને જે મૂળ પાઠ છે તે પાઠાતરમા ચડી ગયો છે જે લોકો ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અને જિજ્ઞાસાબુદ્ધિએ આગમોનું અવલોકન કરવા ઇચ્છે છે તેમને માટે આવા સસ્કરણો નિરુપયોગી છે, એટલું જ નહિ, ઘણીવાર ભ્રમજનક

પરંતુ આપણે ત્યાં આગમોના અભ્યાસ તત્ત્વજિજ્ઞાસાની દૃષ્ટિએ વા ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ થાય છે જ ક્યાં ? એ તો માત્ર પૂજ્ય દૃષ્ટિએ વંચાય છે એટલે આવા સસ્કરણો ચાલી શકે

આગમોના શુદ્ધ સસ્કરણો, મૂળ પાઠ, પાઠાંતરો, ટિપ્પણી વગેરેની અદ્યતન પદ્ધતિદ્વારા થાય તો મારી ખાત્રી છે કે જૈન સમાજમાં સાપ્રદાયિક કલહ ઘણો ઓછો થઇ જાય, પણ આ જ્ઞાનપૂજામાં રસ છે કોને ?

જૈન આગમો ભારતવર્ષના મૂળ પ્રતિહાસમાં ઘણા નવા દૃષ્ટિબિંદુઓ ઉઘાડી શકે એમ છે, પણ એ મૂક આગમો શું કરી શકે ?

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠદ્વારા જે રીતે સન્મતિતર્કનું સપાદન સશોધન થયુ છે તે રીતેજ આગમોના સસ્કરણો કરવા માટે આગમ ભક્તોને ભગવાન્ મહાવીરના પુજ્યને અને તેમના અહિંસાતત્ત્વના પ્રશસકોને મારી નમ્ર વિનતિ છે

ટિપ્પણોમાં અનેક સ્થળે બૌદ્ધ ગ્રથ દીઘનિકાયનો ઉપયોગ કર્યો છે, એ પુસ્તક બીકાનેરવાળા શ્રી અમરચદ ભૈરદાન શેઠિયા તરફથી મને વાપરવા મળેલો, તે માટે તેમનો હું આભારી થયો છુ

આ અનુવાદનો જન્મ મુનિ શ્રી છોટાલાલજીએ કરેલા પ્રશ્ન વ્યાકરણના અનુવાદની ચર્ચામાથી થયો છે આ અનુવાદના આદ્ય પ્રેરક મુનિરાજ શ્રી છોટાલાલજીએ મને જે આ તક આપી છે તે માટે તેમનો હું ખાસ ઋણી છુ અને અનુવાદગત દોષોને સહી લેવા જિજ્ઞાસુઓને નમ્રપણે સૂચવુ છુ અનુવાદ સાથે મે યથામતિ કેટલાક ટિપ્પણો પણ જોડેલા છે, તે પર વાચક વર્ગ જરૂર લક્ષ્ય કરશે પ્રુફો વગેરેના સશોધનનો ભાર ભાઈ શ્રી ચુનીલાલ વ શાહે ઉપાડ્યો છે તે માટે તેઓ પણ ધન્યવાદાર્હ છે આગમોના શુદ્ધ પ્રકાશન માટે ફરીવાર પણ શ્રી લાધાજી સ્વામી પુસ્તકાલયના તત્રવાહકોનું ધ્યાન ખેંચુ છુ

તીવરી
(જોધપુર-મારવાડ)
આસો વદિ ૭

બેચરદાસ જીવરાજ દોશી

अर्हम्

શ્રી રાયપસેણઇય સુત્ત

---

૧ તે કાળે તે સમયે આમલકપ્પા[1] નામે નગરી હતી

એ આમલકપ્પા નગરીમા ધન અને ધાન્ય વગેરેની વિભૂતિ પરિપૂર્ણ હતી, મૂળથી વસવાટ કરીને રહેનારા અને બહારથી આવીને વસેલા એવા બન્ને જાતના લોકો ત્યા પ્રમોદથી રહેતા હતા, નગરીની ચારે બાજુ દૂર દૂર સુધીની સીમાડાની ભોય[2] પ્રાજ્ઞ લોકોએ સસ્કારેલી–કેળવેલી હતી, એ ભોય ઉપર સેકડો અને હજારો હળો ફરતા રહેતા હતા, શેરડી, જવ અને શાળનુ વાવેતર થતુ હતુ તથા એ ભોયને પાણીની નીકો દ્વારા પાણી પાવામા આવતુ હતુ,

જ્યાના કૂકડા[3] અને સાઢો એક ગામથી બીજે ગામ જઈ શકે એવા પાસેપાસેના ઘણા ગામો એ નગરીની આસપાસ હતા, અનેક બળદો, પાડાઓ, ગાયો અને ઘેટાઓ, એ નગરીનુ પશુધન હતુ, જ્યાના કળામય આકારવાળા અનેક ચૈત્યો અને એવા જ સુંદર–પણ્યતરુણીના[4]–અનેક સનિવેશો પ્રેક્ષકોના મનને આકર્ષતા હતા,

આખીય નગરીમા કોઈ નહિ લાંચિયો,[5] કોઈ નહિ ખૂની, કોઈ નહિ ગાઠિયો, કોઈ નહિ ચોર કોઈ

નહિ દડપાશિક–ગોનેરી ટોળીવાળો, એથી એ નગરી સર્વ પ્રકારના ઉપદ્રવોથી રહિત હતી, નગરીમા રહેનારા ભિક્ષુઓ ભિક્ષાને સારી રીતે મેળવી શકતા હતા, ત્યા રહેનારા પ્રત્યેક મનુષ્યના જાનમાલને લેશ પણ હાણ થવાનો સભવ ન હતો તેથી તે વિશ્વાસપૂર્વક સુખથી ત્યા રહી શકતો, અનેક કોટિના[1] કૌટુબિક–કણબી લોકો ત્યા સુખે સુખે રહેતા હતા,

અનેક નટો, નાચનારાઓ, રાજાના ગુણગાન ગાનારાઓ, મલ્લો, મુષ્ટિયુદ્ધ કરનારાઓ, હસાવનારા વિદૂષકો, કથા કરનારાઓ, કૂદનારાઓ કે તરનારાઓ, રાસ લેનારાઓ કે ભાડ લોકો, શુભ અશુભ કહી બતાવનારા જ્યોતિષિકો, ઉલઓ–વાસની ટોચ ઉપર ખેલ કરનારાઓ, ચિત્રના પાટિયા હાથમા રાખી જનમનરજન કરનારાઓ, તૂણ વગાડનારાઓ અને તુંબની વીણા વગાડનારાઓ, એ બધા લોકો નગરીમા સારો આશ્રય મેળવતા હતા,

દપતીઓને ક્રીડા કરવાના રમણીય આરામો, મોટા મોટા ઉત્સવો અને મોટી મોટી ઉજાણીઓ ઉજવી શકાય એવા સુંદર ઉદ્યાનો, સરસ કૂવાઓ, આખને ઠારે એવા તળાવો, દીર્ઘિકાઓ–લાબી લાબી મનોહર વાવડીઓ અને ક્યારાઓ નગરીની શોભામા વધારો કરતા હતા,

નગરીની રક્ષા કરતુ નગરીની ફરતું ઉડુ, ઉપર પહોળુ નીચે સાકડુ એવુ ખાત[૯] હતું તથા નગરી ફરતી ઉડી અને ઉપર નીચે સરખી ખોદેલી વિશાળ ખાઇ હતી, નગરીમા કોઈ ઉપદ્રવકારી ન પેસી શકે માટે મોટા

મોટા તીક્ષ્ણ ચક્રો, ગદાઓ, મુસઢીઓ, મો જણાને કચરી નાખે એવી મોટી મોટી શિલાઓ વગેરે શસ્ત્રો[૯] દરવાજે દરવાજે ટાંગેલા હતા, નગરીની ફરતો ધનુપ જેવો વાંકડો કોટ ગોળ ગોળ કાંગરાઓથી શોભતો હતો, ચોકીદારોને બેસવાની અટારીઓ કોટમાં ખૂબ ઉંચી ઉંચી કરવામાં આવી હતી, કોટ તથા નગરીની વચ્ચેનો માર્ગ[૧૦] આઠ હાથ પહોળો રાખેલો હતો, કોટની પોળોના દરવાજાઓમાં નાના નાના ગઢો રચેલા હતા અને એ દરવાજાઓ મજબૂત રીતે જડેલા હતા,

નગરીના રાજમાર્ગો સારા સારા વિભાગવાળા હતા, ત્યાં વ્યવહારીઆઓની મોટી વસતી હતી અને વેહાર-રોજગારનું તો એ નગરી મોટું મથક હતું, કુંભાર, સુતાર, લુહાર વગેરે શિલ્પકારી લોકોનો ત્યાં સુખે નિર્વાહ થતો હતો,

નગરીના કેટલાક માર્ગો સિંગોડા[૧૧] જેવા ત્રિકોણ હતા, જ્યાં ત્રણ કે ચાર શેરીઓ ભેગી થાય એવા કેટલાક ત્રિક માર્ગો અને ચતુષ્ક–ચોક માર્ગો હતા અને જ્યાં અનેક શેરીઓ ભેગી થાય એવાય કેટલાય ચાચર–ચત્વર માર્ગો હતા, રાજમાર્ગ ઉપર રાજાની અવરજવર ખૂબ રહેતી, નગરીના માર્ગોમાં ઉત્તમ ઘોડાઓ, ઝૂલતા હાથીઓ, શણગારેલા રથો, શિખરવાળી ઘુમ્મટદાર પાલખીઓ, ઝૂલતી પાલખીઓ અને બીજા અનેક વાહનોની હરફર ઠીક રહેતી,

ત્યાંના જળાશયો ખીલેલા કમળોથી ચમકતા હતા અને ધોળા ધોળા મોટા મહાલયો જાણે આભના ટેકારૂપ હોય એવા અડગ જણાતા હતા એવી એ આમલકપ્પા નગરી

દર્શનીય, મનોહર, પ્રાસાદિક અને અસાધારણ સૌદર્ય-વાળી[12] હતી[13]

૨ એવી એ આમલકપ્પા નગરીથી બહાર ઈશાન ખૂણામા અબસાલવણ નામનુ એક ચૈત્ય[14] હતુ

એ ચૈત્ય ઘણા લાબા કાળનુ પુરાણું, પૂર્વ પુરુષોએ ગાએલુ-વખાણેલુ હતુ, છત્ર, ધજા, ઘટ, પતાકા, લોમહસ્ત[15]-મોરપીંછી અને વેદિકા વગેરેથી શોભિત હતું, ગૈત્યનુ ભોતળ છાણ વગેરેથી લીંપીને ચોકખુ કરેલુ અને ભીંતો વગેરે ખડીથી ધોળીને ચકચકતી કરેલી, ઉત્તમ રક્ત ચદનના થાપાવાળુ, ચદનના સુંદર કળશોથી મડિત હતુ, એના દરેક દરવાજા ઉપર ચદનના ઘડાવાળા તોરણો બાધેલા હતા,

એમા ઉપર નીચે સુગધી પાણીનો છટકાવ કરીને મોટી મોટી માળાઓ લટકાવેલી હતી, પાચ વર્ણના સુગધી ફુલો, કાળો અગર, ઉત્તમ કુદુરુ, તુરુક્કનો[16] ઉંચા પ્રકારનો ધૂપ વગેરે અનેક સુગધી ધૂપોથી એ મહેકી રહેતુ હતું-જાણે કે સુગધોનો ભરેલો ઓરડો જ ન હોય?

એ ચૈત્યમા નટો,[17] નાચનારાઓ, જલ્લો, મલ્લો, મૌષ્ટિકો, વિદૂષકો, કૂદનારાઓ, તરનારાઓ, જ્યોતિષિકો, રાસ લેનારાઓ, ભાડો, કથા કરનારાઓ, ચિત્રપટને બતાવનારાઓ, તૂણ અને તુંબવીણાને વગાડનારાઓ, ભુજગો-ભોગી-શોખી-જનો અને મગધો-ભાટો વગેરે રહેતા હતા,

એ ચૈત્ય ઘણા લોકોમા અને અનેક દેશોમા પ્રખ્યાત હતું, ઘણા આહોતા લોકો ત્યા આહુતિ દેવા,

પૂજા કરવા,[૧૮] વદન કરવા અને નમન કરવા આવતા, ઘણા લોકોનુ એ સત્કારનુ, સન્માનનુ અને ઉપાસનાનુ સ્થાન હતુ, કલ્યાણ અને મગલરૂપ એવા દેવતા સબધી ચૈત્યની પેઠે એ, વિનયપૂર્વક પર્યુપાસવાને યોગ્ય હતુ,

દેવતાઇ શક્તિવાળુ, સાચવાળુ, સાચા ઉપાયોવાળુ અને હજારો યાગોના ભાગો જ્યા નૈવેદ્યરૂપે ધરવામા આવે છે એવા એ ચૈત્યને ઘણા લોકો આવી આવીને પૂજતા-અર્ચતા

વળી, એ ચૈત્ય, ચારે બાજુ એક મોટા વનખડથી ઘેરાએલુ હતું, એ વનખડ લીલોછમ, ઠડો હિમ, કયાય હરી કાતિવાળો, કયાય નીલી કાતિવાળો, સઘન છાયાવાળો અત્યત રમણીય હતો-એ વનખડ જોતા જાણે કે મેઘનો સમૂહ જ ન હોય એવો ભાસ જોનારને થતો હતો

૩ ચૈત્યની ચારે બાજુ પથરાએલા એ પહોળા વનખડમા વચ્ચોવચ્ચ એક મોટુ ઉંચુ અશોકનુ વૃક્ષ હતું, એ પણ આખને ઠારે એવું, પ્રસન્નતા પમાડનારુ ઘણું સુશોભિત હતું

એ અશોકવૃક્ષની આસપાસ કેટલાય બીજા તિલકના, લકુચના-લવકના, છત્રોપના, શિરીષના, સાદડના, દધિપર્ણના, લોદરના, ધવના, ચદનના, અર્જુનના, નીપના, કુડજના, કદબના, ફનસના, દાડિમના, શાલના, તાડના, તમાલના, પ્રિયકના, પ્રિયગુના, પુરોબક-કુરબકના, રાજવૃક્ષના અને નદિવૃક્ષના ઉત્તમ વૃક્ષો[૧૯] આવેલા છે

એ બધાય વૃક્ષો મૂળ, કંદ, સ્કંધ-થડ, છાલ, શાખા, પ્રવાલ, પત્ર, પુષ્પ, ફળ અને બીજોથી યુક્ત છે, એ વૃક્ષોના મૂળો ભોયમા બહુ ઉંડે પહોચેલા, સીધા અને એકસરખી રીતે ગોળ એ બધા ઉગેલા, પહેલું મૂળ, પછી કંદ, પછી થડ, પછી શાખા પ્રશાખા એ જાતની એકસરખી ઉગતી એ વૃક્ષાવળીમા સચવાએલી, એમની શાખા પ્રશાખાઓ ચારે કોર ફેલાએલી, એમના મોટા મોટા ગોળ થડો વામ વામ જેટલા ઘેરાવવાળા, એ વૃક્ષોના પત્રો વાયુના દોષથી વા અન્ય પ્રકારની ઈતિ-ઉપદ્રવ-થી નહિ ખરેલા અર્થાત્ એમના પાદડા એવા ઘાટા હતા કે તેમા ક્યાય છિદ્ર જ ન જણાય, એ વૃક્ષોના પાકા ઘરડા પાદડા તો ખરી પડેલા અને તાજા નવા કૂણા પાદડાને લીધે એ, લીલા લીલા કાચ જેવા ઓપતા, વૃક્ષોની ટોચે આવેલા નવા કોમળ કિસલયો શિખરની જેમ હલ્યા કરતા, છએ ઋતુઓમા એ બધા કોળેલા-કળીઓવાળા, ફુલેલા-ફુલોવાળા, ફળેલા-ફળોવાળા, પલ્લવવાળા, ગુચ્છાવાળા અને ફળોના ભારથી નમેલા રહેતા

એ ઉચા ઉચા તરુઓ ઉપર દંપતીરૂપ સૂડા, મોર, મેના, કોયલ, કોરક, કોભવ, ભિંગાર, કોડલક, જીવજીવક, નદીમુખ, કપિલ, કપિલાક્ષ, કારંડ, ચકવા, કલહંસ અને સારસ વગેરે પક્ષીઓ આમતેમ ઉડતા, કૂજતા-મધુર કલકલ કર્યા કરતા, ભમરા-ભમરીઓનુ ઝુંડ (એમની ઉપર) ગુંજારવામા મસ્ત રહેતું

રોગ વિનાના, કાટા વગરના અને મધુર રસભર એ

તરુઓની[૨૦] આસપાસ રિંગણી વગેરેના નાના છોડો તથા નવમાલિકા વગેરેના મડપો શોભતા, એ બધા વિશેષ ઉન્નત તરુવરો પર ધ્વજો ફરકયા કરતા

અશોક વૃક્ષની ચારે બાજુ શોભાયમાન એ વૃક્ષકુજમા કયાય જાળિયાવાળી ચોરસ વાવડીઓ, કયાય ગોળ વાવો, કયાય કમળોવાળા નાના નાના પોખરો અને કયાય પાણીથી ભરેલી લાબી લાબી સીધી નીકો વગેરે અનેક જળાશયો એ વૃક્ષઘટાની શોભામા વળી વિશેષ વધારો કરતા, જેટલી જાતની સુગધો હોય છે તેટલી બધી એ ઘટામાથી મહેકતી તેથી તેને લોકો 'ગધઘ્રાણિ'[૨૧] કહેતા

પદ્મવેલ, નાગવેલ, અશોકવેલ, ચપકવેલ, આબાવેલ,[૨૨] વનવેલ, વાસતીવેલ, માધવીવેલ, કુદવેલ અને શ્યામવેલ વગેરે બીજી અનેક વેલડીઓથી એ વૃક્ષરાજિ વીંટળાએલી રહેતી, વનરાઇના પ્રત્યેક વૃક્ષના મૂળમા ઠે આસપાસ ઉગેલા ડાભ વગેરે ઘાતકતૃણો નીંદી નાખેલા હતા અને ઉક્ત બધી વેલડીઓ ફળફુલોથી નિત્ય લચકતી રહેતી

એ વનરાઇમા ટેટલાય ક્રીડારથો, સગ્રામરથો, ગાડાઓ, ગોળ ઘુમ્મટવાળી પાલખીઓ, ઝૂલતી પાલખીઓ વગેરે અનેક પ્રકારના વાહનો છૂટેલા રહેતા, અને સુખે સુખે જવા આવવા માટે ઠેકઠેકાણે વિચિત્ર પ્રકારના સેતુઓ-પૂલો ગરનાળાઓ બાધેલા હતા તથા ફરવાહરવા માટે અનેક પાકા સુદર માર્ગો[૨૩] કરેલા હતા

ઉક્ત વનરાજિથી વિરાજિત એ ઉત્તમોત્તમ અશોકવૃક્ષ ઉપર રત્નોથી બનેલ, નિર્મળ, દેદીપ્યમાન, દેખાવડા

સ્વસ્તિક, શ્રીવત્સ, નંદાવર્ત, વર્ધમાનક, ભદ્રાસન, કલશ, મત્સ્ય અને દર્પણ—એ આઠ મંગળો[24] લટકાવેલા હતા

વળી, વજ્રના દાંડાવાળા રૂપેરી પટાવાળા કમળ જેવા સુગંધી, કાળા, નીલા, લાલ, પીળા અને ધોળા ચામરો ટાંગેલા હતા, એ ઉપરાંત એ અશોક તરુ ઉપર બીજા ઘણા ઉપરા ઉપર લટકતાં છત્રો, ઉપરાઉપર લટકતી ધજાઓ, ઘંટ અને ચામરની જોડી, સર્વરત્નમય પદ્મ, કુમુદ, નલિન, સુભગ, સૌગંધિક, પુંડરીક, મહાપુંડરીક, શતપત્ર અને સહસ્રપત્રના હાથો ખોડેલા[25] હતા

૪ એવા પૂજાપાત્ર એ અશોકવૃક્ષની નીચે એક મોટી કાળી શિલાપાટ હતી

અશોક વૃક્ષના થડની લગોલગ આવેલી એ શિલાપાટ ઉંચાઈ, લંબાઈ અને પહોળાઈમા પ્રમાણસર હતી

અંજણ, નીલા કમળનો ઢગલો, મરકતમણિ, બીયાનું વૃક્ષ, આંખની કીકી અને તરવારના વર્ણ જેવી તે કાળી શિલાપાટ, આંજણના વૃક્ષો, મેઘનો સમૂહ, નીલા કમળ અને બળદેવના વસ્ત્રની માફક ચમકતી હતી તથા ભમરાઓનું ઝુંડ, આંખનો સુરમો, ગળીની ગોળીઓ, પાડાનું શિંગડું—એ બધા કરતાય વધારે કાળી તે શિલાપાટ, જેના રંગે કેમ જાણે પથરાઈને બેઠેલા ભમરાઓનું ઝુંડ ન હોય એવો ભાસ કરાવતી હતી

એનો કાળો રંગ ઘન—ઘેરો હતો, એ કયાય કોઠલાની જેમ પોલી ન હતી, રૂપમાત્રના પ્રતિબિંબો તેમા આરિસાની પેઠે પડતા, ઘાટે સિંહાસન જેવી આઠખૂણી એ

પાટની બધી બાજુની કોરોમા મોતીઓ જડેલા હતા, ચામડાનુ વસ્ત્ર, રૂ, માખણ અને આકડાનુ રૂ એ બધાની જેમ એની સુવાળપ હતી એવી રત્નમય[૨૬] રમ્ય શિલા પાટ એ અશોકવૃક્ષની નીચે ગોઠવેલી હતી

૫ આ તરફ—

એ નગરીમા રાજા સેય[૨૭] અને રાણી ધારિણીનુ રાજ્ય હતુ

રાજા સેય મહાન્ હિમાલય, મહાન્ મલયગિરિ, મદરાચલ અને મહેન્દ્ર જેવો અડગ-અણનમ હતો અત્યત વિશુદ્ધ-ખાનદાન-રાજકુલ[૨૮] ગવત્ર-વશનો એ રાજા બધા રાજલક્ષણોથી વિભૂષિત હતો, એને બહુજનો બહુમાન આપતા-પૂજતા સર્વગુણસપન્ન ક્ષત્રિય લોહીનો એ રાજા સદા મુદિત રહેતો, એનો મૂર્ધાભિષેક થએલો હતો, એના માતાપિતા વિશુદ્ધ વશના હતા

એ, મનુષ્યોનો ઇન્દ્ર સેય રાજા સીમકર સીમધર ક્ષેમકર ક્ષેમધર હતો એ માટે જ જનપદનો પિતા જેવો હતો, જનપદનો પાલક અને પુરોહિત, જનપદમા સેતુઓ[૨૯] અને કેતુઓ કરનાર એ રાજા, નરવર, પુરુષપ્રવર, પુરુષ સિહ, પુરુષવ્યાઘ્ર, પુરુષાશીવિષ, પુરુષવરપુડરીક અને પુરુષવરગધહસ્તી હતો

સમૃદ્ધિવાળો કાન્તિએ દીપતો એ સેય નૃપ પ્રસિદ્ધ હતો ભવનો, શયનો, આસનો, યાનો અને વાહનો એની પાસે વિપુલ-વિસ્તીર્ણ હતા, એના ભડારમા ઘણુ ધન, સુવર્ણ અને રજત-રૂપુ ભરેલુ હતુ, અર્થલાભના[૩૦] ઉપાય કરી જાણનાર એના રાજ્યમા એઠવાડમા પણ ઘણુ

પાણી ફેંકી દેવામા આવતા અર્થાત્ લોકો ખાધેપીધે સુખી હતા

ઘણા દાસો, દાસીઓ, બળદો, પાડાઓ, ગાયો અને ઘેટાઓનો એ પ્રભુ[31] હતો, એનો યન્ત્રકોશ, અન્નકોશ, ધનકોશ અને આયુધકોશ ભરેલો રહેતો, બહુ દૂબળાઓનો એ મિત્ર હતો—એવો એ સેય રાજા આમલકપ્પા નગરીમા અકંટક રાજ્ય ચલાવતો હતો—એના રાજ્યમા ક્યાય દુકાળ, મરકી વગેરે ઉપદ્રવો ન હતા, સદા સુભિક્ષ રહેતો એથી એનું રાજ્યશાસન શિવરૂપ અને ક્ષેમરૂપ લેખાતુ

૬ રાણી ધારિણી હાથેપગે સુકુમાળ હતી, તેની પાચે ઇંદ્રિયોમા કે અંગમા કોઈ પ્રકારની ખોડ ન હતી, તેના અંગપ્રત્યંગો સામુદ્રિક લક્ષણો,[32] વ્યંજનો અને ગુણોથી યુક્ત હતા, વજનમા અને ઉચાઈમા તે બરાબર માપસર[33] હતી, દેખાવમા ચદ્ર જેવી પ્રિયકર જણાતી, મુઠીમા આવી જાય એવી તેની પાતળી કેડ[34] મજબૂત અને ત્રિવલીવાળી હતી

પૂર્ણચદ્રમુખી એ રાણી કાનોમા કુંડળ પહેરતી, કપોલો ઉપર કસ્તૂરી લગાડતી, એની આકૃતિ, શૃગાર અને વેશ બધુ ચારુ–સારુ હતું, બોલવે, ચલવે અને હસવે એ કુશળ હતી, વિવિધ ચેષ્ટાઓ, વિવિધ વિલાસો, લલિત સલાપો અને યુક્ત ઉપચારો કરવામા તે વિશેષ નિષ્ણાત હતી

એવી એ અગે અંગે અનુપમ લાવણ્ય ધરતી ધારિણી રાણી સેય રાજા સાથે અનુરક્ત હતી અને તેની સાથે મનુષ્યના શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગધ એ પાચ પ્રકારના કામભોગોને[35] અનુભવતી રહેતી હતી

૭ આ તરફ—

એ રાજા રાણીના રાજ્યકાળમા ગામેગામ ફરતા અને સુખે સુખે વિહરતા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર[૩૬] આમલકપ્પા નગરી તરફ પધાર્યા, અને નગરીથી બહાર ઇશાનખૂણા તરફના અબસાલવણ ચૈત્યમા પૂર્વવર્ણિત વનખડથી વિરાજિત અશોક વૃક્ષની નીચે આવીને ઊતર્યા, ત્યા તેઓ યથોચિત અવગ્રહ[૩૭] ધારણ કરી પૂર્વાભિમુખ[૩૮] થઇ એ કાળી શિલાપાટ ઉપર પર્યંકાસને[૩૯] રહી સયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા રહેવા લાગ્યા

, એ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર આદિકર, તીર્થંકર, સ્વયસબુદ્ધ, પુરુષોત્તમ, પુરુષસિંહ, પુરુષવરપુડરીક, પુરુષવરગધહસ્તી, અભયદાતા, નેત્રદાતા, માર્ગદર્શક, શરણદાતા, જીવિતદાતા,[૪૦] દ્વીપસમાન, ત્રાણરૂપ, શરણરૂપ, ગતિ–આશ્રય–રૂપ, આધારરૂપ, ધર્મચક્રને પ્રવર્તાવનાર, વિશુદ્ધ જ્ઞાન અને દર્શનથી યુક્ત, છદ્મરહિત, જિન–જય મેળવનાર, જિતાવનાર,[૪૧] તરનાર, તારનાર, મુક્ત, મુકાવનાર, બુદ્ધ, બોધ આપનાર, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી અને અપુનરાવર્તનની શિવરૂપ, અચલ, અરોગ, અક્ષય અવ્યાબાધ સિદ્ધિને મેળવવાના અભિલાષી એવા હતા

૮ એમના શરીરની ઉંચાઇ[૪૨] સાત હાથ, સસ્થાન સમચોરસ અને સહનન–શરીરનો બાધો–વજ્ર જેવો મજબૂત હતો શરીરની અદરના વાયુઓ અનુકૂળ રહેતા, મલાશય કક પક્ષીના મલાશય જેવો નીરોગ, જઠર પક્ષીના જઠર જેવુ તીવ્ર, મલવિસર્જનના સ્થાન પક્ષીના

વિસર્જનના સ્થાન જેવા નિર્લેપ અને પીઠ, બન્ને તરફના પાનળા તથા ઉરૂ સુબ્તત હતા

એમનો શ્વાસ સુગંધી,[૪૩] નીરોગી ઉત્તમ માસ, છબી ઉદાત્ત અને પ્રશસ્ત, શરીર નિર્મળ અને અગેઅંગમાથી ઝરતું લાવણ્ય અસાધારણ હતું

લોઢાના ઘણની જેવી સુબદ્ધ સ્નાયુવાળી અને શિખર જેવી ઉન્નત ખોપરી ઉપર શિરોભાગ, માથાના વાળ ઘન નિચિત–વગોવગ ઉગેલા–વાકડિયા જમણા વાકવાળા સુવાળા અને ભમરા જેવા કાળા, વાળ ઉગવાની ચામડી–કેશાનભૂમિ –સોના જેવી ચમકતી અને દાડિમના ફુલ જેવી સ્નિગ્ધ, છત્ર જેવુ ઉચુ ઉત્તમ ઉત્તમાગ–મસ્તક, વ્રણવિનાનો એકસરખો અર્ધચંદ્ર જેવો લલાટપટ્ટ અને પૂર્ણચંદ્ર સમાન સોમાકાર મુખ,

સાભળવામા સરવા પ્રમાણયુક્ત બન્ને કાન, માસથી ભરેલા પુષ્ટ બન્ને કપોલ, ધનુષ જેવી વાકડી કાળી આછી ભમરો, ખીલેલા કમળ જેવા એકાદ ધોળા વાળવાળી[૪૪] પાપણવાળા બન્ને નયનો, ગરુડની નાસિકા જેવી ઉત્તુગ લાબી સરળ નાસિકા, પરવાળા જેવા બન્ને હોઠ,

ચપા ી કળી જેવા નિર્મળ[૪૫] એક શ્રેણીબદ્ધ બધા દાત, અગ્નિથી ધમેલા સોનાના જેવુ રાતું તાળવુ અને જીભ, અવસ્થિત–અવસ્થાસૂચક અને સુવિભક્ત શ્મશ્રુ–દાઢી મૂછ,[૪૬] શાર્દૂલની હડપચી જેવી માસલ પ્રશસ્ત હડપચી,

પ્રમાણસર ચાર આગળ ઉંચી ઉત્તમ શખ જેવી રૂપાળી ડોક, ઉત્તમ પાડો વરાહ સિહ શાર્દૂલ બળદ

અને હાથીના ખભા જેવા ભરાવદાર મજબૂત ખભા, સુબદ્ધ સાધાવાળી સુશ્લિષ્ટ સ્થિર પુષ્ટ પોચામા સુસસ્થિત નગરના દરવાજા પાછળ રહેલા ભોગળ જેવી ગોળ અને ધોસરા જેવી લાબી ભુજાઓ,

શેષનાગે વિસ્તારેલી ફણા જેવા વિપુલ અને ઉચા કરેલા ભોગળ જેવા દઢ બાહુઓ, રાતી કોમળ માસલ અને શુભ ચિહ્નોવાળી હથેળી, પાચે આગળીઓ મિધી કરતા જેમા એક પણ કાણું ન દેખાય તેવો નિશ્છિદ્ર પ્રશસ્ત પજો, લોહીથી ભરેલી કોમળ પાચ પાચ આગળીઓ, તાબા જેવા રાતા સ્નિ ધ ચમકતા નખો,

હથેળીમા ચદ્ર, શખ, ચક્ર, સ્વસ્તિક અને સૂર્યની જેવી રેખાઓ, પહોળી વિશાળ સોનાની પાટ જેવી ઉજ્જ્વલ સમતલ-એક સરખી અને શ્રીવત્સના[૪૭] ચિહ્નથી શોભતી છાતી, હાડકા ન દેખાય તેવો માસલ બરડો, કનકની કાન્તિ જેવી કાન્તિવાળુ રોગરહિત નિર્મળ સુજાત શરીર,

સગત મનત સુદર અને સુજાત પડખાઓ, કાખની નીચેના બન્ને બાજુના ભાગો બરાબર પ્રમાણસર અને પુષ્ટ, આછી ઋજુ સ્નિગ્ધ અને રમણીય રુવાટી-રોમરાઈ, માછલી અને પક્ષીની કુક્ષિ જેવી સુજાત પુષ્ટ કુક્ષિ, માછલી-ના ઉદર જેવુ ચમકતું ઉદર, ઇંદ્રિયો બધી નિર્મળ

પદ્મ જેવી વિશાળ નાભિ, મુસલ દર્પણ અને વજ્રના મધ્ય જેવો મધ્યભાગ,[૪૮] ઉત્તમ ઘોડો અને સિંહની જેવો કટી ભાગ, શ્રેષ્ઠ ઘોડાના ગુપ્ત ગુહ્ય ભાગ સુજાત અને નિરુપલેપ ગુહ્ય ભાગ,

ઉત્તમ હાથી જેવી મદપતી લલિત અને વિક્રમવાળી ગતિ, હાથીની સુઢ જેવા શોભન ઉરુઓ, ઢાકણીમા બરાબર બેઠેલા માસલ બન્ને ઘુટણો, હરણી જેવી રુડી વૃત્ત જઘાઓ, સુશ્લિષ્ટ સુસસ્થિત અને બહાર ન કળાય તેવી ઘુટીઓ,

કાચબાના ચરણ જેવા સુપ્રતિષ્ઠિત ઉન્નત ચારુ ચરણો, નાની મોટી છતા પગની આગળીઓ સુસહત અને કોમળ, પગના નખો રાતા અને ચમકતા, તળિયા રાતા કમળના પત્ર જેવા સુકોમળ અને મૃદુ, પગમા પર્વત નગર મગર સાગર ચક્ર વગેરેની જેવી ઉત્તમ રેખાઓ,

વિશિષ્ટ રૂપ જાજ્વલ્યમાન અગ્નિ, ચમકતી વીજળી, અને તરુણ સૂર્યની જેવુ ઉગ્ર તેજ તથા અગમા ઉત્તમ પુરુષના અગમા હોય એવા એક હજાર આઠ સુલક્ષણો[૪૯] શ્રમણ ભગવાન મહાવીર શરીરે એવા પ્રકારના હતા

૯ સ્વભાવે શ્રમણભગવાન મહાવીર અનાસવ–આસ્રવ[૫૦] વિનાના–સામાજિક વા આધ્યાત્મિક દૂષણ જેથી ઉત્પન્ન થાય તેવી પ્રવૃત્તિ વિનાના, મમતારહિત, અકિંચન[૫૧]–ઐચ્છિક ગરીબીને વરેલા–અપરિગ્રહી, મસારના સ્રોતે–પ્રવાહે–નહિ વહેનારા, આસક્તિ વિષયાનુરાગ દ્વેષ અને અજ્ઞાનથી પર રહેલા, નિર્ગ્રંથ પ્રવચનના ઉપદેશક, શ્રમણ શાસ્તાઓના નાયક–તેમના વ્યવસ્થાપક, શ્રમણોના અધિપતિ, શ્રમણવૃદમા પરિવર્તન કરનાર[૫૨] –ક્રાન્તિ કરનાર, બુદ્ધોને છાજે એવા ચોત્રીશ અતિશયોથી[૫૩] સપન્ન હતા

વચનના પાત્રીશ ગુણોથી[૫૪] સયુક્ત એવા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જે વખતે આમલકપ્પા નગરીમા આવ્યા તે વખતે

તેમની સાથે આકાશગત ધર્મચક્ર આકાશગત[૫૫] છત્ર આકાશગત શ્વેત ચામરો, પાદપીઠ સહિત આકાશસ્ફટિકમય-સ્વચ્છ-સિંહાસન અને આગળ ખેંચાતો[૫૬] ધર્મધ્વજ એ બધુ હતું, તથા ચૌદ હજાર શ્રમણો[૫૭]—સાધુઓ અને છત્રીશ હજાર શ્રમણીઓ સાથે સપરિવરેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ફરતા ફરતા ત્યા આવ્યા હતા

૧૦ જે વખતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ત્યા આવ્યા તે વખતે આમલકપ્પા નગરીમા ઠેરઠેર—તરભેટામા ત્રિકમા ચોકમા ચાચરમા ચતુર્મુખોમા—ચોકઠામા—રાજમાર્ગમા અને શેરીઓમા—જ્યા સાભળો ત્યા ઘણા લોકો[૫૮] પરસ્પર એમ કહેતા હતા કે હે દેવાનુપ્રિયો ! આકાશગત છત્ર વગેરે સાથે સયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર અહીં આવ્યા છે તો તેવા પ્રકારના અરહત ભગવતોના માત્ર નામગોત્ર પણ કાને પડે તોય મોટો લાભ છે, તો પછી તેમની સામે જવાનો તેમને વાદવાનો નમવાનો તેમની પાસે જઇ કેટલાક ખુલાસા પૂછવા નો અને તેમની પર્યુપાસના—સેવા કરવાનો પ્રસગ મળે તો તો જે લાભ થાય તે માટે કહેવુ જ શું ?

૧૧ આર્ય પુરુષનુ એક પણ ધાર્મિક સુવચન કાને પડે તોપણ તે શ્રેયરૂપ છે તો પછી તેમની પાસે જઈ વિપુલ અર્થ—વણી હકીકતો જાણવાનો પ્રસગ સાપડે તો તેથી જે શ્રેય થાય તે માટે કહેવુ જ શુ ?

૧૨ તો હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણે જઈએ અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વાદીએ નમીએ સત્કારીએ સન્માનીએ

અને કલ્યાણરૂપ મંગળમય દિવ્ય ચૈત્યની પેઠે તેમની પર્યુપાસના કરીએ તો એ, આપણે માટે આ ભવ પરભવ અને જન્મ જન્માંતરમાં હિતરૂપ થશે, સુખરૂપ અને નિઃશ્રેયસરૂપ નીવડશે

૧૩ આમ વિચારીને ઘણા ઉગ્રો[૫૯] ઉગ્રપુત્રો ભોગો ભોગપુત્રો રાજન્યો ક્ષત્રિયો બ્રાહ્મણો ભટો યોધો પ્રશાસ્તાઓ મલ્લકિઓ લિચ્છવિપુત્રો લિચ્છવિઓ અને બીજા ઘણા માંડલિક રાજાઓ યુવરાજો રાજમાન્ય પુરુષો મડંબાધિપો કૌટુંબિકો-કણબીઓ ઇભ્યો શ્રેષ્ઠિઓ સેનાપતિઓ સાર્થવાહો વગેરે અનેક લોકો જ્યાં ભગવાન ઊતર્યા હતા ત્યાં જવા નીકળ્યા

૧૪ એમાંના કેટલાક[૬૦] શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વાંદવાની-નમવાની વૃત્તિવાળા હતા, કેટલાક માત્ર ભગવાનને જોવાના ઇચ્છુક હતા, કેટલાક તો 'ભગવાન કેવા હોય' એ જાતના કુતૂહલથી જવા પ્રેરાયા હતા, કેટલાકને અર્થવિનિશ્ચય-ખુલાસા મેળવવા હતા, કેટલાકને એમ હતું કે ત્યાં જઈશું તો અશ્રુતપૂર્વ સાંભળશું અને જે સાંભળ્યું છે તે સબંધી શંકાઓ દૂર કરશું, કેટલાકે એમ ધારેલું કે આપણે તો ભગવાનની પાસે સર્વ પ્રકારે મુંડભાવ ધારણ કરી અગાર-ઘર છોડી અનગાર થશું, કેટલાકે એવો સંકલ્પ કરેલો કે આપણે પાંચ અણુવ્રતવાળો અને સાત શિક્ષાવ્રતવાળો એમ બાર પ્રકારનો ગૃહિધર્મ સ્વીકારશું, કેટલાક તો માત્ર જિનભક્તિના રાગથી પ્રેરાયા હતા અને કેટલાક ગતાનુગતિક હતા અર્થાત્ તેઓ એમ સમજેલા કે આ

બધા જાય છે ત્યારે આપણે પણ જવું એ શિષ્ટતા છે-યોગ્ય છે એમ જુદી જુદી વૃત્તિવાળા તેઓ બધા ભગવાનની પાસે જવા નીકળ્યા

૧૫ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે જનારા એ બધા ન્હાએલા, તેમણે બલિકર્મ[૬૧] કરેલું, તિલક વગેરે લગાડેલા, માથે ડોકે માળાઓ નાખેલી, હાર અધહાર ત્રણુસરો હાર લટકતા ઝુમણા કટિસૂત્ર-કણદોરો વગેરે આભરણો પહેરેલા અને સુદર વસ્ત્રો સજેલા તથા શરીરે ચદન લગાડેલું,

એઓ કેટલાક ઘોડે ચડેલા, કેટલાક હાથી ઉપર બેઠેલા, રથ ઉપર ચડેલા, ઘુમ્મટવાળી પાલખીમા બેઠેલા, અને ઝૂલતી પાલખીમા આવેલા હતા, વળી મોટા જનસમુદાયથી વિંટાએલા કેટલાક માત્ર પગે ચાલીને જતા હતા એ બધા જનારાઓનો અવાજ એટલો બધો થતો હતો કે જાણે કોઇ ખળભળેલો મહાસમુદ્ર ગાજતો ન હોય

૧૬ આમલકપ્પા નગરીની બહાર ઈશાન ખૂણામા આવેલા અબસાલવણ ચૈત્યમા એઓ બધા જઈ પહોચ્યા ત્યા છત્ર વગેરે તીર્થંકરના અતિશેષો જેતા તેઓ પોત પોતાના યાન વાહન ઊભા રાખી ઊતરી પડ્યા-યાનો છોડી નાખ્યા, વાહનો ચરવા છૂટા મૂકી દીધા અને એઓ ભગ વાનની પાસે આવી પહોચ્યા, તેમને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દીધી, વદના કરી નમસ્કાર કર્યો અને ભગવાનની શુશ્રૂષા કરતા તેઓ બહુ દૂર નહિ તેમ બહુ નજીક નહિ એ રીતે હાથ જોડીને તેમની સામે વિનયપૂર્વક બેઠા

આમલકપ્પાનો રાજા સેય અને રાણી ધારિણી પણ એ બધાની સાથે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સેવામા જોડાયા હતા

૧૭ આમલકપ્પાના રાજા સેય, રાણી ધારિણી અને ત્યાના જનસમુદાયને ઉદ્દેશીને શ્રમણગણમા પરિવર્તન કરનાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પોતાની ધર્મસંશોધક વાણી સભળાવી તેમણે [૧૨]કહ્યું કે—

(૧) " જે મનુષ્યો દુબુદ્ધિથી પ્રેરાઇને પાપકર્મો કરી તે દ્વારા ધન પેદા કરે છે તેઓ આ વિરાટ વિશ્વને દુ ખના ઊડા ખાડામા ધકેલે છે અને પોતે પણ સતત તરફડિયા મારતા મારતા ઝુરી ઝુરીને ઉપડી જાય છે-છેવટે લેશ પણ શાતિ પામતા નથી આ સસારમા શાતિ પણ છે અને અશાતિ પણ છે શાતિ કે અશાતિ મેળવવી માનવીના પોતાના હાથનીજ વાત છે મનુષ્યમા તૃષ્ણાવૃત્તિ વિશેષ બળવાન છે તેને લીધે એ સુખદુ ખનુ ખરુ સ્વરૂપ સમજી શકતો નથી, ઉલ્ટુ દ ખને સુખ સમજે છે અને સુખને દુ ખ સમજે છે એ તૃષ્ણાવૃત્તિની પ્રબળ બળવત્તાનેજ લીધે ક્રોધ વધે છે, મૂઢતા વ્યાપે છે અને મનુષ્ય પોતાનુ-પોતાના સ્વરૂપનુ-પોતાના કર્તવ્યનુ ભાન ભૂલી જાય છે એટલે આખર તે માનવ મટી દાનવી વૃત્તિ ઉપર આવી જાય છે આમ થવાથી મનુષ્યોની પરસ્પર હિતકારિણી બધુતાની ... થાય છે, "
વૃત્તિ પેદા
પણ કે

ધખતી અશાતિમા હોમાય છે, માટેજ ધન પેદા કરનારા લોકોએ પરસ્પર બધુતાની વૃત્તિનો નાશ ન થાય તેતરફ વિશેષ લક્ષ્ય ગખી પોતપોતાનો વ્યવહાર કરવો ઘટે અન્યથા કોઇનુ શ્રેય થવાનુ નથી માત્ર ધન પેદા કરનારો આ વિચાર ભાગ્યેજ કરે છે કે તેની ધનતૃષ્ણાની આગમા આજસુધીમા કેટલા માનવી હોમાયા, કેટલા પશુઓ અને પક્ષી બળીને ખાખ થઈ ગયા, કેટલા કોટિ વૃક્ષો કપાયા, કેટલા બધા સ્વચ્છ પાણીનો હોમ થઈ ગયો, કેટલી બધી સ્વચ્છ હવાને બગાડી નાખી તેનો વિનાશ થયો અને વિનાશ પામતી કેટલી આગે કેટકેટલાને બાળી નાખ્યા ધન પેદા કરવાની આ રીત નુજ નામ દુબુદ્ધિ છે—ઘોર હિંસા છે—પરસ્પર બધુતાની વૃત્તિ શિથિલ થવી એ દાનવી વૃત્તિનુ મુખ્ય લક્ષણ છે એ ધર્મની, પુણ્યની, સુખની અને પ્રાણી સાત્રની નાશક છે એ ભૂલવુ ન જોઇએ ક્રિયાકાડનુ હાડપિંજર એ વિશુદ્ધ ધર્મ નથી પણ તે હાડપિજરમા પરસ્પર બધુતારૂપ અહિંસાવૃત્તિનો પ્રાણ સ ચારવો એજ શુદ્ધ ધર્મનો પાયો છે, માટેજ આર્ય પુરુષોએ એક અહિંસાને પરમ ધર્મ કહેલો છે

(૨) "વિલાસી મનુષ્ય એમ માનતો હોય કે મારુ શરણુ તો ધન છે, મારે પરસ્પર બધુતાની વૃત્તિ કેળવવાની શી જરૂર છે? તો એમ માનતો એ મૂઢ માર ખાય છે માત્ર ધન હોવાને લીધે આજસુધીમા કોઇનુ ત્રાણ થયુ નથી અને હવે પછી થશે પણ નહિ આ લોક કે પરલોકમા તેજ સુખી થશે કે જેનામા વ્યાપક ભ્રાતૃભાવની જ્યોતિ પ્રકટી હોય અને જેનો બધો વ્યવહાર એ વ્યાપક

ભ્રાતૃભાવ ઉપરજ આવતો હોય

(૩) "તૃષ્ણાનુ ચક્ર એટલું બધુ પ્રબળ છે કે મનુષ્ય તેનાથી શીઘ્ર છૂટો થઈ શકતો નથી-ઇચ્છા છતા પોતાના વ્યવહારોમા વિવેકપૂર્વક રહી શકવામા શિથિલતા આવ્યા કરે છે, આમ છતા મુમુક્ષુ જનોએ ગભરાવાનુ નથી જ, તેઓએ તો વારવાર પ્રબળ પ્રયત્ન કર્યા કરવાનો છે અને તૃષ્ણાની પ્રવૃત્તિઓના પાશમા ન ફસાતા આત્મસશોધનોના પ્રયત્નોમા મચ્યાજ રહેવાનુ છે

(૪) "જુઓ—જે આ શ્રમણો અહીં બેઠેલા છે તેઓ તૃષ્ણાના ચક્રથી છૂટવા માટેજ શ્રમ કરી રહ્યા છે તમે એમ ન સમજતા કે શ્રમણનો માત્ર વેશ પહેરવાથી શ્રમણ થઇ જવાય છે આ તો એક પ્રકારની શાળા છે જેમ તમે નિશાળમા જઇને અન્નાન વગેરે વિદ્યાઓ શિખો છો તેમ આ મારી શાળાના શ્રમણ વિદ્યાર્થીઓ તૃષ્ણાના ચક્રને છેદવાની વિદ્યાઓ શિખી રહ્યા છે, તેઓ એ માટે સબળ પ્રયત્ન કરે છે, છતાય તૃષ્ણાના નવા નવા રૂપો તેમને વારવાર સતાવે છે જેથી તેઓમા પણ ભારે અસમજસતા ફેલાઇ રહે છે, આમ છતાય તેમને કહુ છુ કે તેઓએ મુમુક્ષાવૃત્તિનો એક છાંટો બાકી હોય ત્યાસુધી જરાય ગભરાવાનુ નથી, પણ આરભેલા પ્રયત્નમાજ દિનપ્રતિદિન શિથિલતા છોડી સવિશેષ ઉગ્ર બનવાનુ છે કોઈ તમે કહેશો કે શ્રમણ થયા પછી વળી તૃષ્ણા શાની? તો મારે જણાવવુ જોઈએ કે તૃષ્ણા કાઇ ધનની, સ્ત્રીની કે પુત્રની જ હોય છે એમ નથી, એ તો અનેક સ્વાગો કરીને પ્રાણી

માત્રને મતાવ્યા કરે છે શ્રમણોએ ધન મૂક્યુ, સ્ત્રી અને વહાલા માતપિતા છોડયા છતા તેઓમા વેશની, ઉપગ્રણની, ખાવાપીવાની, ચેલાચારીની, ગુરુની, ઉપાસકની, વાચનાની, વેશમા પણ અમુકજ પ્રકારના વેશની અને સૌથી મોટામા મોટી હાનિકારક તૃષ્ણા મોટા થવાની–મોટા કહેવડાવવાની છે તૃષ્ણાના આ રાક્ષસી સ્વરૂપો આ શ્રમણોને પણ ઘડીએ પળે નડયાજ કરે છે–વેશ અને ઉપકરણોની તૃષ્ણામાથી બચવા નગ્નભાવ ધારણ કરવા જતા તેનીજ એક તૃષ્ણા બધાઇ ગઈ, ખાવાપીવાની જાળમાથી બચવા અનશનવ્રતો આદરતા તેમાજ ફસાઈ જવાજેવુ થયુ, મનને ઠેકાણે લાવવા ભયકર ઉગ્ર તપો, ઘોર દેહદડનો અને કેશલુચન વગેરે ઘોરાતિઘોર બાહ્ય કષ્ટો કરવા જતા તેમાજ ટેવાઇ રમ્મલીન થવા જેવુ થયુ આમ અનેક ઉગ્ર ઉપચારો ચાલુ છતાય હજુ આ શ્રમણો ઠેકાણે આવતા નથી, તેમ છતાય મારી શ્રદ્ધા છે–મારો અચળ વિશ્વાસ છે કે પ્રબળ પ્રયત્નની સામે તૃષ્ણા એક ક્ષણ પણ ટકી શકવાની નથી મારા પોતાના જાતિ અનુભવથી કહુ છુ કે તમે પણ તૃષ્ણાની સામે મોરચા માડશો તો જરૂર તેને છેદીને વિજય વરવાનાજ ૧

(૫) " ઘેર સોના રૂપાના કૈલાસ પર્વત જેવડા અસખ્ય પહાડો હોય તોપણ એ દુખદ તૃષ્ણા શમતી નથી–એ તો આકાશ જેવી અમાપ છે એનું શમન તો વિવેકપૂર્વક રહેવામા છે અને તે પ્રમાણે પોતપોતાના સર્વ વ્યવહારો ચલાવવામા છે "

સર્વ સુખકર ભાતૃભાવને ફરીવાર યાદ દેવરાવી વાને પોતાની દેશના પૂરી કરી

આમલકપ્પાનો એ જનસમુદાય ભગવાનની ઉમ્ન દેશના સાભળીને વિશેષ પ્રમુદિત થયો અને 'ભ ાવાને નિર્ગ્રંથ પ્રવચન ઠીક કહી બતાવ્યુ છે' 'એવો કોઈ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણ નથી જે આ પ્રકારની ધમ દેશના કરી શકે' એમ કહેતો કહેતો એ સમુદાય પોતપોતાના સ્થાનકે જઇ પહોચ્યો

૧૮ રાજા સેય અને રાણી ધારિણી પણ ભગવાનની એ અપૂર્વ દેશના સાભળીને પ્રસન પ્રસન થઈ ગયા, તેમણે ભગવાનને વદન-નમન કરી કેટલાક પ્રશ્નોના ખુલાસા પૂછી લીધા અને પછી તેઓ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનની તેમજ ભગવાનની યશોગાથા ગાતા ગાતા પોતાને મહાલયે આવી પહોચ્યા

૧૯ જે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર આમલકપ્પા નગરીની બહાર આવેલા અબસાલવણ ચૈત્યના [૬૩]સમવસરણ મા બિરાજતા હતા તે કાલે તે સમયે [૬૪]સૌધર્મકલ્પમા સૂર્યાભ વિમાનમા સુધર્મા નામની સભામા સૂર્યાભસિહાસન ઉપર બેઠેલો સૂર્યાભદેવ પોતાના વિપુલ અવધિવડે સમગ્ર જબૂ દ્વીપ તરફ નજર નાખીને-તેને બરાબર નિરખી રહ્યો હતો

૨૦ એ સૂર્યાભદેવના પરિવારમા ચાર હજાર સામાનિક દેવો, પોતપોતાના પરિવારથી વિંટળાએલી તેની ચાર પટ રાણીઓ, ત્રણ સભાઓ, સાત સેનાઓ, સાત સેનાધિપતિઓ, સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવો અને સૂર્યાભવિમાનમા રહે નારા બીજા પણ ઘણા દેવો અને દેવીઓ હતા

૨૧ સૂર્યાભસિહાસન ઉપર બેઠેલો તે સપરિવાર સૂર્યાભદેવ-નાટ્ય, ગીત, વાદ્ય, તત્રી, તલ, તાલ, બીજા વિવિધ વાજાઓ અને વાદનકળામા દક્ષ પુરુષ જેને વગાડે છે

એવો મેઘની પેઠે ગાજતો મૃદંગ–એ બધામાથી નીકળતા મધુર સ્વરો સાભળતો સાભળતો દિવ્ય ભોગોને ભોગવતો રહેતો હતો

૨૨ સૂર્યાભદેવે સમગ્ર જબૂદ્વીપને નિરખતા નિરખતા ભારતવર્ષમા આમલકપ્પા નગરીની બહાર અબસાલવણુ ચૈત્યમા આવી રહેલા અને યોગ્ય અવગ્રહપૂર્વક સયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરને જોયા

૨૩ ભગવાનનુ દર્શન કરીને તે સૂર્યાભદેવ [૧૫]હર્ષ-વાળો, તોષવાળો અને આનદિત ચિત્તવાળો થયો તથા ભગવાન તરફ એના મનમા પ્રીતિ થઈ–પરમ સૌમનસ્ય થયુ હર્ષના આવેગથી તેનુ હૃદય ધબકવા લાગ્યુ, એના કમળ જેવા ઉત્તમ નેત્રો ખીલી ઉઠયા, આનદના વેગથી એના ઉત્તમ કડા બેરખા કેયૂર મુગટ બન્ને કુડલો અને સુદર હારથી સુશોભિત છાતી–એ બધુ ચલાયમાન–હલુ-હલુ–થઇ ગયુ

૨૪ નીચે સુધી લટકતા પ્રલબને અને કપાયમાન થએલા બીજા આભૂષણોને ધારણુ કરતો તે સૂર્યાભદેવ ભગવાન મહાવીરને જોતાજ સભ્રમ સાથે ત્વરા અને ચપળતાપૂર્વક સિહાસનથી ઊભો થઈ ગયો, પછી તેણે પાદપીઠ ઉપર ચડી પાદુકાઓ–મોજડીઓ–કાઢી નાખી અને તીર્થંકરની સામે સાત આઠ પગલા જઇ ડાબો ઘુટણુ ઉંચો કરી જમણો ઘુટણુ ધરણી ઉપર ઢાળી મસ્તકને વાર ધરણી ઉપર નમાવ્યુ પછી જરાક માથાને -

કડા અને બેરખાથી સ્તબ્ધ થએલી ભુજાઓને ભેગી કરી, દશે નખ એક બીજાને અડે એ રીતે બન્ને હથેળીઓ સાથે રાખી શિરઆવર્ત પૂર્વક મસ્તકે અંજલિ જોડી તે આ પ્રમાણે બોલ્યો

૨૫ યાવત્ અજરઅમર[16] સ્થાનને પ્રાપ્ત થએલા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ, અજરઅમર સ્થાનને મેળવવાની વૃત્તિવાળા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને નમસ્કાર થાઓ, અહીં રહેલો હુ ત્યા રહેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વાદુ છુ, ત્યા રહેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર અહીં રહેલા મને જુએ છે એમ કહીને તે સૂર્યાભદેવ ભગવાનને વાદી નમી પાછો પૂર્વાભિમુખ થઇ સિહાસન ઉપર બેસી ગયો

૨૬ ત્યારપછી તે સૂર્યાભદેવના આત્મામા [17]ચિંતન રૂપ, અભિલાષરૂપ આ આ પ્રકારનો મનોગત સકલ્પ-વિચાર-ઉત્પન્ન થયો

૨૭ "યોગ્ય અવગ્રહપૂર્વક સયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર જમ્બૂદ્વીપના ભાર તવર્ષમા આમલકપ્પા નગરીની બહાર અબસાલવણ ચૈત્યમા આવીને વિહરે છે તે મારે માટે શ્રેયરૂપ છે

૨૮ "તેવા પ્રકારના અરહત ભગવતોના માત્ર નામ ગોત્ર કાને પડે તોપણ તે મહાફલરૂપ છે, તો પછી તેમની સામે જવાનો, તેમને વાદવાનો, નમસ્કાર કરવાનો, તેમની પાસેથી કેટલાક ખુલાસા પૂછવાનો અને તેમની ઉપાસના કરવાનો પ્રસગ મળે તો તો કહેવુ જ શુ?

૨૯ "આર્ય પુરુષનુ માત્ર એક ધાર્મિક સુવચન કાને પડે તોપણ તે મહાફલરૂપ છે, તો પછી તેમની પાસેથી વિપુલ અર્થ-ઉપદેશ-મેળવવાનો પ્રસગ સાપડે તો તો કહેવુ જ શુ?

૩૦ "તો હુ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વાદવા, નમવા, તેમનો સત્કાર કરવા, સન્માન કરવા તથા તે કલ્યાણરૂપ, મગળરૂપ, ચૈત્યરૂપ અને દેવરૂપ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પર્યુપાસના કરવા જાઉં

૩૧ "શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની એ પર્યુપાસના મારે માટે-જન્મજન્માતરમા હિતકર, સુખકર, ક્ષેમકર,[૬૮] કલ્યાણકર નીવડનારી છે અને નીવડશે" એમ તે સૂર્યાભદેવ વિચાર કરે છે એ પ્રમાણે ગભીરપણે વિચારીને તેણે પોતાના આભિયોગિક દેવોને બોલાવી તેમને આ પ્રમાણે કહ્યુ

૩૨ "હે દેવાનુપ્રિયો! એમ છે કે, યોગ્ય અવગ્રહને ગ્રહણ કરી સયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જબૂદ્વીપના ભારતવર્ષમા આમલકપ્પા નગરીની બહાર અબસાલવણ ચૈત્યમા આવીને વિહરે છે તો હે દેવાનુપ્રિયો! તમે ત્યા જાઓ અને અબસાલવણ ચૈત્યમા બિરાજતા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી તેમને વાદો, નમો અને પછી તમારા નામ અને ગોત્ર તેમને કહી સભળાવો,[૬૯] તથા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ઉતારાની આસપાસ ચારે બાજુ યોજન-પ્રમાણ જમીનમા અપવિત્ર, સડેલા, દુર્ગંધી તણખલા લાકડા, પાદડા કે કચરો વગેરે જે કાંઈ પડ્યુ હોય

ત્યાંથી ઉઠાવી દૂર કરો અને એ જમીનને તદ્દન ચોક્ખી કરો વળી, તેટલી જમીન ઉપર સુગંધી પાણીનો છંટકાવ એવી રીતે કરો જેથી ત્યાં ઊડતી બધી ધૂળ બેસી જાય, બહુ પાણીપાણી ન થાય અને વધારે કિચ્ચડ પણ ન થાય પછી, જેની રજ જરા પણ ઉડતી નથી એવી જમીન ઉપર જલજ અને સ્થલજ એવા પાંચ પ્રકારના સુગંધી પુષ્પોનો વરસાદ એવી રીતે વરસાવો કે ત્યાં બધા પુષ્પો ચત્તાજ પડે, તેમના ડિંટિયા નીચે રહે અને એ પુષ્પો[૭૦] બધે જમીનથી ઉંચે એક એક–જાનુ–હાથ–સુધી ઉપરાઉપર ખીચોખીચ રહે આ ઉપરાંત તે જમીનને કાળો અગર, ઉત્તમ કિંનરૂ અને તુરુક્કના સુગંધી ધૂપથી મઘમઘિત કરો અને એ રીતે એ ભૂમિને સર્વ પ્રકારે દિવ્ય કરો–જ્યાં ઉત્તમ દેવ આવી શકે એવી સુંદરમાં સુંદર, સુગંધીમાં સુગંધી અને પવિત્રમાં પવિત્ર બનાવો–આમ કરી કરાવીને પછી મને શીઘ્ર સમાચાર પણ આપો ''

૩૩ આભિયોગિક દેવોએ 'શ્રીમાન દેવ જે કહે છે તે બરાબર છે' એમ કહી સૂર્યાભદેવની એ આજ્ઞાને તે સહર્ષ વિનયપૂર્વક હાથ જોડીને સ્વીકારી અને પછી તેઓ ઈશાનકોણ તરફ જવા નીકળ્યા ઈશાનકોણ તરફ જઇ વૈક્રિયસમુદ્ઘાત[૭૧] વડે તેમણે સંખ્યેય યોજન લાંબો દંડ કાઢ્યો અર્થાત્ એ દ્વારા તે દેવોએ રત્ન, વજ્ર, વૈડુર્ય, લોહિતાક્ષ, મસારગલ્લ, હંસગર્ભ, પુલગલ, સૌગંધિક, જ્યોતિરસ, અંજનપુલક, અંજન, રજત, જાતરૂપ, અંક, સ્ફટિક અને રિષ્ટના મોટા–જાડા પુદ્ગલો દૂર કરી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલો

લીધા પછી ફરી પણ વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કરી તેમણે પોતાના ઉત્તર વૈક્રિયરૂપો બનાવ્યા આ રીતે તેઓ–આભિયોગિક દેવો–પોતાના રૂપોને બનાવી ઘણી જ ત્વરાવાળી, વિશેષ વેગવાળી, અતિશય શીઘ્રતાવાળી, વધુમા વધુ ચપલતાવાળી, પ્રચડ દિવ્ય ગતિથી તીરછી દિશામા જવા ઉપડ્યા અસખ્ય દ્વીપ અને સમુદ્રોની વચ્ચોવચ્ચ થતા તેઓ જમ્બૂદ્વીપના ભારતવર્ષમા આવી પહોચ્યા પછી ત્યા આમલકપ્પા નગરીની બહાર જે તરફ અબસાલવણ ચૈત્યમા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજ્યા હતા તે તરફ જઈ તે આભિયોગિક દેવોએ ભગવાન મહાવીરની ફરતી ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, તેમને વાદ્યા, નમસ્કાર કર્યો અને પછી તેઓ આ પ્રમાણે બોલ્યા

૩૪ "હે ભગવાન ! અમે સૂર્યાભદેવના આભિયોગિક દેવો છીએ, આપ દેવાનુપ્રિયને વાદીએ છીએ, નમીએ છીએ, સત્કારીએ છીએ, સન્માનીએ છીએ અને કલ્યાણરૂપ, મગળરૂપ, દેવરૂપ અને ચૈત્યરૂપ એવા આપ દેવાનુપ્રિયની પર્યુંપાસના કરીએ છીએ"

૩૫ 'હે દેવો' એમ કહીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે તે દેવોને આ પ્રમાણે કહ્યુ

"હે દેવો ! એ પુરાતન છે, હે દેવો ! એ કૃત્યરૂપ છે, હે દેવો ! એ કરણીયરૂપ છે, હે દેવો ! એ આચીર્ણ છે, અને હે દેવો ! એ સમત મનાએલુ છે કે ભવનપતિ, વાનવ્યતર, જ્યોતિષિક અને વૈમાનિક દેવો અરહત ભગવતોને વાદે છે, નમે છે અને તેમ કરી પોતપોતાના નામ–

ગોત્ર કહી સભળાવે છે હે દેવો ! એ પુરાતન પદ્ધતિ છે અને તે સમ્મત થએલી છે"

૩૬ ત્યારપછી, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જેમને ઉક્ત રીતે કહેલુ છે એવા તે આભિયોગિક દેવો હર્ષિત થયા અને યાવત્ પ્રફુલ્લ હૃદયવાળા થયા તેમણે શ્રમણ ભગવાનને વાદી નમી ઉત્તરપૂર્વના ખૂણા તરફ જઈ વક્રિયસમુદ્ઘાત કર્યો, તે દ્વારા સખ્યેય યોજન લાંબો દડ કાઢ્યો અર્થાત્ એ સમુદ્ઘાતદ્વારા તે દેવોએ મોટા-જાડા-પુદ્ગલોને દૂર કરી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલો લીધા પછી ફરી પણ વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કરી [72]તે દેવોએ સવર્તક વાયુની રચના કરી અને તે વાયુદ્વારા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનો જે સ્થળે ઉતારો હતો તે સ્થળની આસપાસ ચારે બાજુ એક યોજન સુધીમા જે કાઈ અપવિત્ર-સડેલા, દુર્ગંધી તણખલા, લાકડા, પાદડા કે કચરો વગેરે પડ્યુ હતુ તે બધુ ત્યાથી ઉઠાવી દૂર કરી યોજનપ્રમાણ ભૂમડળને સ્વચ્છ કર્યું [73]

૩૭ વળી, ફરીવાર વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કરી તે દ્વારા તે દેવોએ પાણીભરેલા વાદળની[74] રચના કરી જેમ કોઈ કુશળ છટારો પાણીભરેલા મોટા ઘડાદ્વારા કોઈ બગીચાને છાટે અને તેને શાતરજ-શીતળ કરે તેમ તે દેવોએ એ પાણી ભરેલા વાદળદ્વારા એ સ્વચ્છ કરેલ ભૂમડળ ઉપર સુગધી પાણી વરસાવી-છાટી ત્યા ઉડતી ધૂળને બેસારી દીધી-તેને શાતરજ-શીતળ બનાવી દીધુ પાણીને વરસાવતો મેઘ જેમ ગાજે છે અને વીજળીથી ઝબકે છે તેમ તે દેવોએ રચેલુ

એ પાણીભરેલુ વાદળ પણ પાણીને વરસાવતુ ગાજતું હતુ અને વીજળીથી ચમકતુ હતુ

૩૮ વળી, ત્રીજી વાર વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કરી તે દ્વારા તે દેવોએ ફૂલભરેલા વાદળની રચના કરી જેમ કોઈ માળીનો કુશળ જુવાન પુત્ર ફૂલભરેલી ચગેરીઓદ્વારા રાજ સભાને પુષ્પોથી મઘમઘિત કરી દે તેમ તે દેવોએ મેઘની પેઠે ગાજતા અને વીજળીથી ઝબકતા એ ફૂલભરેલા વાદળદ્વારા પાણીથી સુગધિત કરેલી એ ભૂમિ ઉપર પાચ પ્રકારના પુષ્પોને વરસાવી તેને ચારે બાજુથી મ્હેક મ્હેક કરી મૂકી અને જમીનથી ઉંચે એકએક જાનુ–હાથ સુધી ઉપરાઉપર પુષ્પોથી ખીચોખીચ ભરી દીધી તે પુષ્પો પણ તેમણે એવી રીતે વરસાવ્યા કે દરેક પુષ્પનુ ડિંટિયું નીચુ રહે અને કળીઓવાળો ભાગ ઉપર રહે

૩૯ ત્યારપછી, પુષ્પોથી મઘમઘતા એ ભૂમડળને કેમ જાણે સુગધનો મહાસાગર ન બનાવવો હોય તેમ એ દેવોએ ત્યા ચારે બાજુ ઉત્તમ કાળો અગર, ઉત્તમ કિનરૂ અને તુરુક્કનો સુગધી ધૂપ મૂકી તેને ઘણુંજ સુગધિત કરી મૂક્યુ અને એવી રીતે કરી તે સ્થળે દેવો પણ આવી શકે એવુ તેને આકર્ષક બનાવી દીધુ

૪૦ હવે આ બધુ ભૂમિશુદ્ધિને લગતુ કામ પતાવી તે દેવો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર તરફ આવ્યા, ત્યા આવી તેમને વાદી નમી ત્યાથી પોતાના સ્થાન ભણી જવા નીકળ્યા જે જાતની વેગવતી પ્રચડ ગતિથી તેઓ આવ્યા હતા તેજ ગતિદ્વારા જતા તેઓ સૌધર્મકલ્પને સત્વર પહોચી

ગયા ત્યા જે તરફ સૂર્યાભનામનું વિમાન હતું અને સુધર્મા સભામા જે તરફ સૂર્યાભદેવ બિરાજેલો હતો ત્યા જઇ તેમણે સૂર્યાભદેવ તરફ વિનયપૂર્વક હાથ જોડી માથુ નમાવી 'સૂર્યાભ દેવનો જય થાઓ-વિજય થાઓ' એવો પ્રઘોષ કર્યો અને તેમણે તેને જણાવ્યુ કે "હે મહારાજ ! આપે અમને ભગવાન મહાવીરના ઊતારાની આસપાસના ભૂમડળને શુદ્ધ અને સુગધિત કરવાની જે આજ્ઞા આપી હતી તે પ્રમાણે અમે બધુ કરી આવ્યા છીએ અર્થાત્ આપે આપેલી આજ્ઞા અમે હવે આપને પાછી સોપીએ છીએ"

૪૧ ત્યારપછી તે સૂર્યાભદેવ, એ આભિયોગિક દેવો પાસેથી તેમણે કહેલી ઉક્ત હકીકતને સાભળીને-અવધારીને હર્ષિત થયો, તુષ્ટ થયો યાવત્ પ્રફુલ્લ હૃદયવાળો થયો

૪૨ ત્યારબાદ તેણે પોતાના સેનાપતિ દેવને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યુ "હે દેવાનુપ્રિય ! સૂર્યાભવિમાનમા આવેલી સુધર્મા સભામા એક મોટી મેઘ ગર્જનાવાળી ઘટા ટાગેલી છે, જેનો ઘેરાવો યોજનપ્રમાણ છે અને જે મેઘની પેઠે ગભીર અને મધુર રણકો કરે છે તે ઘટાને તું શીઘ્ર ઉછાળતો ઉછાળતો-ઉચા ઉંચા ઘોષથી ઉદ્ઘોષણ કરતો કરતો આ હકીકતને જાહેર કર હે દેવો ! સૂર્યાભવિમાનમા રહેનારા પ્રત્યેક દેવદેવીઓને સૂર્યાભદેવ આજ્ઞા કરે છે કે હે દેવો ! જબૂદ્વીપના ભારતવર્ષમા આવેલી આમલકપ્પા નગરીના અબસાલવણ ચૈત્યમા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સમોસર્યા છે, તેને વાદવા માટે સૂર્યાભદેવ જનાર છે તો

હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે પણ તમારી સર્વ શોભા–ઋદ્ધિ–સમૃદ્ધિ સાથે અને પોતપોતાના પરિવાર સાથે પરિવૃત થઇ પોત-પોતાના યાન વિમાન ઉપર ચઢી તેની સાથે જવા તૈયાર થાઓ આ માટે વિલબ ન કરતા વખતસર તમે બધા સૂર્યાભદેવની સમક્ષ હાજર થઈ જાઓ ”

૪૩ એ પ્રકારની આજ્ઞા કરવાની સૂર્યાભદેવની સૂચના સાભળીને તે સેનાપતિદેવ હર્ષિત થયો અને તે–આજ્ઞા કરવાની સૂચનાને તેણે વિનયપૂર્વક સ્વીકારી પછી તે સેના-પતિદેવ સૂર્યાભવિમાનમા આવેલી સુધર્મા સભામા આવ્યો અને જ્યા તે મોટી સારા રણુકારાવાળી અને વગાડતાજ મેઘની પેઠે ગાજતી એવી યોજનપ્રમાણ ઘેરાવાવાળી ઘટા ટાગેલી છે ત્યા જઈ તેણે તેને ત્રણ વાર ઉલાળી એ ઘટાને ત્રણ વાર ઉલાળતાજ સૂર્યાભવિમાનમા એક મોટો જબર-દસ્ત અવાજ થયો, તે અવાજ થતાજ તે વિમાનમા રહેલા બધા મહેલો અવાજના પડછદાથી ગાજી ઉઠ્યા ૭૫

૪૪ એ મહેલોમા રહેનારા દેવો અને દેવીઓ પરસ્પર ક્રીડામા મશગુલ હતા, રતિમા આસક્ત હતા અને અનેક પ્રકારના વિલાસોમા તલ્લીન હતા, તે બધા એ ઘટાનો અવાજ સાભળી એકકાન થઇ ગયા, ઘટાનો અવાજ સાભળી તે બધાને કુતૂહલ થયુ ઘટાનો અવાજ શાત થયા પછી તે દેવો અને દેવીઓએ 'સૌએ ભગવાન મહાવીરને વાદવા માટે જનારા સૂર્યાભદેવ સાથે જવા તૈયાર થવુ અને બરાબર વખતસર પોતપોતાના વાહન–યાનો સાથે –

સમક્ષ હાજર થવુ' એવી એ સેનાપતિદેવે સૂચવેલી સૂર્યાભ-દેવની આજ્ઞાને ધ્યાનપૂર્વક સાભળી

૪૫ સેનાપતિદેવે મભળાવેલી સૂર્યાભદેવની આજ્ઞાને સાભળીને એ બધા દેવો અને દેવીઓ હર્ષિત થયા એમાના કેટલાકને તો ભગવાન મહાવીરને વાદવાની વૃત્તિ થઇ આવી, કેટલાક તો ભગવાન મહાવીરને પૂજવા માટે ઉત્સુક થઇ ગયા, કેટલાકને ભગવાન તરફ સત્કારનો ભાવ ઉપજ્યો, કેટલાક ભગવત તરફ સન્માનવૃત્તિવાળા થયા, કેટલાક માત્ર કુતૂહળવૃત્તિથી જ ભગવાનની પાસે જવાને તૈયાર થવા લાગ્યા, કેટલાકને એમ થયુ કે ભગવાન પાસે જશુ તો જેવુ આજસુધી નથી સાભળ્યુ તેવુ નવુ સાભળશુ, કેટલાક એવુ વિચારવા લાગ્યા કે ભગવાન પાસે જશુ તો અર્થોને, હેતુઓને, પ્રશ્નોને, કારણોને અને વ્યાકરણોને પૂછવાના પ્રસગ મળશે બીજા કેટલાક માત્ર સૂર્યાભદેવની આજ્ઞાની ખાતર જ તૈયાર થવા માડયા, કેટલાક વળી પરસ્પરના અનુરાગથી ભગવાન પાસે જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા, કેટલાક જિનભક્તિના રાગને લીધે અને કેટલાક ભગવાન પાસે જવાનો પોતાનો ધર્મ છે, આચાર છે, એમ સમજીને[૭૧] સજ્જ થવા લાગ્યા આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારની વૃત્તિથી ઉત્સાહિત થએલા તે દેવો અને દેવીઓ પોતપોતાની ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિ અને પરિવાર સાથે તૈયાર થઈ પોતપોતાના યાન વિમાન સજ્જ કરી બરાબર વખતસર સૂર્યાભદેવની સમક્ષ હાજર થયા

૪૬ પોતે કરેલી સૂચના પ્રમાણે બરાબર વખતસર

હાજર થએલા તે દેવો અને દેવીઓને જોઇને સૂર્યાભદેવ ખુશખુશ થઈ ગયો પછી તેણે પોતાના આભિયોગિક દેવોને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું "હે દેવાનુપ્રિયો! લાખ યોજનના વિસ્તારવાળુ એક મોટુ યાન વિમાન તમે જલદી તયાર કરો એ મોટા વિસ્તારવાળા યાનમા સેકડો સ્તભો ગોઠવવાના છે, એમા જાત જાતના હાવભાવવાળી અનેક પૂતળીઓ જડવાની છે, જ્યા ત્યા શોભે એ રીતે વરુ, વૃષભ–બળદ, ઘોડા, મનુષ્ય, મગર, પક્ષી, સર્પ કે વાઘ, કિન્નર, શરભ, ચમરી ગાય, હાથી, વનવેલો અને કમળવેલો એ બધુ ચીતરવાનુ છે, થાભલાઓ ઉપર વજ્રની વેદિકાઓ બનાવવાની છે, વિદ્યાધર અને વિદ્યાધરીનુ જોડલું જેમા ફરતુ દેખાય એવા અનેક યત્રો તે વિમાનમા ગોઠવવાના છે, હજારો કિરણોથી સૂર્યની પેઠે ઝગારા મારે એવું હજારો રૂપકોથી યુક્ત એવુ તે વિમાન રચવાનુ છે, અને જોનારની આખને શીતળ કરે એવુ, અડકનારના હાથે સુખ ઉપજાવનારુ, દેદીપ્યમાન, સુદર, દેખાવડુ, ટાગેલી અનેક ઘટડીઓના મધુર રણકારાવાળુ, દિવ્ય પ્રભાવવાળુ અને વેગવાળી ગતિવાળુ એવુ એ યાન વિમાન શીઘ્ર તૈયાર કરવાનુ છે હે દેવો! તેવા તે યાન વિમાનને તૈયાર કરીને તમે મને જલદી સમાચાર આપો"

૪૭ આભિયોગિક દેવોને સૂર્યાભદેવે પૂર્વોક્ત પ્રકારનુ યાન વિમાન બનાવવાની આજ્ઞા કરી તેથી તેઓ ખુશ થયા અને એ આજ્ઞાને તેમણે વિનયપૂર્વક માથે ચડાવી પછી તેઓ ઉત્તરપૂર્વના ખૂણા તરફ ગયા, ત્યા જઇને તેમણે

વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કર્યો અને તે દ્વારા સંખ્યેય યોજન લાંબો દંડ કાઢચો, જાડા પુદ્ગલોને મૂકી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોને લીધા, વળી, ફરીવાર પણ વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કર્યો અને પછી તે આભિયોગિક દેવો દિવ્ય એવા તે વિમાન બનાવવાની પ્રવૃત્તિમાં લાગી પડ્યા[૭૭]

૪૮ તે દેવોએ એ દિવ્ય યાન વિમાનની ત્રણ બાજુએ ત્રણ મોટા સુંદર સોપાન ગોઠવ્યા એક સોપાન પૂર્વમાં, બીજુ દક્ષિણમાં અને ત્રીજુ ઉત્તરમાં તે સોપાનોની ભોંય વજ્રમય બનાવી તેના પ્રતિષ્ઠાનો રિષ્ટરત્નોના બનાવ્યા, ટેકા માટે મૂકેલા સ્તંભો વૈડુર્યરત્નમાંથી ઘડ્યા, સોપાનોના પાટિયા સોનારૂપામય રચ્યા, કઠેડામાં આવેલી સૂઈઓ (ખળિયાઓ) લોહિતાક્ષરત્નોમાંથી નીપજાવી સાંધાના ભાગો વજ્રથી જડ્યા, અવલંબનોને અનેક પ્રકારના મણિઓમાંથી બનાવ્યા, અવલંબન બાહુઓને—સોપાનોની બન્ને બાજુની કઠેડાવાળી ભીંતોને પણ મણિઓમાંથી જ રચ્યા આ પ્રકારે તે દેવોએ યાન વિમાની ત્રણ બાજુએ મૂકેલા સોપાનો અતિ આકર્ષક, જોનારના ચિત્તને પ્રસાદ ઉપજાવે એવા અને ઘણા મનોહર બનાવ્યા

૪૯ તે ત્રણે સુંદર સોપાનોની આગળ સુંદર તોરણો બાંધ્યા તે તોરણો પણ ચંદ્રકાંત અને સૂર્યકાંત વગેરે અનેક મણિઓથી ભરેલા હતા, મણિમય સ્તંભો ઉપર ગોઠવેલા હોવાથી નિશ્ચલ હતા, તેમાં વિવિધ પ્રકારના મોતીઓ મૂકીને અનેક પ્રકારની ભાતો પાડેલી હતી, હાથી, ઘોડા, મગર, પક્ષી, વનવેલો અને કમળવેલો વગેરે અનેક

પ્રકારના ચિત્રો એ તોરણોમા કોરેલા હતા, કપ્તી પૂતળી જેવા યત્રો પણ એમા ભરેલા હતા અથવા ગોઠવેલા હતા, એ બધા તોરણો ખૂબ પ્રકાશમાન હતા, જોનારની આખને અડકનારના હાથને સુખ ઉપજાવે એવા પ્રાસાદિક હતા

૫૦ વળી, તે તોરણોની ઉપર તે આભિયોગિક દેવોએ સાથીઓ, શ્રીવત્સ, નદાવર્ત, વર્ધમાનક, ભદ્રાસન, કલશ, મત્સ્ય-માછલી અને દર્પણ એ આઠ આઠ મગલો ગોઠવ્યા, ઉપરાત વજ્રમાથી બનાવેલા ડાડીવાળા કાળા ચામર, ધોળા ચામર વગેરે અનેક રગના ચામરોની ધજાઓ પણ તે તોરણો ઉપર લટકાવેલી હતી

૫૧ વળી, તે તોરણો ઉપર, છત્ર ઉપર છત્ર હોય તે ઘાટે અનેક છત્રો, એ પ્રમાણે અનેક ઘટડીઓ, પતાકાઓ, સર્વ રત્નમય ઉત્પલના, કુમુદના, નલિનના, સો પાખડીવાળા કમળના અને હજાર પાખડીવાળા કમળના અનેક ગુચ્છાઓ ગોઠવેલા હતા

૫૨ હવે તે આભિયોગિક દેવો, એ સોપાનો અને તેને લગતી બીજી બધી સુદર રચના પૂરી કરી તે દિવ્ય યાન વિમાનની અદરના ભૂમિભાગને સુદરમા સુદર રીતે સજાવવાની પ્રવૃત્તિમા લાગી ગયા

૫૩ તે દિવ્ય યાન વિમાનની અદરનો ભૂમિભાગ, તે દેવોએ સર્વ પ્રકારે અત્યત સમ બનાવ્યો હતો જેમ ઢોલનો ઉપરનો ભાગ, મૃદગનો ઉપરનો ભાગ, સરોવરનો ઉપરતળનો ભાગ, હાથની હથેળીનો ભાગ, ચદ્રના મડળનો ભાગ, સૂર્યના મડળનો ભાગ, આરીસાનો ઉપરનો ભાગ

જેવો સર્વ પ્રકારે સરખો હોય છે–ક્યાય ઊંચો નીચો નથી હોતો, એ પ્રકાર તે વિમાનની અદરનો ભૂભાગ સર્વ પ્રકારે સમ કરેલો હતો વળી, જેમ ઘેટાનુ, બળદનુ, વરાહનુ, સિંહનુ, વાઘનુ, હરણનું, બકરાનું અને દીપડાનુ ચામડુ સર્વ બાજુઓથી શકુ શકુ જેવડા ખીલાઓ ભરાવી ખેચતા જેવુ એકસરખુ થઈ જાય છે તેવો તે વિમાનનો અદરનો ભૂભાગ સમ બનાવેલો હતો તે ભૂભાગમા, કાળા, નીલા, રાતા, પીળા અને ધોળા એવા અનેક મણિઓ જડેલા હતા તેમાના કેટલાક આવર્તવાળા, પ્રત્યાવર્તવાળા, શ્રેણિ અને પ્રશ્રેણિવાળા હતા, કેટલાક વળી સ્વસ્તિક જેવા, પુષ્પમાણવ જેવા, શરાવસપુટ જેવા હતા તે મણિઓમા બીજા કેટલાક માછલાના ઇંડા જેવા અને મગરના ઇંડા જેવા જણાતા હતા કેટલાક મણિઓમા ફૂલવેલ, કમળપત્ર, સમુદ્રતરગ, વાસતીલતા, કમળવેલ વગેરે જેવા ઘણા બીજા સુંદર ચિત્રો કોરેલા હોય એમ દેખાતું હતું તે ભૂભાગમા જડેલા બધા મણિઓ ભારે ચકચકાટવાળા, અનેક કિરણોવાળા, ઉત્કટ પ્રભાવાળા અને તેજના અબારથી ભરેલા હતા

૫૪ એ મણિઓમા જે કાળા મણિ હતા તે મેઘ જેવા, આજણ જેવા, દીવાની મેશ જેવા, કાજળ જેવા, પાડાના શિંગડા જેવા, પાડાના શિંગડામાથી બનાવેલી ગોળી જેવા, ભમરા જેવા, ભમરાની હાર જેવા, ભમરાની પાખના સારભાગ જેવા, જાબૂડા જેવા, કાગડાના નાના બચ્ચા જેવા, કોયલ જેવા, હાથીના બચ્ચા જેવા, કાળા સાપ જેવા, કાળા બકુલ જેવા, શરદ ઋતુના વાદળા જેવા, કાળા અશોક

જેવા, કાળી કણેર જેવા અને કાળા બપોરીયા જેવા કાળા હતા

પ્ર૦—શુ તે કાળા મણિઓ એ આપેલી ઉપમાઓ જેવા જ ખરેખર કાળા હતા ?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે, પણ તે કાળા મણિઓ તો તે બધી ઉપમાઓ કરતા કયાય વધારે ઈષ્ટતર, સરસ, મનોહર, અને મનોજ્ઞ કાળા વર્ણવાળા હતા

૫૫ એ મણિઓમા જે નીલા મણિ હતા તે ભૃગ જેવા, ભૃગની પાખ જેવા, પોપટ જેવા, પોપટની પાખ જેવા, ચાષ પક્ષી જેવા, ચાષના પીંછા જેવા, ગળી જેવા, ગળીના અદરના ભાગ જેવા, ગળીની ગોળી જેવા, સાવા જેવા, ૭૮ઉચ્ચતક દતરાગ જેવા, વનરાઇ જેવા, બળદેવે પહેરેલા લીલા કપડા જેવા, મોરની ડોક જેવા, અળસીના ફૂલ જેવા, બાણના ફૂલ જેવા, અજનકેશીના ફૂલ જેવા, લીલા કમળ જેવા, લીલા અશોક જેવા, લીલા બપોરીયા જેવા, અને લીલી કણેર જેવા લીલા હતા

પ્ર૦—શુ તે મણિઓ, એ આપેલી ઉપમાઓ જેવાજ ખરેખર લીલા હતા ?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે, પણ તે લીલા મણિઓ તો તે બધી ઉપમાઓ કરતા કયાય વધારે ઈષ્ટતર મનોહર અને મનોજ્ઞ લીલા વર્ણવાળા હતા

૫૬ એ મણિઓમા જે રાતા મણિ હતા તે ઘેટાના લોહી જેવા, સસલાના લોહી જેવા, માણુસના લોહી જેવા, વરાહના લોહી જેવા, પાડાના લોહી જેવા, નાના ઇન્દ્રગોપ જેવા, ઉગતા સૂર્ય જેવા, સધ્યાના લાલ રગ જેવા, ચણોઠીના અર્ધા-લાલ ભાગ જેવા, જાસુદના ફૂલ જેવા, કેસુડાના ફૂલ જેવા, પારિજાતકના ફૂલ જેવા, ઉંચા હિંગળોક જેવા, પરવાળા જેવા, પરવાળાના અકુર જેવા, લોહિતાક્ષ મણિ જેવા, લાખના રસ જેવા, કૃમિના રગથી રગેલા કામળા જેવા, ચીણાના લોટના ઢગલા જેવા, રાતા કમળ જેવા, રાતા અશોક જેવા, રાતી કણેર જેવા અને રાતા બપોરીયા જેવા રાતા હતા

પ્ર૦—શુ તે રાતા મણિઓ, એ આપેલી ઉપમાઓ જેવા જ ખરેખર રાતા હતા?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે આયુષ્મન્ શ્રમણ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે, પણ તે રાતા મણિઓ તો તે બધી ઉપમાઓ કરતા ક્યાય વધારે ઇષ્ટતર, સરસ, મનોહર અને મનોજ્ઞ રાતા વર્ણવાળા હતા

૫૭ એ મણિઓમા જે પીળા મણિ હતા તે સોના ચપા જેવા, સોનાચપાની છાલ જેવા, સોનાચપાના અદરના ભાગ જેવા હળદર જેવા, હળદરની અદરના ભાગ જેવા, હળદરની ગોળી જેવા, હરતાળ જેવા, હરતાળની અદરના ભાગ જેવા, હરતાળની ગોળી જેવા, ચિકુર જેવા, ચિકુરના રગ જેવા, ઉત્તમ સોના જેવા, ઉત્તમ સોનાની જેવા, વાસુદેવે પહેરેલા પીળા કપડા જેવા, અલ્લકીના

ફૂલ જેવા, ચપાના ફૂલ જેવા, કોળાના ફૂલ જેવા, આવળના ફૂલ જેવા, ઘીસોડીના ફૂલ જેવા, સોનેરી જુઈના ફૂલ જેવા, સુહિરણ્યના ફૂલ જેવા, કોરટક ફૂલની ઉત્તમ માળા જેવા, બીયાના ફૂલ જેવા, પીળા અશોક જેવા, પીળી કણેર જેવા અને પીળા બપોરીયા જેવા પીળા હતા

પ્ર૦—શુ તે પીળા મણિઓ, એ આપેલી ઉપમાઓ જેવાજ બરાબર પીળા હતા ?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે પણ તે પીળા મણિઓ તો તે બધી ઉપમાઓ કરતા ક્યાય વધારે ઇષ્ટતર, સરસ, મનોહર અને મનોજ્ઞ પીળા વર્ણવાળા હતા

૫૮ એ મણિઓમા જે ધોળા મણિ હતા તે અક રત્ન જેવા, શખ જેવા, ચદ્ર જેવા, કુદના ફૂલ જેવા, શુદ્ધ દાત જેવા, કમળ ઉપરના પાણીના મોતીયા જેવા, શુદ્ધ પાણીના બિંદુ જેવા, દહીં જેવા, કપૂર જેવા, ગાયના દૂધ જેવા, હસોની શ્રેણિ જેવા, કૌચોની શ્રેણિ જેવા, હારોની શ્રેણિ જેવા, ચદ્રોની શ્રેણિ જેવા, શરદ્‌ઋતુના મેઘ જેવા, ધમેલા અને ચોકખા કરેલા રૂપાના પતરા જેવા, ચોખાના લોટના ઢગલા જેવા, કુદના ફૂલના ઢગલા જેવા, કુમુદના ઢગલા જેવા, વાલની સૂકી શિંગો જેવા, મોર પીંછની વચ્ચે આવેલા ચદ્રક જેવા, બિસતતુ જેવા, મૃણાલિકા જેવા, હાથીદાત જેવા, લવગના ફૂલ જેવા, પુડરીક કમળ જેવા, ધોળા અશોક જેવા, ધોળી કણેર જેવા અને ધોળા બપોરીયા જેવા ઉજળા હતા

प्र०—શું તે પીળા મણિઓ એ આપેલી ઉપમાઓ જેવા જ ખરેખર ઉજળા હતા?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે શ્રમણા-યુષ્મન્! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે; પણ તે પીળા મણિઓ તો તે બધી ઉપમાઓ કરતા ક્યાય વધારે ઇષ્ટતર, સરસ, મનોહર અને મનોજ્ઞ પીળા વર્ણવાળા હતા

૫૯ એ દિવ્ય યાન વિમાનની અંદરના ભૂભાગમા અનેક રંગવાળા ચકચકિત જે મણિઓ જડેલા હતા તે માત્ર દેખાવમા સુંદર હતા એટલુ જ નહિ પણ સુગંધી[૭૯] પણ હતા એ મણિઓમાથી એવી સરસ સુગંધ ફેલાતી કે જાણે એ ભૂભાગમા કોષ્ઠોના, તગરના, એલાના, સુગંધી સૂઆના, ચંપાના, દમણાના, કુંકુમના, ચંદનના, સુગંધી વાળાના, મરવાના, જાઈના, જૂઈના, મલ્લિકાના, સ્નાનમલ્લિકાના, કેતકીના, પાટલના, નવમાલિકાના, અગરના, લવંગના, કપૂરના, વાસકપૂરના પુડો—પડિઆઓ—અનુકૂળ હવામા ચારે બાજુ ગંધ ફેલાય એ રીતે ખુલ્લા પડેલા ન હોય, અથવા ત્યા એ સુગંધી દ્રવ્યોમાના ખાંડવા જેવા દ્રવ્યો ખંડાતા ન હોય, વેરાતા ન હોય, એક વાસણમાથી કાઢી બીજા વાસણમા ભરાતા ન હોય, એ જાતની ઉદાર, મનોજ્ઞ, મનહર અને ઘ્રાણને તથા મનને શાંતિ આપનારી સુગંધ એ ભૂભાગમાથી ચારે બાજુ વરસ્યા કરે છે—ઝર્યા કરે છે

પ્ર૦—શું તે સુગંધી મણિઓ, એ આપેલી ઉપમાઓ જેવા જ ખરેખર સુગંધી હતા?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે, પણ તે સુગધી મણિઓ તો તે બધી ઉપમાઓ કરતા ક્યાય વધારે ઇષ્ટતર, સરસ, મનોહર અને મનોજ્ઞ સુગધવાળા હતા

૬૦ તે મણિઓનો રગ અને ગધ જેવો ઉત્તમ હતો તેવો જ તેમનો સ્પર્શ પણ ઉત્તમોત્તમ હતો કેમ જાણે ત્યા જમીન ઉપર કોમળ ચામડુ જ ન પાથર્યું હોય, રૂ જ ન ભરેલુ હોય, માખણ જ ન લગાડેલુ હોય, હ સગર્ભના રૂથી ભરેલી એવી તળાઈઓ જ ન પાથરેલી હોય, સર સડાના ફૂલોના જાણે ઢગલા જ ન કર્યા હોય અને કોમળ કમળોના પાદડા ન વેરેલા હોય, એવો તે મણિઓનો કોમળ કોમળતર[80] સ્પર્શ હતો

પ્ર૦—શુ કોમળ સ્પર્શવાળા તે મણિઓ એ આપેલી ઉપમાઓ જેવા જ ખરેખર કોમળ હતા ?

ઉ૦—એ અથ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે, પણ તે કોમળ મણિઓ તો તે બધી ઉપમાઓ કરતા ક્યાય વધારે ઇષ્ટતર, સરસ, મનોહર અને મનોજ્ઞ કોમળ સ્પર્શવાળા હતા

૬૧ ત્યારપછી તે આભિયોગિક દેવોએ પૂર્વવર્ણિત દિવ્ય યાન વિમાનની અદર બરાબર વચ્ચેના ભાગમા એક મોટા પ્રેક્ષાગૃહમડળની રચના કરી એ દેવોએ એ મડપને અનેક સ્તભો ઉપર ઊભો કર્યો, ઉચી વેદિકાઓ અને સુંદર પૂતળીઓથી સુશોભિત બનાવ્યો, એમા ઘાટવાળા વિમળ અને પ્રશસ્ત વૈડુર્યરત્નો

મંડપના જુદા જુદા ભાગોમાં બીજા પણ અનેક પ્રકારના મણિઓ જડી તેને વિશેષ રમણ્ય બનાવ્યો, તેમાં પૂર્વોક્ત બળદ, ઘોડો, હાથી, મગર, નર, વનલતા વગેરેના ચિત્રો દોર્યા વા ચીતર્યા, સુવર્ણમય અને રત્નમય અનેક સ્તૂપો ઉભા કર્યા, અનેક પ્રકારની પંચરંગી ઘંટડીઓ તથા પતાકાઓથી તેના શિખરને શણગાર્યું એ મંડપ એટલો બધો ચકચકતો હતો કે જોનારને તે બળતો ભડકતો હોય તેવો ચપલ જણાતો, જેમાંથી કિરણોની ધારા છૂટતી હોય એમ લાગતું, તેના-મંડપના-બધા ભાગો લીંપીગુંપીને ચકચકતા અને સુવાળા કરેલા હતા, મંડપમાં બહાર અને અંદર ગોશીર્ષચંદન વગેરે અનેક સુગંધી દ્રવ્યોના થાપા મારેલા હતા, જ્યાં ત્યાં ચંદનના કલશો ગોઠવેલા હતા, બારણાંના ટોડલાઓ ચંદનના કલશોથી શોભાયમાન એવા તોરણોથી સુશોભિત કરેલા હતા, જ્યાં ત્યાં લાંબી લાંબી સુગંધી માળાઓ લટકાવેલી હતી, પંચરંગી પુષ્પોના તો ઢગે ઢગ ભરેલા હતા, અગર વગેરેના પૂર્વોક્ત સુગંધી ધૂપોથી એ મંડપ મઘમઘી રહ્યો હતો, જાણે કે સુગંધનો કોઈ ખાસ ઓરડો ન હોય? મંડપમાં ચાર તરફ વાજાંઓ વાગી રહ્યા હતા અને અપ્સરાઓના ટોળે ટોળાં આમથી તેમ ફરતા જણાતા હતા

૬૨ એ આભિયોગિક દેવોએ એ પ્રેક્ષાગૃહ મંડપને હમણાં કહ્યો એવો સુંદર, પ્રસન્નતાવર્ધક, દર્શનીય-દેખાવડો અને અનુપમ બનાવ્યો હતો તે મંડપની અંદરની ભોંય યાન વિમાનની ભોંય જેવી તદ્દન લીસી-સરખી બનાવી હતી અને તેમાં

ના સૂર્યો
ને બેસવા
ઈ ગયા
હવેએ ... ર બેસવા
વચ્ચોવચ ... ય સભાના
એવી એ ... ા નૈઋત્ય
તે મણિ ... ભદ્રાસનો
સિંહાસન ... મણિપીઠિક ...
ઝગઝગતા ... શ અગ
ઝગમગ અને ... સ્થાપિત ... ાંત પૂર્વમાં
ધાઓ ... ત્રી અને ... ચાર હજાર
તેલુ હતું ... થા સોનાના, પાયાના ... ાળ હજાર
રે પૂર્વોક્ત ... ા, જાનો જાંબૂનદ ...
... પણ અનેક મણિઓથી
પાદપીઠ ... ઘાટો, હાથી, મગર ... ચુંપણે તૈયાર
પગ રાખવ ... હતા સિંહાસન ... ા બાળસૂર્ય,
તે મસ્તક ... હતું, તે પાદપીઠ ઉપર ... જપાકુસુમનુ
ી હતી ... અત્યન્ત ઢાંકેલું ... ું ચોળ જેવુ
... ામળ કેસરતંતુ ... ા ચકચકતુ હતુ
સૂતર ... પડે માટે તેને ... ાળસૂર્ય વગેરેની
... ા કપાસ ... ાળ હતુ
... ર ગોઠવેલું ... છે,
ાવવા ... વસ્ત્ર ઢાંકેલ
એ ... સર્વ ...

કુદ, જલબિંદુ અને સમુદ્રના ફીણ જેવું ધોળુ, તેમા ભરેલા રત્નોથી ઝગમગતું, ઝીણુ અને સુંદર એક મોટુ વિજય-દૃષ્ય બાંધેલુ હતુ એ વિજયદૃષ્યની બરાબર વચ્ચોવચ્ચ એક મોટો વજ્રમય અકુશ-વાંકો સળીયો ટાંગેલો હતો એ સળીયામા ઘડા[૯૧] જેવડું એક મોટુ મુક્તાદામ-મોતીનુ ઝૂમખુ-લટકાવેલુ હતુ અને તે મોતીના ઝૂમખાની ચારે બાજુ અધઘડા જેવડા બીજા ચાર મોતી-દામ પરાવેલા હતા આ રીતે એ સિંહાસનના ઉપરના ભાગમા બાંધેલા વિજયદૃષ્યમા એક મોટુ મોતીનુ ઝુમ્મર શોભતુ હતુ એ ઝુમ્મરના મોતીઓ સોનાની પાદડીવાળા બીજા અનેક લબૂસગોથી શોભતા હતા તેમજ અનેકવિધ મણિઓ, જાતજાતના હારો, અધહારો અને રત્નોથી ચમકતા હતા હવે જ્યારે પૂર્વનો, પશ્ચિમનો, દક્ષિણનો કે ઉત્તરનો વાયુ ચાલતો ત્યારે એ મોતીઓ ધીરે ધીરે હલતા હતા હલતા હલતા તેઓ જ્યારે એક બીજા સાથે અફળાતા ત્યારે તેમાથી કાનને મધુર લાગે તેવુ અને મનને પરમ શાંતિ પમાડે તેવુ ઉદાર-મનોહર ગુંજન નીકળતું હતુ એ સુંદર દિવ્ય ગુંજનથી સિંહાસનની ચારે બાજુ ગુંજાયમાન થઇ રહેતી હતી

૬૫ તે સિંહાસનની આસપાસ વાયવ્ય ખૂણામા, ઉત્તરમા અને ઈશાન ખૂણામા સૂર્યાભદેવના ચાર હજાર સામાનિક દેવોને બેસવા માટે એક એક હજાર-કુલ ચાર હજાર બીજા સુંદર ભદ્રાસનો એ આભિયોગિક દેવોએ માંડી દીધા સૂર્યાભદેવની ચાર પટ્ટરાણીઓ અને તેના પરિવારને બેસવા માટે

પૂર્વના ભાગમા ચાર હજાર ભદ્રાસનો ગોઠવાઈ ગયા સૂર્યાભદેવની ૮૨અભ્યતરગ સભાના આઠ હજાર સભ્યોને બેસવા માટે અગ્નિખૂણામા આઠ હજાર ભદ્રાસનો નખાઈ ગયા એજ પ્રમાણે વચલી સભાના દસ હજાર સભ્યોને બેસવા સારૂ દસ હજાર ભદ્રાસનો દક્ષિણના ભાગમા, બાહ્ય સભાના બાર હજાર સભ્યોને માટે બાર હજાર ભદ્રાસનો નૈઋત્ય ખૂણામા અને સાત સેનાપતિઓને સારૂ સાત ભદ્રાસનો પશ્ચિમના ભાગમા હારબધ નાખવામા આવ્યા

૬૬ આ ઉપરાત સૂર્યાભદેવની ચોકી કરનારા અગરક્ષક દેવો માટે એ સિંહાસનની ચારે બાજુ અર્થાત્ પૂર્વમા ચાર હજાર, દક્ષિણમા ચાર હજાર, પશ્ચિમમા ચાર હજાર અને ઉત્તરમા ચાર હજાર એમ કુલ બીજા સોળ હજાર ભદ્રાસનો ગોઠવવામા આવ્યા

૬૭ હવે આ રીતે તે યાન વિમાન પૂર્ણપણે તૈયાર થઇ ગયું જેમ તાજો ઉગેલો હેમત ઋતુનો બાળસૂર્ય, અધારી રાતે સળગાવેલી ખેરના અગારા, જપાકુસુમનુ વન, કેસુડાનુ વન વા પારિજાતકનુ વન રાતુ ચોળ જેવુ લાગે તેમ તે દિવ્ય યાન વિમાન રાતુ ચોળ ચકચકતુ હતુ

પ્ર૦—શું તે યાન વિમાન, એને બાળસૂર્ય વગેરેની આપેલી ઉપમાઓ જેવુ જ ખરેખર લાલચોળ હતુ ?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે, પણ તે યાન વિમાન તો એ બધી ઉપમાઓ કરતા કયાય વધારે ઇષ્ટતર, મનોહર અને મનોજ્ઞ લાલ વર્ણવાળુ હતુ તેનો

યાન વિમાનની સવારીમા જોડાએલા હતા આ રીતે વિમાનના સ્વામી સૂર્યાભદેવની આગળ પાછળ અને બન્ને બાજુએ અનેક દેવ દેવીઓ ગોઠવાએલા હતા અને એ યાન વિમાન એ બધાને ઉપાડી વેગબધ ગાજતુ ગતિ કરતુ હતુ

૮૧ એ રીતે સજધજ થએલો સૂર્યાભદેવ, પોતાના એ દિવ્ય ઠાઠમાઠને બતાવતો બતાવતો સૌધર્મકલ્પની વચ્ચે થઇને નીકળ્યો, અને સૌધર્મકલ્પથી ઉત્તરમા આવેલા નીચે આવવાના-[૮૫]નિર્યાણમાર્ગ તરફ તેણે પોતાના એ યાન વિમાનને હકાર્યું તે, એ નિર્યાણમાર્ગને પહોચતા લાખ યોજનની વેગવાળી[૮૬] ગતિથી ઝપાટાબધ ભારતવર્ષ તરફ આવવા લાગ્યો આ તરફ આવતા આવતા તેને અસખ્ય દ્વીપો અને સમુદ્રો ઉલ્લઘવા પડયા એ રીતે વેગબધ ગતિ કરતો એ સૂર્યાભદેવ નદીશ્વર દ્વીપ[૮૭] સુધી આવી પહોચ્યો અને ત્યા અગ્નિકોણમા આવેલા રતિકર પર્વત પાસે આવી લાગ્યો આ રતિકર પર્વત પાસે આવીને એ સૂર્યાભદેવે પૂર્વે વર્ણવેલી પોતાની દેવમાયા સકેલી લીધી અને જબૂદ્વીપના ભારતવર્ષમા પહોચવા જેવી સાધારણ વ્યવસ્થા કરી લીધી હવે તે, રતિકર પર્વતથી જબૂદ્વીપ ભણી આવવાના માર્ગે પોતાના યાન વિમાનને હકારવા લાગ્યો અને તુરતમાજ ભારતવર્ષમા પહોચ્યો ત્યા પહોચી તેણે આમલકપ્પાનો રસ્તો લીધો અને ઝપાટામાજ આમલકપ્પાના અબસાલવણ-ચૈત્યમા જ્યા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ઊતર્યા છે ત્યા આવી લાગ્યો ત્યા આવતાજ તેણે એ દિવ્ય યાન વિમાન સાથે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી અને

ભગવાનથી ઉત્તર પૂર્વના ભાગમા–ઈશાન ખૂણામા તેણે એ યાનવિમાનને ધરતીથી ચાર આગળ અધર રાખી ઊભુ રાખ્યું

૭૨ મોટા પરિવારવાળી પોતાની ચાર પટ્ટરાણીઓ, ગાધર્વોનુ અને નાટકીયાઓનુ ટોળુ એ બધા સાથે એ સૂર્યાભદેવ એ યાન વિમાન ઉપરથી ઊતરી નીચે આવ્યો ત્યારબાદ સૂર્યાભદેવના ચાર હજાર સામાનિક દેવો અને એ યાન વિમાનમા આવેલા બીજા બધા દેવો અને દેવીઓ ક્રમશ નીચે આવ્યા એવા મોટા પરિવારથી વીંટાએલો સૂર્યાભદેવ, પોતાની સર્વ પ્રકારની દિવ્ય ઋદ્ધિ સાથે, દેવવાદ્યોના મધુર ઘોષ સાથે ચાલતો ચાલતો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર તરફ આવ્યો, ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, વાદી, નમી તેમને વિનયનમ્ર રીતે કહેવા લાગ્યો

૭૩ " હે ભગવન્ ! હુ સૂર્યાભદેવ મારા સકલ પરિવાર સમેત, આપ દેવાનુપ્રિયને વદન કરુ છુ, નમન કરુ છુ અને આપની પર્યુપાસના કરુ છુ "

૭૪ 'હે સૂર્યાભ !" એમ કહી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે સૂર્યાભદેવને આ પ્રમાણે કહ્યુ " હે સૂર્યાભ ! એ પુરાતન છે, હે સૂર્યાભ ! એ ""જીત છે, હે સૂર્યાભ ! એ કૃત્ય છે, હે સૂર્યાભ ! એ કરણીય છે, હે સૂર્યાભ ! એ આચરાએલુ છે અને હે સૂર્યાભ ! એ સમત થએલુ છે કે 'ભવનપતિના, વાનવ્યતરના, જ્યોતિષિકના અને વૈમાનિક વર્ગના દેવો અરહત ભગવતોને વાદે છે, નમે છે, અને પછી પોતપોતાના નામગોત્રો કહે છે,' તો હે સૂર્યાભદેવ ! તુ જે કરે છે તે પુરાતન છે અને સમત થએલુ છે"

૭૫ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનું કથન સાંભળી સૂર્યાભદેવ બહુ હર્ષિત થયો, પ્રફુલ્લ થયો અને ઘણોજ સંતુષ્ટ થયો, પછી તેમને વાંદી નમી તેમનાથી બહુ નજીક નહિ, તેમ બહુ દૂર નહિ, એવી રીતે બેસી તે સૂર્યાભદેવ તેમની શુશ્રૂષા કરતો સામો રહી વિનયપૂર્વક હાથ જોડી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પર્યુપાસના કરવા લાગ્યો

૭૬ તે વખતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પોતાના દર્શનાર્થે આવેલા સૂર્યાભદેવને, આમલકપ્પાના રાજા રાણીને તથા આમલકપ્પામાંથી આવેલી મોટી જનસભાને ધર્મદેશના સંભળાવી દેશના સાંભળી જનતા તો પોત પોતાને ઠેકાણે ચાલી ગઇ

૭૭ દેશના સાંભળીને પ્રમોદ પામેલા અને આટહૃષ્ટ હિત હૃદયવાળા સૂર્યાભદેવે ઊભા થઈને પ્રણામપૂર્વક શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને આ પ્રમાણે ^૯૯પૂછ્યુ

પ્ર૦—હે ભગવન્! શું સૂર્યાભદેવ ભવસિદ્ધિક–ભવ્ય છે કે અભવસિદ્ધિક–અભવ્ય છે? સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળો છે કે મિથ્યા દૃષ્ટિવાળો છે? સંસારમાં પરિમિતપણે ભમનારો છે કે અનંત કાળ સુધી ભમનારો છે? બોધિની પ્રાપ્તિ થવી તેને સારુ સુલભ છે કે દુર્લભ છે? શું તે આરાધક છે કે વિરાધક છે? તે ચરમ શરીરી છે કે અચરમ શરીરી છે?

'હે સૂર્યાભ!' એમ કહીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે તેને નીચે પ્રમાણે ઉત્તર આપ્યો

ઉ૦—હે સૂર્યાભ! તું ભવ્ય છો, સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળો છો, સંસારમાં પરિમિતપણે ભમનારો છો, તને બોધિની

પ્રાપ્તિ થવી સુલભ છે, તું આરાધક છો અને તું ચરમ શરીરી છો

૭૮ ભગવાને આપેલો ઉત્તર સાભળીને સૂર્યાભદેવનુ ચિત્ત આનદિત થયુ અને પરમ સૌમનસ્યયુક્ત થયુ ભગવાનનો ઉત્તર સાભળ્યા પછી એ સૂર્યાભદેવે ભગવાનને વાદી નમી આ પ્રમાણે વિનતી કરી "હે ભગવન્! તમે બધુ જાણો છો અને જુઓ છો, જ્યા જ્યા જે છે તે બધુ તમે જાણો છો અને જુઓ છો, સર્વ કાળના બનાવોને જાણો છો અને જુઓ છો, સર્વ ભાવોને તમે જાણો છો અને જુઓ છો, મારી દિવ્ય ઋદ્ધિસિદ્ધિને, મે પ્રાપ્ત કરેલી દિવ્ય દેવદ્યુતિને અને દિવ્ય દેવાનુભાવને પણ પહેલા અને પછી તમે જાણો છો અને જુઓ છો, તો હે ભગવન્! આપ દેવાનુપ્રિય તરફની મારી ભક્તિને લીધે હુ એવી ઇચ્છા કરુ છુ કે મારી દિવ્ય ઋદ્ધિસિદ્ધિ, દિવ્ય દેવદ્યુતિ અને દિવ્ય દેવપ્રભાવ તથા બત્રીશ પ્રકારની દિવ્ય નાટયકળા આ ગૌતમ વગેરે શ્રમણનિર્ગ્રંથોને દેખાડુ [૯૦]"

૭૯ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે સૂર્યાભદેવની ઉપર્યુક્ત વિનતીને આદર[૯૧] ન આપ્યો, અનુમતિ ન આપી અને તે તરફ મૌન રાખ્યું ત્યારપછી બીજીવાર, ત્રીજીવાર પણ સૂર્યાભદેવે એવીજ વિનતી કરી અને તેના ઉત્તરમા ભગવાન મહાવીરે તેનો આદર ન કરતા માત્ર મૌન જ ધરી રાખ્યુ છેવટે તે સૂર્યાભદેવ, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઇ, વાદી નમી ઉત્તર પૂર્વની દિશા તરફ ગયો ઇશાન ખૂણામા જઈ તેણે વૈક્રિયસમુદ્‌ઘાત કર્યો, તે દ્વારા

તેણે અખ્યેય યોજન સુધીના લાબા દડને બહાર કાઢયો, જાડા મોટા પુગલો તજી દીધા અને જોઈએ તેવા યથા-સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોનો સચય કર્યો, વળી, બીજીવાર વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કરી તેણે નગ્ઘાના ઉપરના ભાગ જેવો સર્વ પ્રકારે સર્વ બાજુથી એકસરખો એવો એક ભૂભાગ સર્જ્યો, તેમા રૂપ, રસ, ગધ અને સ્પર્શથી સુશોભિત પૂર્વે વર્ણવેલા એવા અનેક મણિઓ જડી દીધા, સવ બાજુથી એકસરખા ભૂમ ભાગમા વચ્ચોવચ્ચ તેણે એક પ્રેક્ષાગૃહ રચ્યુ—નાટક-શાળા ખડી કરી એ નાટકશાળા, તેમા બાધેલો ઉલ્લોચ—ચદરવો, અખાડો અને મણિની પેઢવી એ બધાનુ વર્ણન આગળ કહેવાઇ ગયુ છેતથા મણિની એ પેઢલી ઉપર સિંહા-સન, છત્ર વગેરે જે આગળ વણવાઈ ગયુ છે તે બધુ બરા-બર ગોઠવી દીધુ

૮૦ ત્યારપછી એ સૂર્યાભદેવ શ્રમણ ભગવાન મહા-વીરના દેખતા તેમને પ્રણામ કરે છે અને ‘ભગવાન મને અનુજ્ઞા આપો’ એમ કહી પોતે બાધેલી નાટકશાળામા તેમની–તીર્થંકરની–સામે ઉત્તમ સિંહાસનમા બેસે છે

ત્યારબાદ બેસતા વેત તેણે અનેક પ્રકારના મણિમય કનકમય રત્નમય વિમલ અને ચકચકતા કડા પોચી બેરખા વગેરે આભૂષણોથી દીપતો ઊજળો પુષ્ટ અને લાંબો એવો પોતાનો જમણો હાથ પસાર્યો

એના એ જમણા હાથમાથી સરખા વય લાવણ્ય-રૂપ અને યૌવનવતા, સરખા નાટકીય ઉપકરણો અને વસ્ત્રા-ભૂષણોથી સજેલા, ખભાની બન્ને બાજુમા ઉત્તરીય વસ્ત્રથી

સુક્ત ડોકમા કોટિયુ અને શરીરે કચુક પહેરેલા, ટીલા અને છોગા લગાવેલા, ચિત્ર વિચિત્ર પટ્ટાવાળા અને ફુદડી ફરતા જેના છેડા ફેણ જેવા ઉંચા થાય એવી છેડે-દોરે-મૂકેલી ઝાલરવાળા રંગબેરંગી નાટકીય પરિધાન પહેરેલા, છાતી અને કંઠમા પડેલા એકાવળ હારોથી શોભાયમાન અને નાચ કરવાની પૂરી તૈયારીવાળા એકસો ને આઠ દેવ-કુમારો નીકળ્યા

૮૧ એજ પ્રમાણે સૂર્યાભદેવે પસારેલા ડાબા હાથ-માથી ચદ્રમુખી, ચદ્રાર્ધસમાન લલાટપટ્ટવાળી, ખરતા તારાની જેમ ચમકતી આકૃતિ વેશ અને ચારુ શૃગારથી શોભતી, હસવે બોલવે ચાલવે વિવિધવિલાસે લલિત સલાપે અને યોગ્ય ઉપચારે કુશળ, હાથમા વાજાવાળી, નાચ-કરવાની પૂરી તૈયારીવાળી અને બરાબર એ દેવકુમારોની જોડીસ્વરૂપ એવી એકસો ને આઠ દેવકુમારીઓ નીકળી

૮૨ પછી એ સૂર્યાભદેવે "શખો$_{૧}$, શિગા$_{૨}$, શખલીઓ$_{૩}$, ખરમુખીઓ$_{૪}$, પેયાઓ$_{૫}$, પીરપીરિકાઓ$_{૬}$, પણવો-નાની પડઘમો$_{૭}$, પટહો-મોટી પડઘમો$_{૮}$, ઢક્કાઓ-ડા-કલીઓ$_{૯}$, મોટી ઢક્કાઓ-ડાકો$_{૧૦}$, ભેરીઓ$_{૧૧}$, ઝાલરો$_{૧૨}$, દુદુ-ભીઓ$_{૧૩}$, માકડમુખીઓ$_{૧૪}$, મોટા માદળો$_{૧૫}$, મૃદગો$_{૧૬}$, નદી-મૃદગો$_{૧૭}$, આલિંગો$_{૧૮}$, કુસ્તુંબો$_{૧૯}$, ગોમુખીઓ$_{૨૦}$, નાના માદળો$_{૨૧}$, ત્રણ તારની વીણાઓ$_{૨૨}$, વીણાઓ$_{૨૩}$, ભમરી-વાળી વીણાઓ$_{૨૪}$, છ ભમરીવાળી વીણાઓ$_{૨૫}$, સાત તારની વીણાઓ$_{૨૬}$, બબ્બીસો$_{૨૭}$, સુઘોષા ઘટાઓ$_{૨૮}$, નદીઘોષા ઘટાઓ$_{૨૯}$, સો તારની મોટી વીણાઓ$_{૩૦}$,'

ચિત્રવીણાઓ[૩૨], આમોદો[૩૩], ઝાંઝો[૩૪], નકુલો[૩૫], તૂણો[૩૬], તુંબરાવાળી વીણાઓ[૩૭], મુકુંદો[૩૮], હુડુક્કો[૩૯], વિચિક્કીઓ[૪૦], કરટીઓ[૪૧], ડિંડિમો[૪૨], કિણિતો[૪૩], કડવાઓ[૪૪], દર્દરો[૪૫], દર્દરિકાઓ[૪૬], કુસ્તુંબુરુઓ[૪૭], કળશીઓ[૪૮], કલશો[૪૯], તાલો[૫૦], કાંસાના તાલો[૫૧], રિંગિરિસિકો[૫૨], અંગરિકાઓ[૫૩], શિશુમારિકાઓ[૫૪], વાંસના પાવાઓ[૫૫], બાલીઓ[૫૬], વેણુઓ-વાંસળીઓ[૫૭], પરિલ્લીઓ[૫૮], અને બદ્ધકો[૫૯], એમ ૯૩ઓ-ગણપચાસે જાતના એકસો ને આઠ આઠ વાજાઓ બનાવ્યા અને એકસો ને આઠ આઠ તે દરેક વાજાને વગાડનારા બનાવ્યા

૮૩ પછી એ સૂર્યાભદેવે પોતાના હાથમાંથી સરજેલા તે દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓને બોલાવીને કહ્યુ કે–

"હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે જાઓ અને તેમને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ વંદન–નમન કરી એ ગૌતમ વગેરે શ્રમણનિર્ગ્રંથોને તે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ દિવ્ય દેવદ્યુતિ દિવ્ય દેવાનુભાવવાળુ બત્રીશ પ્રકારનુ નાટક ભજવી બતાવો "

૮૪ સૂર્યાભદેવની આજ્ઞા થતા જ તેને માથે ચઢાવી હૃષ્ટતુષ્ટ થએલા એ દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર તરફ જઈ તેમને વાંદી–નમી જે તરફ ગૌતમાદિક શ્રમણનિર્ગ્રંથો હતા તે તરફ વળ્યા અને એક સાથેજ એક હારમા એક કતાર ઊભા રહ્યા, સાથે જ નીચે નમ્યા, વળી પાછા સાથેજ તેઓ પોતાના માથા ઉંચા કરી ટટ્ટાર ઊભા રહ્યા એજ પ્રમાણે સંહિતપણે અને સંગતપણે ય નમ્યા અને પાછા ટટ્ટાર ઊભા રહ્યા, પછી સાથે જ

ટટ્ટાર ઊભા રહી ફેલાઈ ગયા અને પોતપોતાના નાચ-ગાનના ઉપકરણો હાથપગમા બરાબર ગોઠવી રાખી એક સાથેજ વગાડવા લાગ્યા, નાચવા લાગ્યા અને ગાવા લાગ્યા

૮૫ તેમનુ સગીત ઉરથી શરૂ થતા ઉઠાવમા ધીરુ –મદ મદ, મૂર્ધામા આવતા તારસ્વરવાળુ અને પછી કઠમા આવતા વિશેષ તારસ્વરવાળુ, એમ ત્રિવિધ હતું જ્યારે એ બધા ગાતા હતા ત્યારે તેનો મધુર પડછદો નાટકશાળામા આખાય પ્રેક્ષાગૃહવાળા મડપમા પડતો હતો જે જાતના રાગનુ ગાણુ હતું તેને જ અનુકૂળ એમનુ સગીત હતુ ગાનારાઓના ઉર મૂર્ધા અને કઠ એ ત્રણે સ્થાનો અને એ સ્થાનોના કરણો વિશુદ્ધ હતા વળી, ગુજતો વાસનો પાવો અને વીણાના સ્વર સાથે ભળતુ, એક બીજાની વાગતી હથેળીના અવાજને અનુસરતુ, મુરજ અને કાસીઓના ઝણઝણાટના તથા નાચનારાઓના પગના ઠમકાના તાલને બરાબર મળતું, વીણાના લયને બરાબર બધબેસતુ અને શરૂઆતથી જે તાનમા પાવો વગેરે વાગતા હતા તેને અનુરૂપ એવુ એમનુ સગીત કોયલના ટહુકાજેવુ મધુરુ હતું વળી, એ સર્વ પ્રકારે સમ, સલલિત–કાનને કોમળ, મનોહર, મૃદુ-પદસચારી, શ્રોતાઓને રતિકર, છેવટમા પણ સુરસ એવુ તે નાચનારાઓનુ નાચસજ્જ વિશિષ્ટ પ્રકારનુ ઉત્તમોત્તમ સગીત હતું

૮૬ જ્યારે એ મધુરુ મધુરુ સગીત ચાલતુ હતુ ત્યારે શખ રણશિંગુ શખલી ખરમુખી પેયા અને પીરિકાને વગાડનારા તે દેવો તેમને ધમતા,

ઉપર આઘાત કરતા, ભભા મોટી ઢાકોને અફળાવતા, ભેરી ઝાલર દુદુભીઓ ઉપર તાડન કરતા, મુરજ મૃદગ નદી મૃદગોનો આલાપ લેતા, આલિગ કુસ્તુબ ગોમુખી માદળ ઉપર ઉત્તાડન કરતા, વીણા વિપચી વ વદ્દીઓને મૂર્છાવતા, સો તારની મોટી વીણા કાચબી વીણા ચિત્ર વીણાને કૂટતા, બદ્ધીસ સુઘોષા નદીઘોષાનુ સારણ કરતા, ભ્રામરી પડભ્રામરી પરિવાદનીનુ સ્ફોટન કરતા, તૂણ તુંબવીણાને છબછબતા, આમોદ ઝાઝ કુભ નકુલોનુ આમોટન કરતા–પરસ્પર અફળાવતા, મૃદગ હુડુક્કી વિચિક્કીઓને છેડતા, કરટી ડિડમ કિણિત કડવાને બજાવતા, દદરક દદરિકાઓ કુસ્તુંબુરુ કલશીઓ મડુઓ ઉપર અતિશય તાડન કરતા, તલ તાલ કાસાના તાલો ઉપર થોડુ થોડુ તાડન કરતા–પરસ્પર ઘસતા, રિગિરિસિકા લત્તિકા મકરિકા શિશુમારિકાનુ ઘટ્ટન કરતા અને બસી વેણુ બાલી પરિલ્લી તથા બદ્ધકોને ફૂકતા હતા

૮૭ એ રીતે એ ગીત નૃત્ય અને વાદ્ય દિવ્ય મનોજ્ઞ મનહર અને શૃગારરસથી તરબોળ બન્યા હતા, અદ્ભુત થયા હતા, બધાના ચિત્તના આક્ષેપક નીવડ્યા હતા એ સગીતને સાભળનારા અને નૃત્યને જોનારા દ્વારા ઉછળતા વાહવાહના કોલાહલથી એ નાટકશાળા ગાજી રહી હતી એમ એ દેવોની દિવ્ય રમત પ્રવૃત્ત થએલી હતી એ રમતમા મસ્ત બનેલા તે દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સામે સ્વસ્તિક શ્રીવત્સ નદ્યાવર્ત વર્ધમાનક ભદ્રાસન કલશ મત્સ્ય અને દર્પણના દિવ્ય અભિનયો[૯૪] કરી એ મગળરૂપ પ્રથમ નાટક ભજવી દેખાડ્યુ હતું

૮૮ વળી, એ દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓ બીજુ નાટક ભજવી બતાવવા પૂર્વે જણાવેલી રીતે એકસાથે એક હારમા ભેગા થઇ ગાવા નાચવા અને વાજા વગાડવા લાગ્યા તથા એ અદ્ભુત દેવરમતમા મશગુલ બની ગયા

૮૯ આ બીજા નાટકમા તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સામે આવર્ત પ્રત્યાવત શ્રેણિ પ્રશ્રેણિ સ્વસ્તિક પૂસમાણગ વર્ધમાનક મત્સ્યાડક મકરાડક જાર માર પુષ્પાવલી પદ્મપત્ર સાગરતરગ વસતીલતા અને પદ્મલતાના અભિનયો કરી દેખાડી બીજુ નાટક પૂરુ કર્યુ

૯૦ પછી ત્રીજુ નાટક ભજવી બતાવવા ભેગા થયેલા તે દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર-ની સામે ઇહામૃગ બળદ ઘોડો માનવ મગર વિહગ-પક્ષી વ્યાલ કિન્નર રુરુ શરભ ચમર કુજર વનલતા અને પદ્મ-લતાના અભિનયો કરી દેખાડયા

૯૧ ચોથુ નાટક દેખાડતા તે દેવકુમારો અને દેવકુ-મારીઓએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સામે એકતશ્ચક્ર દ્વિધાચક્ર એકતશ્ચક્રવાલ દ્વિધાચક્રવાલ એમ ચક્રાર્ધ અને ચક્રવાલનો અભિનય ભજવી બતાવ્યો

૯૨ પાચમુ નાટક ભજવતા તેમણે આવલિકાઓનો અભિનય કર્યો એમા એમણે ચદ્રાવલિકા વલયાવલિકા હસાવલિકા સૂર્યાવલિકા એકાવલિકા તારાવલિકા મુક્તાવલિકા કનકાવલિકા અને રત્નાવલિકાઓના દેખાવો કરી બતાવ્યા

૯૩ છઠ્ઠુ નાટક શરૂ કરતા તેમણે ઉદ્ગમ ચદ્ર ઊગવાના અને સૂર્ય ઊગવાના દશ્યો

૯૪ સાતમા નાટકમા આગમનના અર્થાત્ ચદ્રના આગમનના અને સૂર્યના આગમનના દેખાવો કરી બતાવવામા આવ્યા

૯૫ આઠમા નાટકમા તેઓએ આવરણના–ચદ્રના અને સૂર્યના આવરણના દેખાવો કરી દેખાડચા અર્થાત્ જ્યારે ચદ્રગ્રહણ અને સૂર્યગ્રહણ થાય ત્યારે જગતમા અને ગગનમા જે જાતનુ વાતાવરણ પ્રસરે છે તે એ નાટકમા પ્રત્યક્ષ કરી બતાવવામા આવ્યુ

૯૬ નવમા નાટકમા અસ્તમનના દેખાવો આવ્યા એટલે જ્યારે ચદ્ર અને સૂર્ય આથમી જાય છે ત્યારે જગતમા અને આકાશમા જે જે ઘટનાઓ બને છે તે બધી નજરોનજર ખડી કરવામા આવી

૯૭ દસમુ નાટક ચદ્રમડલ સૂર્યમડલ નાગમડલ યક્ષમડલ ભૂતમડલ રાક્ષસમડલ અને ગાધર્વમડલના અભિનયોમા પૂરુ થયુ એમા ચદ્ર સૂર્ય નાગ યક્ષ ભૂત રાક્ષસ અને ગાધર્વ મડળોના મડલોના ભાવો ભજવી બતાવ્યા

૯૮ અગ્યારમુ નાટક દ્રુતવિલબિત અભિનયને લગતુ હતું, તેમા વૃષભની અને સિંહની લલિત ગતિ, ઘોડાની અને ગજની વિલબિત ગતિ, મત્ત ઘોડો અને મત્ત હાથીની વિલસિત ગતિ કરી બતાવવામા આવી

૯૯ બારમા નાટકમા સાગર અને નગરના આકારોને અભિનયમા કરી બતાવ્યા

૧૦૦ તેરમુ દિવ્ય નાટક નદા અને ચપાના અભિનયને

લગતુ હતું ચૌદમા નાટકમા મત્સ્યાડ મકગડ જાર મારની આકૃતિઓના અભિનયો હતા

૧૦૧ પન્નરમા નાટકમા ૯૫ ક ખ ગ ઘ અને ડના ઘાટના અભિનયો કરી બતાવ્યા

૧૦૨ પછીના ચાર નાટકો અનુક્રમે ૧૬ ચ છ જ ઝ ઞ ના, ૧૭ ટ ઠ ડ ઢ ણ ના, ૧૮ ત થ દ ધ ન ના, અને ૧૯ પ ફ બ ભ મ ના ઘાટના અભિનયોને લગતા હતા

૧૦૩ વીસમુ નાટક અશોક આંબો જાબુરો અને કોસબના પલ્લવ સબધી અભિનયોને લગતું હતું

૧૦૪ ૨૧ મુ નાટક લતાના દેખાવો કરવાને માટે હતુ તેમા પદ્મ નાગ અશોક ચપો આમ્ર વન વાસતી કુદ અતિમુક્તક અને શ્યામની વેલડીઓના અભિનયો હતા

પછી અનુક્રમે ૨૨ દ્રુત૯૬ ૨૩ વિલબિત ૨૪ દ્રુતવિલબિત ૨૫ અચિત ૨૬ રિભિત ૨૭ અચિતરિભિત ૨૮ આરભટ ૨૯ ભસોલ અને ૩૦ આરભટ ભસોલના અભિનયોને લગતા નવ નાટકો કરી બતાવ્યા

૧૦૫ ૩૧ મા નાટકમા ઉત્પાત નિપાત સકુચિત પ્રસારિત રયારઇય ભ્રાત અને સભ્રાતની ક્રિયાઓને લગતા અભિનયો દેખાડવામા આવ્યા

૧૦૬ ૩૨મા નાટકમા તે એક નાચે એક હારમા ભેગા થએલા દેવરમણુમા તલ્લીન બનેલા દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પૂર્વભવ સબધી ચરિત્રને લગતા બનાવોના અભિનયો ભજવી બતાવ્યા અને પછી તેમનાજ વર્તમાન જીવનસબધી પણ જે જે

મોટા બનાવો બન્યા હતા તે દરેકને અભિનયોમા ફરી દેખાડયા–તેમા તેમનુ ચ્યવન, ગર્ભસહરણ, જન્મમમયના બનાવો, અભિષેકનો પ્રસગ, બાલક્રીડા, યૌવનદશા, કામભોગની લીલા, નિષ્ક્રમણનો પ્રસગ, તપશ્ચરણની અવસ્થા, જ્ઞાની થયાની પરિસ્થિતિ, તીર્થપ્રવતનની ઘટનાને લગતા અભિનયો હતા અને પછી છેલ્લા અભિનયમા ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણનુ ચિત્ર પણ ઊતારવામા આવ્યુ હતું આમ એ ચરમ–છેલ્લુ–બત્રીશમુ નાટક પૂરુ થયુ

૧૦૭ એ નાટકોમા તે દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓએ ઢોલ વગેરે પહોળા, વીણા વીગેરે તાનવાળા, ઝાઝ વગેરે નક્કર અને શખ વગેરે પોલા એમ ચાર જાતના વાજા વગાડેલા

ઉત્ક્ષિપ્ત પાદવૃદ્ધ[૯૭] મદ અને રોચિત એમ ચાર પ્રકારનુ સગીત ગાએલુ

અચિત, રિભિત, આરભટ અને ભસોલ એમ ચાર પ્રકારે નૃત્ય કરેલુ

દાર્ષ્ટાંતિક આત્યતિક સામાન્યતોપનિપાતનિક અને લોકમધ્યાવસાનિક એમ ચાર જાતના અભિનયો[૯૮] ભજવી બતાવેલા

૧૦૮ હવે તે દેવકુમાર અને દેવકુમારીઓ ગૌતમાદિક શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને એ બત્રીશે પ્રકારનુ દિવ્ય નાટક દેખાડી તથા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ તેમને વાદી નમી જે તરફ પોતાનો અધિપતિ સૂર્યાભદેવ હતો તે તરફ ગયા અને હાથ જોડી પોતાના એ અધિપતિને જય

વિજયથી વધાવી તેઓએ જણાવ્યુ કે આપે કરેલી આજ્ઞા પ્રમાણે અમે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે જઈ બત્રીશે પ્રકારનુ એ દિવ્ય નાટક દેખાડી આવ્યા

૧૦૯ ત્યારબાદ એ સૂર્યાભદેવ પોતાની તે દિવ્ય દેવમાયાને સ કેલી લઇ એક ક્ષણમા એકલો–હતો તેવો એકાકી બની ગયો પછી તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ વાદી નમી પોતાના પૂર્વોક્ત પરિવાર સાથે એ દિવ્ય યાન વિમાન ઉપર ચડી જ્યાથી આવ્યો હતો ત્યાજ પાછો ચાલ્યો ગયો

૧૧૦ એના ગયા પછી 'ભગવન્' એમ કહીને ચૌદ પૂર્વને જાણનારા, ચાર જ્ઞાનથી યુક્ત સર્વાક્ષરસનિપાતી, મહાતપસ્વી, સૂર્યાભની એ દેવમાયાને જોઇને વિચારશીલ થયેલા અને કુતૂહલવાળા બનેલા ભગવાન ગૌતમ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વાદી નમીને નમ્રપણે આ પ્રમાણે બોલ્યા

૧૧૧ પ્ર૦—હે ભગવન! તે સૂર્યાભદેવની એ દિવ્ય દેવમાયા, એ દિવ્ય દેવદ્યુતિ, એ દિવ્ય દેવાનુભાવ કયા ગયો? કયા સમાઈ ગયો?

ઉ૦—હે ગૌતમ! સૂર્યાભદેવે સર્જેલી એ દેવમાયા તેના શરીરમા ગઇ, તેના શરીરમા સમાણી

પ્ર૦—હે ભગવન્! તે કયા કારણથી એમ બન્યુ?

ઉ૦—હે ગૌતમ! બહાર અને અદર છાણ વગેરેથી લીંપેલી ગુપ્ત્તી ફરતી વડીવાળી બધ બારણાવાળી ઊડી અને પવન ન ભરાય એવી જેમ કોઈ એક મોટી શિખરબધી શાળા હોય, એ શાળાની પાસે માણસોનુ એક મોટુ

ટોળુ ઊભુ હોય અને એ વખતે એ ટોળુ આકાશમા એક મોટુ પાણીભર્યું વાદળુ જૂએ તથા એ વાદળુ હમણા જ વરસશે એમ જો ટોળાને લાગે તો જેમ એ ટોળુ પાસેની એ શાળામા પેસી જાય, તેમ એ દેવમાયા સૂર્યાભના શરીરમા સમાઈ ગઇ અથવા એ શાળા બહાર ઊભેલુ ગેળુ પોતાની સામે ચડી આવતા વટેળિયાને જૂએ તોપણ જેમ એ પાસેની શાળામા પેસી જાય, તેમ એ દેવમાયા સૂર્યાભના શરીરમા સમાઈ ગઇ એમ મે કહ્યુ છે

૧૧૨ વળી, ગૌતમે પૂછ્યુ કે–

પ્ર૦—હે ભગવન્ ! સૂર્યાભદેવનુ સૂર્યાભવિમાન કયા[100] જણાવેલુ છે ?

ઉ૦—હે ગૌતમ ! જબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમા મદર પર્વતથી દક્ષિણે આ રત્નપ્રભા[101] નામની પૃથ્વી છે, તેના રમણીય સમતલ ભૂભાગથી ઉચે ચદ્ર સૂર્ય ગ્રહગણ નક્ષત્ર અને તારકાઓ આવેલા છે, ત્યાથી આગળ ઘણા યોજનો સેકડો યોજનો હજારો યોજનો લાખો યોજનો કરોડો યોજનો અને લાખકરોડો યોજનો ઉચે ઉચે દૂર જઈએ ત્યારે ત્યા સૌધર્મકલ્પ [illegible] કલ્પ [illegible] એ કલ્પ
પૂર્વ [illegible] પહોળે
સમાન [illegible] ગથી
લબાઇ
ઘેરાવો

નાવાસો

સર્વરત્નમય દર્શનીય અને અસાધારણ સુદરતાવાળા છે

તે વિમાનોની વચ્ચોવચ્ચ પાચ અવતસકો જણાવેલા છે અશોક અવતસક, સપ્તપર્ણ અવતસક, ચપક અવતસક, ચૂતક અવતસક અને વચ્ચે સૌધર્માવતસક એ પાચે અવતસકો પણ સર્વરત્નમય સુદરતમ છે

એમાના તે સૌધર્માવતસક મહાવિમાનથી પૂર્વે તીરછુ અસખ્ય લાખ યોજન આગળ વધીએ ત્યારે ત્યા સૂર્યાભદેવનુ સૂર્યાભ નામનુ વિમાન જણાવેલુ છે એ વિમાનની લબાઈ પહોળાઈ સાડાબાર લાખ યોજન છે અને ઘેરાવો ઓગણચાળીશ લાખ બાવન હજાર આઠ સો અડતાલીશ યોજન ૭

૧૧૩ સૂર્યાભદેવના એ વિમાનની ફરતો ચારે બાજુ એક મોટો પ્રાકાર–ગઢ છે એ ગઢ ત્રણસે યોજનની ઉચાઈએ છે મૂળમા તેની પહોળાઈ સો યોજન, વચ્ચે પચાસ યોજન અને છેક ઉપર પચીસ યોજન છે અર્થાત્ એ ગઢ મૂળમા પહોળો–પહોળો વચ્ચે સાકડો અને છેક ઉપર વધારે પાતળો છે ગઢનો આકાર ગાયના પૂછડા જેવો છે અને તે આખોય ગઢ સર્વકનકમય અચ્છો મનોહર છે

એ ગઢના કાગરા અનેક પ્રકારના કાળા નીલા લાલ પીળા અને ધોળા એમ પાચે રગોથી શોભિતા છે તે એક એક કાગરુ લબાઈમા એક યોજન, પહોળાઈમા અરધુ યોજન, અને થોડુ માઠેરુ યોજન ઉચાઈમા છે તે બધા કાગરા સર્વ પ્રકારના રત્નોમાથી બનાવેલા છે–બહુ રમણીય છે

૧૧૪ સૂર્યાભદેવના તે વિમાનની એક એક બાજુએ હજાર હજાર બારણા હોય છે એમ કહેલુ છે અર્થાત્ તે વિમાનને પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર દક્ષિણ એમ ચારે બાજુના મળીને ચાર હજાર બારણા હોય છે

તે એક એક બારણુ ઉચાઈએ પાચસો યોજન છે, પહોળાઇએ અને પ્રવેશે અઢીસો યોજન છે

તે બધા બારણા ધોળા છે, તેમની ઉપરના શિખરો સોનાના છે, એ શિખરોમા વૃષભ મગર વિહગ માનવ કુજર કિન્નર પદ્મલતા વગેરેના ચિત્રો કોરેલા, એમના સ્તભ–થાભલા ઉપરની વેદિકાઓ વજ્રમય–એ બધા હજારો કિરણોથી ઝળહળે છે, એવા એ આખને ઠારે એવા સુખસ્પર્શવાળા છે

તે દરેક બારણાની નેમો વજ્રમય, મૂળ પાયા રિષ્ટ-

મણિરત્નોથી રમતી પૂતળીઓ બારણાઓમા ખોડેલી છે તેનો માઢ–માડભાગ–વજ્રનો અને માડભાગનુ શિખર રૂપાનુ છે

બારણાના ઉપલા ભાગો સુવર્ણમય, તેમા મણિમય જાળીવાળા ગોખલાઓ, પડખા અને પડખાની બાજુઓ અકરત્નમય અને વાસડાઓ ખપાટો તથા નળિયા જ્યોતિ રસરત્નમય છે તેની પાટીઓ રૂપાની, નળિયાના ઢાકણુ સુવર્ણમય અને ટાટીઓ વજ્રમય છે એ જાતના તે બારણા શખના ઉપલા ભાગ જેવા અને રૂપાના ઢગલા જેવા ધોળા લાગે છે તે બારણાઓ ઉપર અનેક પ્રકારના તિલકો–ટીલા અને અર્ધચદ્રો કોરેલા છે, મણિની માળાઓ ટાગેલી છે, બારણા બહાર અને અદર સુવાળા છે, તેના ઉપરની રગની ભૂકી સોનાની વેળુમય છે એવા એ બારણા સુદર, સારા સ્પર્શવાળા, રૂડી શોભાવાળા, પ્રસન્નતા પમાડે તેવા દર્શનીય અને અસાધારણ રમણીય છે

એ બારણાની બન્ને બાજુની બેઠકોમા કમળ ઉપર ઠેરેલા એવા ચદનના સોળ સોળ કળશોની હારો, તેઓમા સુગધી પાણી ભરેલા, તેમના કાઠાઓમા રાતા સૂતર નાખેલા અને તેના ઢાકણા પદ્મોત્પલના–એવા એ સર્વરત્નમય ઘડાઓ, હે દીર્ઘજીવી શ્રમણ ! મોટામા મોટા ઈન્દ્રકુભની જેવા વિશેષ રમણીય જણાવેલા છે

૧૨૫ વળી, તે બારણાઓની બન્ને બાજુની બેઠકોમા સોળ સોળ નાગદતોની–આકડિયાઓની–હારો આવેલી છે

૧૧૮ સૂર્યાભદેવના તે વિમાનની એક એક બાજુએ હજાર હજાર બારણાં હોય છે એમ કહેવું છે અર્થાત્ તે વિમાનને પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર દક્ષિણ એમ ચારે બાજુના મળીને ચાર હજાર બારણાં હોય છે

તે એક એક બારણું ઉંચાઈએ પાંચસો યોજન છે, પહોળાઈએ અને પ્રવેશે અઢીસો યોજન છે

તે બધા બારણાં ધોળાં છે, તેમની ઉપરના શિખરો સોનાનાં છે એ શિખરોમાં વૃષભ મગર વિહગ માનવ કુંજર કિંનર પદ્મલતા વગેરેના ચિત્રો કોરેલા, એમના સ્તંભ-થાંભલા ઉપરની વેદિકાઓ વજ્રમય—એ બધાં હજારો કિરણોથી ઝગમગે છે, એવાં એ આંખને ઠારે એવાં સુખસ્પર્શ ગવાયાં છે

તે દરેક બારણાની નેમો વજ્રમય, મૂળ પાયા રિષ્ટરત્નના, થાંભલીઓ વૈડૂર્યની અને તેનું તળ પંચરંગી ઉત્તમ મણિઓ નાખી બનતું છે દેહલીઓ હંસગર્ભરત્નની, ઈંદ્રકીલો ગોમેદના, બારશાખો લોહિતાક્ષરત્નની ઓતરંગો જ્યોતિરસરત્નના, સૂઈઓ—ખીલીઓ—લોહિતાક્ષરત્નની, સાંધાઓ વજ્રના, ઝીણી ડાબલીઓ વિવિધ મણિમય, આગળિયો અને તેનું આગળું વજ્રનું, આવર્તનપીઠ-ઉલાળાનું ટેકણ

મણિરત્નોથી રમતી પૂતળીઓ બારણાઓમા ખોડેલી છે તેનો માઢ–માડભાગ–વજ્રનો અને માડભાગનુ શિખર રૂપાનુ છે

બારણાના ઉપલા ભાગો સુવર્ણમય, તેમા મણિમય જાળીવાળા ગોખલાઓ, પડખા અને પડખાની બાજુઓ અકરત્નમય અને વાસડાઓ ખપાટો તથા નળિયા જ્યોતિ-રસરત્નમય છે તેની પાટીઓ રૂપાની, નળિયાના ઢાકણુ સુવર્ણમય અને ટાટીઓ વજ્રમય છે એ જાતના તે બારણા શખના ઉપલા ભાગ જેવા અને રૂપાના ઢગલા જેવા ધોળા લાગે છે તે બારણાઓ ઉપર અનેક પ્રકારના તિલકો–ટીલા અને અર્ધચદ્રો કોરેલા છે, મણિની માળાઓ ટાગેલી છે, બારણા બહાર અને અદર સુવાળા છે, તેના ઉપરની રગની ભૂકી સોનાની વેણુમય છે એવા એ બારણા સુદર, સારા સ્પર્શ-વાળા, રૂડી શોભાવાળા, પ્રસન્નતા પમાડે તેવા દર્શનીય અને અસાધારણ રમણીય છે

એ બારણાની બન્ને બાજુની બેઠકોમા કમળ ઉપર ડોરેલા એવા ચદનના સોળ સોળ કળશોની હારો, તેઓમા સુગધી પાણી ભરેલા, તેમના કાઠાઓમા રાતા સૂતર નાખેલા અને તેના ઢાકણા પદ્મોત્પલના–એવા એ સર્વરત્નમય ઘડાઓ, હે દીર્ઘજીવી શ્રમણુ ! મોટામા મોટા ઇન્દ્રકુભની જેવા વિશેષ રમણીય જણાવેલા છે

૧૧૫ વળી, તે બારણાઓની બન્ને બાજુની બેઠકોમા સોળ સોળ નાગદતોની–આકડિયાઓની–હારો આવેલી છે"

તે દરેક નાગદંતો ઉપર નાની નાની ઘણુઘણુતી ઘટડીઓ લટકેલી, એઓ ભીંતમા બરાબર બેઠેલા, એમનો આગલો ભાગ ભીંતથી સારી રીતે બહાર પડતો—એવા એ સાપના અડધા ભાગ જેવા દેખાતા વજ્રમય સીધા લાંબા નાગદંતો, હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ! મોટા મોટા ગજદંતના આકાર જેવા સુવાળા અને શોભાજનક છે

વળી, એ નાગદંતોમા કાળા, નીલા, રાતા, પીળા અને ધોળા સૂતરથી પરોવેલી લાંબી લાંબી માળાઓ લટકાવેલી, એ માળાઓના લબૂસકો–ઉપરના ફુમતા–સોનાના, એ ફુમતાની અડખેપડખે જડેલી સોનાના પતરાની પાંદડીઓ છે, જ્યારે દક્ષિણનો ઉત્તરનો પૂર્વનો અને પશ્ચિમનો મદ મદ પવન વાય ત્યારે તે ધીરે ધીરે હલતી હલતી પાંદડીઓમાથી કાન અને મનને શાતિ આપે એવુ મધુર સગીત નીકળે છે

૧૧૬ વળી, હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ! એ નાગદંતોની ઉપર બીજા સોળ સોળ નાગદંતોની હારો આવેલી છે, તેઓ પણ ગજદંતના આકાર જેવા સુવાળા અતિરમણીય છે ઉપરના આ નાગદંતોમા રજતમય સિકા ટાંગેલા છે, એ દરેક શિકામા વૈડુર્યની ધૂપઘડીઓ મૂકેલી છે, એ ધૂપઘડીઓમા ઉત્તમ કાળો અગર કિનરુ અને તુરુકનો સુગધી ધૂપ મઘમઘી રહ્યો છે, એવી એ સુગધી વાટ જેવી મઘમઘતી ધૂપઘડીઓમાથી નીકળતી મનોહારી સુગધ ઘ્રાણ અને મનને શાતિ આપતી તે પ્રદેશમા ચારે કોર ફેલાતી રહે છે

૧૧૭ વળી, એ બારણાઓની બન્ને પડખેની બેઠકોમા સોળ સોળ પૂતળીઓની હારો જણાવેલી છે તે પૂતળીઓ

વિવિધ પ્રકારની લીલાઓવાળી, સુપ્રતિષ્ઠિત, સારી રીતે શણગારેલી, રંગબેરંગી વસ્ત્રો પહેરેલી અને અનેક જાતની માળાઓવડે શોભાયમાન છે એમનો કટિભાગ મૂઠીમા આવી જાય એવો પાતળો, અબોડો ઉંચો અને કઠણ પીવર –ભરાવદાર–છાતી, આખના ખૂણા રાતા, વાળ કાળા કોમળ અને શોભનિક છે અશોક વૃક્ષ ઉપર તેની ડાળને ડાબે હાથે પકડીને એ પૂતળીઓ ઊભેલી છે આખમીંચામણી કરતી એ, જાણે દેવોના મનને હરી ન લેતી હોય, એક બીજા સામુ જોતી એ, જાણે પરસ્પર ખીજતી ન હોય, એવી જણાય છે એ બધી બનેલી છે તો પૃથ્વીમાથી–માટીમાથી–પણ નિત્ય રહેનારી છે એમનુ મુખ ચદ્ર જેવુ લલાટ ચદ્રાર્ધ જેવુ અને દેખાવ ચદ્ર જેવો સૌમ્ય છે ખરતા તારાની જેમ એ બધી ઝગમગ્યા કરે છે, મેઘની વીજળીનો ઝબકારો અને પ્રખર સૂર્યનો ચમકાટ એ કરતા ય તેઓ વધુ ઝબકે છે–ચમકે છે એવી એ પૂતળીઓ શૃગારે આકારે અને વેશે પ્રસાદ ઉપજાવે એવી દેખાવડી અને મનોહર છે

૧૧૮ વળી, એ બારણાઓની બન્ને બાજુની બેઠકોમા સર્વરત્નમય સુદર જાળીવાળા સોળ સોળ રમણીય સ્થાનો છે બન્ને પડખેની એ બેઠકોમા સોળ સોળ ઘટાની હાર ટાગેલી જણાવેલી છે એ ઘટાઓ સુવર્ણમય, તેમના લોલકો વજ્રમય, ઘટાના બન્ને પડખા વિવિધ મણિમય, ઘટાની સાકળો સોનાની અને દોરીઓ રૂપાની છે તેમ[illegible] રણકો મેઘના ગડગડાટ જેવો, સિહની [illegible]નો, દ[illegible]

ના નાદ જેવો, હંસના સ્વર જેવો મધુર છે એવા-એ કાન અને મનને હર્ષ-સુખ આપે-તેવા રણકાવડે તે ઘટાઓની આસપાસનો પ્રદેશ પણ ગાજતો રહે છે

૧૧૯ વળી, એ બારણાઓની બન્ને બાજુ ની બેઠકોમા સોળ સોળ વનરાઈઓ જણાવેલી છે એ વનરાઈઓમા વૃક્ષો વેલો ફણગા અને પાંદડા મણિમય છે, એમના ઉપર ભમ ગઓ ગુંજતા રહે છે એવી એ વનરાઈઓ ટાઢી હિમ જેવી શીતળ અને પ્રાસાદિક છે

વળી, તે બન્ને પડખેની બેઠકોમા વજ્રમય સોળ સોળ પ્રકંઠકો-ઓટલાઓ જણાવેલા છે તે દરેકની લબાઈ પહોળાઈ અઢીસો યોજન અને જાડાઈ સવાસો યોજન છે તે તે એક એક પ્રકંઠક ઉપર એક એક મોટો ઉંચો મહેલ આવેલો જણાવેલો છે, તે દરેક મહેલ અઢીસો યોજન ઉંચો અને સવાસો યોજન પહોળો છે જાણે પ્રભાના પુંજ ન હોય એવા એ મહેલો વિવિધ મણિઓ અને રત્નોથી ખીચોખીચ જડેલા છે ઉપરાઉપર છત્રોવાળી શોભાયમાન વિજય વૈજયંતી પતાકાઓ એ મહેલો ઉપર પવનથી ફરફરતી રહે છે એના મણિકનકમય શિખરો ઉંચા આભને અડતા છે મહેલોની ભીંતોમા વચ્ચે વચ્ચે રત્નોવાળા જાળિયાઓ મુકેલા છે બારણામા પેસતાજ વિકાસમાન પુંડરીક કમળો અને ભીંતોમા વિધવિધ તિલકો તથા અર્ધચંદ્રો કોરેલા છે મહેલો અંદર અને બહાર લીસા સોનેરી વેળુથી લીંપેલા સુંદરતમ છે જે પ્રકંઠકો ઉપર તે મહેલો છે તે પ્રકંઠકો પણ છત્રોથી શોભતી ધજાઓથી રમણીય છે

૧૨૦ એ મહેલોના બારણાની બન્ને બાજુ સોળ સોળ તોરણો જણાવેલા છે એ મણિમય તોરણો મણિમય થાભલાઓ ઉપર બેસાડેલા છે, તેમના ઉપર પદ્મ વગેરેના ગુચ્છાઓ ટાંગેલા છે તે એક એક તોરણની આગળ પૂર્વે વર્ણવેલા એવા નાગદંતો તથા એવી જ બબ્બે પૂતળીઓ ઊભેલી છે તેજ રીતે દરેક તોરણની આગળ એક એક બાજુ સર્વરત્નમય ઘોડા હાથી માનવ કિંનર કિંપુરુષ મહોરગ ગાંધર્વ અને વૃષભની હારો આવેલી છે, તેજ પ્રકારે નિત્ય પુષ્પવાળી સર્વરત્નમય પદ્મલતા વગેરેની શ્રેણિઓ આવેલી છે એ રીતે, હે આયુષ્મન્ શ્રમણ! દિશાસ્વસ્તિક ચંદનકલશ અને મત્તગજના મુખની જેવા ભૃંગારની બે બે હારો ગોઠવેલી છે

૧૨૧ વળી, તે તોરણની આગળ બબ્બે બબ્બે આરિસા હોવાનું જણાવેલું છે એ આરિસાના ચોકઠા સુવર્ણમય, મંડળો અંકરત્નમય અને એમાં પડતા પ્રતિબિંબો નિર્મલાતિનિર્મળ છે હે દીર્ઘજીવી શ્રમણ! ચંદ્રમંડળ જેવા એ નિર્મળ આરિસા અર્ધકાયપ્રમાણ જણાવેલા છે

૧૨૨ વળી, એ તોરણોની આગળ વજ્રના બબ્બે થાળો જણાવેલા છે એ રથના પૈડા જેવા મોટા મોટા થાળો જાણે કે ત્રણવાર છડેલા આખા ચોખાથી ભરેલા જ હોય એવા ભાસે છે

વળી, એ તોરણોની આગળ સ્વચ્છ પાણી અને તાજા લીલા ફળોથી ભરેલી બે બે પાત્રીઓ મૂકેલી જણાવેલી છે

હે ચિરજીવ શ્રમણ! એ બે બે પાત્રીઓ ગાયને આણુ આપવાના મોટા ગોળ સુડલા જેવડી મોટી ગર્વરત્નમય અને શોભનાતિશોભન છે

વળી, એ તોરણોની આગળ નાનાવિધ ભાંડોથી ભરેલા સવરત્નમય બે બે સુપ્રતિષ્ઠકો છે–શરાવો છે, બે બે મનોગુલિકાઓ–પેઢલીઓ છે એ પેઢલીઓમા સોનાના અને રૂપાના અનેક પાટિયાઓ જ્ણાવેલા છે તે સોનારૂપાના પાટિયાઓમા વજ્રમય નાગદતો જડેલા છે, એ નાગદતો ઉપર વજ્રમય શિકા છે, એ શિકા ઉપર કાળા નીલા રાતા પીળા અને ધોળા સૂતરના પડદાવાળા પવનથી ભરેલા ઘડાઓ છે, એ બધા પવનપૂર્ણ ઘટો વૈડુયમય સુદર છે

વળી, એ તોરણોની આગળ રતનથી ભરેલા બબ્બે કરડિયાઓ છે ચક્રવર્તીના રત્નપૂપુ કરડિયાની જેમ એ કરડિયાઓ પોતાના પ્રકાશથી એ જગ્યાને ચારે બાજુથી ચકચકતી કરી મૂકે છે

વળી, એ તોરણોની આગળ વજ્રમય બબ્બે હયકઠા ગજકઠા નરકઠા કિન્નરકઠા કિંપુરુષકઠા મહોરગકઠા ગાધવકઠા અને વૃષભકઠા છે તેઓમા સવરત્નમય બબ્બે અગેરીઓ છે તેમા સવરત્નમય પુષ્પ માળા ચૂર્ણ વસ્ત્ર આભરણ સરસવ અને પીંછીઓ મૂકેલી છે

વળી, એ તોરણોની આગળ બબ્બે સિંહાસનો અને બબ્બે છત્રો હોવાનુ જણાવેલુ છે એ છત્રોના દાડા વૈડુર્યના, કાની–ગ્રર સોનાની, સાધા વજ્રના, મોતીથી પરોવેલી ૂનાની આઠ હજાર સળીઓ અને ચદન જેવી શીતળ

સુગંધી છાયા છે મંગળરૂપ ચિત્રોથી આલેખેલા ચંદ્રના ઘાટ જેવા એ સર્વ છત્રો અતિશોભનિક છે

વળી, એ તોરણોની આગળ બે બે ચામરોની હયાતી જણાવેલી છે એ ચામરોના હાથા વૈડુર્યના અને એમા વિવિધ મણિરત્નની ડોરણી કોરેલી છે ક્ષીરસાગરના ફીણ જેવા પાતળા વાળવાળા સર્વરત્નમય એ ચામરો બહુ સુશોભિત દેખાય છે

૧૨૩ એ જ પ્રમાણે તે તોરણોની આગળ તેલ, કુઠ-ઉપલેટ, પત્ર-તમાલપત્ર, ચૂઆ, તગર, એલચી, હરતાળ, હિંગળોક, મણસિલ અને અંજનના બબે કુડલાઓની અસ્તિ જણાવેલી છે એ કુડલાઓ સર્વરત્નમય અને અનુપમ શોભાવાળા છે

વળી, એ સૂર્યાભવિમાનના એક એક બારણા ઉપર ચક્રની નીશાનીવાળા એકસો ને આઠ ધ્વજો છે, એ જ પ્રમાણે મૃગ, ગરુડ, છત્ર, પીંછુ, પક્ષી, સિંહ, વૃષભ, ચારદંતો હાથી અને ઉત્તમ નાગની નીશાનીવાળા એકસો ને આઠ આઠ ધ્વજો છે, અર્થાત્ એ પ્રત્યેક બારણા ઉપર એક હજાર અને એંશી ધ્વજો લહેરી રહ્યા છે એમ જણાવેલુ છે

૧૨૪ એ સૂર્યાભવિમાનમા ચંદરવાથી સુશોભિત પાસઠ પાસઠ ભોમો-ભૂમિના સ્થાનો જણાવેના છે એ ભોમોની બરાબર વચ્ચે એક એક સિંહાસન માડેલુ છે, બાકીના ભોમો ઉપર એક એક ભદ્રાસન માડેલુ છે

વિમાનના બારણાઓના ઓતરંગો સોળ પ્રકારના રત્નોથી ઘડેલા છે બારણાઓ ઉપર ધજા અને છત્રોથી

શોભતા આઠ આઠ મગળો આવેલા છે એ રીતે વિમાનની ચારે બાજુના તે બધા બારણાઓ એવી ઉત્તમોત્તમ શોભાવાળા છે

૧૨૫ એ સૂર્યાભવિમાનની આસપાસ પાચસે પાચસે યોજન મૂકીને ચાર દિશામા ચાર વનખડો આવેલા છે પૂર્વમા અશોકવન, દક્ષિણમા સાદડવન, પશ્ચિમમા ચપકવન અને ઉત્તરમા ચૂતકવન એ વનખડોની લબાઈ સાડાબાર લાખ યોજનથી કાઈક વધારે અને પહોળાઈ પાચસો યોજન છે તે દરેકની ફરતો એક એક કોટ છે એમ એ ચારે વનખડો લીલાછમ જેવા, ટાઢા હિમ જેવા, જોનારની આખને ઠારે એવા શીતળ છે

૧૨૬ તે વનખડોનુ ભોતળ તદ્દન સમ-સપાટ છે, તે ઉપર અનેક પ્રકારના મણિઓ અને તૃણો શોભી રહ્યા છે, તેમનો સ્પર્શ અને ગધ મનગમતો આકર્ષક છે

હે ભગવન્! પૂર્વ પશ્ચિમ દક્ષિણ અને ઉત્તરના વાયરા વાય છે ત્યારે મદ મદ હલતા પરસ્પર અથડાતા એવા તે તૃણોનો અને મણિઓનો કેવો અવાજ થાય છે?

હે ગૌતમ! એમનો અવાજ શ્રમહર શ્રુતિમધુર અને શ્રુતિને અત્યત તૃપ્તિ આપનારા થાય છે

૧૨૭ છત્ર, ધ્વજ, ઘટ, પતાકા અને ઉત્તમ તોરણોથી સુશોભિત એક સુદર રથ હોય, જેની ચારે બાજુ નાની નાની ઘૂઘરીઓ જડેલી હોય, હિમાલયમા ઉગેલા તિનિશના લાકડામાથી બનાવેલો હોય, આરા અને ધોસરુ બરાબર બેસાડેલા હોય, પૈડા ઉપરનો લોઢાનો પાટો મજબૂત હોય,

કુલીન ઘોડાની જોડ જોડેલી હોય, હાકનારો સારથિ અતિ કુશળ હોય અને અનેક પ્રકારના હથીઆરો કવચો ભાથાઓ વગેરે યુદ્ધોપકરણોથી જે ભરેલો હોય, એવો એ રથ, મણિઓથી બાંધેલા રાજાના ભવ્ય આગણામા વારવાર ચાલતો હોય, વારવાર આવતો જતો હોય, ત્યારે તેનો જે મધુરધ્વનિ સભળાય છે, તેના જેવો તે તૃણોનો અને મણિઓનો ધ્વનિ છે?

ગૌતમ ! ના, એના જેવો એમનો ધ્વનિ નથી પણ તે કરતાય વિશેષ મધુર છે

વાદનકુશળ નર વા નારીદ્વારા રાત્રીના છેલ્લે પહોરે વાગતી ચડતી ઉતરતી મૂર્છનાવાળી એવી વૈકાલિક વીણાનો જે મધુર અવાજ સભળાય છે તેવો અવાજ, તે તૃણોનો અને મણિઓનો છે?

ગૌતમ ! ના, એવો પણ નથી—એ કરતા સવિશેષ મધુર છે

ભદ્રશાળ નદન સોમનસ કે પાડકવનમા અથવા હિમાલય મલય કે મદક ગિરિની ગુફાઓમા રહેતા, ગાનતાનની સહેલ કરવા સાથે મળેલા કિન્નરો કિંપુરુષો મહોરગો અને ગાધર્વોનો જેવો વિશુદ્ધ મધુર ગીતધ્વનિ ગુજે છે, તેવો ધ્વનિ પરસ્પર અથડાતા એ મણિઓનો અને તૃણોનો છે?

ગૌતમ ! હા, તે મણિઓનો અને તૃણોનો એવો મધુરાતિમધુર ધ્વનિ નીકળે છે

૧૨૮ વળી, એ વનખડોમા ઠેકઠેકાણે નાની મોટી નાનામા નાની અને મોટામા મોટી એવી અનેક ચોરસ વાવો, ગોળ પુષ્કરિણીઓ, સીધી વહેતી નદીઓ, વાકી ચુકી

વહેતી નદીઓ અને ફૂલોથી ઢાંકેલા એવા હારબંધ આવેલા અનેક સરોવરો તથા હારબંધ શોભતા અનેક કૂવાઓ આવેલા છે એ બધાના કાંઠા રજતમય, કાંઠાના ભાગો ખાડાખડિયા વિનાના એકસરખા છે એમની અંદરના પાણાઓ વજ્રમય અને વેળુ સુવર્ણ-રજતમય છે

વાવો વગેરે એ બધા જલાશયો સુંવાળા સોનાના તળિયાવાળા છે, એમાં ઊતરવાના અને નીકળવાના સાધનો સારી રીતે ગોઠવાએલા છે, એમના ઘાટો અનેક પ્રકારના મણિઓથી જડેલા છે ચાર ખૂણાવાળા એ જલાશયોમાં પાણી અગાધ અને અતિશીતળ છે જેમની ઉપર ભમરા ભમરીઓ ગુંજી રહ્યા છે એવા ઉત્પલ, કુમુદ, નલિન, સુભગ, સૌગંધિક, પોંડરીક, સો અને હજાર પાંખડીવાળા ખીલેલા કમળોથી અને બિસપત્ર તથા મૃણાલના દંડોથી એ બધા જલાશયો ઢંકાએલા છે જેમની અંદર ભમતા મત્સ્યો અને કાચબાઓ કલ્લોલ કરી રહ્યા છે અને જેમને કાંઠે અનેક પ્રકારના પક્ષીઓ વિચરી રહ્યા છે એવા એ સ્વચ્છાતિસ્વચ્છ જળથી છલકતા જલાશયો તે વનખંડોમાં શોભી રહ્યા છે

૧૨૯ એ જલાશયોમાં કેટલાકમાં આસવ જેવા પાણી છે, કેટલાકમાં શેરડીના રસ જેવા, કેટલાકમાં ઘી જેવા, કેટલાકમાં દૂધ જેવા, કેટલાકમાં ખારા ઉમ જેવા અને કેટલાકમાં સામાન્ય પાણી જેવા પાણી ભરેલા છે

તે વાવો અને કૂવા વગેરે પ્રત્યેક જલાશયોની ફરતા

ચારે દિશામા ત્રણ ત્રણ સોપાનો છે, તે સોપાનો ઉપર તોરણો ધ્વજાઓ અને છત્રો વગેરે શોભી રહ્યા છે

તેમા નાની નાની વાવોની અને કૂવાની હારોમા વચ્ચે વચ્ચે ઘણા ઉત્પાતપર્વતો નિયતિપર્વતો જગતીપર્વતો દારુપર્વતો આવેલા છે તથા કોઈ ઊંચા કે નીચા એવા દકમડપો દકનાલકો અને દકમચો ઊભા કરેલા છે

૧૩૦ વળી ત્યા મનુષ્યોને હિંચવાલાયક હિંચકા જેવા કેટલાક હિંચકાઓ ગોઠવાએલા છે, તેમ પક્ષીઓને ઝૂલવાલાયક ઝૂલા જેવા કેટલાયે ઝૂલાઓ ઝૂલી રહ્યા છે એ બધા હિંચકાઓ અને ઝૂલાઓ સર્વરત્નમય હોવાથી અધિકાધિક પ્રકાશમાન અને મનોહર છે

વચ્ચે વચ્ચે આવેલા તે ઉત્પાતપર્વતો વગેરે પર્વતો ઉપર અને હિંચકાઓ ઉપર સર્વરત્નમય એવા અનેક હસાસનો, ક્રૌચાસનો, ગરુડાસનો, ઉન્નત ઢળતા અને લાબા આસનો, પક્ષ્યાસનો, ભદ્રાસનો, વૃષભાસનો, સિંહાસનો, પદ્માસનો અને સ્વસ્તિકાસનો સજાએલા છે

૧૩૧ વળી, તે વનખડોમા સર્વરત્નમય ઝળહળાયમાન એવા આલિગૃહો, માલિગૃહો, કદલીગૃહો, લતાગૃહો, આસનગૃહો, પ્રેક્ષણગૃહો, મજ્જનગૃહો, મડનગૃહો, પ્રસાધનગૃહો, ગર્ભગૃહો, મોહનગૃહો, શાલાગૃહો, જાળીવાળા ગૃહો, ચિત્રગૃહો, કુસુમગૃહો, ગધગૃહો, આદર્શગૃહો શોભી રહ્યા છે અને તે પ્રત્યેક ગૃહમા પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે હસાસનો વગેરે આરામ આપનારા આસનો માડેલાં

વળી, તે વનખંડોમાં જ્યાં ત્યાં સર્વરત્નમય એવા ઝગઝગાં થતાં જાઈની વેલોના મંડપો, જૂઈની વેલોના મંડપો, મલ્લિકા, નવમાલિકા, વાસંતી, દધિવાસુકા, સૂર્યવલ્લિ-સૂરજમુખી, નાગરવેલ, નાગ, અતિમુક્તક, આસ્ફોયા અને માલુકાની લતાઓના મંડપો ફેલાએલા છે

તે પ્રત્યેક મંડપમાં હંસ અને ગરુડવગેરેના ઘાટના, ઉંચા ઉંગતા અને લાંબા એવા કેટલાય સર્વરત્નમય શિલાપટ્ટકો ઢાળેલા છે તે બધાય શિલાપટ્ટકો માખણ જેવા સુંવાળા કોમળ અને દેદીપ્યમાન છે

૧૩૨ હે ચિરંજીવ શ્રમણ! તે સ્થળે અનેક દેવો અને દેવીઓ બેસે છે, સૂએ છે, વિહરે છે, હસે છે, રમે છે, રતિક્રીડા કરે છે અને એ રીતે પોતે પૂર્વે ઉપાર્જેલા શુભ કલ્યાણમય મંગળરૂપ પુણ્યકર્મોના ફલવિપાકોને ભોગવતા આનંદપૂર્વક વિચરે છે

૧૩૩ વળી, તે વનખંડોની વચ્ચોવચ્ચ પાંચસે યોજન ઉંચા અને અઢીસો યોજન પહોળા એવા ચાર મોટા પ્રાસાદો શોભી રહ્યા છે એ પ્રાસાદોના ભોંયતળિયાં તદ્દન સપાટ છે અને તેમાં ચંદરવા સિંહાસનો વગેરે ઉપકરણો યથાસ્થાને ગોઠવાએલાં છે

તેમાના એક પ્રાસાદમાં [102]અશોકદેવ, બીજામાં સપ્તપર્ણદેવ, ત્રીજામાં ચંપકદેવ અને ચોથામાં ચૂતકદેવ એમ ચાર દેવોનો નિવાસ છે એ ચાર દેવો મોટી દિવ્ય સમૃદ્ધિવાળા અને પલ્યોપમપ્રમાણ આયુષ્યવાળા છે

૧૩૪ જેની આસપાસ ચારે બાજુ એવડો મોટો અને અતિશય સુદર વનખડ શોભી રહ્યો છે એવા તે સૂર્યાભનામના દેવવિમાનનો અદરનો ભૂભાગ તદ્દન સપાટ અને અત્યત રમણીય છે ત્યા પણ ઘણા દેવો અને દેવીઓ ફરે છે, બેસે છે, હસે છે, રતિક્રીડા કરે છે અને આનદ માણતા વિચરે છે

૧૩૫ તે વિમાનના એ ભૂભાગની વચ્ચોવચ્ચ લાખ યોજન લાબુ પહોળુ એવુ એક મોટુ ઉપકારિકાલયન છે, તેનો ઘેરાવો ત્રણ લાખ સોળ હજાર બસે સત્તાવીસ યોજન, ત્રણ કોશ, અઠ્ઠાવીસસે ધનુષ, તેર આગળ અને ઉપર ઓછુ વધતું અડધુ આગળ છે એ એવુ મોટુ લયન આખુય સુવર્ણમય છે અને અત્યત મનોહરમા મનોહર છે

એ લયનની ચારે બાજુ અડધુ યોજન ઊચી અને પાચસે ધનુષ પહોળી એવી એક મોટી પદ્મવરવેદિકા છે અને એટલાજ માપનો એક મોટો વનખડ તે લયનને ઘેરી રહેલો છે

૧૩૬ તે વેદિકાના થાભલા, પાટિયા, ખીલીઓ, ખીલીઓની ટોપીઓ, વાસડા, વાસડા ઉપરના નળિયા, પાટીઓ, મોભીયા, ઢાકણા અને તેના બારિયા ગોખલા વગેરે એ બધુ વિવિધ રત્નમય મણિમય વજ્રમય અને સુવર્ણરજતમય છે એના કેટલાક જાળિયા નાની નાની ટોકરીઓવાળા, મોતીના પડદાવાળા અને મોટી મોટી લટકતી માળાવાળા છે

એ વેદિકામા જ્યા ત્યા સર્વરત્નમય ઘોડાની વૃષભની અને સિંહ વગેરેની જોડો શોભી રહી છે.

હે ભંતે! એ વેદિકાને પદ્મવરવેદિકા કહેવાનું શું કારણ ?

ગૌતમ! એ વેદિકાના થાભલા, પાટીયા, ખીલીઓ, ખીલીઓની ટોપીઓ, મોભ અને જાળિયા વગેરે દરેક ભાગમા, ચોમાસાના પડતા પાણીને રોકી શકે એવા છત્રાકાર અનેક પ્રકારના સર્વરત્નમય સુંદર ઉત્પલો, કુમુદો, નલિનો, પુંડરીકો વગેરે નાના પ્રકારના ખીલેલા પદ્મો શોભી રહ્યા છે, માટે હે ચિરજીવ શ્રમણ! એ વેદિકાને પદ્મવરવેદિકા કહેલી છે

હે ભગવન્! વર્ણવેલી એ પદ્મવરવેદિકા શું શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે ?

ગૌતમ! દ્રવ્યાર્થિક નયની દૃષ્ટિએ તો એ વેદિકા શાશ્વત છે, પણ હે ગૌતમ! તે વેદિકાના વર્ણો, ગંધો, રસો અને સ્પર્શોની દૃષ્ટિએ જોતા અર્થાત્ વર્ણાદિ પર્યાયોની અપેક્ષાએ તો તે વેદિકા અશાશ્વત છે, માટે તેને શાશ્વત પણ કહી છે અને અશાશ્વત પણ કહી છે

હે ભગવન્! ઉપર વર્ણવેલી વેદિકા, શું ત્યા કાયમ રહેવાની છે ?

હે ગૌતમ! એ વેદિકા, ત્યા કોઇ દિવસ ન હતી, નથી કે નહિ હશે એમ તો ન કહેવાય, પણ એ, ત્યા હમેશાને માટે હતી, છે અને હશે એમ કહેવાય, માટે તે ત્યા ધ્રુવ, શાશ્વત, અવ્યય, નિત્ય અને સદા અવસ્થિત છે એમ માનવું જોઈએ

૧૩૭ ઉપકારિકાલયનની ફરતો જે વનખંડ વર્ણવેલો છે તેનો ચક્રવાલવિષ્કંભ બે યોજનથી કાંઇક ઓછો

છે અને તેનો ઘેરાવો તો તે લયનના જેટલોજ છે એ વનખંડમા પણ અનેક દેવો અને દેવીઓ ફરે છે, હસે છે, બેસે છે, સૂએ છે અને રતિક્રીડા કરતા વિહરે છે

એ લયનની ફરતા ચારે દિશામા ચાર ચાર સોપાનો ગોઠવેલા છે એ સોપાનો ઉપર તોરણો ધ્વજો અને છત્રો વગેરે ઘણા મનહર પદાર્થો ઝૂલી રહ્યા છે

લયનનુ ભોયતળ, મણિરત્ન અને વજ્ર વગેરે બહુ-મૂલ્ય ધાતુઓથી બાંધેલુ છે અને વળી તે તદ્દન સપાટ અને ચારે બાજુ ઝગારા મારતું શોભી રહ્યુ છે

૧૩૮ લયનના તે સમતળ ભૂભાગની વચ્ચોવચ્ચ પાચસે યોજન ઉંચો અને અઢીસો યોજન પહોળો એવો એક મોટો મુખ્ય પ્રાસાદ આવેલો છે

તે મુખ્ય પ્રાસાદની ફરતા અને તેના કરતા ઊંચાઈ અને પહોળાઇમા અડધા એવા બીજા ચાર પ્રાસાદો આવી રહેલા છે

વળી, એ આજુબાજુ આવેલા ચાર પ્રાસાદોની આસ-પાસ તેમને વીંટળાઈને તેમના કરતા ઊંચાઇએ અને પહો-ળાઇએ અડધા એવા બીજા ચાર મહાલયો સોહામણા આવેલા છે

વળી, સોહામણા એ ચાર મહાલયોને ઘેરીને ઊભેલા પણ માપમા તેના કરતા અડધા એવા બીજા ચાર મહા-લયો ત્યા દીપી રહેલા છે આ છેલ્લા ચાર મહાલયોની ઊંચાઈ ૬૨ાા યોજન અને પહોળાઇ એકત્રીશ યોજન ઉપર એક કોશ છે

એ બધાય પ્રાનાદોની અદર ચદરવા સિંહાસન વગેરે શોભનિક ઉપકરણો ગોઠવાએલા છે અને ઉપર ધજાઓ તોરણો અને આઠઆઠ મગળો ઝૂલી રહ્યા છે

૧૩૯ એમ અનેક પ્રાસાદોથી વીંટાએલા તે મૂળ પ્રાસાદથી ઉત્તરપૂર્વમા અર્થાત્ ઈશાનખૂણામા એક મોટી સુધર્મા સભા આવેલી છે એની લબાઈ સો યોજન, પહોળાઈ પચાસ યોજન અને ઉંચાઈ બહોતેર યોજન છે જેમની ઉપર અનેક પ્રકારના તોરણો પૂતળીઓ અને અપ્સરાઓના ઝુડો કોરેલા છે એવા અનેક મનહર સ્તભો ઉપર એ સભા રચાએલી છે એ સભાને પૂર્વમા દક્ષિણમા અને ઉત્તરમા એમ ત્રણ દ્વારો મૂકેલા છે તે એક એક દ્વાર સોળ યોજન ઉચુ અને આઠ યોજન પહોળુ છે, તેમ તે દરેકનો પ્રવેશમાર્ગ પણ તેટલાજ માપનો છે એ ત્રણે દ્વારો ધોળા દૂધ જેવા, સુવર્ણમય સ્તૂપવાળા અને ઉપર આઠ આઠ મગળોથી વિરાજિત છે

તે પ્રત્યેક દ્વારની સામે એક એક મુખ્ય મડપ છે એ મડપની લબાઈ સો યોજન, પહોળાઈ પચાસ યોજન અને ઊંચાઈ સોળ યોજન કરતા વધારે છે

એ મડપને પણ પૂર્વમા દક્ષિણમા અને ઉત્તરમા એમ ત્રણ બારસાખ પાડેલા છે તે પ્રત્યેક બારસાખ ઊચાઈમા સોળ યોજન, પહોળાઈમા આઠ યોજન છે અને તે દરેકનો પ્રવેશમાર્ગ પણ તેટલાજ માપનો છે તે બધા બારણાઓ ચદરવા વગેરેથી સુશોભિત છે અને તેમની ઉપર ધજાઓ અને આઠ આઠ મગળો ફરકી રહ્યા છે

વળી, તે પ્રત્યેક મુખમડપની સામે તેમની જેવાજ સુદર પ્રેક્ષાગૃહમડપો આવેલા છે અને તે એક એક પ્રેક્ષાગૃહમડપના સમતળ ભૂભાગની વચ્ચે એક મોટો વજ્રમય અખાડો શોભી રહ્યો છે

તે એક એક અખાડાની વચ્ચોવચ્ચ આઠ યોજન લાબી પહોળી, ચાર યોજન જાડી અને નાના પ્રકારના મણિરત્નોથી બાધેલી એવી એક મોટી મણિપીઠિકા સોહી રહી છે, એ મણિપીઠિકા ઉપર સિંહાસન વગેરે આરામની સામગ્રી ગોઠવી રાખેલી છે

વળી, જ્યા પ્રેક્ષાગૃહમડપો વર્ણવેલા છે ત્યા તે પ્રત્યેક મડપની સામે પણ સોળ યોજન લાબી પહોળી અને આઠ યોજન જાડી એવી સુંદર મણિપીઠિકાઓ ઢાળેલી છે

તે દરેક પીઠિકાની ઉપર સોળ યોજન લાબા પહોળા અને તે કરતા ઊચાઈમા કાઈક વધારે ઊંચા તથા સર્વ પ્રકારના રત્નોથી ઘડેલા ધોળા શખ જેવા ઊજળા એવા અનેક સ્તૂપો બાધેલા છે એ દરેક સ્તૂપો ઉપર ધ્વજાઓ તોરણો અને આઠ આઠ મગળો છાજી રહ્યા છે

૧૪૦ તથા, એ એક એક સ્તૂપની ફરતી ચારે દિશામા વળી બીજી મણિપીઠિકાઓ આવેલી છે તે પીઠિકાઓની લબાઈ પહોળાઈ આઠ યોજન અને જાડાઈ ચાર યોજન છે એ પીઠિકાઓ અનેક પ્રકારના મણિઓથી નિર્મેલી અતિશય રમણીય છે, એમની ઉપર અને એ સ્તૂપો ?
સામે ચાર જિનપ્રતિમાઓ વિરાજેલી છે, એ
જિનની ઊંચાઈએ ઊંચી અને પર્યંકાસને,

એક ઉસભની, બીજી વર્ધમાનની, ત્રીજી ચંદ્રાનનની અને ચોથી વારિષેણની પ્રતિમા છે

વળી, તે સ્તૂપોની સામે સોળ યોજન લાંબી પહોળી અને આઠ યોજન જાડી એવી સર્વમણિમય બીજી મણિપીઠિકાઓ નિર્મેલી છે તે દરેક પીઠિકા ઉપર એક એક ચૈત્યવૃક્ષ આવેલું છે

૧૪૧ એ બધા ચૈત્યવૃક્ષો આઠ યોજન ઊંચા અને અડધું યોજન ઊંડા છે બે યોજનનું તેમનું થડ અર્ધું યોજન પહોળું છે થડથી નીકળી ઊંચી ગએલી વચલી શાખા છ યોજન ઊંચી છે એમ એ ચૈત્યવૃક્ષોની સર્વાંગ લંબાઇ પહોળાઇ એકંદર આઠ યોજન ઝાઝેરી છે

એ વૃક્ષોના મૂળ વજ્રમય, શાખા રૂપેરી, કંદો રિષ્ટરત્નમય, રકંધો વૈડુર્યના, નાની નાની શાખાઓ મણિમય રત્નમય, પાંદડાં વૈડુર્યનાં, ડીંટિયાં સુવર્ણમય, અંકુરાઓ જાંબુનદમય અને ફૂલફળભાર વિચિત્ર મણિરત્નમય સુગંધિ છે એ ફળોનો રસ અમૃતસમ મધુરો છે એ રીતે સરસ છાયા, પ્રભા, શોભા અને પ્રકાશવાળા એ ચૈત્યવૃક્ષો વિશેષના વિશેષ પ્રાસાદિક છે

એ વૃક્ષો ઉપર આઠ આઠ મંગળો ધ્વજો અને છત્રો વગેરે શોભી રહેલાં છે અને એમની–એ વૃક્ષોની–ફરતાં શિરીષ વગેરે બીજા પણ અનેક વૃક્ષો આવેલાં છે

૧૪૨ એ ચૈત્યવૃક્ષોની આગળ આઠ યોજન લાંબી પહોળી અને ચાર યોજન જાડી એવી સર્વમણિમય વળી બીજી અનેક મણિપીઠિકાઓ આવેલી છે

એ દરેક પીઠિકાઓ ઉપર સાઠ યોજન ઊંચા એક યોજન ઊંડા અને એક યોજન પહોળા[૧૦૪] એવા વિશિષ્ટ પ્રકારના વજ્રમય અનેક મહેન્દ્રધ્વજો ખોડેલા છે, તેમની ઉપર પવનથી હાલતી નાની નાની અનેક પતાકાઓ, આઠ આઠ મગળો, ધ્વજો અને છત્રો વગેરે બધુ લહેરી રહેલુ છે

તે દરેક મહેન્દ્રધ્વજોની આગળ સો યોજન લાબી પચાસ યોજન પહોળી અને દસ યોજન ઉંડી[૧૦૫] એવી નદા નામની પુષ્કરિણીઓ આવેલી છે એના પાણી સામાન્ય પાણી જેવા મીઠા રસવાળા છે

એ પ્રત્યેક પુષ્કરિણીઓની ચારે કોર પૂર્વે વર્ણવેલા પદ્મવરવેદિકાઓ અને વનખડો આવેલા છે અને પુષ્કરિણીઓમા ત્રણ બાજુ સરસ સોપાનો ગોઠવેલા છે તથા ઉપર બેસાડેલા તોરણો, ધ્વજો, આઠ આઠ મગળો અને છત્રો વગેરે તો ત્યા ઠેકઠેકાણે દીપી રહેલા છે

૧૪૩ એ સુધર્માસભામા પૂર્વ અને પશ્ચિમમા સોળ સોળ હજાર તથા દક્ષિણ અને ઉત્તરમા આઠ આઠ હજાર પેઢલીઓ બાધેલી છે એ પેઢલીઓ ઉપરના પાટીયા સુવર્ણ રજતમય અને તે ઉપર જડેલા નાગદતો વજ્રમય છે તે નાગદતોમા કાળા સૂતરની માળાઓ લટકે છે

વળી, એ સુધર્માસભામા એ પેઢલીઓની જેવી જ અને જે ઉપર સુખે સૂઈ શકાય એવી સુકોમળ સુંદર શય્યાઓ બીછાએલી છે એવી અડતાળીશ હજાર ગોમાનસીઓ આવેલી છે તે ગોમાનસીઓની પાસે જ જડેલા નાગદતોમા ટાગેલા રજતમય શિકા ઉપર વૈડુર્યમય ધૂપઘડીઓ મૂકેલી

છે અને એ ધૂપઘડીઓમાથી નીકળતો સુગંધમય કાળા અગરનો ધૂપ ચાર ડોર મહેકી રહ્યો છે

સભાની અદરના ભાગનુ ભોતળ તદ્દન સપાટ અને વિવિધ મણિઓથી બાંધેલુ છે અને તે ઉપર સિંહાસન ચદરવા વગેરે સામગ્રી મરમ રીતે સજેલી છે

૧૪૪ વળી, એ ભોતળની વચ્ચોવચ્ચ સોળ યોજન લાંબી પહોળી અને આઠ યોજન જાડી એવી સર્વમણિમય એક મોટી મણિપીઠિકા બાંધેલી છે તેની ઉપર સાઠ યોજન ઊંચો, યોજન ઉંડો અને યોજન પહોળો તથા અડતાળીશ ખૂણાવાળો, અડતાળીશ ધારવાળો–અડતાળીશ પાસાવાળો એવો મહેદ્રધ્વજની જેવો એક મોટો માણવક ચૈત્યસ્તભ આવેલો છે એની ઉપર આઠ આઠ મગળો ધજાઓ અને છત્રો વગેરે ખોડી રાખેલા છે

૧૪૫ એ ચૈત્યસ્તભની વચ્ચેના છત્રીશ યોજન[૧૦૬] જેટલા ભાગમા સોના રૂપાના પાટીયા જડેલા છે તે પાટીયા ઉપર બેસાડેલા વજ્રમય નાગદતોમા રૂપેરી શિકા ટાંગી રાખ્યા છે તે શિકા ઉપર વજ્રમય ગોળ ગોળ દાબડીઓ ગોઠવી રાખેલી છે અને તે દાબડીઓમા જિનના સક્થિઓ–સાથળના હાડકાઓ મૂકી રાખેલા છે

સૂર્યાભદેવને અને બીજા પણ અનેક દેવ દેવીઓને જિનના તે સક્થિઓ અર્ચનીય છે વદનીય છે અને પર્યુપાસનીય છે

૧૪૬ આઠ મગળ અને ચામર વગેરેથી સુશોભિત તે માણવક ચૈત્યસ્તભની પૂર્વે આઠ યોજન ...ળી

અને ચાર યોજન જાડી એવી સર્વમણિમય એક મોટી મણિપીઠિકા આવેલી છે અને તેના ઉપર એક મોટુ સિંહાસન ઢાળેલુ છે

વળી, તે ચૈત્યસ્તંભની પશ્ચિમે, પૂર્વે આવેલી એવી અને એવડી જ બીજી એક મણિપીઠિકા આવેલી છે, તેના ઉપર એક મોટુ અતિશય રમણીય દેવશયનીય ગોઠવેલુ છે

એ દેવશયનીયના પડવાયા સોનાના, પાયા મણિના અને પાયાના કાગરા સોનાના છે એની ઈસો અને ઉપળા વજ્રના, વાણુ વિવિધમણિમય, તળાઈ રૂપેરી અને ઓશીકા સુવર્ણમય છે

તે દેવશયનીય બન્ને બાજુથી ઊચુ અને વચ્ચેથી ઢળતુ એવુ ગભીર છે, એ મેલુ ન થાય એટલા માટે એના ઉપર રાતું વસ્ત્ર ઢાંકેલુ છે અને એ માખણ જેવુ સુવાળુ, કોમળ, અતિ સુવાસિત, મનોહર છે

૧૪૭ એની ઉત્તર પૂર્વે એટલે ઈશાન ખૂણામા આઠ યોજન લાંબી પહોળી અને ચાર યોજન જાડી એવી સર્વમણિમય એક મોટી મણિપીઠિકા છે તેની ઉપર સાઠ યોજન ઉંચો એક યોજન પહોળો એવો એક ક્ષુલ્લક[૧૦૭]—નાનો મહેંદ્રધ્વજ ગોપેલો છે, એના ઉપર આઠ આઠ મગળો અને ધ્વજો વગેરે શોભી રહ્યા છે

૧૪૮ એ નાના મહેંદ્રધ્વજથી પશ્ચિમે ચોપ્પાળ નામનો એક મોટો હથીયારોનો વજ્રમય ભડાર છે, એમા રત્નની તરવારો ગદાઓ અને ધનુષ વગેરે અસ્ત્રશસ્ત્રો સઘરી રાખ્યા છે એ ભડારમા સાચવી રાખેલા સૂર્યાભદેવના

એ બધા અસ્ત્રશસ્ત્રો ઉજ્જળા પાણીવાળા અણીદાર અને વિશેષમા વિશેષ તેજવાળા છે

૧૪૯ સુધર્મા સભાની ઉપર આઠ આઠ મંગળો છત્રો અને ધજાઓ વગેરે શોભાજનક પદાર્થો દીપી રહ્યા છે એ સભાની ઉત્તરપૂર્વે એટલે ઈશાનખૂણામા સો યોજન લાબુ પચાસ યોજન પહોળુ અને બહોતેર યોજન ઉચુ એવુ એક મોટુ સિદ્ધાયતન આવેલુ છે એ સિદ્ધાયતનની બધી શોભા સુધર્માસભાની જેવી સમજવાની છે

૧૫૦ એ સિદ્ધાયતનની વચ્ચોવચ્ચ સોળ યોજન લાબી પહોળી અને આઠ યોજન જાડી એવી એક મોટી મણિપીઠિકા આવેલી છે એ પીઠિકાની ઉપર સોળ યોજન લાબો પહોળો અને તે કરતા થોડો વધારે ઉચો એવો સર્વરત્નમય એક મોટો દેવચ્છદક ગોઠવેલો છે તેના ઉપર જિનની ઉચાઇએ ઉચી એવી એકસો ને આઠ જિનપ્રતિમાઓ બિરાજેલી છે

૧૫૧ એ ૧૦૮ પ્રતિમાઓના હાથપગના તળિયા તપનીયમય, નખો વચ્ચે લોહિતાક્ષરત્ન જડેલ અંકરત્નના, જાઘો, જાનુઓ, ઉરુઓ અને દેહલતા કનકમય, નાભી તપનીયમય, રોમરાઈ રિષ્ટરત્નમય, ચુચુકો અને શ્રીવૃક્ષ તપનીયમય, બન્ને હોઠો પ્રવાલમય, દાતો સ્ફટિકમય, જીભ અને તાળવુ તપનીયમય નાસિકા વચ્ચે લોહિતાક્ષરત્નને જડેલ કનકમય, આખો વચ્ચે લોહિતાક્ષરત્નને જડેલ અંકરત્નમય, કીકીઓ આખની પાપણો અને ભવાઓ રિષ્ટરત્નમય, બન્ને કપોલો કાન અને ભાલપટ્ટ કનકમય, માથાની ઘડીઓ વજ્રમય, માથાના વાળ ઉગવાની

ચામડી તપનીયમય અને માથા ઉપરના વાળ રિષ્ટરત્નમય છે

તે દરેક જિનપ્રતિમાઓની પાછળ, માળાવાળા ધોળા છત્રો ધરી રાખનારી છત્રધારક પ્રતિમાઓ છે, બન્ને બાજુએ મણિકનકમય ચામરને વીંઝતી ચામરધારક પ્રતિમાઓ છે

૧૫૨ વળી તે દરેક જિનપ્રતિમાઓની આગળ સર્વ-રત્નમય એવી બે બે [૧૦૯]નાગપ્રતિમાઓ, ભૂતપ્રતિમાઓ, યક્ષપ્રતિમાઓ અને કુંડધારક પ્રતિમાઓ આવેલી છે

એ ઉપરાંત એકસો આઠ એકસો આઠ ઘટો, કળશો, ભૃંગારો, આરિસાઓ, થાળો, પાત્રીઓ, સુપ્રતિષ્ઠો, મનોગુલિકાઓ, ગ્લનકરંડીયાઓ, હયકંઠાઓ, ગજકંઠાઓ અને વૃષભ કંઠાઓ વગેરે અનેક પદાર્થો ત્યાં એ પ્રત્યેક જિનપ્રતિમાની આગળ ગોઠવેલા છે

વળી, ફૂલ, માળા, ચૂર્ણ, ગંધ, વસ્ત્ર, આભરણ, સરસવ[૧૧૦] અને મોરપીંછ વગેરે ઉપકરણોની એકસો આઠ એકસો આઠ ચંગેરીઓ, ત્યાં પ્રતિમાઓ આગળ મૂકી રાખેલી છે

વળી, ફૂલ, માળા, ગંધ અને મોરપીંછ વગેરેના તેટલા જ પટલકો ત્યાં સ્થાપી રાખેલા છે એ ઉપરાંત એકસો આઠ એકસો આઠ સિંહાસનો, છત્રો, ચામરો, તેલના ડબાઓ, કુંઠના ડબાઓ, સુગંધી પત્ર, સુગંધી ચૂવા, તગર, એલચી, હરતાળ, હિંગળોક, મણસિલ અને અંજનના ડબાઓ, એ બધું ત્યાં યથાક્રમે ગોઠવી રાખેલું છે એ ડબાઓમાં તેલ વગેરે જે પદાર્થો ભરેલા છે તે અત્યંત નિર્મળ સુગંધી અને ઉત્તમ જાતના છે

વળી, એ સિદ્ધાયતનમાં સુગંધી ધૂપથી મઘમઘતા

ચોકમાં ને આઠ પૂષ્પ [illegible] ગોઠેલા છે અને [illegible] મહતેોની ઉપર જડેલા આઠ આઠ [illegible] અને છત્રો વગેરે એમ હીરામાં વધારો કરી [illegible]

૧૫૩ તે સિંહાસનની ઉત્તરપૂર્વે [illegible] ખૂણામાં [illegible] ઉપર [illegible] આવેલી છે એ [illegible] ઉત્તરપૂર [illegible] પ્રમાણ [illegible] પહોળો અને [illegible] એક [illegible] પાત્રીનો [illegible] છે તે [illegible] ઉત્તરપૂર્વે સૂર્યકરેવની એક મોટી અભિષેકશાળા આવેલી છે [illegible] અભિષેક કરવા [illegible] સામગ્રી [illegible] છે તે અભિષેકશાળાની ઉત્તરપૂર્વે સુધર્મસભાના [illegible] એક મોટી અલંકારશાળા આવેલી છે એ સભાની ઉત્તરપૂર્વે એક મોટી વ્યવસાયસભાનું સ્થાન આવેલું છે તેમાં સિંહાસન વગેરે બધા ઉપકરણો વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવેલા છે

૧૫૪ એ વ્યવસાયસભામાં સૂર્યકરેવનું એક મોટું પુસ્તકરત્ન મૂકેલું છે તે પુસ્તકના પાના રત્નના, [illegible] ઉપર રાખવા [illegible] રિષ્ટરત્નની, પાનામાં [illegible] તપનીયનો, દોરાની [illegible] વિવિધમણિમય, [illegible] ખડિયાનું ઢાંકણ રિષ્ટરત્નનું, તેની [illegible] તપનીયની, મષી-શાહી રિષ્ટરત્નની, લેખણ [illegible] અને અક્ષરો રિષ્ટરત્નમય છે એવા એ રત્નમય પુસ્તકમાનું [illegible] ધર્મસંબંધી છે અથવા બીજી રીતે કહીએ તો એ પુસ્તક એક ધાર્મિક શાસ્ત્ર છે

તે વ્યવસાયસભાની ઉત્તરપૂર્વે [illegible] જેવડી વાળી પહોળી અને ઊંડી એવી એક મોટી નંદા

પુષ્કરિણી આવેલી છે તેની ઉત્તરપૂર્વે આઠ યોજન લાંબુ પહોળુ અને ચાર યોજન જાડુ એવું સર્વરત્નમય અતિશય મનોહર એક મોટુ બલિપીઠ આવેલુ છે

એ રીતે વર્ણવેલુ સૂર્યાભદેવનુ વસતિસ્થાન વધારેમા વધારે મનહર અને સર્વ પ્રકારે અતિશય આકર્ષક છે

૧૫૫ તે કાલે તે સમયે તાજા અવતરેલા સૂર્યાભદેવે આહાર શરીર ઇંદ્રિય શ્વાસોચ્છ્વાસ અને ભાષા મનની પર્યાપ્તિદ્વારા શરીરની સર્વાંગપૂર્ણતા મેળવી લીધી પછી એ દેવ એવા વિચારમા પડ્યો કે—અહીં આવીને મારુ પ્રથમ કર્તવ્ય શુ છે? હવે પછી નિરંતર શુ કરવાનુ છે? તત્કાળ અને ભવિષ્યમા મહારે માટે શ્રેયસ્રૂપ એવુ શું કામ મારે કરવાનુ છે?[૧૧૨]

૧૫૬ સૂર્યાભદેવ એવો વિચાર કરે છે ત્યા તુરંતજ તેની સામાનિક સભાના દેવો હાથ જોડીને સેવામા હાજર થયા અને ' જય થાઓ વિજય થાઓ ' એમ બોલી સ્વામીને વધાવતા તેની પાસે આવીને કહેવા લાગ્યા

હે દેવાનુપ્રિય! આપના આ વિમાનમા એક મોટુ સિદ્ધાયતન છે તેમા જિનની ઊંચાઇએ ઊંચી એવી એક સો ને આઠ જિનપ્રતિમાઓ બિરાજેલી છે આપની સુધર્માં સભામા એક મોટો માણવક ચૈત્યસ્તંભ ઊભો કરેલો છે તેમા ગોઠવી રાખેલા વજ્રમય ગોળ ડબામા જિનના સકિથઓ સ્થાપી રાખેલા છે એ, આપને અને અમને બધાને અર્ચનીય વંદનીય ઉપાસનીય છે

તો હે દેવાનુપ્રિય! એ પ્રતિમાઓની એ સકિથ(?) ...

અર્ચા વંદના અને પર્યુંપાસના એ આપનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે અને વળી વર્તમાન અને ભવિષ્યમાં સદાને માટે શ્રેયરૂપ એવું પણ એજ કામ છે

૧૫૭ સૂર્યાભદેવ ઉક્ત સૂચન સાંભળી દેવશય્યામાંથી તુરતજ બેઠો થયો, ત્યાંથી ઉપપાતસભાના પૂર્વદ્વારે નીકળી પેલા સ્વચ્છ પાણીથી ભરેલા મોટા ધરા તરફ ગયો ધરાને અનુપ્રદક્ષિણા કરતો તે તેમાં પૂર્વ દ્વારે પેઠો અને ત્યાં ગોઠવેલ સોપાનદ્વારા તેમાં ઊતર્યો, ત્યાં તેણે જલક્રીડા અને જલનિમજ્જન સારી રીતે કર્યાં, પછી તે ચોકખો અને પરમશુચિભૂત થઈ ધરામાંથી બહાર આવ્યો અને જ્યાં અભિષેકસભા હતી ત્યાં ગયો

અભિષેકસભાને પ્રદક્ષિણા કરતો તે પૂર્વદ્વારે તેમાં પેઠો અને ત્યાં ગોઠવેલા મુખ્ય સિંહાસન ઉપર જઈ ચડી બેઠો

પછી તેની સામાનિક સભાના દેવસભ્યોએ ત્યાંના કર્મકરરૂપ આભિયોગિક દેવોને બોલાવ્યા અને હુકમ આપ્યો કે

હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણા સ્વામી આ સૂર્યાભદેવના મહાવિપુલ ઇંદ્રાભિષેકની તૈયારી કરો

૧૫૮ ઉક્ત આજ્ઞા સાંભળતાજ તે આભિયોગિક દેવોએ ત્યાંથી ઈશાન ખૂણામાં જઈ એક બે વાર વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કરી લીધો અને તે દ્વારા અભિષેકની સામગ્રી માટે એક હજાર આઠ એક હજાર [illegible]

સોનાના, રૂપાના, મણિના, સોનામણિના, રૂપામણિના અને સોનારૂપામણિના કલશો બનાવ્યા, ભૌમેય કલશો ઘડી કાઢયા, તેજ પ્રકારે અને તેટલી જ સખ્યામા ભૃગારો, આરિસા, થાળો, પાત્રીઓ, છત્રો, ચામરો, ફૂલની અને મોરપીંછ વગેરેની ચગેરીઓ, તેલના, હિંગળોકના અને આજણ વગેરેના ડબાઓ અને ધૂપધાણાઓ એ બધુ એક હજાર આઠ એક હજાર આઠની સખ્યામા રચી નાખ્યુ

૧૫૯ એ બધી સ્વાભાવિક અને બનાવટી સામગ્રી લઇ તે આભિયોગિક દેવો તિરછા લોક તરફ જવા વેગ વાળી ગતિથી ઝપાટાબધ ઉપડ્યા એ બાજુ અસખ્ય યોજન જતા જતા તેઓ ક્ષીરસમુદ્ર પાસે આવી પહોચ્યા, તેમાથી ક્ષીરોદક અને ત્યાના પ્રશસ્ત ઉત્પલ વગેરે કમળો લઇ ત્યાથી તેઓ પુષ્કરોદક સમુદ્રે જઇ પહોચ્યા ત્યાના પવિત્ર પાણી[૧૧૩] અને પુષ્પાદિક લઇ તે આભિયોગિક દેવો ભરત ઐરવતમા આવેલા માગધ, વરદામ અને [૧૧૪]પ્રભાસ તીર્થો તરફ ઊડ્યા ત્યા પહોચી તીર્થજળ અને તીર્થ ધૂળ લઇ તેઓ ગગા સિંધુ રક્તા અને રક્તવતી નદીઓને ઓવારે ઊતર્યા ત્યાના શુચિ પાણી અને માટી લેતાક તેઓ ચુલ્લહિમવત વગેરે પર્વતો તરફ જઇ ચડ્યા ત્યાથી પાણી પુષ્પ અને સર્વ પ્રકારની ઔષધિ સરસવ વગેરે લીધુ ત્યાથી તેઓ પદ્મપુડરીકના ધરા તરફ ગયા ત્યાનુ ચોકખુ પાણી વગેરે ભરી ત્યાથી હિમવત, ઐરવત, રોહિતા, રોહિતાશા, સુવર્ણકૂલા અને રૂપ્યકૂલા નદીઓ ભણી તેઓ ઉપડ્યા, પછી સદ્દાવતિ વિયડાવતિ અને વૃત્તવૈતાઢ્ય તરફ

ગયા પછી ત્યાંથી મહાહિમવંત રુકિમ વગેરે પર્વતો ભણી ઉડ્યા અને ત્યાંથી મહાપદ્મદ્રહ મહાપુંડરીકદ્રહ તરફ જઈ પછી તેઓ હરિવર્ષ અને રમ્યકક્ષેત્રની હરિકાંતા અને નારીકાંતા નદીઓ ભણી વળ્યા ત્યાંથી ગંધાવતી માલ્યવંત અને વૃત્તવૈતાઢ્ય તથા નિષધ નીલવંત તિગિચ્છ કેસરિદ્રહ અને મહાવિદેહની સીતા સીતોદા નદીઓ ભણી તેઓ ગયા પછી ત્યાંથી ચક્રવર્તીના બધા વિજયોએ જઇ અને એ રીતે તે તે બધા સ્થળોના પાણી માટી પુષ્પાદિક લઈ છેક છેલ્લે તેઓ મંદર પર્વતે જઇ પહોચ્યા મંદર પર્વતના ભદ્રશાલ નંદન અને સૌમનસ વનમાંથી સુંદર ગોશીર્ષચંદન વગેરે સામગ્રી લઈ તેઓ ઝપાટાબંધ પાછા ફર્યા અને ત્વરાવાળી ચાલથી પાછા સૂર્યાભવિમાનમા-જ્યા સિંહાસન ઉપર પોતાનો સ્વામી સૂર્યાભદેવ બેઠેલો છે ત્યા-જઇ પહોચ્યા અને પેલા સામાનિક સભાના સભ્યો સમસ્ત ઇંદ્રાભિષેકની સવ સામગ્રી જે તેમણે વિવિધ સ્થળેથી આણી હતી તે હાજર કરી દીધી

૧૬૦ અભિષેકની સર્વ સામગ્રી આવી પહોચ્યા પછી સૂર્યાભદેવની સામાનિક સભાના ચાર હજાર દેવસભ્યો, તેની ચાર પટ્ટરાણીઓ, બીજી ત્રણ સભાઓના પોતપોતાના પરિવારવાળા દેવો, સાત સેનાધિપતિઓ, સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવો અને બીજા પણ ઘણા દેવદેવીઓ-એ બધાએ ત્યા અભિષેકસભામા આવી તે તે સામગ્રીદ્વારા મોટી ધામધૂમથી સૂર્યાભદેવનો ઇંદ્રાભિષેક કર્યો

૧૬૧ એ મહાવિપુલ ઇંદ્રાભિષેક ચાલતો હતો ત્યારે કેટલાક દેવોએ સૂર્યાભવિમાનમા સુગંધી પાણીનો[૧૧૫]

છ ટકાવ કર્યો, કેટલાકોએ તે વિમાનની બધી ધૂળ ઝાડી કાઢી, બીજા કેટલાકોએ એ વિમાન અને તેના શેરી બજાર વગેરે ભાગોને લિંપીગુંપીને સાફ કર્યા, માચા ઉપર માચા ઢાળીને વિમાનને શણગાર્યું, ઠેકઠેકાણે હારબંધ ધજા પતાકાઓ રોપી, ચંદરવા બાંધ્યા, સુગંધી છાંટણા છાંટ્યા, ચંદનના થાપા માર્યા, બારણેબારણે ચંદનના પૂર્ણ કળશો અને તોરણો ટાંગ્યા, લાંબી લાંબી સુગંધી માળાઓ લટકાવી, સુવાસિત પુષ્પો વેર્યા સુગંધમય ધૂપો ઉવેખ્યા, સોનું રૂપું વજ્ર રત્નમણિ ફૂલ ફળ માળા ચૂર્ણ ગંધ આભરણ અને વસ્ત્ર વગેરેનો વરસાદ વરસાવ્યો, મંગળ વાજા વાગ્યા, ઢોલ ધડુકયા, વીણાઓ રણઝણી, ધવળ મંગળ ગવાયા, વિવિધ પ્રકારના અભિનયોવાળા નૃત્યો થયા, નાટકો ભજવાયા, સોના રૂપા રત્નો વગેરે વેચાયા, એમ તે તે દેવોએ પોતાના સ્વામીના અભિષેકની ખુશાલીમા તે વિમાનને અનેક પ્રકારે સુશોભિત કર્યું

૧૬૨ વળી, તે પ્રસંગે હર્ષમા આવી જઈ કોઇ દેવો બુચકાર કરવા લાગ્યા, કોઈ ફૂલ્યા સમાતા નથી, કેટલાકો નાચવા મડ્યા, તાંડવ કરવા લાગ્યા, હોકારા કરવા લાગ્યા, બાહુઓ અફળાવવા લાગ્યા, હણહણવા માડ્યા, હાથીની પેઠે ચીસો પાડવા લાગ્યા, કેટલાકો ઊછળે છે, સિંહનાદ કરે છે, ઊંચે ઊડે છે, નીચે પડે છે, પગ પછાડે છે, ગાજે છે, ઝગડે છે, વરસે છે, પોતપોતાના નામો કહી સભળાવે છે, તેજથી તપે છે, કેટલાકો મોટેથી થૂથૂ કરે છે અને કેટલાકો પોતાના હાથમા ધૂપધાણા, કળશો

કમળો વગેરે રાખી આમતેમ દોડાદોડી કરે છે એ રીતે તે દરેક દેવો પોતાના સ્વામીના અભિષેકની ખુશાલી માણે છે

૧૬૩ અભિષેક થઇ ગયા બાદ તે દરક દેવો હાથ જોડીને બોલ્યા કે

હે નંદ ! તારો જય થાઓ, હે ભદ્ર ! તારો જય થાઓ, જે અજિત છે તેને તું જિત અને જે જિત છે તેની તું રક્ષા કર દેવોમા જેમ ઇંદ્ર, તારાઓમા ચંદ્ર, અસુરોમા અમર, નાગોમા ધરણ અને મનુષ્યોમા ભરતની પેઠે તું અમારી વચ્ચે રહે

વળી, ઘણા પલ્યોપમો, ઘણા સાગરોપમો, ઘણા પલ્યોપમો અને સાગરોપમો સુધી અમારા ઉપર અને આ આખા સૂર્યાભવિમાન ઉપર આધિપત્ય ભોગવ અને અમને બધાને સુરક્ષિત રાખનો તું અહીં આનંદથી વિહર

આમ બોલીને તે બધા દેવદેવીઓએ જય જય નાદ કર્યો અને એ રીતે સૂર્યાભદેવનો ઇંદ્રાભિષેક પૂરો થયો

૧૬૪ અભિષેક પૂરો થતા તે સૂર્યાભદેવ, ત્યાથી પૂર્વને બારણે નીકળી અલંકારસભાને પ્રદક્ષિણા કરતો તેમા તેજ બારણે પેઠો અને ત્યાના મુખ્ય સિંહાસને બેઠો

પછી તેના સામાનિક સભ્યદેવોએ તેની સમક્ષ ત્યા બધી અલંકારસામગ્રી ઉપસ્થિત કરી પહેલા તો ન્હાએલો હોવાથી તેણે સુકોમળ અંગલૂછણા દ્વારા પોતાના અંગો લૂછ્યા, તેના ઉપર સરસ ગોશીર્ષચંદનનો લેપ કર્યો અને ત્યારબાદ એકજ ફૂંકે ઊડી શકે તેવુ ઘોડાની લાળ જેવુ નરમ, સુંદર વર્ણ અને સ્પર્શવાળુ, અને જેને છેડે સોનુ જડેલુ

, તેવુ સ્ફટિક જેવું ઉજળુ ધોળુ દેવદૂષ્ય યુગલ[૧૧૬] તેણે પહેર્યું પછી હાર, અધહાર, એકાવળ, મોતીની માળા, રત્નાવળ, અગદ, કેયૂર, કડા, બેરખા, કણદોરો, દસે આગળીએ વેઢ વીંટીઓ, છાતી ઉપર દોરો, માદળિયુ, કઠી, ઝૂમણું, કાને કુડળ અને માથે ચૂડામણિ મુગટ વગેરે આભરણો પહેરી પોતાના દેહને એ સૂર્યાભદેવે ઠીક ઠીક સજાવ્યો

વળી, ગુથેલી વીંટેલી ભરેલી અને એક બીજાના નાળથી જોડેલી એવી ચાર પ્રકારની માળાઓથી પોતાની જાતને કલ્પવૃક્ષની પેઠે સુશોભિત કરતા તેણે દિવ્ય પુષ્પમાળ પણ પહેરી

૧૬૫ એ રીતે અલકૃત થએલો તે સૂર્યાભદેવ, વ્યવસાયસભાને પ્રદક્ષિણા કરતો તેમા આવ્યો અને ત્યા સિંહાસનારૂઢ થયો પછી તો તેના સામાનિક સભ્યોએ તેની સમક્ષ ત્યાના પુસ્તકરત્નને મૂક્યુ, તેણે તેને ઉઘાડી વાચી તેમાની ધાર્મિક વ્યવસાયને લગતી સમજુતી મેળવી લીધી

૧૬૬ એ ક્રમ પૂરો થયા બાદ તે, ત્યાથી પૂર્વદ્વારે નીકળી નદા પુષ્કરિણીએ ગયો ત્યા ગોઠવેલા સોપાનદ્વારા પુષ્કરિણીમા ઉતરી તેણે પોતાના હાથપગ પખાળ્યા, પછી ચોકખો પરમશુચિભૂત થઈ હાથીની મુખાકૃતિ ની જેવી પાણીથી ભરેલી એક મોટી ધોળી રજતમય ઝારી અને પુંડરિણીના કમળો વગેરે લઇ ત્યાથી તે સિદ્ધાયતન તરફ જવા નીકળ્યો

૧૬૭ સિદ્ધાયતનમા જ્યા દેવચ્છદ છે અને જે બાજુએ જિનપ્રતિમાઓ છે તે તરફ જઈ એ :

ઉપપાતસભા, અભિષેકસભા, અલંકારસભા અને એ બધી સભાઓના ચારે બાજુનો પ્રદેશ, એ બધાને તથા એ બધે સ્થળે આવેલી પૂતળીઓ, શાલભંજિકાઓ, દ્વારચેટીઓ અને બીજા બધા ભવ્ય ઉપકરણો વગેરેને તે સૂર્યાભદેવે મોરપીંછથી પૂજ્યા, દિવ્ય પાણીની ધારાઓથી પોખ્યા, તેમના ઉપર ગોશીર્ષચંદનો લેપ્યા–તે વતી થાપા માર્યા અને તેમની સન્મુખ ફૂલના પગર ભર્યા, ધૂપ દીધો અને તે શોભાવર્ધક બધી સામગ્રી ઉપર ફૂલ ચડાવ્યા, તેમજ માળાઓ, ઘરેણા અને વસ્ત્રો વગેરે પહેરાવ્યા અને પોતાની ઋદ્ધિને સૂચવતા તે પ્રત્યેક પદાર્થ તરફ એ રીતે તે સૂર્યાભદેવે પોતાનો સદ્ભાવ બતાવ્યો ૧૧૮

૧૬૯ એમ કરતો કરતો તે, છેક છેલ્લે વ્યવસાયસભામા આવી પહોચ્યો ત્યા તેણે ત્યાના પુસ્તકરત્નને મોરપીંછથી પૂજ્યુ, દિવ્ય જળની ધારાથી પોખ્યુ અને ઉત્તમ ગંધ તેમજ માળા વગેરે વડે પૂર્વવત્ તેની અર્ચા કરી તથા ત્યાની પૂતળીઓ વગેર તરફ પણ તેણે તેજ રીતે પોતાનો સદ્ભાવ સૂચિત કર્યો ૧૧૯

૧૭૦ આ બધુ કરીને જ્યારે તે બલિપીઠ પાસે આવી બલિનું વિસર્જન કરે છે ત્યારે તેણે પોતાના આભિયોગિક દેવોને બોલાવી નીચેનો હુકમ કહી સભળાવ્યો

હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે શીઘ્ર જાઓ અને આ સૂર્યાભ વિમાનમા આવેના સિંગોડાના ઘાટના માર્ગોમા ત્રિકોમા ચતુષ્કોમા ચત્વરોમા ચતુર્મુખોમા અને મહાપથોમા તથા પ્રાકાર અટારીઓ દ્વારો ગોપુરો તોરણો આરામો

ધનુષો હાથમા ધરી રાખેલા, પોતપોતાના પહેરવેશો ઉપર ઉત્તમ ચિહ્નપટ્ટો ભરાવેલા, તેમાના કેટલાકના હાથમા નીલા પીળા અને રાતા ફળા હતા, કેટલાકના હાથમા ચાપ, ચારુ, ચર્મ, દંડ, ખડ્ગ અને પાશ વગેરે અસ્ત્રશસ્ત્રો ઝળકી રહેલા હતા, પોતાના સ્વામી સૂર્યાભદેવ તરફ ખૂબ ભક્તિભાવભરી દૃષ્ટિએ જોતા તથા વિનીત ભાવે કિંકરભૂત થઈને રહેલા અને સમયે સમયે એ સૂર્યાભદેવની રક્ષા માટે સાવધાન રહેતા તે આત્મરક્ષક દેવો ત્યા તેની ફરતા ચારે દિશામા ચોકી પહેરો ભરતા ઊભા છે

તે સૂર્યાભદેવની એ બધી દિવ્ય ઋદ્ધિ છે, દિવ્ય શોભા છે અને દિવ્ય દેવશક્તિ છે

૧૭૪ પ્ર૦—હે ભગવન! એ સૂર્યાભદેવની સ્થિતિ—આવરદા કેટલી લાંબી જણાવેલી છે?

ઉ૦—હે ગૌતમ! એની આવરદા ચાર પલ્યોપમની જણાવેલી છે

પ્ર૦—હે ભગવન્! સૂર્યાભદેવની સામાનિક સભામા બેસનારા દેવોની સ્થિતિ કેટલી લાંબી જણાવેલી છે?

ઉ૦—હે ગૌતમ! તેઓની આવરદા પણ ચાર પલ્યોપમની જણાવેલી છે

હે ગૌતમ! તે સૂર્યાભદેવ એ પ્રકારની મહાઋદ્ધિ, મહાદ્યુતિ, મહાબળ, વિશાળ યશ, અતુલ સુખ અને મહાપ્રભાવવાળો છે

૧૭૫ પ્ર૦—હે ભગવન્! તે પ્રકારની દિવ્ય દેવઋદ્ધિ દેવદ્યુતિ અને દેવપ્રભાવ એ બધું એ સૂર્યાભદેવને કેવી રીતે

સેદો' એવીજ ભાષા નીકળતી એ પ્રકૃતિએ પ્રચડ ક્રોધી ભયાનક અને અધમ હતો એના હાથ હમેશા લોહીભર્યા—લોહીથી ખરડાએલા જ રહેતા એ વિનાવિચાર્યે પ્રવૃત્તિ કરનારો, હલકાઓને ઉત્તેજન આપનારો, લાચીયો, ઠગારો, કપટી, બગભગત અને અનેક પ્રકારના કામલાઓ રચી સર્વ કોઇને દુ ખ દેનારો હતો એનામા કોઇ પ્રકારનુ વ્રત શીલ ગુણ કે મર્યાદા ન હતા, કદી પણ એ પ્રત્યાખ્યાન ઉપોસથ કે ઉપવાસ ન કરતો, અનેક મનુષ્યો મૃગ પશુ પક્ષી અને સર્પ વગેરેનો ઘાતક હતો ટુકામા એ રાજા અધર્મનો કેતુ હતો કદી તે ગુરુજનોનો આદર ન કરતો, વિનય ન કરતો, તેમ કોઇ શ્રમણ વા બ્રાહ્મણમા તેને લેશ પણ વિશ્વાસ ન હતો આવો તે ક્રૂર રાજા પોતાના આખા દેશની કરભર-વૃત્તિ બરાબર ચલાવી ન શકતો

૧૭૭ એ રાજાને બોલવે ચાલવે હસવે કુશળ અને હાથેપગે સુવાળી સૂરિયકતા નામે રાણી હતી પયેસી રાજામા અનુરક્ત એ રાણી તેની સાથે અનેક પ્રકારના માનવી ભોગોને ભોગવતી રહેતી હતી

૧૭૮ પયેસી રાજાનો મોટો દીકરો સૂરિયકતા રાણીને પેટે અવતરેલો સૂરિયકત નામે યુવરાજ કુમાર હતો એ યુવરાજ, રાજા પયેસીના રાજ્ય રાષ્ટ્ર બળ વાહન કોશ કોઠાર અત પુર અને સમગ્ર દેશની પોતાની મેળે સભાળ કરતો રહેતો હતો

૧૭૯ તે પયેસી રાજાને તેનાથી મોટો, ભાઇ અને મિત્ર જેવો, ચિત્ત[૧૨૫] નામે એક સારથિ હતો

એ કોઈથી ન દબાય એવો હતો વળી, એ ચિત્ત સારથિ અર્થશાસ્ત્રમાં સૂચવેલા સામ ભેદ દંડ વગેરે રાજકારણી ઉપાયોમાં કુશળ હતો, હાજરજવાબી, અનુભવી હતો ઔત્પત્તિકી વૈનયિકી કર્મજ અને પારિણામિક એવી ચાર પ્રકારની બુદ્ધિ એનામાં હતી રાજા પયેસી, તેના પોતાના અનેક કાર્યોના કારણોના કુટુંબોના મંત્રણાઓના છૂપા કામોના રહસ્યભૂત બનાવોના અનેક જાતના નિર્ણયોના અને એવા બીજા ભેદભરેલા અનેક પ્રકારના રાજકારભારના વ્યવહારોના વિધાનોમાં તેની સલાહ લેતો રાજાને માન્ય એ સારથિ ખળાના વચલા મેઢ જેવો હતો અને રાજા એને પ્રમાણભૂત, પોતાનો આધાર, આલંબન અને પોતાની આંખ જેવો જ સમજતો હતો એ સારથિમાં રાજા પયેસીનો ખૂબ વિશ્વાસ હતો, માટે જ એ અનેક પ્રકારની રાજ ખટપટોમાં અને બીજા પણ વિવિધ પ્રકારના રાજકાર્યોમાં પોતાની સલાહ આપી શકતો બીજી રીતે કહીએ તો એ સારથિ રાજા પયેસીના સમગ્ર રાજ્યની ધુરાને વહેનો હતો

૧૮૦ જે વખતે રાજા પયેસી સેયવિયા નગરીમાં રાજ્ય કરતો હતો તે વખતે રાજા જિતશત્રુ કુણાલદેશની [૧૨૬]સાવત્થી નગરીનો રાજા હતો કુણાલદેશ સમૃદ્ધિવાળો હતો અને સાવત્થી નગરી પણ ઋદ્ધિસિદ્ધિથી ભરેલી હતી રાજા જિતશત્રુ પયેસી રાજાનો આજ્ઞાધારી ખંડિયો રાજા હતો

૧૮૧ એક વખતે રાજા પયેસીએ વિશાળ મહામૂલ્ય એવું રાજાને દેવા જેવું એક મોટું ભેટણું તૈયાર કરાવ્યું પછી ચિત્ત સારથિને બોલાવીને કહ્યું કે, ચિત્ત ! તું સાવત્થી

નગરીએ જા અને ત્યા જિતશત્રુ રાજાને આ આપણી ભેટ આપી આવ[૧૨૭] તથા ત્યાના રાજકાર્યો, રાજનીતિઓ અને રાજવ્યવહારો તું જાતે પોતે જ જિતશત્રુ રાજાની સાથે રહીને જોતો-સભાળતો થોડો વખત ત્યા રહી પણ આવ

૧૮૨ ચિત્ત સારથિ એ ભેટણુ લઈ પોતાને ઘેર આવ્યો અને તેણે પોતાના કૌટુબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યુ કે-હે દેવાનુપ્રિયો! મારે માટે છત્રીવાળો ચાર ઘટાવાળો એવો ઘોડા જોડેલો રથ જલદી તૈયાર કરી હાજર કરો કૌટુબિક પુરુષો એ રથની તૈયારીમા લાગ્યા એટલા સમયમા ચિત્ત સારથિ નાહ્યો, બલિકર્મ કર્યું, બખ્તર પહેર્યું, ભાથુ બાધ્યુ, ગળામા હાર સાથે રાજચિહ્નવાળો પટ્ટો પહેર્યો અને જોઇતા હથીઆર પડીઆરો પણ બાધી લીધા

૧૮૩ પછી પેલુ રાજાએ આપેલુ ભેટણું લઇ, તૈયાર થઈને આવેલા રથ ઉપર ચિત્ત સારથિ બેઠો, તેને સાથે એક જાતે કોરટકના ફૂલની માળાવાળુ છત્ર ધર્યું અને રથની પાછળ હથીઆરબધ બીજા અનેક માણસોને પણ તેણે સાથે લીધા એ રીતે તે સેયવિયા નગરીથી નીકળી કેકયિઅર્ધ દેશની વચ્ચે થતો કુણાલ દેશની સાવત્થી નગરી તરફ જવા લાગ્યો

વચ્ચે વચ્ચે બહુ લાબા નહિ એવા સુખરૂપ શિરામણીવાળા પડાવ કરતો કરતો તે સાવત્થી નગરીએ જઈ પહોચ્યો

૧૮૪ ત્યા જિતશત્રુ રાજાના ઘરની જે બાજુ બહારની ઉપસ્થાનશાળા હતી ત્યા જઈ તેણે ઘોડા ઊભા રાખ્યા,

રથને સ્થિર કર્યો, પછી રથથી ઊતરી પોતાના ગજાએ આપેલુ ભેટણું લઇ જિતશત્રુ રાજાના ઘરમા અંદરની ઉપસ્થાનશાળામા ગયો, ત્યા પહોચી રાજા જિતશત્રુને પ્રણામ કર્યો, તેને 'જય હો વિજય હો' એમ કરીને વધાવ્યો અને પછી ગજા પયેસીએ મોકલેલુ ભેટલું નજર કર્યું

એ ભેટ સ્વીકારી જિતશત્રુ રાજાએ ચિત્ત સારથિનો સત્કાર કર્યો, સન્માન કર્યું અને તેને ઊતરવા માટે રાજમાર્ગ ઉપરનો એક મોટો આવાસ કાઢી આપ્યો ચિત્ત સારથિ સાવત્થી નગરીની વચ્ચોવચ્ચ થતો તે આપેલે ઊતારે જઈ પહોચ્યો, નાહ્યો, બલિકર્મ કર્યુ, માગલિક શુદ્ધ વસ્રો પહેર્યાં, નાના પણ મહામૂલ્ય ઘરેણાથી શરીરને શણગાર્યું

પછી જમી કરીને ચોકખો થઈ સુંદર રીતે ગોઠવેલા સિંહાસન ઉપર આવીને બેઠો એટલે બપોરને વખતે નમતે છાયે એની સામે ગાયકો મધુર ગીતો ગાવા લાગ્યા અને કુશળ નાચનારાઓ સુંદર નૃત્ય કરવા લાગ્યા આ રીતે માનવ યોગ્ય યોગ્ય ઉત્તમ સુખોને ભોગવતો તે ત્યા સાવત્થી નગરીમા રહેવા લાગ્યો

૧૮૫ તે વખતે ત્યા–સાવત્થી નગરીમા–પાર્શ્વાપત્ય કેશી નામે કુમારશ્રમણ પણ આવેલા હતા એ કેશી કુમાર શ્રમણ જાતવાન કુલીન બલિષ્ઠ વિનયી જ્ઞાની સમ્યક્‌દર્શની ચારિત્રશીલ લાજવાન નિરભિમાની ઓજસ્વી તેજસ્વી વર્ચસ્વી અને યશસ્વી હતા એમણે ક્રોધ માન માયા અને લોભ ઉપર જીત મેળવેલી હતી, નિદ્રા ઇંદ્રિયો અને પરીષહો

ઉપર કાબૂ કર્યો હતો એમને જીવનની તૃષ્ણા કે મરણનો ભય નહોતા એમના જીવનમા તપ, ચરણ, કરણ, નિગ્રહ, સરળતા, કોમળતા, ક્ષમા, નિર્લોભતા એ બધા ગુણો મુખ્યરૂપે હતા વળી તે શ્રમણ વિદ્યાવાન માન્ત્રિક બ્રહ્મચારી અને વેદ તથા નયના જ્ઞાતા હતા તેમને સત્ય શૌચ વગેરે સદાચારોના નિયમો પ્રિય હતા, તથા તેઓ ચૌદપૂર્વી અને ચાર જ્ઞાનવાળા હતા એવા તે કેશી[૧૨૮] કુમારશ્રમણ પોતાના પાચસે ભિક્ષુશિષ્યો સાથે ક્રમે ક્રમે ગામે ગામ ફરતા ફરતા સુખે સુખે વિહરતા શ્રાવસ્તી નગરીની બહાર ઈશાન ખૂણામા આવેલા કોઠય ચૈત્યમા આવીને ઊતર્યા અને ત્યા યોગ્ય અભિગ્રહ ધારણ કરીને સયમ તથા તપથી આત્માને ભાવિત કરતા રહેવા લાગ્યા

૧૮૬ જે વખતે કેશી કુમારશ્રમણ સાવત્થી નગરીએ આવ્યા તે વખતે તે નગરીમા ઠેર ઠેર–તરભેટામા ત્રિકમા ચોકમા ચાચરમા ચોકઠામા રાજમાર્ગમા અને શેરીએ શેરીએ જ્યા સાભળો ત્યા ઘણા લોકો પરસ્પર એમ કહેતા હતા કે આજે તો પાર્શ્વાપત્ય કેશી કુમારશ્રમણ અહીં આવ્યા છે, તો હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણે તેમની પાસે જઈએ, તેમને વાદીએ, નમીએ, સત્કારીએ અને સન્માનીએ

૧૮૭ આમ વિચારીને એ નગરીનો જનસમુદાય–મહાજન કોઠયચૈત્યમા જ્યા કેશી કુમારશ્રમણ ઊતર્યા હતા ત્યા તેમના દર્શનાર્થે પહોચ્યું કેશી કુમા- પોતાની પાસે આવેલા લોકોને તેમને એ કહી સભળાવી

૧૮૮ તે વખતે ત્યાથી પાછા ફરતા લોકોનો ઘોઘાટ સાભળીને ચિત્ત સારથિના મનમા એમ થયુ કે–'શુ આજે આ નગરીમા ઈદ્ર રુદ્ર સ્કદ મુકુદ નાગ ભૂત યક્ષ સ્તૂપ ચૈત્ય વૃક્ષ ગિરિ ગુફા કુવો નદી સરોવર કે સમુદ્ર સબધી કોઇ ઉત્સવ છે કે જેને લઇને આ ઘણા ઉગ્રો ભોગો રાજ-ન્યો ક્ષત્રિયો ઈક્ષ્વાકુઓ જ્ઞાતો કૌરવ્યો બ્રાહ્મણો ભટો યોધો લિચ્છવિઓ મલ્લકિઓ પ્રશાસ્તાઓ ઈભ્યો ઈભ્યપુત્રો અને સેનાપતિઓ વગેરે નાહી ધોઈને આવન કરી રહ્યા છે, કેટલાક ઘોડે ચડેલા છે કેટલાક હાથીએ બેઠેલા છે અને કેટલાક ટોળે વળીને પગે ચાલતા આવતા જાય છે?'

૧૮૯ લોકોની એ દોડધામવાળી આવજાનું કારણ જાણવા ચિત્ત સારથિએ પોતાના કચુકી પુરુષને તપાસ કરવા મોકલ્યો, તેણે બરાબર તપાસ કરી ખરા સમાચાર મળતા જ આવીને ચિત્ત સારથિને વિનયપૂર્વક જણાવ્યું કે–હે દેવાનુપ્રિય! આજે આ નગરીમા કોઇ ઇંદ્ર કે સાગર વગેરેનો ઉત્સવ નથી પણ પાર્શ્વાપત્ય કેશી કુમારશ્રમણ આ નગરીના કોઠ્ઠય નામના ચૈત્યમા આવીને ઊતરેલા છે અને તેમના દર્શનાર્થે જવા માટે આ બધી દોડધામ ઘોઘાટ થઇ રહ્યા છે

૧૯૦ પોતાના સદેશવાહકે કહેલી એ હકીકત સાભળીને ચિત્ત સારથિ ખુશ થયો અને તેને પણ કેશી શ્રમણ પાસે જવાનું મન થયું, એથી તેણે કૌટુબિક પુરુષોને બોલાવીને અશ્વરથ જલદી તૈયાર કરી લાવવાનો આદેશ કર્યો

૧૯૧ રથ આવી પહોચતા તો તે સારથિ નાહ્યો,

બલિકર્મ કર્યું, મગલમય શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેર્યાં, એક જણે એના ઉપર છત્ર ધર્યું અને એ રીતે તે, રથમા બેસી મોટા સમુદાય સાથે કેશી કુમારશ્રમણના ઊતારા ભણી જવા નીકળ્યો તેમની પાસે પહોચતા જ ઘોડાઓ ઊભા રાખ્યા, રથને થભાવી દીધો અને પોતે રથથી ઊતરી કેશી કુમારશ્રમણની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, તેમને વાદી નમી હાથ જોડી વિનયપૂર્વક સેવા કરતો તેમની સામે બેઠો

૧૯૨ કેશી કુમારશ્રમણે ચિત્ત સારથિને અને તેની સાથેની મોટા જનતાને ચતુર્યામ ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો એટલે કે સર્વ પ્રકારની હિંસાથી વિરામ કરવો, સર્વ પ્રકારના અસત્યથી વિરામ કરવો, સર્વ પ્રકારની ચોરીથી વિરામ કરવો અને સવ પ્રકારના બહિદ્ધાદાનથી[૧૨૯] વિરામ કરવો

૧૯૩ કેશી કુમારશ્રમણે કહેલી આ હિતશિક્ષાઓ સાભળીને ચિત્ત સારથિ પ્રમુદિત થયો અને શ્રમણને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ હાથ જોડી આ પ્રમાણે બોલ્યો

હે ભગવન્! તમે કહેલા નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમા શ્રદ્ધા કરુ છુ, વિશ્વાસ ધરુ છુ, હે ભગવન્! તમોએ જણાવેલુ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન મને રુચે છે, તે પ્રમાણેના પાલન માટે ઊજમાળ થઉં છુ અને હે ભગવન્! જેવુ તમે કહેલુ છે તેવું તે, મને સાચુ લાગે છે

તમારી પાસે આ ઘણા ઉગ્રો ભોગો અને ઇભ્યો વગેરેએ પોતાનુ પુષ્કળ સોનું રુપુ ધન ધાન્ય બળ વાહન ભડાર કોઠાર અને વિશાળ અત પુર એ બધાનો પરિત્યાગ કરીને અને એ બધુ ધન જનતામા વહેચી દઈને મુડ થઈ

ગૃહવાસ છોડી અણગારપણું સ્વીકાર્યું છે પણ હું તેમ કરવા સમર્થ નથી હું તો આપ દેવાનુપ્રિયની પાસે પાંચ અણુવ્રતવાળો અને સાત શિક્ષાવ્રતવાળો[૧૩૦] એમ બાર પ્રકારનો ગૃહિધર્મ સ્વીકારવા શક્તિમાન છું

૧૯૪ કેશી કુમારશ્રમણ બોલ્યા હે દેવાનુપ્રિય! તને સુખ થાય તેમ કર, તેમા વિઘ્ન ન આવવા દે પછી કેશી કુમારશ્રમણ પાસે ચિત્ત સારથિએ પૂર્વે જણાવેલો ગૃહિધર્મ સ્વીકાર્યો અને તેમને વાંદી નમીને પાછો એ સારથિ પોતાને ઊતારે આવી પહોંચ્યો

૧૯૫ હવે તે ચિત્ત સારથિ શ્રમણોપાસક થયો જીવ અજીવ પુણ્ય પાપ આસ્રવ સંવર નિર્જરા ક્રિયા અધિકરણ બંધ અને મોક્ષના સ્વરૂપને તે બરાબર સમજવા લાગ્યો નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમાં તેને હવે એવી દૃઢ શ્રદ્ધા થઈ કે તે પ્રવચનથી કોઈ દેવ અસુર નાગ સુવર્ણ યક્ષ રાક્ષસ કિન્નર કિંપુરુષ ગરુડ ગાંધર્વ કે મહોરગ વગેરે દેવગણો તેને ચળાવી શકે નહિ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન તરફની તેની બધી શંકાઓ ટળી ગઈ, બધી કાંક્ષાઓ શમી ગઇ અને બધી વિચિકિત્સાઓ ઓસરી ગઈ તે એ પ્રવચનના મર્મને બરાબર સમજ્યો અને જેમ અસ્થિ મજ્જા પરસ્પર ઓતપ્રોત થઈ રહેલા છે તેવીજ ઓતપ્રોતતા એ પ્રવચનમાં તેને જામી ગઈ હવે તે એમ માનવા લાગ્યો કે આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન પરમાર્થરૂપ છે અને બાકી બધુ અનર્થરૂપ છે પ્રવચનની આવી આસ્થાને લીધે હવે તે[૧૩૧] અતિશય દાનશાલી થયો એટલે હવે તેણે પોતાના ઘરના આગળિયા ઉંચા કરી લીધા અર્થાત્ સર્વ કોઈને માટે

દરવાજાઓ ખુલ્લા કરી નાખ્યા તેનુ શીલ એટલુ બધુ પવિત્ર બન્યુ કે હવે તે કોઈના ઘરમા કે અંત પુરમા પ્રવેશતો તોપણ લેશમાત્ર અપ્રીતિકર નહોતો લાગતો ચૌદશ આઠમ અનાવાસ્યા[૧૩૨] અને પૂર્ણિમાના દિવસોમા તે પૂરેપૂરો ઉપોસથ પાળતો, નિર્ગ્રંથ શ્રમણોને નિર્દોષ ખાનપાન ખાદિમ સ્વાદિમ પીઠ પાટીયા શય્યા સથારો વસ્ત્ર પાત્ર કામળ પગપૂછણું અને ઓમ્હડવેસડ આપતો હતો તથા શીલ વ્રત ગુણ વિરમણ પ્રત્યાખ્યાન અને ઉપોસથોપવાસ દ્વારા પોતાના આત્માને ભાવિત કરતો અને સાવત્થી નગરીમા જે જે રાજકાર્યો અને રાજવ્યવહારો હતા તે બધાને જિતશત્રુ રાજાને સાથે રાખીને તે પોતેજ સભાળતો રહેવા લાગ્યો

૧૯૬ આમ કેટલાક દિવસો વીત્યા પછી કોઈ એક દિવસે રાજા જિતશત્રુએ એક મહામૂલ્ય ભેટણુ તૈયાર કરાવ્યુ પછી ચિત્ત સારથિને બોલાવીને રાજાએ કહ્યુ કે–હે ચિત્ત ! તું સેયવિયા નગરીએ જા અને હુ આ જે નજરાણું આપુ છુ તે રાજા પયેસીને નજર કર તથા મારી વતી એમને વિનતી કરજે કે તેમણે જે મારા યોગ્ય સદેશો કહી મોકલાવ્યો છે તે મારે મન સાચો અને અસદિગ્ધ છે આમ સૂચના આપીને રાજાએ વિશેષ આદરપૂર્વક ચિત્ત સારથિને વિદાય આપી

૧૯૭ ચિત્ત સારથિ પણ એ ભેટણું લઇ પોતાને ઊતારે આવી, જવાની તૈયાર કરવા લાગ્યો જતા પહેલા તે નાહી ધોઇ શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરી કેશી કુમારશ્રમણ પાસે ગયો

શ્રમણે સારથિને ધર્મોપદેશ કર્યો

૨૦૦ પછી ચિત્ત સારથિએ કેશી કુમારશ્રમણને એમ કહ્યુ કે–હે ભગવન્ ! તમારે રાજા પયેસી સાથે શું કરવુ છે ? સેયવિયા નગરીમા સાર્થવાહ વગેર બીજા ઘણા લોકો છે, જેઓ આપ દેવાનુપ્રિયને વાદશે નમશે અને આપની સેવામા રહેશે તેમ જ એ લોકો આપને ખાનપાન ખાદિમ સ્વાદિમ પ્રતિલાભશે તથા પીઠ ફલક શય્યા સસ્તારક વગેરે દ્વારા પણ આપને ઉપનિમત્રિત કરશે

૨૦૧ સારથિનુ આ કથન સાભળી કેશી કુમાર બોલ્યા– ચિત્ત ! ત્યારે વળી કોઇ વખતે તારી સેયવિયા નગરીએ પણ આવીશુ

૨૦૨ પછી સારથિ કેશી શ્રમણને વાદી નમી ત્યાની પોતાના ઊતારા તરફ જવા માટે પાછો ફર્યો ઊતારે આવી ઘોડે જોડેલા ચાર ઘટાવાળા રથમા બેસી સેયવિયા નગરીથી જે રીતે આવ્યો હતો તે રીતે કુણાલદેશની વચમા થઇને પાછો ત્યા જવા નીકળ્યો

૨૦૩ કેકયિઅર્ધ દેશની સેયવિયા નગરીમા આવતાજ ચિત્ત સારથિએ ત્યાના મિયવણ ઉદ્યાનના રખેવાળોને બોલાવી સૂચના કરી કે–હે દેવાનુપ્રિયો ! પાર્શ્વાપત્ય કેશી કુમાર શ્રમણ ક્રમે ક્રમે ગામેગામ ફરતા ફરતા અહીં આવવાના છે, તો તેઓ અહીં આવે ત્યારે, દેવાનુપ્રિયો ! તમે તેમને વાદજો, નમજો, તેમને રહેવાયોગ્ય સ્થળમા રહેવાની અનુજ્ઞા આપજો અને પીઠ ફલક શય્યા સસ્તારક લઈ જવા નિમત્રણ કરજો

તે રખેવાળોએ ચિત્ત સારથિનુ ઉક્ત કથન માથે

ચઢાવ્યું અને તેનો કેશી કુમારનાશ્ર. .મનની શાહ જોવા લાગ્યા

૨૦૪ મિયવણના શ્મેવ ગેને પૂરોઝ્ન જણામળુ કરી ચિત્ત સારથિ સેયવિયા નગરીએ આવી પહોંચ્યો નગરીની વચ્ચોવચ્ચ થતોક તે, પયેસી રાજાના ઘરમા જાહેરની ઉપસ્થાનશાળા તરફ ગયો ત્યા પહોંચી તેણે ગોઙાઓને થભાવી રથ ઊભો રાખ્યો, રથથી ઉતરી રાજા જિતશત્રુએ આપેલુ મહામૂલ્ય ભેટલું લઈ તે સારથિ રાજા પયેસી પાસે ગયો, હાથ જોડી રાજા પયેસીને વધાવી તે ભેટલુ તેને નજર કર્યું

રાજા પયેસીએ જિતશત્રુની ભેટ સ્વીકારીને ચિત્ત સારથિનુ સન્માન કર્યું સત્કાર કર્યો અને તેને પોતાને ઘેર જવાની અનુજ્ઞા આપી

૨૦૫ રાજા પાસેથી નીકળી રથમા બેસી સારથિ પોતાને ઘર આવ્યો, નાહ્યો, બલિકર્મ કર્યું ખાઇ પીને શુદ્ધ થયો અને પછી પોતના ઉત્તમ પ્રાસાદમા સુયોજિત સિંહાસને બેઠો ત્યા તેની સામે મૃદગો વાગવા લાગ્યા, બત્રીશ પ્રકારના નાટકો થવા લાગ્યા અને ઉત્તમ તરુણીઓ નાચવા લાગી એ રીત તે, આનંદમા પોતાનો સમય વિતાવતો ઉત્તમ સુખોને ભોગવતો રહેવા લાગ્યો

૨૦૬ હવે અન્ય કોઈ દિવસે કેશી કુમારશ્રમણે માગી આણેલા પીઠ પાટીયા શય્યા અને સથારો[૧૩૩] પાછા આપી દીધા અને પોતે પોતાના પાચસે અનગારો સાથે બહાર વિહાર અર્થે નીકળી પડ્યા

સાવત્થી નગરીથી વિહાર કરી ફરતા ફરતા તેઓ કેકયિઅધ દેશની સેયવિયા નગરીના મિયવણુ ઉદ્યાનમા આવી પહોચ્યા અને ત્યા યથોચિત અવગ્રહ સ્વીકારી સયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા રહેવા લાગ્યા

૨૦૭ જ્યારે કેશી કુમારશ્રમણુ તે ઉદ્યાનમા આવી પહોચ્યા ત્યારે તેમનુ આગમન થયુ જાણી તે ઉદ્યાનપાલકો બહુ ખુશ થયા તેમની પાસે આવીને તેઓએ કેશી શ્રમણને વાદ્યા, તેમને યોગ્ય રહેવાના સ્થળમા રહેવાની અનુમતિ આપી, અને તેમને ઉપયોગમા લેવા માટે પીઠ પાટીયા સથારો વગેરે લઇ જવાને નિમત્રણુ આપ્યુ

૨૦૮ તે રખેવાળોએ કેશી કુમારશ્રમણુના નામ અને ગોત્ર પૂછીને યાદ પણુ કરી લીધા પછી તેઓ એકાતમા ભેગા થઈ પરસ્પર વાતચીત કરવા લાગ્યા કે, હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણો ચિત્તસારથિ જેમની વાટ જોતો રહે છે, જેમનુ દર્શન ઇચ્છે છે અને જેમના નામ ગોત્ર સાભળતા પણુ એ ખૂબ પ્રસન્ન થાય છે, તે જ આ કેશી કુમારશ્રમણુ ગામેગામ ફરતા ફરતા અહીં સેયવિયા નગરીમા આવી ચડ્યા છે, તો હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણે જઇએ અને ચિત્તસારથિને તેને અતિપ્રિય લાગે તેવી કેશી કુમારના આગમનની હકીકત જણાવીએ

૨૦૯ એવો વિચાર કરી તે ઉદ્યાનપાલકો ચિત્ત સારથિને ઘેર ગયા, તેને પ્રણામપૂર્વક જયવિજયથી વધાવી કહેવા લાગ્યા કે, હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જેમની વાટ જોઇ રહ્યા છો તે કેશી કુમારશ્રમણુ આપણી સેયવિયા

નગરીના મિયવણ ઉદ્યાનમાં આવી સમવસર્યા છે. એ આપને જાહેર કરવા જેવા છે જી.

૨૧૦ ઉપર કહીએલ સઘળી વિભૂતિ જોઈ તે બહુ ખુશ થયો. પછી તે, આસનથી ઉઠી-ઉઠીને પાદપીઠથી નીચે ઉતરી પગમાંથી મોજડીઓ કાઢી નાખી અને એમ કરી હાથ જોડી જે દિશામાં કેશી કુમારશ્રમણ ઉતર્યા હતા તે દિશા તરફ સાત આઠ પગલાં જઈ અને નમ્રતાપૂર્વક તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો.

નમોઽત્થુ ણં અરિહંતાણં ભગવંતાણં ઇત્યાદિ.

આ પ્રકારની સ્તુતિ કરતાં છેવટે તે બોલ્યો કે-અહીં મિયવણ ઉદ્યાનમાં પધારેલા એ મારા ધર્માચાર્ય અને ધર્મોપદેશક કેશી કુમારશ્રમણ ભગવાનને હું વંદું છું.

૨૧૧ એ રીતે ચિત્તના ધર્મગુરુને નમસ્કાર કરી તેઓનું આગમન સાંભળી ખુશ થનાર તે ઉદ્યાનપાલકોનો સારીરીતે સત્કાર કર્યો અને જીવનપર્યંત પહોંચે તેટલું વિપુલ પ્રીતિદાન આપી તેમને વિદાય કર્યા.

પછી તેણે કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવી ઘોડાવાળો રથ જલદી તૈયાર કરી લાવવાનો આદેશ કર્યો અને રથ આવતાં તે નાહી, બલિકર્મ કરી શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરી અને શરીરને શોભાવી તૈયાર થઈ ગયો.

પછી રથમાં બેસી મોટા જનસમુદાય સાથે કેશી કુમારશ્રમણ ઉતર્યા હતા ત્યાં તે ગયો.

૨૧૨ કેશી શ્રમણની ધર્મદેશના સાભળી હરખા એલો અને તોષ પામેલો સારથિ બોલ્યો કે–હે ભગવન્! અમારો રાજા પએસી અધાર્મિક છે અને પોતાના દેશનો ય કારભાર બરાબર ચલાવતો નથી, તેમ કોઇ શ્રમણ બ્રાહ્મણ કે ભિક્ષુઓનો આદર કરતો નથી અને સર્વ કોઇને હેરાન હેરાન કરે છે માટે હે દેવાનુપ્રિય! તમે એ રાજાને ધર્મોપદેશ આપો, તો તેનુ ઘણુ ભલુ થાય, સાથે શ્રમણ બ્રાહ્મણ ભિક્ષુઓ, મનુષ્યો, પશુઓ અને પક્ષીઓનુ પણ ઘણુ ભલુ થાય અને તેમ થતા તેના આખાય દેશનુ પણ ઘણુ સારુ થાય

૨૧૩ ચિત્તસારથિનુ આ કથન સાભળી કેશી કુમારશ્રમણ બોલ્યા કે–હે ચિત્ત! જે મનુષ્યો આરામ કે ઉદ્યાનમા આવેલા શ્રમણ બ્રાહ્મણની સામે જતા નથી, તેમને વાદતા નમતા કે સત્કારતા નથી, તેમ જ તેમની પર્યુપાસના કરતા નથી અને તેમની પાસે જઈ પોતાના પ્રશ્નોના ખુલાસા પૂછતા નથી, તેઓ કેવળીએ કહેલા ધર્મને સાભળવાનો લાભ મેળવી શકતા નથી

જે મનુષ્યો ઉપાશ્રયમા આવેલા શ્રમણ બ્રાહ્મણનો આદર કરતા નથી, તેમની પાસે જઇ કશો ખુલાસો પૂછતા નથી, તેઓ ધર્મ સાભળવાનો લ્હાવો લઇ શકતા નથી

જે મનુષ્યો ગોચરીએ નીકળેલા શ્રમણ બ્રાહ્મણની ભક્તિ કરતા નથી, તેમજ તેમને વિપુલ અશન પાન ખાદિમ અને સ્વાદિમ વડે પ્રતિલાભતા નથી તથા તેમને કોઇ પ્રકારનો ખુલાસો પૂછતા નથી, તેઓ ધર્મને સાભળવા સમજવાના અધિકારી થઇ શકતા નથી

તેમજ જે મનુષ્યો શ્રમણ બ્રાહ્મણની પાસે જવા છતા પોતાની જાતને હાથ કપડુ કે છત્રીવડે ઢાકી રાખે છે–છુપાવી રાખે છે અર્થાત્ એક ખૂણામા જઇ ચુપચાપ બેસી રહે છે પણ કશો ખુલાસો પૂછવા આગળ આવતા નથી, તેઓય ધર્મને સાભળવાનો લાભ ખોઇ બેસે છે

પણ હે ચિત્ત! જે મનુષ્યો આરામ ઉદ્યાન કે ઉપાશ્રયમા આવેલા શ્રમણ બ્રાહ્મણનો આદર કરે છે, ગોચરીએ આવેલા તેમને વિપુલ દાન આપે છે અને તેમની પાસે જતા પોતાની જાતને ન છુપાવતા જ્યા જ્યા પ્રસગ મળે ત્યા ત્યા સર્વ ખુલાસા પૂછી લે છે, તેઓ જ ધર્મને સાભળવાનો સમજવાનો કે મેળવવાનો લાભ મેળવી શકે છે

૨૧૪ તો હે ચિત્ત! તારા રાજા પએસીને અમે ધર્મ કેવી રીતે કહી શકીએ, કેમકે તે અમારી પાસે આવતો નથી તેમજ અમારી સામુ પણ જોતો નથી

૨૧૫ પછી સારથિ બોલ્યો

હે ભગવન્! કોઈ એક વખતે મારી પાસે કબોજ દેશમાથી ચાર ઘોડાઓની ભેટ આવેલી છે, એ મે ન રાખતા પરબારી રાજાને ત્યા મોકલી આપી છે, તો હે ભગવન્! એ ઘોડાઓના બ્હાનાથી રાજા પએસીને હુ આપ દેવાનુપ્રિયની પાસે લાવી શકીશ, માટે હે દેવાનુપ્રિય! તે સમયે તમે રાજા પએસીને ધર્મકથા કહેતા લેશ પણ [134]ગ્લાન થશો નહિ તમે તમારે રાજા પએસીને ખૂબ છૂટથી ધર્મ કહેજો–લેશ પણ અચકાશો નહિ

૨૧૬ પછી કેશી કુમારશ્રમણ બોલ્યા હે ચિત્ત! તે પ્રસંગે વાત

ત્યારબાદ ચિત્તસારથિ પોતાના ધર્માચાર્ય કેશી કુમારશ્રમણને વાંદી નમી રથમા બેસી પોતાને આવાસે જઈ પહોચ્યો

૨૧૭ હવે એક દિવસે પ્રભાતના પહોરે નિયમ ધારી અને આવશ્યક કરી સૂર્ય ઉગતા જ ચિત્તસારથિ પોતાને ઘેરથી રાજા પએસીને ઘેર ગયો રાજાને નમસ્કાર કરી જય-વિજયથી વધાવી તે બોલ્યો

હે દેવાનુપ્રિય! આપને મે કેળવેલા ચાર ઘોડાની ભેટ મોકલેલી છે, તો હે સ્વામી! ચાલો અને એ ઘોડાઓની ચેષ્ટા જુઓ, અર્થાત્ એમના ચાલ સ્વભાવ વગેરેની પરખ કરો

૨૧૮ રાજાએ સારથિને કહ્યુ ચિત્ત! તુ જા અને પારખવાના તે ચારે ઘોડાઓ જોડેલો અશ્વરથ જલદી તૈયાર કરી અહીં હકારી લાવ

અશ્વરથ આવી પહોચતા શરીરને સજધજ કરીને રાજા રથમા બેસી સેયવિયા નગરીની વચ્ચોવચ્ચ થતોક ઘોડાને ખેલવતો ખેલવતો બહાર નીકળ્યો

૨૧૯ એમ જતા જતા ચિત્તસારથિ તે રથને અનેક યોજનો[૧૩૫] સુધી ખેચી ગયો રાજા પએસી, ગરમી, તરસ, રથનો વાયરો-ઊની લૂ કે ઉડતી ધૂળથી કટાળી થાકી ગયો અને બોલ્યો

ચિત્ત! મારુ શરીર થાકી ગયુ છે માટે હવે રથને તું પાછો વાળ

૨૨૦ સારથિ રથને પાછો વાળી મિયવણ ઉદ્યાન તરફ હંકારી ગયો ઉદ્યાન પાસે પહોચતા તેણે રાજાને કહ્યુ

સ્વામી ! આ મિયવણ ઉદ્યાન છે અહીં ઘોડાઓને સારી રીતે થાક ખવડાવીએ અને તેમનો બધો શ્રમ આપણે દૂર કરી નાખીએ

રાજાએ 'હા' પાડતા તે ઉદ્યાનમા કશી કુમારશ્રમણના ઉતારાની પાસે જઇ ચિત્તે ઘોડાઓને રોકી રાખ્યા, રથને સ્થિર કર્યો અને ઘોડાઓને છોડી નાખી તેમનો શ્રમ દૂર થાય તેવી પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી

રાજા પણ રથથી નીચે ઉતરી સારથિની એ પ્રવૃત્તિમા જોડાયો અને ઘોડાઓને ધીમે ધીમે ફેરવવા લાગ્યો

એમ કરતા કરતા, મિયવણમા મળેલી મોટી સભામા વચ્ચે બેસી મોટા અવાજે કહેતા કેશી કુમારશ્રમણને રાજાએ જોયા

૨૨૧ જોતાજ તેને વિચાર આવ્યો કે 'જડ લોકો જ જડની ઉપાસના કરે છે, મુડ લોકોજ મુડની પૂજા કરે છે, મૂઢ લોકોજ મૂઢનો આશ્રય ખોળે છે, અપડિત લોકોજ અપડિતનો આદર કરે છે અને અજ્ઞાની લોકોજ અજ્ઞાનીનુ બહુ માન કરે છે,' તો આ વળી કોણ જડ મૂઢ મુડ અપડિત અને અજ્ઞાની પુરુષ છે જે શરમાળ અને શરીરે હૃષ્ટપુષ્ટ દેખાવડો લાગે છે ? એ શુ ખાય છે ? શુ પીયે છે ? એવુ તે શુ ખાધા પીધાથી એનું શરીર આવુ તગમગી રહ્યુ છે ? અને વળી એ શુ દે છે જેને લીધે આવડી મોટી માનવમેદનીની વચ્ચે બેઠો બેઠો તે મોટા બરાડા પાડે છે ?

૨૨૨ આમ વિચાર આવતા જ રાજાએ સારથિને કહ્યુ ચિત્ત ! જો તો ખરો, આ લોકો કેવા જડ છે જે પેલા મોટા જડની સેવા કરે છે અને એ મોટો જાડો જડ તેઓની સામે કેવા મોટા બરાડા પાડીને કોણ જાણે શુય સમજાવે છે ! ગમ્મત તો એ છે કે આવા નક્કરા અને જામી ગએલા જડ લોકોને લીધે આપણે આપણી પોતાની પણ ઉદ્યાનભૂમિમા સારી રીતે હરી ફરી શકતા નથી માત્ર વિસામો અને શાતિ મેળવવા માટે તો અહીં આવ્યા અને અહીં તો માથાના વાળ ઉંચા થઈ જાય એવા બગડા કાને અથડાયા કરે છે

૨૨૩ ચિત્તે રાજાને કહ્યુ

હે સ્વામી ! એ કેશી નામે કુમારશ્રમણ પાર્શ્વાપત્ય છે, જાતિવત છે, ચાર જ્ઞાનના ધારક છે, એમને પરમાવધિ જ્ઞાન થએલુ છે અને તેઓ અન્નજીવી[૧૨૧] છે

રાજા બોલ્યો

ચિત્ત ! તુ શુ કહે છે ? શુ એ પુરુષને પરમાવધિ જ્ઞાન છે ? શુ એ અન્નજીવી છે ?

સારથિ બોલ્યો

હા, સ્વામી ! એમજ છે

રાજા ચિત્ત ! ત્યારે શુ એ પુરુષ અભિગમનીય છે ?

ચિત્ત હા, સ્વામી ! એ શ્રમણ અભિગમનીય છે

રાજા ત્યારે તો ચિત્ત ! આપણે તેની સામે જઈએ

૨૨૪ આમ વાતચીત કરી એ બન્ને જણા સાથે, કેશી કુમારની સામે જઈને તેમની પાસે બેઠા

રાજા હે ભતે! શું તમે પરમાવધિ જ્ઞાન ધરાવો છો? શુ તમે અન્નજીવી છો ?

શ્રમણે રાજાને કહ્યુ

હે પએસી! ગામે ગામ ફરતા કોઈ અકવાણિયા શખવાણિયા કે દતવાણિયા દાણમાથી છટકી જવા માટે કોઈને ખરો રસ્તો પૂછતા નથી પણ આડે અવળે માર્ગે ચાલે છે, તેમ વિનયના માર્ગથી છટકી જવાને લીધે તને પણ સારી રીતે પૂછતા આવડતું નથી

પએસી! મને જોઈને તને એવો વિચાર થયેલો ખરો કે આ જડ લોકો પેલા મોટા જડની ઉપાસના કરે છે અને આ મારા ઉદ્યાનમા પણ બરાડા પાડી મને ય સખે રહેવા દેતા નથી?

રાજા હા, એ વાત ખરી, પણ હે ભતે! એ તમે જાણ્યુ શાથી? તમને એવુ તે કેવુક જ્ઞાન કે દર્શન થએલુ છે જેથી મારો મનનો સકલ્પ પણ તમે જાણી લીધો?

૨૨૫ કેશી શ્રમણ બોલ્યા

અમારા શ્રમણ નિર્ગ્રંથોના શાસ્ત્રોમા કહેલુ છે કે જ્ઞાનના પાચ[૧૩૭] પ્રકાર છે ૧ આભિનિબોધિકજ્ઞાન ૨ શ્રુતજ્ઞાન ૩ અવધિજ્ઞાન ૪ મન પર્યવજ્ઞાન અને ૫ કેવળજ્ઞાન તેમા અવગ્રહ ઈહા અવાય અને ધારણા એમ ચાર પ્રકારનુ પહેલુ જ્ઞાન છે અગપ્રવિષ્ટ અને અગબાહ્ય એવા બે પ્રકાર બીજા જ્ઞાનના છે ત્રીજુ જ્ઞાન, ભવપ્રત્યય અને ક્ષાયોપશમિક એમ બે ભેદવાળુ છે અને ચોથા જ્ઞાનના ઋજુમતિ તથા વિપુલમતિ એવા બે ભેદ છે

હે પએસી! જણાવેલા પાચ જ્ઞાનોમા પહેલાના ચારે જ્ઞાન તો મને થએલા છે, ફક્ત એક પાચમુ કેવળજ્ઞાન છે તે મને થએલુ નથી એ પાચમુ જ્ઞાન તો અરિહંત ભગવતોને હોય છે

હે પએસી! હુ છદ્મસ્થ છુ અને એ ચાર જ્ઞાનોદ્વારા તારા મનના સકલ્પને પણ જાણી શકુ છુ–જોઇ શકુ છુ

૨૨૬ પછી રાજાએ કેશી શ્રમણને કહ્યુ

હે ભતે! અહીં હુ આપની પાસે બેસુ?

કેશી કુમારશ્રમણ બોલ્યા

આ ઉદ્યાનભૂમિ તારી પોતાની છે તેથી અહીં બેસવુ કે ન બેસવુ એ તારી વૃત્તિની વાત છે

૨૨૭ પછી તો ચિત્તસારથિ અને રાજા પએસી એ બન્ને જણા કેશી કુમારશ્રમણની પાસે સાથે બેઠા રાજાએ શ્રમણને પૂછ્યુ

હે ભતે! તમારા શ્રમણ નિર્ગ્રંથોમા એવી સમજ છે, એવી પ્રતિજ્ઞા છે, એવી દૃષ્ટિ છે, એવી રુચિ છે, એવો હેતુ છે, એવો ઉપદેશ છે, એવો સકલ્પ છે, એવી તુલા છે, એવુ માન છે, એવુ પ્રમાણ છે અને એવુ [૧૨૮]સમોસરણ છે કે–જીવ જુદો છે અને શરીર જુદુ છે, પણ જે જીવ છે તેજ શરીર છે એવી સમજ નથી

કુમારશ્રમણ બોલ્યા

હા, પએસી! અમારી સમજમા જીવ જુદો છે અને શરીર જુદુ છે એમ છે પણ જે જીવ છે તેજ શરીર એવી અમારી સમજ નથી

૨૨૮ રાજા બોલ્યો

જીવ અને શરીર બન્ને જુદા જુદા જ હોય અને જે જીવ છે તેજ શરીર છે એમ ન હોય તો, હે ભંતે ! તમે સાભળો કે–

એક મારો[૧૨૯] દાદો હતો જે આ જ નગરીમા મોટો અધાર્મિક રાજા હતો, તે પોતાના દેશની પણ ઠીક સારુ સભાળ ન કરતો અને ઘણાય પાપકર્મોમાજ રાચ્યો રહેતો તમારા કહેવા પ્રમાણે તો એ પાપી મારો દાદો કાળ આવતા મરણ પામી કોઈ એક નરકમા નૈરયિક થયો હોવો જોઇએ હે ભંતે ! કેમ ખરૂ ને?

વળી, એ મારા દાદાનો હુ વહાલો પૌત્ર છુ, તેને મારા પર ઘણું હેત હતું, હુ તેનો વિશેષ લાડીલો–માનીતો હતો, તેનુ હૃદય મને જોઇને વિશેષ આનંદ પામતું વધારે શું, પણ મારુ નામ સાભળીને પણ તેઓ પોતાનુ અહો ભાગ્ય માનતા

હવે, હે ભંતે ! તમારા કહેવા પ્રમાણે જીવ અને શરીર જુદા જુદા હોય તો મારા દાદા નરકમા ગયા હોવા જોઇએ વળી, મારા દાદાને મારા ઉપર ઘણું હેત હતું તેથી તેમણે અહીં મારી પાસે આવીને એમ જણાવવુ જોઇએ કે " હે પૌત્ર ! હુ તારો દાદો હતો પણ અધાર્મિક હોવાને કારણે મે ઘણા પાપો આચરેલા, તેથી હુ નરકમા પડ્યો છુ માટે, હે પૌત્ર ! તુ લેશ પણ પાપ ન આચરજે અને પ્રામાણિકપણે દેશનો કારભાર કરજે પાપકર્મમા પડીશ તો મારી પેઠે નરકમા જઈશ–નરકની યાતનાઓ બહુ ભયકર

છે, માટે ભૂલ્યે ચૂક્યે જરા પણ પાપાચરણ ન સેવીશ ”

હે ભતે! મારો દાદો મારી પાસે આવીને ઉક્ત રીતે કહે, તો જીવ અને શરીર જુદા જુદા છે એવી મારી શ્રદ્ધા થાય, પણ અત્યારસુધીમા મારે દાદે અહીં મારી પાસે આવીને એવુ કશુય કહેલુ નથી, તેથી હુ એમ સમજુ છુ કે તેમનો જીવ અને શરીર એ બન્ને સાથેજ નાશ પામી ગયા છે અર્થાત મારા દાદાના દેહને દેન દેતાની સાથે તેમનો જીવ પણ અહીં બળી ગયો છે તો પરલોકમા જાયજ કોણ? અને એમ છે માટે તે અહીં આવી પણ ક્યાથી શકે? અને આમ છે માટે જીવ અને શરીર બન્ને એકજ છે–જે જીવ છે તેજ શરીર છે–એ મારી પ્રતિજ્ઞા સુપ્રતિષ્ઠિત છે

૨૨૯ કેશી કુમારશ્રમણ બોલ્યા

હે પએસી! તારે સૂર્યકાતા નામે રાણી[૧૪૦] છે હવે તું એમ સમજ કે એ રૂડી રૂપાળી તારી રાણી કોઈ રૂડા રૂપાળા પરપુરુષ સાથે માનવીય કામસુખોને અનુભવતી હોય એમ તું જો, તો એ કામુક પુરુષનો તુ શુ દડ કરે?

હે ભતે! હુ એ પુરુષનો હાથ કાપી નાખુ, પગ છેદી નાખુ, એને શળીએ ચડાવી દઉં અથવા એકજ ઘાએ તેનો પ્રાણ લઉં

હે પએસી! તે કામુક પુરુષ કદાચ તને એમ કહે કે–હે સ્વામી! તમે એક ઘડીક થોભી જાઓ, મારા મિત્રો જ્ઞાતિજનો સબધીજનો અને પરિવારના લોકોને હુ એમ કહી આવુ કે–હે દેવાનુપ્રિયો! કામવૃત્તિને વશ થઈ હુ

સૂર્યકાંતાના મનમાં પડયો તેથી મરણની આ સખ્ત સજા પામ્યો છું, માટે હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે ભૂલેચૂકયે પણ એવા પાપાચરણમાં ન પડશો, પડશો તો મારી પેઠે ફાંસીની સજા પામશો

હે પએસી ! એ પુરુષનું કાકલુદીથી ભરેલું આવું ગળગળું વચન સાભળીને તું તે કામુકને સજા કરતા ઘડીક પણ થોભી જઈશ ખરો ?

હે ભંતે ! એમ તો નજ બને એ કામુક મારો અપરાધી છે માટે લેશ પણ ઢીલ કર્યા વિના હું તેને પાધરોજ ફાંસીએ ચગવી દઉં

એજ પ્રમાણે, હે પએસી ! નરકમાં પડેલો તારો દાદો પરતંત્રપણે જે દુ ખો ભોગવી રહ્યો છે તે તને–વહાલા પૌત્રને કહેવા ન આવી શકે

મનુષ્યલોકમાં જઈને પાપકર્મના માઠા ફળોની સૂચના કરી આવવાની એની તો ઘણીય ઇચ્છા હોય, પણ તે પેલા અપરાધી પુરુષની પેઠે ત્યાથી છૂટોજ થઈ શકતો નથી

૨૩૦ નરકમાં તાજોજ આવેલો અપરાધી–નારકી, મનુષ્યલોકમાં આવવાને તો ઇચ્છે છે, પણ નીચેના ચાર કારણોને લીધે તે અહીં આવી શકતો નથી

ત્યાની–નરકની ભયંકર વેદનાનો અનુભવ તેને અત્યંત વિહ્વળ કરી નાખે છે અને તેથી તે કિંકર્તવ્યમૂઢ બની જાય છે, એ પ્રથમ કારણ છે

નરકના કઠોર મંત્રીઓ એ નારકીને ઘડીભર પણ

છૂટો રાખતા નથી અને તેને વારવાર સતાવ્યા કરે છે, એ બીજુ કારણ છે

તાજા નારકીનું નારક વેદનીય કર્મ પૂરુ ભોગવાઈ રહેલુ નથી હોતું, એ ત્રીજુ કારણ છે, અને ચોથુ કારણ તેનું નરકનુ આવખુ પૂરુ થએલુ નથી હોતું, એ છે, અર્થાત્ મનુષ્યલોકમા આવવાને ઇચ્છતો પણ નારકી એ બધા પ્રતિબધોને લીધે અહીં આવી શકતો નથી

માટે, હે પએસી ! 'શરીર સાથેજ જીવ અહીં બળી જાય છે અને તેથી મરેલો માણસ ફરી અહીં કયાથી આવી શકે ?' એમ જે તુ કહે છે એ બરાબર નથી

મરીને નરકમા પડેલો પ્રાણી અહીં નથી આવી શકતો તેનુ કારણ તેની પરતત્રતાજ છે, નહિ કે તે નથી માટે, હે પએસી ! તુ એમ સમજ કે–જીવ જુદો છે અને શરીર જુદુ છે–કોઇ કાળે તે બન્ને એક છે એવુ નથી

૨૩૧ પએસી બોલ્યો

હે ભતે ! મારી માન્યતાને દૃઢીભૂત કરનારો આ એક બીજો દાખલો સાભળો—

અહીં–આજ નગરીમા મારી એક દાદી[૧૪૧] રહેતી હતી, જે મોટી ધાર્મિક શ્રમણોપાસિકા હતી, વળી એ જીવ અજીવ પુણ્ય પાપ આસ્રવ સવર વગેરે તત્ત્વોની જાણકાર હતી અને તપ તથા સયમવડે પોતાના આત્માને વાસિત કરતી બહુ પુણ્ય ઉપાર્જન કરતી હતી તમારા કહેવા પ્રમાણે તો, કાળ આવતા મરણ પામી, એ કોઇ એક સ્વર્ગમા દેવ થએલી હોવી જોઇએ હે ભતે ! કેમ ખરુને ?

લોઢાનુ ઢાકણું સજ્જડ ઢાંકી દઉં, તેને લોઢા તથા સીસાના રસથી રેવરાવી દઉં અને તેના ઉપર મારા વિશ્વાસુ સૈનિકોની ચોકી મૂકી તે લોહકુભીની સાચવણુ કરાવુ

પછી વખત જતા હુ પોતે જાતે તે કુભીને ખોલાવુ તો તેમા પેલા પૂરેલા પુરુષને મરેલો જોઉં છુ જીવ અને શરીર જુદા જુદા હોય તો એ પુરુષનો જીવ કુભીમાથી બહાર શી રીતે જાય? કુભીને કયાય રાઈ જેટલું પણુ કાણુ નથી, જેથી જીવને બહાર જવાનો માર્ગ મળી શકે કુભી કયાય જરા પણુ કાણી હોત તો એમ માની પણુ શકાત કે જીવ બહાર નીકળી ગયો છે અને તેથી એમ પણુ ઠરત કે શરીર અને જીવ જુદા જુદા છે, પણુ આ કુભી તો કયાય કાણી જ નથી એટલે જીવ જુદો હોય તો એમાથી નીકળી શી રીતે શકે? માટે જીવ અને શરીર બન્ને એક છે અને શરીર અક્રિય થતા જીવ પણુ અક્રિય થાય છે, એ મારુ ધારવું બરાબર છે

કેશી કુમારશ્રમણુ બોલ્યા –

હે પએસી! તુ એમ સમજ કે શિખરના ઘાટની ઘુમ્મટવાળી એક મોટી ઓરડી હોય, જે ચારે કોર લીંપેલી હોય, જેના બારણા સજ્જડ વાસેલા હોય અને જેમા જરાય હવા પણ ન પેસી શકે એવી તે ઉંડી હોય, તેમા કોઈ પુરુષ ભેરી અને એને વગાડવાનો દડો લઈને પેસે, પેસીને એના બારણા મજબૂત રીતે બધ કરે, પછી તે, ઓરડીની વચ્ચોવચ્ચ બેસીને મોટા મોટા અવાજથી એ ભેરીને વગ તો હે પએસી! ભેરીનો એ અવાજ બહાર નીકળે

હા, ભંતે ! નીકળે

હે પએસી ! એ ઓરડીમા ક્યાય એક પણ કાણું છે ખરુ ?

ના, ભંતે, એ ઓરડીમા ક્યાય પણ કાણું નથી

હે પએસી ! એજ પ્રમાણે, વગર કાણાની ઓરડીમાથી પણ અવાજ બહાર નીકળી શકે છે, તેમ વગર કાણાની કુભીમાથી જીવ પણ બહાર નીકળી શકે છે, અર્થાત્ પૃથ્વીને શિલાને કે પર્વતને ભેદીને સોસરુ જવાનું સામર્થ્ય જીવમા છે, માટે તેને ગમે ત્યા પૂરવામા આવે તોપણ તે બહાર નીકળી જ જવાનો એથી તું એમ સમજ કે જીવ અને શરીર જુદા જુદા છે પણ એ બન્ને એક નથી

૨૩૫ વળી, પએસી બોલ્યો –

હે ભંતે ! જીવ અને શરીર જુદા જુદા નથી પણ એક જ છે એવી મારી ધારણાને ટેકો આપનો આ વળી એક દાખલો સાભળો

મારા કોટવાળોએ પકડી આણેલા ચોરને હું જીવથી મારી નાખુ, પછી તે મારી નાખેલા ચોરને લોઢાની કુભીમા પૂરી દઉં, તેના ઉપર મજબૂત ઢાકણુ બેસારી, તેને રેવ રાવી અને પાકી ચોકી બેસાડી દઉં, પછી વખત જતા તે લોઢાની કુભી ઉઘાડી જોઉ છુ તો તેને કીડાઓથી ખદ ખદતી કુભી જેવી ભાળુ છુ

એ કુભીમા ક્યાય રાઈ જેટલુય કાણુ નથી, છતા એમા એટલા બધા કીડા ક્યાથી પેસી ગયા ?

હુ તો એમ સમજુ છુ કે શરીર અને જીવ એકજ

છે, માટે શરીરમાથી જ એ બધા નીપજ્યા હોવા જોઈએ શરીર અને જીવ જુદા જુદા હોય તો એ કુભીમા મે જોએલા એ જીવો બહારથી શી રીતે આવી શકે?

કેશી કુમાર બોલ્યા –

હે પએસી ! તે પહેલા કોઈવાર ધમેલુ લોહુ જોએલુ છે ખરુ ? વા તે જાતે કોઇવાર લોહુ ધમાવેલુ ખરૂ ?

ભતે ! હા, ધમેલુ લોહુ મે જોએલુ છે અને તેને ધમાવેલુ પણ છે

પએસી ! એવુ એ લોહુ અગ્નિમય લાલચોળ થઇ ગએલુ હોય છે, એ વાત ખરીને ?

હા, ભતે ! એ વાત ખરી છે

તો હે પએસી ! એ નક્કર લોઢામા તે અગ્નિ શી રીતે પેઠો? રાઇ જેટલુય કાણુ લોહાને નથી, છતા તેમા અગ્નિ પેસી શકે છે, તેમ જીવ પણ સર્વત્ર અનિરુદ્ધ ગતિ શક્તિ-વાળો છે તે પૃથ્વીને અને શિલા વગેરેને ભેદીને પણ ગમે ત્યા પેસી શકે છે

હે પએસી ! બરાબર સજ્જડ બધ કરેલી એ કુભીમા પણ તે જે જીવો જોયા છે તે બધાય તેમા [૧૪૬]બહારથી પેઠેલા છે, માટે તુ એમ માન કે શરીર અને જીવ જુદા જુદા છે પણ એક નથી

૨૩૬ રાજા પએસી બોલ્યો –

હે ભતે ! કોઈ એક બાણાવલી તરુણ પુરુષ તરુણ હોય ત્યારે એકસાથે પાચબાણોને ફેકી શકવા જેટલો કુશળ હોય, પણ તે જ પુરુષ જ્યારે મદજ્ઞાનવાળો બાળક હતો

ત્યારે એવી કુશળતા ધરાવી શકતો હોત તો હું એમ માનત કે જીવ જુદો છે અને શરીર જુદું છે પરંતુ મંદ જ્ઞાનવાળો એ બાળક[૧૪૭] એવી કુશળતા બતાવી શકતો નથી, માટે જીવ અને શરીર એક છે એ મારી કલ્પના સુસંગત છે

કેશી કુમાર બોલ્યા –

હે પએસી! કોઇ એક બાણાવળી તરુણ પુરુષ, નવું ધનુષ નવી દોરી અને નવું બાણ એ વડે એક સાથે પાંચ બાણોને ફેંકી શકવા જેટલી કુશળતા ધરાવી શકે છે, પણ તે જ પુરુષ પાસે જૂનું ખવાઇ ગએલું ધનુષ તેવી જ દોરી અને તેવુંજ બૂઠું ફળું હોય, તો તે એક સાથે પાંચ ફળાને ફેંકી શકે ખરો?

ભંતે! ન ફેંકી શકે

હે પએસી! તરુણ પુરુષ શક્તિશાળી તો છે, પરંતુ ઉપકરણોની ન્યૂનતા–ખામી–ને લીધે તે પોતાની શક્તિ બતાવી શકતો નથી, તેમ મંદ જ્ઞાનવાળા બાળકમાં આવડતરૂપ ઉપકરણની ખામી છે, માટે તે એ અવસ્થામાં એક સાથે પાંચ બાણને ફેંકી શકતો નથી હા, તે જ મંદ જ્ઞાનવાળો બાળક જ્યારે તરુણ થઇ આવડતરૂપ ઉપકરણ મેળવે છે, ત્યારે તેમાં એવી શક્તિ ખીલી ઉઠે છે, પણ તેથી તું એમ ન માન કે શરીર અને જીવ બન્ને એક છે પએસી! એ બન્ને તો જુદા જુદા છે

૨૩૭ પએસી બોલ્યો —

હે ભંતે! જેમ કોઇ તરુણ પુરુષ, લોઢાના સીસાના

કે જયતના મોટા ભારાને ઉપાડવા સમર્થ છે, તેમ તે જ તરુણ પુરુષ જ્યારે ડોસો થાય અર્થાત્ ચામડી બધી લબડી ગએલી, ગાત્ર તમામ ઢીલા, દાંતો બધા ખરી ગએલા અને ચાલતા લાકડીનો ટેકો લીધેલો એવો ઘરડો થાય, ત્યારે એવા મોટા ભારને ઉપાડી શકતો દેખાતો નથી

હે ભંતે ! તરુણ મટી એવો એ ડોસો થએલો પુરુષ, એવા મોટા ભારને પણ ઉપાડી શકતો દેખાય, તો હું એમ માનું કે જીવ જુદો છે અને શરીર જુદુ છે, અન્યથા મારી માન્યતા જ બરાબર છે

કેશી કુમાર બોલ્યા –

હે પએસી ! એવડો મોટો ભાર તો કોઇ હટ્ટોકટ્ટો પુરુષ જ ઉપાડી શકે વળી, એવા હટ્ટાકટ્ટા તરુણ પુરુષની પાસે ભાર ઉપાડવાના સાધનો બરાબર ન હોય તો એ પણ એવા ભારને ન ઉપાડી શકે ધાર કે, કોઈ હટ્ટોકટ્ટો તરુણ પુરુષ તો છે, પણ તેની પાસે ભાર ઉચકવાની જે કાવડ છે, તે પાતળી અને ઘુણે ખાધેલી છે, કાવડના શિંકા દોરડા અને વાંસની સળીઓ એ બધુંય એવું સડેલું છે, આમ હોવાથી એવો બળવાન પુરુષ પણ એ ભારને ન ઉઠાવી શકે અર્થાત્ ભાર ઉપાડવામા સુદૃઢ શરીર ઉપરાંત બીજી પણ કળવકળ હોવી જોઈએ અને ઉપકરણો પણ પૂરતા હોવા જોઈએ તરુણ મટી પેલા ડોસા થએલા પુરુષ પાસે એ બધુ હોત, તો એ પણ એવો ભાર જરૂર ઉપાડી શકત, માટે તારે એમ માનવુ જોઈએ કે શરીર અને જીવ જુદા જુદા છે પણ તે બન્ને એક નથી

૨૩૮ પએસી બોલ્યો –

હે ભતે ! મે એક જીવતો ચોર તોળ્યો, પછી તેને જીવથી મારી નાખી ફરીવાર તોળ્યો જીવતા તેનુ જે વજન હતુ તેજ વજન તેના મડાનુ હતુ–એ બન્ને વજનમા લેશ પણ ફરક ન હતો જીવ અને શરીર જુદા જુદા હોય અને જીવ શરીરમાથી નીકળી જતો હોય, તો મડાનુ વજન ઘટવુ જોઇએ હે ભતે ! એ બન્ને સ્થિતિમા વજનનો જરાય ફરક જણાતો નથી, માટે હુ એમ માનું છુ ક જીવ અને શરીર એક જ છે પણ જુદા જુદા નથી

કેશી કુમાર બોલ્યા –

હે પએસી ! પહેલા કોઈવાર તે ચામડાની મસકમા[૧૪૮] પવન ભરેલો છે ખરો ? વા ભરાવેલો છે ખરો ? ચામડાની ખાલી મસક અને પવનભરેલી મસક એ બન્નેના વજનમા કાઇ ફેર પડે છે ખરો ?

ના, ભતે ! ફેર તો નથી પડતો

પએસી ! ખાલી અને પવનભરેલી મસકના વજનમા ફેર ન પડતો હોય તો જીવતાનુ અને મુડદાનુ વજન ફરક વિનાનુ જ હોય ને ? જીવ ભારે નથી તેમ હળવો ય નથી, તેથી જીવ નીકળી જતા મુડદાનુ વજન ઘટે એમ ન બને, એટલે એક સરખા વજનને લીધે તુ એમ માનતો હો કે જીવ અને શરીર બન્ને એક જ છે, તે જરા ય સગત નથી

૨૩૯ પએસી બોલ્યો –

હે ભતે ! કોઈ વાર એક ચોરને મારી પાસે લાવ-

વામા આવ્યો, 'તેમા જીવ છે કે નહિ' એ જાણવા મે તેને ચારે બાજુ તપાસ્યો, પણ જીવ તો કયાય દીઠામા ન આવ્યો

પછી મે તેના બે ઊભા ચીરા કરી તેને ફરીવાર જોયો, છતાય જીવ તો ન જ દેખાયો પછી તો થઈ શકે તેટલા તેના નાના નાના કટકા કરી તેને વાર વાર તપાસી જોયો, છતાય તેમા કયાય જીવનુ નિશાન પણ ન જણાયુ માટે હુ કહુ છુ કે જીવ અને શરીર એક છે પણ જુદા જુદા નથી

કેશી કુમારમુનિ બોલ્યા

હે પએસી! પેલા કઠીયારા[૧૪૯] કરતાય તુ વિશેષ મૂઢ જણાય છે

હે ભતે! એ કઠીયારો વળી કોણ હતો ?

પએસી! અગ્નિ અને અગ્નિ રાખવાનુ ઠામ સાથે લઈ કેટલાક વનજીવી લોકો વનની શોધ માટે નીકળી પડ્યા ચાલતા ચાલતા તેઓ જેમા ઘણા લાકડા છે એવી એક મોટી અટવી પાસે આવી પહોચ્યા એવામા તેમાના કોઈએ પોતાના સાથના માણસને કહ્યુ કે, હે દેવાનુપ્રિય! અમે લાકડાઓની ભરેલી આ અટવીમા જઈએ છીએ તુ આ અગ્નિ અને અગ્નિનુ ઠામ લઇ જા અને અમારા માટે ખાવાનુ રાધી રાખજે કદાચ કોઇ કારણથી આ અગ્નિ ઓલવાઇ જાય તો તુ લાકડામાથી અગ્નિ લઇને અમારુ ખાવાનુ રાધી રાખજે

તેમના ગયા બાદ થોડી વારે રાધવાની શરુઆત કરવા જતા પેલા સાથીએ અગ્નિને ઓલવાઇ ગયેલો દીઠો,

એથી તેણે પોતાના સાથીની ભલામણ પ્રમાણે લાકડામાથી અગ્નિ મેળવવા લાકડુ હાથમા લઈ ચારે બાજુ તપાસી જોયુ પણ તેમા તેને તે કયાય ન કળાયો પછી તો તેણે હાથમા કુહાડો લઇ લાકડુ ચીરી નાખ્યુ છતા તેમાય અગ્નિ ન દીઠો છેવટે તેણે થઇ શકે તેટલા તેના નાના નાના કટકા કરી તે દરેકને તપાસી જોયા, છતાય તેમા એકેમા અગ્નિનુ નિશાન પણ ન ભાળ્યુ આખરે થાકી કટાળી તે બિચારો ચિતાતુર થઇ લમણે હાથ દઇને બેઠો અને ‘હજુ સુધી હુ ગધી ન શકયો’ એ બાબત અફસોસ કરવા લાગ્યો

એટલામા જે સાથીઓ લાકડાના ભારા લેવા ગએલા હતા તે બધા પાછા ફર્યા અને આ બિચારાને ચિતાતુર થએલો દીઠો

તેઓએ પૂછ્યુ હે દેવાનુપ્રિય ! તુ ઉદાસ કેમ બેઠો છે ? હજુ સુધી તે અમારુ સારુ ખાવાનુ નથી રાધ્યુ ?

તેણે જણાવ્યું કે, હે ભાઈઓ ! તમારા ગયા બાદ થોડીવારમા જ તમોએ આપેલો એ અગ્નિ તો ઓલવાઈ ગયો પછી હુ તમારા કહેવા પ્રમાણે લાકડામાથી અગ્નિ મેળવવા લાકડાને તપાસવા લાગ્યો લાકડાને ચીરી, તેના નાના નાના કટકા કરી તપાસી જોયુ, તો તેમા અગ્નિ તો કયાય ન જોવામા આવ્યો તેથી અગ્નિ વિના હુ રાધુ શી રીતે ? એ માટેજ આમ અફસોસમા પડ્યો છુ

પછી તેઓમાના જ કોઈ દક્ષ પુરુષે સાથેના બી... ભાઈઓને કહ્યું કે, તમે બધા નાહી ધોઇને ... ૧૨ થઇને ... જ રસોઈ બનાવી

પછી એ દક્ષ પુરુષે કુહાડો લઇ લાકડામાથી ઘસીણિયુ શગ બનાવ્યું અને એ શરને અરણી સાથે ઘસી અગ્નિ ઉપ જાવી અગ્નિને સધૂકીને તે બધાઓની રસોઇ કરી નાખી એટલામા નહાવા ધોવા ગએલા બધા સાથીઓ આવી પહોચ્યા સૌ સાથે જમી કરીને ચોકખા થઈ ભેળા મળીને વાતો કરવા બેઠા રસોઇની વાત નીકળતા પેલા દક્ષ પુરુષે પેલા ઉદાસ થયેલા સાથીને કહ્યુ કે, હે દેવાનુપ્રિય ! અગ્નિને શોધવા માટે તે લાકડા ફાડી ફાડીને જોવાનો પ્રયાસ કર્યો તેથી એમ જણાય છે કે, તુ જડ છે, મૂઢ છે અને તદ્દન અજ્ઞાન છે

હે પએસી ! એ અગ્નિશોધક કઠીયારાની પેઠે તે પણ જીવને શોધવા-જોવા-માટે શરીરને ચીરી ચીરીને જોવાનુ પાણી વલોવ્યુ, તેથી તુ પણ એના કરતા કાઈ ઓછો મૂઢ નથી

૨૪૦ પએસી બોલ્યો –

હે ભતે ! તમારા જેવા જ્ઞાની બુદ્ધ મહામતિ વિજ્ઞાની અને વિનીત પુરુષ આવી મોટી સભા વચ્ચે મારા પર આક્રોશ કરે, ખીજાઇ જાય, અને મારી નિર્ભર્ત્સના કરે એ શું ઠીક કહેવાય ?

કેશી શ્રમણ બોલ્યા –

પએસી ! તને ખબર છે કે ક્ષત્રિયપર્ષદા ગૃહપતિપર્ષદા બ્રાહ્મણપર્ષદા અને ઋષિપર્ષદા એમ ચાર પ્રકારની પર્ષદાઓ છે એ ચારે પર્ષદાઓની દડનીતિને પણ તુ કયા નથી જાણતો?

ક્ષત્રિયપર્ષદાનો અપરાધ કરનાર કાતો પોતાના હાથ પગ ગુમાવે, માથુ ગુમાવે અને કાતો જીવથી જાય

ગૃહપતિપર્ષદાના અપરાધીને બધાઇને આગમા સળગી જવું પડે

બ્રાહ્મણપર્ષદાનો અપરાધી અનિષ્ટ ઉપાલભપૂર્વક કુડીના વા શુનકના નિશાનથી અકિત થાય કે નિર્વાસિત થાય-હદપાર જાય

ઋષિપર્ષદાનો અપરાધ કરનાર, અતિઅનિષ્ટ નહિ એવી વાણીવડે ઉપાલભ પામે

હે પએસી ! ઉક્ત દડનીતિથી તુ પરિચિત છે, છતાય તુ મારી પ્રતિકૂળ વર્ત્યા કરે છે, વિપરીત રહ્યા કરે છે, માટે જ તારે 'તુ મૂઢતર છે' એવી હળવી પણ મારી આક્રોશ વાણી સાભળવી પડે છે

૨૪૧ પએસી બોલ્યો –

હે ભતે ! મને એમ થએતુ કે હુ જેમ જેમ આપની પ્રતિકૂળ વર્તીશ-વિપરીત વર્તીશ, તેમ તેમ તત્ત્વને વિશેષ જાણીશ, જ્ઞાનને પામીશ, કરણ અને દર્શનને અધિક સમજી શકીશ, તેથીજ હુ અત્યારસુધી આપની પ્રતિકૂળ વર્ત્યો છુ અને વિપરીત બોલ્યો છુ

કેશી મુનિ બોલ્યા –

હે પએસી ! તુ જાણેજ છે કે વ્યવહારકોના ચાર પ્રકાર કહેલા છે

કેટલાકો દે તો છે પણ મીઠી વાણી નથી બોલી શકતા કેટલાકો વાણીને તો મીઠી રાખે છે પણ કશુંય દેતા

નથી કેટલાકો કશુય દેતા નથી તેમ વાણી પણ મીઠી નથી રાખતા અને કેટલાકો દે છે અને સાથે વાણી પણ મધુરી બોલે છે હે પએસી! આ ચાર વ્યવહારકોમા જે દેતો નથી અને વાણીયે મીઠી નથી બોલતો, તે તદ્દન અવ્યવહારી છે અને બાકીના ત્રણે વ્યવહારના જાણકાર છે

હે પએસી! એ રીતે તું પણ વ્યવહારી[૧૫૦] છે, કાઇ અવ્યવહારી નથી

૨૪૭ પએમી બોલ્યો –

હે ભતે! તમે દક્ષ છો, બુદ્ધ છો, વિજ્ઞાની છો, તો જેમ કોઈ આમળાને હથેળીમા બતાવે, તેમ તમે મને જીવને ન બતાવી શકો?

રાજા પએસીએ એ પ્રશ્ન કર્યો તેટલામા તેની પાસેજ જોરથી વાયુ વાવા લાગ્યો, તેથી તૃણ અને વનસ્પતિઓ બધુ હાલવા લાગ્યુ, કપવા લાગ્યું, પરસ્પર અથડાવા લાગ્યુ અને નવા નવા આકારે ઊડવા લાગ્યુ

તે વખતે લાગ જોઈને કેશી મુનિએ રાજા પએસીને કહ્યુ કે–હે પએસી! જે આ તૃણો અને વનસ્પતિઓ કંપે છે તે તો તું જુએ છે ને? તો શુ એને કોઈ દેવ હલાવે છે? દાનવ, નાગ, કિન્નર, કિંપુરુષ, મહોરગ કે ગાધર્વ હલાવે છે?

પએસી બોલ્યો –

હે ભતે! એ તૃણ વગેરેને તો વાયુજ હલાવે છે, પણ કોઈ દેવ દાનવ કે કિન્નર હલાવતો નથી

કેશી—હે પએસી! કામ, રાગ, મોહ, વેદ, લેશ્યા અને શરીરને ધારણ કરનારા એ વાયુને તું જોઈ શકે છે?

પએસી—ના, ભંતે! હું તેને જોઈ શકતો નથી.

કેશી—રૂપધારી, દેહધારી, મોહી અને રાગી એવા વાયુને પણ તું જોઈ શકતો નથી, તો ઇંદ્રિયાતીત એવા જીવને હું તને શી રીતે બતાવી શકું?

પએસી! ખરી વાત તો એમ છે કે, જે મનુષ્ય રાગ દ્વેષથી પર છે, તે ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાય આકાશાસ્તિકાય અશરીરીજીવ પરમાણુપુદ્ગલ શબ્દ ગંધ વાયુ એ આઠ પદાર્થોને સારી રીતે જાણી શકે છે–સમજી શકે છે અને 'આ જિન થશે કે નહિ' 'આ બધા દુઃખોનો નાશ કરશે કે નહિ?' એ બે હકીકતોને પણ તેજ જાણી શકે છે અર્થાત્ વીતરાગ મનુષ્ય એ દસ બાબતોને સારી રીતે જાણી શકે છે, માટે હે પએસી! તું એમ સમજ કે જીવ અને શરીર જુદા જુદા છે પણ એક નથી

२४३ પએસી બોલ્યો –

હે ભંતે! હાથીનો અને કંથવાનો જીવ એક સરખો છે?

હે પએસી! હા તે બન્નેના જીવ એક સરખા છે

હે ભંતે! હાથી કરતા તો કંથવો અલ્પ કર્મવાળો અલ્પ ક્રિયાવાળો અને અલ્પ આસ્રવવાળો છે તથા કંથવાના આહાર, નિહાર, શ્વાસોચ્છ્વાસ, બળ, વીર્ય અને દ્યુતિ વગેરે પણ અલ્પ છે, અને એથી ઉલટું, એ બધું કંથવા કરતા હાથીમાં વધારે છે, આમ હાથીમાં અને કંથવામાં આસમાન જમીન જેટલો ફરક...

હે ભતે ! તમે એમ કેમ કહો છો કે હાથીનો અને કથવાનો જીવ એક સરખો છે?

કેશી કુમાર બોલ્યા –

હે પએસી ! તુ એમ ધાર કે ઘુમ્મટદાર અને શિખરાકાર એક મોટી ઓરડી હોય, તેમા કોઇ પુરુષ દીવો લઇને પેસે અને પછી એ તે ઓરડીના બધા બારી બારણા બરાબર બધ કરી દે અને એના બધા છિદ્રો છાંદી દે, તો એ દીપકનો પ્રકાશ, એ આખીયે ઓરડીને અજવાળશે પણ બહારના ભાગને નહિ અજવાળે, કેમ ખરુને? એ રીતે, એ દીપક ઉપર કોઇ મોટો થાળ ઢાકે અથવા મોટુ ઢાલુ ઢાકે, તો તે દીપકનો પ્રકાશ તે તે ઢાકણના અદરના ભાગને પ્રકાશશે પણ બહાર નહિ પ્રકાશે, અર્થાત્ બધે દીપક તો એકજ છે પણ તે મોટા ઢાકણ નીચે હોય તો વધારે ભાગમા પ્રકાશે છે અને નાના ઢાકણ નીચે હોય તો ઓછા ભાગને પ્રકાશે છે તેજ ન્યાયે, હે પએસી ! આ જીવ પણ જેવડા-મોટા કે નાના-શરીરને મેળવે છે, તેવડા શરીરના બધા ભાગોને પોતાના અસખ્ય આત્મપ્રદેશોદ્વારા સચિત્ત કરી શકે છે, પછી ભલેને શરીર મોટામા મોટુ હોય કે નાનામા નાનુ હોય, માટે હે પએસી ! તુ એમ સમજ કે હાથીનો અને કથવાનો જીવ એક સરખો છે અને તુ એમ પણ માન કે જીવ અને શરીર જુદા જુદા છે પણ એક નથી

૨૪૪ રાજા બોલ્યો –

હે ભતે ! 'જીવ અને શરીર એક છે'

એકલોજ માનતો નથી, પણ મારા દાદા અને મારા પિતા પણ એમજ સમજતા આવ્યા છે, એટલે મારી એ સમજ કુલપરંપરાની સમજ છે, બહુપુરુષપરંપરાથી ચાલી આવેલી છે, તો હે ભતે! મારા કુલની એ દૃષ્ટિને હુ શી રીતે છોડી શકુ ?

કેશી શ્રમણ બોલ્યા –

હે પએસી! તારી એ સમજને તું નહિ બદલાવીશ, તો પેલા લોઢાનો ભારો નહિ છોડનારા કદાગ્રહી પુરુષની પેઠે તારે પસ્તાવુ પડશે

૨૪૫ રાજા બોલ્યો –

ભતે! લોઢાનો ભારો નહિ છોડનારો કદાગ્રહી પુરુષ વળી કોણ હતો અને તેને પસ્તાવુ કેમ પડ્યુ ?

કેશી કુમાર બોલ્યા –

પએસી! કેટલાક ધનાર્થી લોકો વિપુલ કરીયાણા ભરીને અને સાથે ઘણુ બધુ ભાતુ લઈને, જ્યા કોઈ આવેલુ નહિ એવી એક મોટી લાંબી અટવીમા જઈ ચડ્યા ત્યા કોઈ એક સ્થળે પહોચતા તેમણે જેમા ઘણુ લોઢુ દટા એલુ છે એવી એક મોટી લોઢાની ખાણ જોઇ

ખાણને જોતાજ ખુશીમા આવી જઈ તેઓ પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે આ લોઢુ આપણને વિશેષ ઉપયોગી છે, માટે તેને ભારા બાધી લઇ જવુ સારુ છે

એમ વિચારી તેઓ લોઢાના ભારા બાધી તેમને ઉચકી એજ અટવીમા આગળ ચાલ્યા

ચાલતા ચાલતા, જેમા ઘણુ સીસુ ભરેલું છે એવી

એ મોટી સીસાની ખાણ તેમના જોવામા આવી થોડાક પણ સીસાના બદલામા લોઢુ ઘણું મળે છે, માટે લોઢા કરતા સીસાને બહુમૂલ્ય સમજી તેઓએ લોઢાના ભારાને પડતા મૂકી સીસાના ભારા બાધવાનો વિચાર કર્યો અને એના ભારા બાધ્યા પણ ખરા પરતુ તેઓમાના એક સાથીએ સીસાને બહુમૂલ્ય સમજવા છતા લોઢાના ભારાને પડતો મૂકી સીસાનો ભારો ન જ બાધ્યો એ બાબત તેને બીજા સાથીઓએ ઘણુ ઘણુ સમજાવ્યુ તોય તે એકનો બે ન થયો ઉલટુ તેણે એમ કહ્યુ કે, હે દેવાનુપ્રિયો! લોઢાનો આ ભારો હુ ઘણા દૂરથી ઉપાડી લાવ્યો છુ અને તેને ઘણો મજબૂત બાધેલો છે, માટે એને મૂકીને સીસાનો ભારો બાધવાનુ મારુ મન નથી

પછી તો તેઓ બધા સીસાના ભારાને ઉંચકી એ અટવીમા વળી આગળ વધ્યા આગળ ચાલતા ચાલતા તેઓએ તાબાની, રૂપાની, સોનાની, રત્નની અને વજ્રની મોટી મોટી ખાણો જોઇ એઓએ તો જેમ જેમ બહુમૂલ્ય વસ્તુઓ મળતી ગઈ, તેમ તેમ ઓછી કીમતવાળી વસ્તુઓ છોડી દીધી અને આખરે તેઓએ વજ્રના ભારા બાધી તેમને ઉંચકી પોતાના દેશમા પોતપોતાના નગર ભણી જવાને પ્રયાણ કર્યું નગરમા પહોચી, ભારે ભારે આણેલા વજ્રોને વેચી, તેઓ બધા ન્યાલ ન્યાલ થઇ ગયા તેઓએ આઠ તળવાળા મોટા મોટા મહાલયો બધાવ્યા, ઘણા દાસ દાસીઓ ગાયો અને ઘેટા વગેરેને આણીને વસાવ્યા એ મહાલયોમા બિરાજી તેઓ

બત્રીશ પ્રકારના નાટકો, તેમના ગાન નાચ જોતા જોતા આનંદપૂર્વક રહેવા લાગ્યા ત્યારે પેલો લોઢાના ભારાને ઉચકી લાવનાર સાથી લોઢુ વેચી ઘણુ ઓછુ કમાયો અને તેમના એ સાથીઓનો વૈભવ જોઇ પોતાની જાતને નિંદવા લાગ્યો હુ કેવો હીનપુણ્ય છુ, કેવા માઠા લક્ષણવાળો છુ, મે સાથીઓનું કહેવુ છેવટસુધી કાને નજ ધર્યું અને એક મારા દુરાગ્રહમાજ તણાયો તેમનુ કહેવુ માન્યું હોત તો આજે હુ પણ એમના જેવોજ વૈભવ માણત હે પએસી! તું પણ તારો દુરાગ્રહ ન છોડીશ, તો એ લોઢાના ભારાવાળા દુરાગ્રહીની પેઠે તારેય પસ્તાવુ પડશે અને તેની પેઠે દીનહીન થવુ પડશે

કેશી કુમારનુ એ કથન સાભળી આખરે રાજા પએસીને ભાન આવ્યું અને તેણે કેશી કુમારને વદન કરીને કહ્યુ કે, હે ભતે! મારે જરાય પસ્તાવુ પડે એવુ તો હુ નહિ કરુ મારો પૂર્વગ્રહ છોડીને આપની પાસે હુ કેવળી ભાષિત ધર્મને સાભળવાની–સમજવાની ઇચ્છા રાખુ છુ, માટે હવે મારે પેલા લોઢાવાળાની પેઠે પસ્તાવાનુ ક્યા રહ્યું?

કેશી શ્રમણ બોલ્યા –

હે દેવાનુપ્રિય! સુખ થાય તેમ કર, પણ સારા કામમા પ્રતિબધ ન આવવા દે

રાજાની જિજ્ઞાસાવૃત્તિ જોઇ કેશી શ્રમણે જેમ ચિત્ત સારથિને ધર્મકથા કહી સભળાવી ગૃહિધર્મ સમજાવ્યો હતો, તેમ રાજા પએસીને પણ તેમણે ધર્મકથા કહી ગૃહિધર્મની સમજણ આપી અને રાજાએ ગૃહિધમ સ્વીકારી પોતાની

સેયવિયા નગરી ભણી જવાનો મનસૂબો કર્યો એટલામા કેશી શ્રમણ બોલ્યા પએસી ! કલાચાર્ય, શિલ્પાચાર્ય અને ત્રીજા ધર્માચાય એ ત્રણ આચાર્યોના વિભાગને તુ જાણે છે અને એ ત્રણેની વિનયપ્રતિપત્તિ કેવી કેવી કરવાની હોય છે, તેની પણ તને ખબર છે

૨૪૬ પએસી બોલ્યો –

હે ભંતે ! હા, એ બધુ હુ બરાબર જાણું છુ કલાચાર્ય અને શિલ્પાચાર્યનુ તલાદિકથી મર્દન કરવું, તેમને ન્હવરાવવા, તેમની પાસે પુષ્પાદિકની સુવાસ ફેલાવવી, વસ્ત્રો અને ઘરેણા ગાઢા આપી સારી રીતે શણગારવા, આદરપૂર્વક જમાડવા, મોટુ પ્રીતિદાન આપવુ અને તેમને એવી વૃત્તિ બાધી આપવી કે જે તેમના પુત્રોના પુત્રો સુધી પહોંચ્યા કરે

અને ધર્માચાયને જોતા તેમને વદન કરવુ, સત્કાર કરવો, દેવતાના ચૈત્યની પેઠે તે મગળમય આચાર્યની ઉપાસના કરવી તથા તેમને ખાનપાન ખાદિમ સ્વાદિમ વગેરે નિર્દોષ પદાર્થોદ્વારા પ્રતિલાભવા અને પીઠ પાટિયા શય્યા સથારો વગેરે લઈ જવા નિમત્રિન કરવા

હે પએસી ! તુ એમ સમજે છે ત્યારે અત્યારસુધી મારી સામે તે જે પ્રતિકૂળ વર્તન ચલાવ્યું છે તેની માફી માગ્યા વિના નગરી ભણી જવાને આટલો બધો ઉતાવળો કેમ થયો છે ?

૨૪૭ રાજા બોલ્યો –

હે ભંતે ! અત્યારસુધી હુ આપની પ્રતિકૂળ વર્ત્યો છુ એ ખરુ, પણ એ વિષે મે એવો વિચાર

આવતી કાલે પ્રભાતનો પહોર થતાજ મારા બધા પરિવાર સાથે અહીં આવી આપને વદન નમન કરી મે કરેલા આ અવિનયની વિનયપૂર્વક વારવાર માફી માગુ

આમ કહી રાજા પએસી પોતાને સ્થાને પહોચી ગયો અને સવાર થતા જ એ રાજા રાજા કોણિકની પેઠે મોટા આડબર સાથે પાચ [151]અભિગમપૂર્વક કેશી શ્રમણ પાસે આવ્યો અને તેમને વાદી નમી પોતાના અવિનય સબધી વિશેષ નમ્રતાપૂર્વક ક્ષમા માગી

કેશી શ્રમણે એ રાજા પએસીને તેની રાણી સૂર્યકાતાને તથા તેની સાથેની મોટી સભાને ધર્મદેશના કહી સભળાવી

૨૪૮ ધર્મદેશના સાભળી પોતાને સ્થાને જવાની ત્વરાવાળા રાજાને કેશી કુમારે કહ્યુ –

હે પએસી ! વનખડ, નૃત્યશાળા, શેરડીનો વાઢ અને ખોળનો વાડો પહેલા પહેલા તો રમણીય લાગે છે પણ પછી અરમણીય થઇ જાય છે, તેમ તું પહેલા રમણીય[152] થઈ પછી અરમણીય ન થનો

પએસી બોલ્યો –

હે ભતે ! વનખડ, નૃત્યશાળા, શેરડીનો વાઢ અને ખોળનો વાડો એ પહેલા પહેલા તો રમણીય લાગે છે અને પછી અરમણીય થઈ જાય છે, તે વળી કેમ ?

કેશી બોલ્યા –

પએસી ! સાભળ વનખડ જ્યાસુધી પનવાળો ફૂલવાળો ફળવાળો અને ઘટાદાર છાયાવાળો લીલોછમ હોય છે ત્યાસુધી

રમણીય લાગે છે અને જ્યારે તેના પાદડા ખરી પડે છે, ફૂલો કરમાઇ જાય છે, ફળો નથી હોતા, તેમ તે સૂકો ખખ થઇ જાય છે, ત્યારે બીહામણો લાગે છે

નૃત્યશાળામા જ્યારે નાચ ચાલતો હોય, ગાણા ગવાતા હોય, વાજા વાગતા હોય અને લોકો હસતા રમતા હોય ત્યારે તે રમણીય લાગે છે અને જ્યારે નાચ બધ હોય, ગાણા ન ચાલતા હોય, વાજા ન વાગતા હોય અને તેમા એક પણ માણસ ન ફરકતુ હોય, ત્યારે તે સૂનકાર સ્થાન જેવી બીહામણી જણાય છે

શેરડીના વાઢમા ચિચોડા ચાલતા હોય, શેરડી પીલાતી હોય, લોકો તેનો રસ પીતા હોય, કોઈ તેને લેતા હોય વા દેતા હોય, ત્યારે તે વાઢ ભર્યો ભર્યો–રમણીય લાગે છે, પણ જ્યારે તેમા ચિચોડા બધ હોય, શેરડી ન પીલાતી હોય, એક ચકલુ ય ન ફરકતું હોય, ત્યારે તે ખાવા ધાય છે–અળખામણો દીસે છે

ખોળના વાડામા જ્યારે ઘાણીઓ ચાલતી હોય, તલ પીલાતા હોય, લોકો ભેગા થઇને સાની ખાતા હોય, એક બીજા પરસ્પર સાનીને લેતા દેતા હોય, ત્યારે તે રમણીય જણાય છે, પણ જ્યારે ઘાણીઓ જ બધ હોય, કોઇની અવરજવર ન હોય, ત્યારે તે અરમણીય ભાસે છે તેમ હે પએસી! તું પહેલા રમણીય થઇને પછી પાછળથી અરમણીય ન થતો

૨૪૯ રાજા પએસી બોલ્યો –

હે ભતે ! તમે જણાવેલા ઉદાહરણોની પેઠે હુ પહેલા રમણીય થઇ પછી અરમણીય નહિ થઉ મેં તો એવો વિચાર કર્યો છે કે હાલ મારા તાબામા સેયવિયા પ્રમુખ જે સાત હજાર ગામો છે તેના ચાર ભાગ પાડુ એક ભાગ રાજ્યની વ્યવસ્થા અને રક્ષણ માટે બલવાહનને સોપુ, એક ભાગ કોઠાર માટે રાખુ, એક ભાગ અત પુરની રક્ષા તથા નિર્વાહ માટે દઉ અને એક ભાગની પેદાશમાથી એક મોટી કૂટાગારશાળા બનાવુ, તેમા અનેક પુરુષોને પગારદાર, પેટવડિયે કે ભાડે રોકી ખાનપાન ખાદિમ સ્વાદિમ તૈયાર કરાવુ અને એ બધુ અનેક શ્રમણ, બ્રાહ્મણ, ભિક્ષુ તથા પ્રવાસી વટેમાર્ગુઓ વગેરેમા વહેચાવુ, તથા હુ શીલવ્રત, ગુણવ્રત, વિરમણ, પ્રત્યાખ્યાન અને પોષધોપવાસદ્વારા જીવનયાપન કરતો રહુ હે ભતે ! મારી આ ધારણા છે

એમ કહી તે રાજા પોતાના પરિવાર સાથે કેશી મુનિને વાદી નમી પોતાને સ્થાનકે ચાલ્યો ગયો

નગરીમા આવી રાજાએ જે ધારણા કેશી મુનિને નિવેદી હતી, તે પ્રમાણે બધી વ્યવસ્થા કરી દીધી અને પોતે પણ તે રીતે આચરવા લાગ્યો

૨૫૦ હવે તો રાજા પએસી શ્રમણોપાસક થયો, જીવ અજીવ વગેરે તત્ત્વોનુ તેને ભાન થયુ, એ પ્રવૃત્તિ સર્પની જેમ ઓછી બને અને સવરમા જેમ અધિક રહેવાય તેમ તે વર્તવા લાગ્યો, એટલે રાજ્ય, રાષ્ટ્ર, બળ, વાહન, ભડાર, કોઠાર, ગામ નગર અને અત પુર તરફ તેનું ધ્યાન આપોઆપ ઓછુ રહેવા લાગ્યુ

૨૫૧ જ્યારથી રાજા પએસીનુ ધ્યાન રાજ્યકારભાર અને વિષયોપભોગો તરફ ઓછુ રહેવા લાગ્યું-ઓસરવા લાગ્યુ, ત્યારથી તેની રસીલી રાણી સૂર્યકાતાને એવો વિચાર થયો કે હવે કોઈ શસ્ત્રપ્રયોગ, અગ્નિપ્રયોગ, મત્રપ્રયોગ કે વિષપ્રયોગદ્વારા રાજા પએસીને ઠેકાણે કરવો જોઈએ, રાજકુમાર સૂર્યકાતનો રાજ્યાભિષેક કરવો જોઇએ અને મારે વિવિધ વિષયોપભોગોમા રસ લેતા લેતા રાજ્યશ્રીને સભાળતા રહેવુ જોઇએ

તેણીએ આ પોતાનો સકલ્પ રાજકુમાર સૂર્યકાતને સૂચવ્યો અને રાજાને મારી નાખી તેને રાજ્યસિંહાસન આપવાનુ જણાવ્યુ

રાજકુમાર સૂર્યકાત પોતાની માતાના તેવા ક્રૂર વિચારમા સમત ન થયો અને તે બાબત કશો ઉત્તર ન આપતા મૌન જ રહ્યો

પોતાના એ વિચારમા રાજકુમારની અસમતિ જાણી તેણીને એમ થયુ કે રખેને રાજકુમાર તેના આ રહસ્યનો ભેદ ફોડી નાખે અને રાજાને બધું કહી દે

આમ વિચારી તેણી રાજા પએસીને મારવાનો લાગ શોધવા લાગી, તેના છિદ્રો જોવા લાગી અને હવે તેને શીઘ્ર મારી નાખવાની બાબતમા સાવધાન રહેવા લાગી

૨૫૨ એકવાર લાગ મળતા જ તેણીએ રાજા પએસીના ખાનપાનમા, તેને પહેરવાના વસ્ત્રોમા, સુઘવાની માળાઓમા અને તેના શણગારના ઘરેણાઓમા [૧૫૩]વિષ ભેળવ્યુ

નાહી ધોઈ બલિકર્મ કરી જેવો રાજા રસવતી શાળામા

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

વળી, આ શરીર જે મને અત્યત વહાલુ છે તેને પણ છેલ્લા શ્વાસોચ્છ્‌વાસ ચાલતા સુધી વોસરાવી દઉં છુ

૨૫૪ એમ કરીને તે રાજાએ પોતાના સારા નરસા બધા કાર્યોની આલોચના કરી, પ્રતિક્રમણ કરી અને તેણે કાલમાસે મરણ આવતા સમાધિપૂર્વક કાળ કરી સૌધર્મકલ્પના સૂર્યાભવિમાનમા સૂર્યાભદેવરૂપે અવતાર મેળવ્યો તે ત્યા હમણા તાજો ઉત્પન્ન થએલો સૂર્યાભદેવ પાચ પ્રકારની પર્યાપ્તિઓદ્વારા શરીરાદિકની પૂર્ણતા મેળવે છે, તો હે ગૌતમ! આ સૂર્યાભદેવે એ દિવ્ય દેવઋદ્ધિ, દિવ્ય દેવશક્તિ અને દિવ્ય દેવપ્રભાવ એ રીતે મેળવેલા છે

૨૫૫ હે ભગવન્ ! સૂર્યાભદેવની જીવનસ્થિતિ આયુષ્યમર્યાદા કેટલા કાળસુધીની જણાવેલી છે ?૧૫૫

હે ગૌતમ ! તેની આયુષ્યમર્યાદા ચાર પલ્યોપમની કહેલી છે

હે ભગવન્ ! તે સૂર્યાભદેવ આયુષ્ય પૂરુ થતા ત્યાથી કયા જવાનો–કયા જન્મ લેવાનો ?

હે ગૌતમ ! સૂર્યાભદેવ, તેનો દેવત્વકાળ પૂરો થતા મહાવિદેહવર્ષમા જન્મ લેવાનો મહાવિદેહવર્ષમા જે કુળો આઢ્ય છે, દીપ્ત છે, લેવડદેવડના વ્યાપારમા કુશળ છે, જેમની પાસે ભવન, શયન, આસન, યાન, વાહન, ધન, સોનુ અને રૂપુ વિશેષ છે, ખાનપાનની સગવડ અધિકાધિક છે, દાસદાસીઓ ગાય અને ઘેટા ઘણા છે, એવા પ્રસિદ્ધ અને કોઈથી પરાભવ ન પામનારા કુળોમા તે સૂર્યાભદેવ પુનપણે અવતરશે

તેઓ પોતાના પુત્રના લાલનપાલન માટે પાચ ધા ત્રીઓની યોજના કરશે એક બાળકને ધવરાવનારી, બીજી ન્હવરાવનારી, ત્રીજી શણગારનારી, ચોથી ખોળામા લઈ ફેરનારી અને પાચમી રમાડનારી

એ ઉપરાત ત્યા ઘરકામ માટે રોકવામા આવેલી, પોતપોતાના દેશનો પોષાક પહેરનારી, ઈંગિત ચિંતિત અને પ્રાર્થિતને સમજનારી, એવી દેશવિદેશની બીજી પણ અનેક કુશળ દાસીઓ[૧૫૭] દ્વારા અને અત પુરના રક્ષણ માટે યોજાએલા વર્ષધરો[૧૫૮] કચુકીઓ તથા મહત્તરો દ્વારા એ બાળકનુ ઘણી સારી રીતે લાલનપાલન થશે, કોઈ તે બાળકને હાથોહાથ ફેરવશે, કોઇ તેની પાસે નાચશે, કોઈ તેના ગીત ગાશે, કોઈ તેને બચી લેશે, એ પ્રકારે અનેક ગતે લાલિત પાલિત થતો તે બાળક ચ પાના છોડની જેમ સુખે સુખે દિનદિન વૃદ્ધિ પામશે.

૭૫૭ પુત્રને નવમુ વરસ બેસતા તેના માતાપિતા, ન્હવરાવી બલિકર્મ કરાવી સારી રીતે શણગારી શુભ મુહૂર્તમા મોટા ઉત્સવ સાથે કલાચાર્ય પાસે કલાઓ શીખવા મોકલશે

કલાચાર્ય બહોતેર કળાઓને[૧૫૯] પ્રયોગ સાથે શીખવાડી માતાપિતા પાસે તે પુત્રનુ ઉપનયન કરશે

દઢપ્રતિજ્ઞનો કલાઓ સ બ ધી અભ્યાસ જોઇ માતાપિતા કલાચાર્ય ઉપર ખુશ થશે અને વિશિષ્ટ ખાનપાન વસ્ત્ર ગ ધ માલા અલ કારોવડે કલાચાર્યનો સત્કાર કરશે તથા જીવનપર્યંત ચાલે તેવુ વિપુલ પ્રીતિદાન દઇ તેમને વિસર્જિત કરશે

૨૫૬ એ પુત્રપણે ગર્ભમા આવતા જ તેના માતાપિતાની ધર્મમા દૃઢતા થશે

પૂરા નવ માસ અને સાડા સાત દિવસ જતા તે બાળકનો ત્યા જન્મ થશે

જન્મ થયા પછી પહેલે દિવસે તેના માતાપિતા બાળકના જન્મનો ઉત્સવ કરશે, ત્રીજે દિવસે [૧૫૬]સૂર્યચંદ્રના દર્શન કરશે, છઠ્ઠે દિવસે ધર્મજાગરણ ઊજવશે, એમ અગ્યાર દિવસ વીતી જતા અને બારમો દિવસ આવતા બાળકના જન્મનુ સૂતક કાઢી નાખશે અર્થાત્ તેના માતાપિતા ચોકખા થશે, પછી બધે લીંપણુગુંપણુ કરી ભોજનની વિપુલ સામગ્રી તૈયાર કરાવશે અને પોતાના સગાસંબંધી મિત્ર જ્ઞાતિજન સ્વજન પરિજન વગેરેને આમંત્રી ન્હાઈ ધોઇ બલિકર્મ કરી બધા સાથે બેસીને ભોજનમંડપમા ભોજન કરશે

પછી તે પુત્રના માતાપિતા, વસ્ત્ર ગંધ માલા અને અલંકારવડે આમંત્રિત જનોનો સત્કાર કરશે, સન્માન કરશે અને તેઓની સમક્ષ એમ કહેશે કે આ બાળક તેની માતાની કુક્ષિમા આવ્યો ત્યારથી અમે ધર્મમા દૃઢ પ્રતિજ્ઞાવાળા થયા છીએ, માટે અમે તેનુ 'દૃઢપ્રતિજ્ઞ' એવુ યથાર્થ નામ પાડીશુ

એ પ્રકારે નામસંસ્કાર થયા બાદ સમય આવતા બાળકના માતાપિતા તેના પ્રજેમનક પ્રતિવર્ધાપનક પ્રચંક્રમણ કર્ણવેધ સંવત્સરપ્રતિલેખ અને ચૂલોપનયન વગેરે બધા સંસ્કારો કરશે

તેઓ પોતાના પુત્રના લાલનપાલન માટે પાચ ધાત્રીઓની યોજના કરશે એક બાળકને ધવરાવનારી, બીજી ન્હવરાવનારી, ત્રીજી શણગારનારી, ચોથી ખોળામા લઇ ફરનારી અને પાચમી રમાડનારી

એ ઉપરાત ત્યા ઘરકામ માટે રોકવામા આવેલી, પોતપોતાના દેશનો પોષાક પહેરનારી, ઇંગિત ચિંતિત અને પ્રાર્થિતને સમજનારી, એવી દેશવિદેશની બીજી પણ અનેક કુશળ દાસીઓ[૧૫૭] દ્વારા અને અત પુરના રક્ષણ માટે યોજાએલા વર્ષધરો[૧૫૮] કચુકીઓ તથા મહત્તરો દ્વારા એ બાળકનુ ઘણી ભારી રીતે લાલનપાલન થશે, કોઇ તે બાળકને હાથોહાથ ફેરવશે, કોઇ તેની પાસે નાચશે, કોઈ તેના ગીત ગાશે, કોઈ તેને બચી લેશે, એ પ્રકારે અનેક રીતે લાલિત પાલિત થતો તે બાળક ચપાના છોડની જેમ સુખે સુખે દિનદિન વૃદ્ધિ પામશે,

૨૫૭ પુત્રને નવમુ વરસ બેસતા તેના માતાપિતા, ન્હવરાવી બલિકર્મ કરાવી સારી રીતે શણગારી શુભ મુહૂર્તમા મોટા ઉત્સવ સાથે કલાચાર્ય પાસે કલાઓ શીખવા મોકલશે

કલાચાર્ય બહોતેર કળાઓને[૧૫૯] પ્રયોગ સાથે શીખવાડી માતાપિતા પાસે તે પુત્રનુ ઉપનયન કરશે

દૃઢપ્રતિજ્ઞનો કલાઓ સબધી અભ્યાસ જોઇ માતાપિતા કલાચાર્ય ઉપર ખુશ થશે અને વિશિષ્ટ [illegible] મા
માલા અલકારોવડે કલાચાર્યનો ર
ચાલે તેવુ વિપુલ પ્રીતિદાન -

બહોતેર કલાનિપુણ, અઢાર ૧૧૦દેશીભાષાવિશારદ, ગીતનૃત્યરસિક, નાટ્યકળાકોવિદ, એવો દઢપ્રતિજ્ઞ યૌવનમા આવતા તેના માતાપિતા તેને ભોગસમર્થ જાણી એમ કહેશે કે, હે ચિરજીવ ! તું યુવાન થયો છે માટે હવે તું કામભોગોની આ વિપુલ સામગ્રીને ભોગવ

દઢપ્રતિજ્ઞ પોતાના માતાપિતાને વિનયપૂર્વક જણાવશે કે, હે માતાપિતા ! ભોગોની એ સામગ્રીમા મને જરાય રસ નથી, અર્થાત્ તે એ ભોગસામગ્રીથી લલચાશે નહિ, ખેચાશે નહિ, તેમ તેમા લેશ પણ આસક્તિ રાખશે નહિ

જેમ કમળ પકમા પેદા થાય છે અને પાણીથી વધે છે, છતા પક કે પાણીથી લેપાતું નથી, તેમ કામોમા પેદા થએલો અને ભોગોમા વધેલો એ દઢપ્રતિજ્ઞ તે કામભોગોથી જરા પણ લેપાશે નહિ

પણ તથારૂપ ઉત્તમ સ્થવિરો પાસેથી બોધિજ્ઞાનને મેળવશે અને અગારને ત્યજી મુડ થઈ અનગાર ધર્મનો સ્વીકાર કરશે

૨૫૮ પછી તો તે પૂર્ણ અહિંસા સત્ય ત્યાગ તપ અને સદ્દર્શનના તેજથી ચમકશે અને છેવટે ઉત્તમોત્તમ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર આર્જવ માર્દવ લઘુતા ક્ષમા નિર્લોભતા વગેરે ગુણોથી અધિકાધિક દીપતો તે, અનુત્તર અનત નિરાવરણ નિર્વ્યાઘાત એવા કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનને પામશે

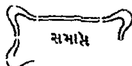
હવે તો તે દઢપ્રતિજ્ઞ અર્હન્ જિન ભગવાન કેવળી કેવાશે અને જેમા દેવો મનુષ્યો તથા અસુરો રહે છે એવા

સમસ્ત લોકના પર્યાયને જાણશે, અર્થાત્ તે, પ્રાણીમાત્રના આગતિ, ગતિ, સ્થિતિ, ચ્યવન, ઉપપાત, તર્ક, ક્રિયા, મનોભાવ વગેરેને જાણવે, તેમનું પ્રકટ કર્મ કે ગુપ્ત કર્મ એ બધુ કળી શકશે, તેમનુ આયેલુ પીધેલુ અને ભોગવેલુ સમજી શકશે

એવો તે દઢપ્રતિજ્ઞ અર્હન્ સર્વ લોકના સવ જીવોના સર્વ ભાવોને જાણતો જોતો પૃથ્વીતળ ઉપર વિહરશે

એ પ્રકારે બહુ વર્ષ વિહરતો તે પોતાના આયુષ્યનો અત નિકટવર્તી જાણી ઘણા દિવસોનુ અનશન લેશે અને જે સાધ્યની સિદ્ધિ માટે નગ્નભાવ, મુડભાવ, કેશલોચ, બ્રહ્મચર્યધારણ, અસ્નાન, અદતધાવન, અણુવહાણુગ, ભૂમિશય્યા, કાષ્ઠાસનનો આશ્રય, ભિક્ષામાટે પરગૃહપ્રવેશ, માનાપમાનસહન, લોકનિંદા વગેરે ઘણું આકરુ કષ્ટ સહવું પડે છે તથા ન ખમી શકાય તેવા જાત જાતના બાવીસ પરીષહો ખમવા પડે છે, તે સાધ્યની સિદ્ધિ મેળવશે, અર્થાત્ તે સિદ્ધ થશે, બુદ્ધ થશે, મુક્ત થશે અને સર્વ દુ ખોના અતને કરશે–પરિનિર્વાણ પામશે

૨૫૯ હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી ભગવાન ગૌતમ, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વાદી, નમી, સયમ અને તપવડે આત્માને વાસિત કરતા વિહરે છે

ટિપ્પણો

આમલકપ્પા

૧ ભગવાન મહાવીરે જે નગરીઓમા ચોમાસા કર્યાં છે તેમા આ નગરીનું નામ નથી, તેમ સૂત્રોમા જણાવેલી–આર્યદેશની–રાજધાનીઓમા આ નગરીની ગણના નથી ભગવાને પોતાની સાધનાના કાળમા જ્યા જ્યા વિહાર કર્યો છે તેમા પણ 'આમનકપ્પા' નો ઉલ્લેખ નથી, તેથી 'આમનકપ્પા' નગરી વિશે કાઇ વિશેષ જાણવા જેવી નોધો નથી મળતી સ્થિતપ્રજ્ઞ થયા પછી ભગવાને જે વિહાર કર્યો છે તેમા આ નગરીની ગણના થઈ શકે એમ છે એ, આ 'રાયપસેણઇય' ના ઉલ્લેખથી સૂચિત થાય છે આ નગરી હાલમા ક્યા છે ? તેનું વર્તમાન નામ શુ છે ? એ, મગધદેશમા છે કે બીજા કોઇ દેશમા છે ? એ બધી બાબતો અજ્ઞાનવિધિ અવારામા જ છે

ટીકાકાર મનયગિરિ 'આમલકપ્પા' નો સંસ્કૃત પર્યાય 'આમલકલ્પા' જણાવે છે આ સૂત્રમા જે જે વિશેષ નામો આવે છે તે જેમના તેમ–પ્રાકૃત–રાખીને અનુવાદમા પ્રયોજ્યા છે કોઈ પણ પ્રામાણિક આધાર વિના મૂળ પ્રાકૃત નામોનું સંસ્કૃત રૂપાંતર કરવા જતા અર્થાંતર થવાનો ભય રહે છે

'રાયપસેણઇય' નું સંસ્કૃત રૂપ મનયગિરિ 'રાજપ્રશ્નીય' જણાવે છે ત્યારે તેમનાથી પ્રાચીન આચાર્ય સિદ્ધસેને (તત્ત્વાર્થ–ટીકાકાર) આ સૂત્રનું સંસ્કૃત નામ 'રાજપ્રસેનકીય' નોધેલુ છે અને વાદિદેવસૂરિના ગુરુ મુનિચંદ્રસૂરિએ દેવેન્દ્રનરકેન્દ્રપ્રકરણમા 'રાજપ્રસેનજિત' જણાવેલુ છે

આ બધામા મેળ કઈ રીતે
છે, પરંતુ આવો વ્યર્થ વિવાદ ન ।
સાચવી રાખવી જરૂરી છે

૧ 'પ૦ન્યાસ'ની પદવી સુપ્રસિદ્ધ છે તેમાનો 'પ૦' પંડિતનું ટૂંકુ રૂપ છે અને 'ન્યાસ' શબ્દ 'સ્થાપન'ના ભાવનો દ્યોતક છે આ ભાવ ન સમજી શકવાને લીધે 'પ૦ ન્યાસ'ના પ્રાકૃત રૂપાંતર 'પ૦ નાસ' માંથી 'પંન્યાસ'ની મિથ્યા કલ્પના ઊભી જણાય છે

ભોય–સંસ્કારેલી

૨ આપણો દેશ ખેતીપ્રધાન છે, ખેતી અને પશુઓ જ આપણી અહિંસક સંસ્કૃતિનું પ્રધાન ધન છે પ્રાચીન સમયમા જેમ બીજા બીજા વિષયોના શાસ્ત્રો હતા તેમ કૃષિવિદ્યાને લગતા પણ હતા એમા ખેતીની સાથે સીધો સંબંધ ધરાવનાર–ભૂમિપરીક્ષા, ભૂમિને ખેડવાની પદ્ધતિ પાણીભરાણીની વિદ્યા બીજરક્ષણવિધિ, જંતુના રોગો અને તેના ઔષધો વગેરે–અનેક વિષયોની સ્ફુટ ચર્ચા રહેતી માટે જ મૂળ સૂત્રકાર જણાવે છે કે 'પ્રાનુલોગે ભૂમિને સંસ્કારતા–ખેડતા, આજનો ખેડૂત મૂઢ ગણાય છે તેમ તે સમયનો ખેડૂત મૂઢ નહિ પણ 'પ્રાજ્ઞ' લેખાતો, એ જ, મૂળ સૂત્રનો ઉક્ત ઉલ્લેખ સૂચવે છે

કૂકડા અને સાઢા

૩ વ્યાકરણ મહાભાષ્યમા ગામડાઓની પરસ્પરની નિકટતાને સૂચવતા ગ્રામોના વિશેષણરૂપે 'कुक्कुटसंपात्या ग्रामाः' ઉદાહરણ મૂકેલું છે ઉપર્યુક્ત વર્ણન ઉપરથી ચોક્કસ જણાય છે કે તે વખતના ગામો ખરેખર કુક્કુટસંપાત્ય જ હતા કુક્કુટસંપાત્ય એટલે કૂકડો પહોંચી શકે તેવું ગામ, અર્થાત્ એક ગામનો કૂકડો ચાલતો ચાલતો બીજે ગામ પહોંચી શકે તેવડું નજીકનું ગામ બીહારના પ્રદેશમા અને મગધમા કુક્કુટસંપાત્ય ગ્રામો નજરે જોએલા છે

પણ્યતરુણી

૪ સૂત્રનો 'પણ્યતરુણી' શબ્દ વાંચીને કોઈ ભડકી ન જાય. પણ્યતરુણીની એ સમયની સભ્ય સમાજમા આદરપાત્ર હતી વાત્સ્યાયન પોતાના કામસૂત્રમા જણાવે છે કે–"શીલ અને રૂપના

ગુણોથી યુક્ત એવી વેશ્યા જનસમાજમા આમન મેળવે છે, રાજા તેને પૂજે છે અને ગુણવત જનો પ્રશસે છે, કલાના વિદ્યાર્થિઓ કળા મેળવવા તેને પ્રાર્થે છે અને તેનો આદર કરે છે " આજકાલ આ સસ્થા વિશેષ વિકૃત થએલી દેખાય છે પણ તે વખતે પ્રાય તેવુ નહિ હોય એમ આ વર્ણનથી માની શકાય

કોઈ નહિ લાચિયો

૫ આ તો માત્ર વર્ણના છે કોઈ સજીવ કે નિર્જીવનુ વર્ણન કરતા માત્ર તેની ઉજળી બાજુનુ જ વર્ણન કરવાનો પ્રઘાત, કવિઓમા આદિકવિ વાલ્મીકિથી ચાલ્યો આવે છે અને તેને લીધે તેઓ કેટલેક સ્થળે કેવળ ઉજળુ ઉજળુ જ બધુ વર્ણવે છે માનવસ્વભાવ જોતા પણ આવુ બનવુ અસભવિત જેવુ જણાય છે છતા નગરીના આ વર્ણન ઉપરથી 'એમા રહેનારા એકદર સારા હતા' એમ તો કલ્પી શકાય

અનેકકોટિ

૬ મૂળમા આ માટે 'અણેગકોડિ' શબ્દ છે ટીકાકાર મલયગિરિ, તેનો અર્થ આમ લખે છે કે " अनेककोटिभि अनेककोटि संख्याकै " અર્થાત્ અનેકકોટિ એટલે અનેકકોડ સખ્યા પણ આ અર્થ અહીં ઘટમાન નથી માટે જ 'અનેક કોટિ'નો 'અનેક પ્રકાર' એવો અર્થ કર્યો છે 'કોટિ' શબ્દનો 'પ્રકાર' અર્થ જૈન આગમોમા સુપ્રતીત છે

લખો

૭ આ અર્થ માટે મૂળમા 'લખ' શબ્દ છે જે લોકો ચોઘડિયા વગાડે છે તેને 'લઘા' કહેવામા આવે છે મૂળનો 'લખ' અને આ 'લઘા' બન્ને સમાન શબ્દો છે એટલે 'લખ'નો મૂળ અર્થ 'ચોઘડિયા વગાડનારો' કદાચ હોઇ શકે

ખાત

૮ શહેરની ફરતી ખાઈ હોય છે તેમ ખાઈની ફરતું બહારના ભાગમાં એક ખાત પણ હોય છે, એમાં અંગારા કે છીણો ભરવામા આવતો ચીણો એટલો બધો લીસો હોય છે કે તેના ઉપર પગ મૂકતા જ માણસ તળિયે ઊતરી જાય છે એ રીતે 'ખાત' શહેરની રક્ષાનું એક સાધન હતું

શસ્ત્રો

૯ કેટલાક પ્રાચીન શસ્ત્રોના નામ આચાર્ય હેમચન્દ્ર આ પ્રમાણે જણાવે છે "ચક્રહાસ છુરી પત્રપાલ દ- ઈલી ભિંદિપાલ કુંત દુઘણ કુઠાર પરિઘ તોમર શંકુ ત્રિશીર્ષક શક્તિ પટ્ટિસ દુસ્ફોટ ચક્ર શતઘ્ની મહાશિલા મુદ્ગર ચિચિકા વરાહકર્ણક આગારુલ કણપ વગેરે" આ બધાની વધારે વીગત માટે જુઓ–અભિધાનચિંતામણિ કાંડ ૩ શ્લો૦ ૪૪૬–૪૫૧

માર્ગ

૧૦ આ માર્ગનું ખાસ નામ મૂળમા 'ચરિઆ' છે ભાષામા એને જ મળતો 'ચર' શબ્દ જાણીતો છે ટીકાકાર કહે છે કે "चरिका अष्टहस्तप्रमाणो मार्ग "

સિંઘાડા જેવા

૧૧ નગરીના વિવિધ માર્ગોને સૂચવવા મૂળમા 'સિંઘાડગ' 'તિય' 'ચઉક્ક' અને 'ચચ્ચર' શબ્દો આવેલા છે તે તે માર્ગોના આકારો ઉપરથી તેમના એવા જુદા જુદા નામો પડેલા છે જે માર્ગનો આકાર શિંગોડા જેવો તે 'સિંઘાડગ' બાકીના શબ્દો પ્રતીત છે 'ચોક' અને 'ચાચર' શબ્દો તો ભાષામા પણ પ્રચલિત છે

સૌન્દર્યવાળી

૧૨ ઔપપાતિક–ઉવવાઈય–સૂત્રમા 'ચંપા' નગરીનું વર્ણન

છે મૂળ સૂત્રોમા આવતી, કાકદી, રાજગૃહ વગેરે જે જે નગરોના વર્ણનની હકીકત કહેવાની હોય છે ત્યા સૂત્રકાર કહે છે કે ઔપપાતિકમા વર્ણવેલી 'ચપા' પ્રમાણે તે તે નગરનું વર્ણન સમજી લેવુ અહીં પણ મૂળમરે એવી જ ભલામણ કરેલી છે ટીકાકારે તે ભલામણ પ્રમાણે ટીકામા નગરીનો વર્ણક કા યમય ભાષામા નોધેલો છે

હતી

૧૩ 'હતી' માટે મૂળમા 'હોત્થા' ક્રિયા બતાવેલી છે 'હતી' અને 'હોત્થા' વચ્ચે ઘણુ જ મળતાપણું છે 'હતો, હતી, હતું એ બધા 'હોત્થા' ના રૂપાતરો છે અને 'હોત્થા,' અભવિષ્ટ ક્રિયાપદનુ સગા ભાઇ જેવુ છે

ચૈત્ય

૧૪ જૈનોના મૂળ સૂત્ર સાહિત્યમા ઘણે સ્થળે 'ચૈત્ય' શબ્દનો ઉપયોગ થએલો છે કેટલેક સ્થળે તે એકલો વપરાયો છે અને કેટલેક સ્થળે 'અરિહત' શબ્દ સાથે પણ તે આવેલો છે 'ચૈત્ય' શબ્દ રૂઢ નથી પણ યૌગિક એટલે વ્યુત્પત્તિવાળો છે ચિતા, ચિતિ કે ચિત્યા ઉપરથી એ નીપજેલો છે चितायाः चिते चित्यायाः इदम् અથવા चितया चित्या चित्यया निर्वृत्तम् એમ અનેક રીતે 'ચૈત્ય' ની વ્યુત્પત્તિ વૈયાકરણોએ બતાવેલી છે ચિતા ચિતિ કે ચિત્યાનો અર્થ 'ચેહ' થાય છે એ 'ચેહ' સાથે સબધ ધરાવે તેનું નામ 'ચૈત્ય' અર્થાત્ જે સ્થળે મૃતનો અગ્નિસસ્કાર કરવામા આવે તે સ્થળની 'ચેહ' ની ભસ્મ વા તે ભસ્મ ઉપર કે પાસે, મૃત મહાપુરુષની સ્મૃતિ માટે સ્થાપવામા આવતુ ચિહ્ન-શિલાપટ્ટ, વૃક્ષ, કુડ કે સ્તૂપ વગેરે-ચૈત્ય કહેવાય બૌદ્ધોના પાલિસાહિત્યમા વપરાએલો 'ચેતિય' અને વૈદિકોના ઉપનિષદાદિમા વપરાએલો ચૈત્ય શબ્દ, એ જ ભાવમા પ્રતીત છે ત્યારે એ ભસ્મ ઉપર ચોતરા, છત્રીઓ કે નાની નાની દેવળીઓ ચણાવા લાગી ત્યારે

તે (ચૈત્ય) શબ્દ, એમનો પણ ઘોતક થયો સ્મશાનમા કે એવી બીજી નિર્જન ભૂમિમા બધાએના ચોતરા વગેરે સ્થળે ભૂતોનો વાસો હોય છે એવો લોકપ્રવાદ છે, એથી 'ચૈત્ય' નો એક બીજો અર્થ 'ભૂતોનુ રહેઠાણુ –વ્યતરાયતન' પણ પ્રચલિત થયો જૈનસૂત્રોમા તેનો આ બીજો અર્થ પણ પ્રચલિત છે પછી તો કાળક્રમે એ યૌગિક શબ્દ રૂઢ થતો ગયો અને ટીકાકારોએ પણ તેનો વ્યુત્પત્ત્યર્થ જતો કરી રૂઢ અર્થ જ સ્વીકાર્યો અમરકોશમા તેનો અર્થ 'આયતન' એટલે 'યજ્ઞશાળા' આપેલો છે સૂત્રોક્ત પૂર્ણભદ્રાદિ ચૈત્યોનું વર્ણન જોતા 'ચૈત્ય નો 'યજ્ઞશાળા અર્થ પણ અસગત નથી આચાર્ય હેમચદ્ર તો તેનો 'વિહાર અને 'વિશેષ વૃક્ષ' અર્થ આપે છે પછી તો 'ચૈત્ય' ના અર્થો વધતા જ ચાલ્યા 'ચિત્–જાણવુ ધાતુ ઉપરથી ચૈત્ય ને નીપજાવી તેનો 'જ્ઞાન' અર્થ પણ કર વામા આવે છે વ્યાકરણની શુદ્ધ દૃષ્ટિએ જોતા 'ચિત્ ધાતુ ઉપરથી 'ચૈત્ય ન થાય પણ ચેત્ય' થાય અને એ ચેત્ય નું પ્રાકૃત રૂપાતર ચેઇય' ન બની શકે જે સૂત્રસાહિત્યમા વપરાએલુ છે જુઓ–૮–૨–૧૦૭ પ્રાકૃતવ્યાકરણ 'ચિત્ત શબ્દ ઉપરથી 'ચૈત્ય' ને નીપજાવવાની પદ્ધતિ પણ બરાબર નથી

લોમહસ્ત

૧૫ અહીં જણાવેલો ચૈત્યનો વર્ણક, ઔપપાતિક સૂત્રથી લીધેલો છે તેમા લોમહસ્ત નો અર્થ લોમમય પ્રમાર્જન '–રુવાટાની પુજણી –આપેલો છે એ અર્થમા મોરપીંછી નો પણ ભાવ સમાઈ જાય છે

તુરુષ્ક

૧૬ સૂત્રોમા જ્યા ત્યા ધૂપના નામ તરીકે 'કાલા અગરુ ઊંચો કિંદરુ' (કુંદુ) અને 'તુરક્ક – તુરુષ્ક'ના નામ આપેલા છે 'તુરક્ક શબ્દ 'તુર્કસ્તાન સૂચક છે એટલે જ તુર્કસ્તાનમા નીપજતા

ધૂપ માટે પણ એ જ શબ્દનો ઉપયોગ મૂળકાર કરે છે જ્યા સ્વર્ગીય ધૂપોનું વર્ણન આવે છે ત્યા પણ આ 'તુરક્ક' તો ખરોજ આ રીતે આપણો અને આપણા દેવોનો તુર્કસ્તાન સાથેનો સંબંધ કેટલો પ્રાચીન છે તે સમજી શકાય એમ છે તુરુક્ક–તુરુક્ક–તરક "तुरुष्को यवनदेशज" ૩ કાંડ, શ્લોક ૩૧૨ "तुरुष्कास्तु साखय स्तु" ૪ કા., શ્લોક ૨૫–અભિધાનચિંતામણિ–હેમચંદ્ર

મુસલમાન બાદશાહો 'શાહિ'–'શાહ' તરીકે બહુ પ્રસિદ્ધ છે આચાર્ય હેમચંદ્રે એ 'શાહ' શબ્દનું સંસ્કૃત 'સાખિ' બનાવ્યુ છે અને તેની સસ્કૃત વ્યુત્પત્તિ પણ આપેલી છે ફારસી શબ્દોને વિના સકોચે સસ્કૃતમા ઊતારવાની પ્રથા શિષ્ટ લોકોમા આજથી કેટલાય વર્ષો પૂર્વે પણ પ્રચલિત હતી એમ આ ઉપરથી સમજી શકાય એવુ છે

ચૈત્યમા નટો

૧૭ ચૈત્યનું આ વર્ણન જોતા, તે ભારે ગમ્મતનું સ્થાન પણ હોય એમ લાગે છે કેટલીક કથાઓમા ચૈત્યને 'જુગારીઓનો અખાડો' 'યુવાન યુવતીઓના મીલનનું સ્થાન' 'અભિસારિકાઓનું સંકેતસ્થાન' એ રીતે વર્ણવેલુ છે, તે ઉપર્યુક્ત વર્ણન જોતા બધ બેસે એવુ છે આજકાલના–ભારતવર્ષમા આવેલા–સર્વ સંપ્રદાયના તીર્થો પણ આવી જ હાલતમા છે એ શુ તે ચૈત્યપરપરાની અસર હશે ?

પૂજા કરવા

૧૮ ચૈત્ય, ઉક્ત રીતે મોજશોખનું સ્થાન હતું છતા ત્યા પૂજાઆહુતિ વગેરે માટે ઘણા લોકો આવતા એમ આ વર્ણન સૂચવે છે ચૈત્યમા ભુજગ લોકો રહે અને ધર્મવિધિઓ પણ ચાલે એ પરિસ્થિતિથી, તે સમયના આપણા લોકોની મનોદશા ઠીક ઠીક વ્યક્ત થઇ શકે એમ છે

વૃક્ષો

૧૯ અહીં જે વૃક્ષો ગણાવેલા છે તેમાંના કેટલાકનો અર્થ જ અવગત થતો નથી ટીકાકાર અને ટબાકાર બન્ને એ બાબત મૌન રાખે છે કોશકારો 'વૃક્ષવિશેષ' સિવાય બીજો અર્થ આપી શકતા નથી, માટે જ જેમના તેમ મૂળ નામો કાયમ રાખેલાં છે

તરુઓની

૨૦ વૃક્ષોને લગતું આ બધું વર્ણન વાંચતાં તે સમયના વૃક્ષ-પ્રેમીઓનો વૃક્ષો પ્રતિ પોતાના સંતાન જેવો પ્રેમ સહજે જાણી શકાય એમ છે જે લોકોમાં વૃક્ષની સાચવણી વૃક્ષોને ઉછેરવાની પદ્ધતિનું જ્ઞાન અને વૃક્ષો પ્રતિ લાગણી ન હોય તેઓ આવાં વૃક્ષો ન ઉગાડી શકે આજકાલ આવા વૃક્ષપ્રેમીઓના અભાવને લીધે જ દેશ સૂકો થતો જાય છે એ ખોટી વાત નથી

ગંધઘ્રાણિ

૨૧ ગંધઘ્રાણિ શબ્દ ગંધની તૃપ્તિનો સૂચક છે અશોકવૃક્ષની આસપાસનો વૃક્ષકુંજ એટલો બધો મહેકતો એટલે કે જે જે જાતના સુગંધો મેળવી શકે છે તે બધાય તેમાંથી ફોરતા અને તે વડે લોકોની નાસા તૃપ્ત તૃપ્ત અને તર થઈ જતી માટે એ વૃક્ષકુંજ ગંધઘ્રાણિ કહેવાતો સંસ્કૃતમાં ઘ્રૈ ધાતુ તૃપ્તિ અર્થને બતાવે છે 'ગંધઘ્રાણિ'નો 'ઘ્રાણિ' શબ્દ એ 'ઘ્રૈ' ધાતુથી બનેલો છે અને ભાષામાં બોલાતું 'ધરાવું' ક્રિયાપદ એ ઘ્રૈમાંથી નીકળ્યું છે રાયપસેણઇયની મુદ્રિત ટીકામાં 'ગંધઘ્રાણિ'ને બદલે 'ગન્ધઘાણિ' એવું એવું બે ત્રણ વાર છપાએલું છે જે તદ્દન અશુદ્ધ છે

આંબાવન

૨૨ આ માટે મૂળમાં 'ચૂપ ધા' શબ્દ છે ન્યાયના ગ્રંથોમાં કેટલેક સ્થળે ઉદાહરણ માટે 'ચૂતલતા' કે 'આમ્રવનના' શબ્દનો ઉપયોગ થયેલો છે તેનો અર્થ 'આંબાવન' છે ઉગેલા ઘટાદાર વૃક્ષો

જેવા મોટા મોટા આબા તો સૌની જાણમા છે પણ 'આબાવેન'ને કેટલાક નહિ જાણતા હોય ખેતીવાડીના પ્રદર્શનમા ઘણા પ્રકારના આબા આવેલા, તેમા એક 'વેલિયો આબો' પણ નજરે જોએલો એ આબો પાનજો સોટી જેવો હોય અને જેમ બીજી વેલો ચડે છે તેમ તેની વેલ ચડે અને કેરીઓ પણ થાય

પાકા માર્ગો

૨૩ વનગઢના ઉક્ત વર્ણનથી એમ સમજી શકાય છે કે આપણે ત્યાની નગરરચનાની વિદ્યા ઘણા ઉંચા પ્રકારની હતી ઘણા પ્રાચીન સમયમા પણ પૂલો અને પાકા માર્ગો વગેરે સુખસાધનો લોકોના ધ્યાન બહાર ન હતા

આઠ મગલો

૨૪ સ્વસ્તિક શ્રીવત્સ નદ્યાવર્ત વર્ધમાનક ભદ્રાસન કલશ મત્સ્યયુગલ અને દર્પણ એ આઠ મગલરૂપ છે આ સૂત્રમા ઘણે સ્થળે આ આઠ મગળોને મગળ તરીકે સૂચવેલા છે સ્વર્ગમા દેવોની સવારીમા પણ આ જ આઠ મગળ સર્વ પ્રથમ ચાલે છે જે નિગ્રહ લોકો દ્રવ્ય મગળ ઉપર ઓછો ભાર આપે છે તેઓ જ આ આઠ પદાર્થોને મગળ તરીકે જણાવે છે તેનું કારણ સમજાતું નથી મદિરમા જ્યા જિનમૂર્તિ હોય છે ત્યા પણ આ આઠ મગલની પાટલી પૂજાય છે તે મહદાશ્ચર્યનો વિષય છે બીજુ તો ઠીક પણ 'મત્સ્યના યુગલ'ને મગલ કહેવાનું શુ કારણ હશે ? અથવા એ આઠ મગળોની પાછળ કોઈ પ્રકારનો વિશેષ ઇતિહાસ છુપાએલો હશે ?

ઓઢેલા હતા

૨૫ જૂના સમયમા લોકો 'અશોકવૃક્ષ'ને પૂજતા હશે, એ અશોકના આ જાતના વર્ણન ઉપરથી જણાય છે હાલમા પણ પીપળા વગેરેના વૃક્ષો ઉપર લોકો કપડા લટકાવે છે,

ઘોડિયાં કે રમકડાં બાંધે છે અને ધજા કે ત્રિશૂળ વગેરે ખોડે છે વૈદિક લોકો પીપળાને અને તુલસીને પૂજે છે બૌદ્ધ લોકો ગયાના બોધિવૃક્ષને અને જૈન લોકોનો એક ભાગ રાયણના ઝાડને પૂજે છે ક્ષત્રિયોનું શમીપૂજન તો સુપ્રસિદ્ધ છે જ વૃક્ષપૂજાની આ પરંપરા બહુ વખતથી ચાલતી જણાય છે એની પાછળ વૃક્ષોની ઉપયોગિતા, કોઈ પુણ્ય પુરુષની સ્મૃતિ કે વહેમના પણ છે એ ખાસ શોધનો વિષય છે

રત્નમય શિલાપાટ

૨૬ રત્નમય શિલાપાટ અને વળી એની ભરોમાં મોતીઓનું જડતર આ અને આવા બીજા રત્નમય વજ્રમય, મણિમય, વૈડૂર્યમય કે સુવર્ણમય પદાર્થના વર્ણન ઉપરથી તે સમયની સંપત્તિની અદ્ભુતતા જ કલ્પી શકાય પણ એ નર્યું ઐતિહાસિક સત્ય છે એમ તો કેમ કહેવાય? 'લંકામાં સોનું પાકે છે,' 'જે જાય જાવે તે, પરિયાના પરિયા ખાવે એટલું ધન લાવે' ઇત્યાદિ વાક્યોનો જે આશય છે તે જ આશય આ 'રત્નમય શિલાપાટ'નો છે આ પ્રકારનાં વર્ણનો એક પ્રકારની અતિશયવાળી ભાષા છે, લોકમાનસને લક્ષ્યમાં રાખીને આવાં વર્ણનો કરવાં પડે છે કથાગ્રંથોમાં આવાં વર્ણનો હોય તો જ કથાકાર સફળ થયો ગણાય

રાજા સેય

૨૭ રાજા 'સેય'નો વિશેષ વૃત્તાંત જાણવામાં નથી સ્થાનાંગ સૂત્રના આઠમા ઠાણામાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પ્રવ્રજિત કરેલા આઠ રાજાઓના નામો ગણાવતાં સૂત્રકારે તેમાં એક નામ 'સેય' પણ મૂકેલું છે એ 'સેય' આ કે બીજો કોઈ તે વિશે નક્કી કહી શકાતું નથી ટીકાકાર અભયદેવ તો તે 'સેય' આ જ 'સેય' છે એમ જણાવે છે તેઓ લખે છે કે " तथा श्वेतः आमलकल्पानगर्याः स्वामी, यस्यां हि सूर्याभो देवः सौधर्मात् देवलोकाद् भगवतो महावीरस्य वन्दनार्थम

वततार नाट्यविधिं चोपदर्शयामास, यत्र च प्रदेशिराजचरितं भगवता प्रत्यपादि इति" અર્થાત્ જે આમલકપ્પા નગરીમા સૂર્યાભદેવ ભગવાનને વાદવા આવ્યો અને તેણે તેમની પાસે નૃત્ય કરી બતાવ્યુ તથા જે નગરીમા ભગવાને પ્રદેશીરાજાની કથા કહેલી તે આમલકપ્પા નગરીનો સ્વામી આ 'સેય' છે ટીકાકાર મલયગિરિ 'સેય'નું સસ્કૃત રૂપાતર 'શ્વેત' કહે છે પણ 'શ્વેત' છે કે 'શ્રેય' છે એ કોણ કહી શકે?

રાજકુલ

૨૮ મૂળમા अच्चतविसुद्धरायकुलवंसप्पसूए એવુ રાજાનું વિશેષણ છે એમા 'કુલ અને 'વશ' એ બે એક સાથે મૂકેલા પર્યાયવાચક શબ્દોનો ખાસ ઉપયોગ જણાતો નથી 'અત્યત વિશુદ્ધ એવો જે રાજકુલ-રાવળ-વશ તેમા જન્મેલો' એવો અર્થ લઇએ તો 'રાયકુલ' અને 'વશ' બન્ને શબ્દોની ચરિતાર્થતા છે જણાવેલો અર્થ બરાબર હોય તો એ વિશેષણનો 'રાયકુલ' શબ્દ બાપ્પા રાવળના 'રાવળ વશનો સૂચક કહેવાય રાજકુલ-રાજઉલ-રાઉલ-રાવળ બાપ્પાનો એ વશ સુપ્રસિદ્ધ છે પણ તે વશનો ઉત્પાદક મૂળ પુરુષ કોણ અને ક્યારે થયો? એ નિશ્ચિત રીતે શોધી શકાય તો આગમોના ઇતિહાસ અને સમય વિશે વિશેષ અજવાળુ પડે

સેતુઓ

૨૯ સેતુઓ એટલે માર્ગો અર્થાત્ એ રાજા માર્ગોનો દેશક છે, કેતુઓ એટલે આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવા બનાવો-એ રાજા આશ્ચર્યકારક બનાવોનો ઉત્પાદક છે રાજાનો આ બધો વર્ણક કવિસમયની ભાષામા લખેલો છે એથી તેને તે રીતે સમજવો જોઇએ

અર્થલાભ-એકવાડ

૩૦ 'આજના રાજાની પેઠે પ્રાચીન સમયના રાજાઓ, અર્થલાભના ઉપાયોને કરી જાણતા' એ હકીકત ખાસ વિશેષણ દ્વારા

સૂચવવામાં આવી છે એથી રાજા તરીકે જમીનની આવકરૂપે તેમને જે યોગ્ય મળવું જોઈએ તે તો મળતું જ હશે અને તે ઉપરાંત અર્થ-લાભના ઉપાયોને તેઓ યોજતા હશે એવો આ વિશેષણનો ધ્વનિ નીકળી શકે પણ આજના રાજાઓ, અર્થલાભના ઉપાયો કરતા પ્રજાને ભારે રંજાડે છે તેમ એ પ્રાચીન રાજાઓ કરતા હશે કે કેમ? એ એક પ્રશ્ન છે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ખલુંકિજ્જ નામના સત્તાવીશમા અધ્યયનની ગાથા તેરમીમાં રાયવેટ્ઠિ શબ્દ 'રાજાની વેઠ' અર્થમાં વપરાયો છે તેથી જૂના વખતમાં વેઠ હતી એમ તો કહી શકાય અને અર્થલાભ સાથે 'વેઠ'નો ગાઢ સંબંધ છે એ તો જાણીતું છે

એઠવાડમાં ઘણું ખાવાનું ચાલ્યું જાય એને સંપત્તિની નિશાની રૂપે વર્ણવેલું છે પણ એ સંપત્તિની નિશાની કરતાં બેદરકારીનું વધુ નિશાન છે એમ માન્યા વિના રહેવાતું નથી આ મેં વર્ષ પૂર્વે લખેલી એક પ્રાચીન પ્રતિમાં "तथा विच्छर्दितम्–दानविधिविशिष्टोपकारकारितया विच्छर्दितं उत्कुरुटिकादिषु प्रचुरं भक्तपानम्' इत्यादि પાઠ છે તેનો અર્થ એમ થાય છે કે–'જે રાજાના ગૃહમાં વિશિષ્ટ ઉપકાર કરવાને કારણે પ્રચુર ખાનપાન ઉકરડા વગેરેમાં હોય છે' આ ઉપરથી જેના એઠવાડમાં અધિક ખાવાનું હોય તે વિશેષ ઉપકારી છે' એવું ટીકાકારનું કથન નીકળે છે પરંતુ અહિંસાની દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો આ પદ્ધતિ પ્રશંસનીય નજ ગણાય કદાચ ખરેખર એવું બનતું જ હોય તોપણ રાજાની વર્ણનામાં તેનું આ જાતનું વર્ણન અહિંસાની દૃષ્ટિએ ન શોભે એઠવાડ દ્વારા ઉપકાર કરવા કરતાં ચોકખા ભોજન દ્વારા ઉપકાર કરવાની પદ્ધતિને જ જૈન દૃષ્ટિ સ્વીકારે છે અને વિવેકીને તો એમ જ શોભે એઠવાડથી તો ઉપકારને બદલે અપકાર જ થાય અને માનવબંધુઓ તથા અન્ય પ્રાણીઓ પ્રતિનો આપણો પ્રેમ-સમભાવ પણ ન જળવાય અને ગંદવાડ થઈ રોગચાળો વધે એ તો જુદું જ

પ્રભુ

૩૧ રાજાની પાસે અનેક બગીચા ઘેટાઓ વગેરે હોવાનું જણાવીને તેની સંપત્તિ વર્ણવી છે દેશની દૃષ્ટિએ જોતા રાજાની ખરી સંપત્તિ પણ તે જ છે જ્યાંથી રાજાઓએ એ સંપત્તિ તરફ દુર્લક્ષ્ય કર્યું ત્યારથી તેમની પોતાની અને દેશની અવોગતિ શરુ થઈ

લક્ષણો-વ્યંજનો-ગુણો

૩૨ હાથ પગમા સાથિયો ચક્ર વગેરેના જેવી રેખાઓ હોવી તે સુનક્ષણો કહેવાય શરીર ઉપર શુભસૂચક મસા કે તલ વગેરે હોવા તે વ્યંજનો અને સૌભાગ્ય લાવણ્ય વગેરેને ગુણો સમજવા

માપસર

૩૩ પાણીથી છનકાતા ભરેલા કુંડમા પુરુષ કે સ્ત્રીના પડવાથી જે પાણી છનકાઇને બહાર નીકળે તેનું વજન દ્રોણ જેટલું હોય તો તે પડનાર સ્ત્રી કે પુરુષ માપસર કહેવાય.

પોતાના આંગળથી એકસો ને આઠ આંગળ ઊંચાઇ હોય તો તે યોગ્ય ઊંચાઈ કહેવાય

પાતળી કડ

૩૪ સ્ત્રીઓની કડ મૂઠીમા આવી જાય એવી પાતળી હોય તો તે અધિક પ્રશસ્ત ગણાય છે જન્મતા તો પુરુષની જેમ સ્ત્રીની કડમા પાતળાપણું ઓછું હોય છે પણ પછીથી યુરોપની સ્ત્રીઓ પોતાની કડને પાતળી કરવાના ઉપચારો કરે છે તેમ જૂના વખતમા કડો પાતળી કરવાના એવા ઉપચારો ચાલતા હશે ખરા

કામ-ભોગોને

૩૫ જૈન પરિભાષા પ્રમાણે શબ્દ અને રૂપ એ બે કામમા ગણાય છે ગંધ, રસ, અને સ્પર્શ ભોગમા ગણાય છે ભોગો સ્થૂન

જ્ણાય છે, ત્યારે કામો ભોગો કરના વિરૈ। સમ્મ થાગે છે એ દષ્ટિએ આ વિભાગ થયો જ્ણાય છે

મહાવીર

૩૬ જૈન ધમના ચોવીશ તીર્થકરોમાના છેલ્લા તીર્થંકર તેમના પિતાનું નામ સિદ્ધાર્થ માતાનું નામ ત્રિશલા, ભાઈનું નામ નંદિ વર્ધન, પત્નીનું નામ યશોદા, પુત્રીનું નામ અનવદ્યાગી, અને જમા ઈનું નામ જમાલી હતું જમાલી મહાવીરની બેન પ્રિયદર્શનાનો પુત્ર હતો મહાવીરના માતાપિતા પાર્શ્વનાથના શ્રમણોપાસક હતા, તેમના પિતા જ્ઞાન કુળના ક્ષત્રિય હતા (આવશ્યકચૂર્ણીમા ઋષભદેવના જ પોતાના લોકોને જ્ઞાતો તરીકે જણાવેલા છે તેઓનું કુળ તે જ્ઞાત કુળ અને તેઓનો વંશ તે જ્ઞાત વંશ) મહાવીરનો જન્મ વૈશાલીમા (અત્યારનું બસાર પટણાથી ૨૭ માઇલ ઉત્તરે) ક્ષત્રિયકુડમા થયો હતો તેમના માતાપિતાએ તેમનુ નામ વર્ધમાન રાખ્યુ હતું તે ત્રીશ વર્ષના થતા તેમના માતાપિતા મૃત્યુ પામ્યા ત્યારબાદ મોટા ભાઇની રજા લઈ તેમણે પ્રવ્રજ્યા લીધી, અને બાર વર્ષ તપશ્ચર્યા અને ધ્યાનમા ગાળ્યા બાદ સ્થિતપ્રજ્ઞપણું પ્રાપ્ત કર્યું ત્યારપછી તેઓ ત્રીશ વર્ષ સુધી ઉપદેશ આપતા રહ્યા, અને બહોતેર વર્ષની ઉમરે ઇ સ પુર્વે ચારસો એસીની આસપાસમા તેઓ પાવાપુરીમા નિર્વાણ પામ્યા શ્વેતાબરો તેમજ દિગમ્બરો બન્ને મહાવીર સ્વામી તીર્થંકર તરીકે સરખાજ માન્ય હોવા છતા તેમના જન્મની અને વિવાહની હકીકત તથા સમયાદિ વિષે બન્નેમા મતભેદ છે

તેમના બીજા નામ આ પ્રમાણે છે—વીર, ચરમતીર્થંકૃત દેવાર્ય, જ્ઞાતનદન, વૈશાલિક સન્મતિ, મહતીવીર, અંત્યકાશ્યપ નાથાન્વય (જ્ઞાતાન્વય), બૌદ્ધ ગ્રથોમા તેઓ દીર્ઘતપસ્વી નિગ્ગ નાતપુત્ત તરીકે પ્રસિદ્ધ છે

અવગ્રહ

૩૭ આ શબ્દ ગ્રહણની મર્યાદા સૂચવે છે જૈન પરિભાષામાં આનો બીજો અર્થ 'સામાન્ય જ્ઞાન' એવો પણ પ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ અહીં તો આનો અર્થ 'ગ્રહણની મર્યાદા' ઘટે એમ છે ઘરધણીની સંમતિ મેળવીને રહેવા માટે ઘરને ગ્રહણ કરવું, સંમતિ મળ્યે ઘરમાં ઊતરવું ('ઘર' શબ્દ ઉદ્યાન વાડી બગીચો ખેતર પહાડ ઝાડ વગેરેનો સૂચક સમજવાનો છે) એ ભાવને અવગ્રહ શબ્દ સૂચવે છે શાસ્ત્રકાર અવગ્રહના પાંચ પ્રકાર બતાવે છે ઈંદ્રાવગ્રહ રાજાવગ્રહ, ગૃહપતિઅવગ્રહ ગૃહસ્વામિઅવગ્રહ અને સાધર્મિકાવગ્રહ અર્થાત્ કોઈ નિવાસસ્થાનમાં રહેવું હોય ત્યારે ઈંદ્ર, રાજા, ગૃહપતિ–માડંબિક, ગૃહસ્વામી અને પોતાનો સાધર્મિક એમની સંમતિ મેળવીને એમના નિવાસમાં રહેવું ઉચિત છે એઓની સંમતિ મળ્યા વિના એમના નિવાસમાં રહેવું દોષજનક છે આ પાંચ અવગ્રહમાં પૂર્વ પૂર્વ કરતાં ઉત્તર ઉત્તર અવગ્રહ બળવાન છે એમ પ્રવચનસારોદ્ધારની ટીકા કહે છે, પરંતુ જ્યાં રાજાની જ સંમતિ ન હોય ત્યાં ગૃહસ્વામીની સંમતિ શું કરી શકે? સાધર્મિક તો પોતાની પાસે કે સાથે રાખવા ખુશ હોય પણ ગૃહસ્વામી પોતે જ સંમતિ ન આપતો હોય ત્યાં રહી શકાય ખરું? આ જોતાં પ્રવચનસારોદ્ધારની ટીકામાં બતાવેલી ઉત્તર ઉત્તર અવગ્રહની બળવત્તા કેવી રીતે અને કઈ અપેક્ષાએ ઘટાવવી એ સમજવું મુશ્કેલ છે

પૂર્વાભિમુખ

૩૮ જ્યાં જ્યાં તીર્થંકરોની રહેવાની વાત આવે છે ત્યાં બધે તેઓ પૂર્વાભિમુખ થઈને બેસે છે એવું લખેલું હોય છે પૂર્વ દિશામાં સૂર્ય હોય છે એથી એ દિશા ઘણા જૂના સમયથી લૌકિક દૃષ્ટિએ પવિત્ર મનાતી આવી છે ઘણા જૂના કાળમાં કેટલાક લોકો સૂર્યના પૂજક હતા પૂર્વાભિમુખ બેસવામાં સૂર્ય તરફના જૂના સદ્ભાવની નિશાની

રહેતી માલૂમ પડે છે આ પરંપરાને અનુસરીને બીજા બધા સામાન્ય લોકો પણ પૂર્વ દિશાને મહત્ત્વ આપે છે જૈન દૃષ્ટિએ તો કોઈ દિશાને ખાસ કશું મહત્ત્વ હોય એવું જણાતું નથી ભગવાન મહાવીરના સમયમાં એક એવો સંપ્રદાય હતો કે જે દિશાઓની પૂજાઓમાં માનતો જૈન સૂત્રોમાં એ સંપ્રદાયનું નામ દિસાપોક્ખી જણાવેલું છે ભગવાને દિશાઓની આ જડપૂજાના પ્રચારને રોકવા માટે અને દિશાન માહાત્મ્યની નિ પ્રયોજનતા બતાવવા માટે ભગવતી સૂત્રમાં દિશાઓને જીવાજીવાત્મક કહીને વર્ણવેલી છે દિશાઓ માત્ર આકાશરૂપ હોઇ જીવાજીવરૂપ સમસ્ત પદાર્થના આધારરૂપ છે એ વાત ખરી છે, પણ એટલા માત્રથી તેની જડપૂજા કરવી જરાય ઉપયોગી નથી

પર્યંકાસન

૩૯ પર્યંકાસનનો અર્થ પદ્માસન કરેલો છે, પણ તેનો શબ્દાર્થ જોતા તેનો અર્થ પલંગ જેવું આસન થાય છે ચત્તા સૂઇને બે હાથ અને બે પગ જમીન ઉપર ટેકવી બાકીનો શરીરનો બધો ભાગ તેને આધારે અદ્ધર રાખવો એ પર્યંકાસનની પદ્ધતિ છે સંભવ છે કે કદાચ ભગવાન આવું આસન કરતા હોય અથવા પર્યંક' નો એક બીજો અર્થ 'પલોઠી પણ થાય છે તે રીતે જોતા ભગવાન પલોઠી વાળીને બેસતા હોય પણ ટીકાકાર તો તેનો પદ્માસન અર્થ કરે છે ' सपलियंकनिसन्ने त्ति पद्मासने निषण्ण ' ઔપપાતિક પૃ૦ ૨૬

દ્વીપસમાન

૪૦ ભગવાનનો પરિચય આપતા સ્તુતિરૂપ વર્ણકમાં ભગવાનને દ્વીપસમાન, ત્રાણરૂપ શરણરૂપ આશ્રયરૂપ અને આધારરૂપ, જણાવેલા છે તેને લગતો મૂળ પાઠ દીવો, તાણં, સરણં ગઇ, પઇટ્ઠા' આ પ્રમાણે છે મૂર્તિપૂજક સંપ્રદાયના લોકોમાં આ પાઠનો પ્રચાર નથી પણ સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયના લોકોમાં આનો પ્રચાર છે

'દીવો' વગેરે શબ્દો પ્રથમાવિભક્તિવાળા છે પણ તેમને બદલે ૭ી વિભક્તિવાળા કરીને પ્રસ્તુત સ્તુતિમા યોજવાના છે

જિતાવનાર

૪૧ શક્રસ્તવમા વા ભગવાનનો પરિચય આપતા વર્ણકમા ઘણા પાઠભેદો માલૂમ પડે છે કેટલેક સ્થળે 'જિણ' પછી 'જાવય' શબ્દ આવે છે ત્યારે કયાય કયાય 'જાવય' ને બદલે 'જાણય' પ૦ દેખાય છે વિશેષ વિચાર કરતા 'જાણય' ને બદલે 'જાવય' પાઠ વધારે સુસગત છે 'તિન્નાણ તારયાણ' વગેરે વિશેષણો જોતા 'જાવયાણ' પાઠ જ સગમ છે

આ ઉપરાત એ શક્રસ્તવમા બીજા અનેક પાઠભેદો છે

શરીરની ઉચાઈ

૪૨ ભગવાનના શરીરનુ વર્ણન જોતા એમ માલૂમ પડે છે કે તેઓ ગૃહસ્થાશ્રમમા વિશેષે કરીને વ્યાયામપ્રિય હશે શરીરની મજબૂતાઈ અને સુડોળપણુ લાવવામા વ્યાયામ એ મુખ્ય કારણ છે જૈન સૂત્રોમા ઠેકઠેકાણે વ્યાયામની પદ્ધતિના વર્ણનો તો આવેજ છે કલ્પસૂત્રમા ભગવાન મહાવીરના પિતા રાજા સિદ્ધાર્થનો અખાડો પ્રસિદ્ધ છે ભગવાનના મનાશય અને જઠરનુ જે વર્ણન કરેલુ છે, તે તેમની મિતાહારિતા અને પથ્યાહારિતા સૂચવે છે ખાનપાનના આચારો વર્ણવતા જૈન સૂત્રોમા ખાનપાનના પ્રમાણ વિશે ખૂબ ભાર મૂકવામા આવ્યો છે

શ્વાસ સુગધી

૪૩ યોગી જ્યારે યોગની સાધના પૂરી કરે છે, શરીર મન અને વચન ઉપર પૂરેપૂરો કાબૂ મેળવે છે ત્યારે તેના શરીરમા લાવણ્ય, સ્ફૂર્તિ, ઓજ તેજ વધુ ને વધુ પ્રમાણમા પ્રકટે છે ઉપરાત કેટલીક બીજી શક્તિઓનો પણ તેમા આવિર્ભાવ થાય છે પાતજલ યોગસૂત્રના વિભૂતિપાદમા જે વિભૂતિઓ વર્ણવેલી છે,

ખરા યોગીને સુલભ હોય છે ભગવાન મહાવીરના શરીરનું વર્ણન તેમની યોગસિદ્ધિને અનુરૂપ છે છતા ભક્તિમત પ્રશસકો તો તે વર્ણનમા ભક્તિને ભેળ ન કરે તો વિના રહી શકે નહિ

ધોળા વાળનાળી

૪૪ પાપણમા એમદ ધોળો વાળ વર્ણવવાનું કારણ સમજાતું નથી કદાચ એ વિશેષ ગાભીર્ય, સ્થિરતા અને વૃદ્ધત્વસૂચક હોય

નિર્મળ દાત

૪૫ ભગવાનના દાતનુ વર્ણન વાચતા આપણે તેમના દાતોની શુદ્ધિનો ખ્યાલ મેળવી શકીએ છીએ કેવળી થયા પછી ભગવાન નિયત આહારી રહ્યા છે આહારને જે નિયત લેતો હોય તેના દાતો આવા શુદ્ધ અને નિર્મળ ત્યારે જ રહી શકે જ્યારે તે દાતો તરફ બેદરકાર ન રહે મેઘ ચૂમતર કે અતિશય માત્ર કહેવાથી દાતોની શુદ્ધિ થઈ જતી નથી એ તો સયમસાધન, શરીરની વિશેષસયમપૂર્વક માળજી, આહારનુ પ્રમાણ ઇન્દ્રિયનો જય, અજીર્ણનો અભાવ અને શરીરગત રક્તકણોની વિશુદ્ધિ ઉપર નિર્ભર છે

ભગવાનના અનુયાયી આપણે વધારે તો નહિ પણ તેમની દતશુદ્ધિ જેટલુંય તેમનું અનુકરણ કરીએ તોય બસ છે

દાઢી મૂછ

૪૬ ગૃહસ્થાશ્રમમા તો ભગવાન ક્ષૌર કરાવતા જ હશે એથી તે સ્થિતિમા તેમની દાઢીમૂછ બરાબર વ્યવસ્થિત અને સુવિભક્ત રહે તે સ્વાભાવિક છે, પણ પછી ભગવાન સયમી થઇ લુચિતકેશ થયા ત્યારથી તેમની દાઢીમૂછ બરાબર વ્યવસ્થિત રહી હશે કે કેમ એ એક પ્રશ્ન છે ભક્તિમત લોકો એમની ટેવ પ્રમાણે પોતાના ભજનીયનું સર્વ કાઈ મર્યાદિત રીતે અને સર્વ કાળે સારુ જ જોવા ઇચ્છે છે એ ઇચ્છાને વશ થઇ તેઓ શરીરપ્રકૃતિનો અચળ

નિયમ વીસરી જતા લાગે છે આ સૂત્રની દાંતીમૂછની વર્ણ નામા પણ કાંઈ આવો ભાસ જણાય છે વાળોનો વારવાર લોચ થયા પછી તેમની ઊગણી વ્યવસ્થિત રહે એ બનવા જેવુ ખરું ? દીક્ષા લીધા પછી બાર વર્ષ સુધી તો ભગવાને તપ જ કર્યા કર્યુ છે, તે દરમિયાન તેમણે પોતાના વાળોનો લોચ તો કર્યોજ હશેને ? બાર બાર કે કદાચ તેથીય વધારે લોચ થયા પછી વાળોની શોભા ટકી શકે ખરી ? એ જ પ્રમાણે તેમના નખો પણ વધી જતા હોઇ શોભા-હીન થઇ જતા હશે વાળો તો લુચીને ઉખાડી શકાય પણ નખોનું શુ થાય ? ભગવાનને મન કે કોઇ પણ આત્મલક્ષીને મન વાળ કે નખની શોભા લેશ પણ મહત્ત્વની નથી પણ ભક્તજનોને તેમના અવ્યવસ્થિત વાળ કે વધી ગયેના નખો જોવા ગમતા-નથી વ્યવસ્થિત વાળ કે નખોની શોભાને શોભા માનનારા અને તે જ રીતે રંગાએલી સ્થૂલ દૃષ્ટિવાળા ભક્તજનો હવે કરે શુ ? શરીરનો સ્વભાવ તો તેઓ બદલી શકતા નથી શરીરના નિયમ પ્રમાણે નખો તો વધ્યાજ કરવાના અને વાળો પણ વય પ્રમાણે શોભાહીન થવાના પરતુ ભક્તની ભક્તિભીની આખ આ બધુ સાખી શકે ખરી ? નહિ તેથી જ તેણે કહી દીધુ કે ભગવાનના વાળ અને નખની શોભા દેવાધીન છે અર્થાત્ ભગવાનના વાળ અને નખની કાયમી શોભા દેવો ટકાવી રાખે છે—વાળો કે નખો અવ્યવસ્થિત ન થાય તે માટે દેવો બરાબર ધ્યાન રાખે છે શરીર તો ભગવાનનું માનવી છે અને તેનો સ્વભાવ પણ માનવી છે, આ બધુ હોવા છતા ભક્ત દૃષ્ટિ તેમા વચ્ચે દેવોને લાવી ભગવાનની ભક્તિ માટે ઊજમાળ થતી હોય તો ભલે થાય.

શ્રીવત્સ

૪૭ શ્રીવત્સનો અર્થ આપતા આચાર્ય હેમચંદ્ર કહે છે કે " श्रिया युक्तो वत्सो वक्षोऽनेन श्रीवत्स रोमावर्तविशेष " કાંડ ૨,

શ્લોક ૧૩૬, અભિધાનચિંતામણિ રુવાટાનો એક ખાસ પ્રકારનો વળાંક તે શ્રીવત્સ જેની છાતીમાં એ વિશિષ્ટ પ્રકારનો રુવાટાનો વળાંકો હોય તે સુલક્ષણો કહેવાય એવો લોકવાદ છે શ્રીવત્સવાળી છાતી હોવાને લીધે કૃષ્ણનુ એક નામ શ્રીવત્સ પણ છે 'વત્સ'નો અર્થ 'વક્ષ–છાતી થાય છે જેને લીધે છાતી શોભાવાળી થાય તે શ્રીવત્સ જે જે જિનબિંબો વર્તમાનમા દેખાય છે તે બધાની છાતીના બરાબર મધ્ય ભાગમા લબચોરસ જેવુ એક ઉપસેલુ નિશાન દેખાય છે અને એને 'શ્રીવત્સ કહેવામા આવે છે એ નિશાન મને ઉપસેલા હાડકાની સ્મૃતિ કરાવે છે, ત્યારે 'શ્રીવત્સ' તો રુવાટાનો ખાસ પ્રકારનો વળાંક છે એ ધ્યાન દેવા જેવી વાત છે

મધ્ય ભાગ

૪૮ ભગવાનના શરીરના મધ્ય ભાગને મુસલ જેવો વર્ણવેલો છે મુસલ સાબેલુ–નો મધ્ય ભાગ–જેને પકડીને ખડાય છે તે ભાગ પાતળો હોય છે આમા ભગવાનના શરીરનો મધ્ય ભાગ તેવો પાતળો કહેવાનો આશય જણાય છે મધ્ય ભાગ પછી તરતજ કટી ભાગનુ વર્ણન છે, તેથી મધ્ય ભાગ અને કટી બન્ને જુદા છે એ ન વિસરાય

એક હજાર આ૦ સુલક્ષણો

૪૯ ઉત્તમ પુરુષના શરીરમા એક હજાર ને આઠ શુભતમ લક્ષણો હોય છે એ હકીકત જૈન ગ્રથોમા વારવાર આવે છે પણ તે લક્ષણો કયા કયા છે એ સબધી વીગતવાર હકીકત ક્યાય નજરે ચડતી નથી હાથમા ચદ્ર, સૂર્ય શખ, ચક્ર, સ્વસ્તિક વગેરેની જેવી રેખાઓ હોય અને પગમા પર્વત નગર મગર સાગર ચક્ર વગેરેની જેવી રેખાઓ હોય–એ બધા શારીરિક સુલક્ષણો છે ૧૦૦૮ અને ૧૦૮ ની સખ્યા ઘણા સપ્રદાયવાળાને તેમ જૈન લોકોને વિશેષ પ્રિય છે એનુ કારણ શોધવા જેવુ છે

આસ્રવ

૫૦ વિશ્વ, રાષ્ટ્ર, સમાજ કે વ્યક્તિ–એ ચારેના શરીર કે મનને દૂભવનારી પ્રવૃત્તિનું નામ આસ્રવ જે પ્રવૃત્તિથી વિશ્વની શાતિમા ખલેલ પહોચે, જે પ્રવૃત્તિથી રાષ્ટ્રની શાતિ ભયમા આવી પડે, જે પ્રવૃત્તિથી સમાજની શાતિને જોખમ પહોચે અને જે પ્રવૃત્તિથી વ્યક્તિ વ્યક્તિની શાતિનો લોપ થાય તે પ્રવૃત્તિનું નામ આસ્રવ

અકિંચન

૫૧ જેમની પાસે કિંચન–કાંઈ–નથી તે અકિંચન આવા અકિંચનો બે પ્રકારના હોય છે એક તો ઐચ્છિક અકિંચન અને બીજા ઓઘ અકિંચન ઓઘ અકિંચનો પોતાની વૃત્તિને રોધ્યા વિના માત્ર આવેગ કે દેખાદેખીથી અકિંચનપણું માણે છે, એથી તેઓ અકિંચનો દેખાવા છતા પોતાની અને પરની સમાધિમા વિઘ્નરૂપ બને છે, તેમ નામા તૃષ્ણા કામ લોભ ઈર્ષ્યા અહકાર વગેરે વૃત્તિઓ પડેલી હોય છે, તેમાની એક વૃત્તિને પણ તે ઓઘ અકિંચનો વિવેક ન હોવાને કારણે દાબી શકતા નથી, ઉલટું તે વૃત્તિઓના તેઓ દાસ બનેલા હોય છે એથી ઓઘ અકિંચનોનો મોટો ભાગ સમાજ, રાષ્ટ્ર, વિશ્વ કે વ્યક્તિની શાતિને હાનિ પહોચાડનારો થાય છે જેઓ પોતાની વૃત્તિને તપાસી તાવીને અને પોતાના બળ સામર્થ્ય અને મર્યાદા વગેરેને બરાબર સમજીને ઇચ્છાપૂર્વક અકિંચનપણું સ્વીકારે છે, તેઓ ઐચ્છિક અકિંચનો છે આવા જ અકિંચનો પોતાનો વિકાસ સાધી શકે છે અને વ્યક્તિ સમાજ રાષ્ટ્ર કે વિશ્વની શાતિમા પોતાનો ફાળો નોધાવી શકે છે ભગવાન મહાવીર આ જાતના અકિંચન હતા, પણ ઓઘ અકિંચન ન હતા સસારનો પ્રત્યેક પ્રાણી પોતાની અજ્ઞાનતાને લીધે દુ ખના પકમા ફસાએલો છે સસારમા અજ્ઞાન અને દુ ખની માત્રા એટલી બધી વધારે છે કે તેનો એટલે સમસ્ત સસારના અજ્ઞાન અને સમગ્ર દુઃખનો સમૂગ ન કોઇથી

શક્યો નથી, થઇ શક્તો નથી અને હવે પછી થઇ શકશે કે કેમ એ પ્રશ્ન છે આમ છતાંય જે મહાન આત્માઓનું હૃદય એ દુ ખ પરંપરાને જોતાજ કકળી ઊઠે છે, તેઓ તે દુ ખના સાધનરૂપે કદી પણ બનતા નથી અને એવા સાધનભૂત ન થવા માટેજ તેઓ ઐચ્છિક ગરીબીને સ્વીકારે છે ઐચ્છિક ગરીબીને વરેલાજ મહાનુ ભાવો ખરા અકિંચન છે

શ્રમણવૃ દમા પરિવર્તન કરનાર

પર આ અર્થ માટે મૂળ સૂત્રમા 'समणगविंदपरिअट्टए' શબ્દ આવેલો છે ટીકાકાર 'પરિઅ એનું સસ્કૃત રૂપાતર 'પરિવર્તક' આપે છે શ્રમણ સસ્કૃતિમા ભગવાને જે ક્રાંતિ કરેલી છે તેને આ વિશેષણ બરાબર બધબેસતું છે પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પરપરામા જે શૈથિલ્ય પેઠેલુ, તેને દૂર કરવા અને શ્રમણ સસ્કૃતિનું તેજ વધા રવા ભગવતે ચાર યમના પાચ યમ કરેલા પોતાની જીવનચર્યામા અચેલકત્વ ઉપર વધારે ભાર મૂકેલો અને કેટલીક સામાજિક હિંસા ઓને દૂર કરવા તેમણે જાતિવાદને દૂર કરી ગુણવાદને અમસ્થાને સ્થાપેલો તેમજ સ્ત્રીઓ અને પદ્દાત ગણાતા લોકોને ઊચે ચડાવવા તેમને પોતાના તીર્થમા સારુ સ્થાન આપેલુ ભગવતનુ આ 'પરિ- વતક' વિશેષણ આ બધા ભાવને બરાબર સૂચિત કરે છે ટીકાકાર તો પરિવર્તકનો અર્થ 'વૃદ્ધિકારી' બતાવે છે પણ એ અર્થ વ્યુત્પ ત્તિની દૃષ્ટિએ સગત છે કે કેમ એ વિચારવા જેવુ છે

ચોત્રીશ અતિશયો

પ૩ સમવાયાગ સૂત્રમા ચોત્રીશ બુદ્ધાતિશેષો આ પ્રમાણે જણાવેલા છે ૧ કેશ દાઢીમૂછ રુવાડા અને નખ એ બધા ન વધે ર કાયા નિરોગી અને પવિત્ર રહે ૩ માંસ અને લોહી ગોક્ષીર જેવુ ધોળુ હોય ૪ શ્વાસો ચ્છ્વાસ પદ્મગધી ૫ ક્રમ્ત ચર્મચક્ષુવાળા

વૈદિક પરંપરાએ અને બૌદ્ધ પરંપરાએ પણ પોતપોતાના તે તે પ્રવર્તક માટે આવા આવા વા આથીય વધારે અદ્ભુતતાવાળા અતિશયો નોંધેલા છે, એ ભૂલવું ન જોઇએ

આ અતિશયોની ગણનામાં શાસ્ત્રીય એકવાક્યતા જણાતી નથી તેથી પ્રવચનસારોદ્ધારમાં અને અભિધાનચિંતામણિમાં વળી આ અતિશયો વધઘટ કરીને બીજી રીતે બતાવેલા છે તેમાં જે ભેદ છે તે આ પ્રમાણે છે યોજનપ્રમાણ ભૂભાગમાં ત્રણ જગતનો જનસમુદાય માઇ શકે ભગવાન એકમુખી છતાં ચતુર્મુખ બ્રહ્મા જેવા ભાસે મણિકંચનમય નવ કમળોની રચના થાય શુભ શકુનો થાય વૃક્ષો પ્રણામ કરે અને દુંદુભીઓ વાગે (પ્રવચનસા૦) ભગવાનની આજુબાજુ ચારે પ્રકારના દેવો ક્રોડની સંખ્યામાં રહ્યા કરે ત્રણ ગઢની રચના થાય (અભિધાનચિંતા૦) આમાંના કેટલાક અતિશયો જન્મથી હોય છે કેટલાક કર્મક્ષયથી ઉપજેલા હોય છે અને કેટલાક દેવોએ બનાવેલા હોય છે, એવો વિભાગ ટીકાકારોએ બતાવેલો છે ભગવાન અને ગોશાલકનો પ્રસંગ, ભગવાન અને જમાલિનો પ્રસંગ, ભગવાન અને ગાંગેયનો પ્રસંગ, ભગવાન અને સોમિલનો પ્રસંગ, ભગવાનના સમયમાં થયેલ પાર્શ્વવર્તી કોણિક તથા હલ્લવિહલ્લ વચ્ચે યુદ્ધનો પ્રસંગ, ભગવાનના શરીરમાં રોગનું થવું વગેરે વગેરે, ભગવાનના જીવનપ્રસંગો જોતાં આ બધું ભક્તજનોનું ભક્તિપ્રદર્શન ભાસે છે ભગવાનનો પુણ્યપ્રકર્ષ અપરિમિત હતો એ ખરું પણ તેનું આ રીતે માપ કેમ નીકળી શકે? ખરું કહીએ તો એમના પુણ્યપ્રકર્ષનું માપ કાઢવાની ભાષા જ આપણી પાસે નથી ઉપર જે માપ કાઢી બતાવ્યું છે તે તો કવિની ભાષા છે ભલે કદાચ એવી ભાષાથી ભક્તોની ભક્તિ વધે અને ભગવાનના ગુણાનુરાગ તરફ ઢળે પણ એવી ભાષાથી કોઈ વિવેકી જન ભગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી ભુલાવામાં ન પડે, માટે જ આચાર્ય સમંતભદ્ર જણાવે છે કે—

देवागम–नभोयानचामरादिविभूतय ।
मायाविष्वपि दृश्यन्ते नातस्त्वमसि नो महान् ॥

અર્થાત્–ઇંદ્રજાળ કરી બનાવનારા, પોતાની પાસે દેવો આવે છે એવું બતાવી શકે છે અને ચામર વગેરેને અદ્ધર રાખી બતાવે છે હે ભગવન્! અમારે મન તું તારી પાસે દેવો આવે છે તેથી મોટો નથી પણ તારું વીતરાગપણું જ તારી મહત્તાનું ખરું કારણ છે એમ હું માનું છું

વચનના પાંત્રીશ ગુણ

૫૪ "સત્યવચનના પાંત્રીશ અતિશયો જણાવેલા છે" એમ સમવાયાંગસૂત્રમાં મૂળમાં લખેલું છે એ માટે મૂળમાં "पणतीस सच्चवयणाइसेसा पण्णत्ता" એવું વચન છે પણ એ પાંત્રીશ અતિશયો ક્યા ક્યા છે? એ બાબત મૂળમાં કશુંય જણાવેલું નથી મૂળના એ વચનની ટીકા કરતા આચાર્ય શ્રી અભયદેવ જણાવે છે કે– "સત્યવચનના આ અતિશયો આગમમાં દીઠામાં આવ્યા નથી પણ ગ્રંથાંતરમાં નોંધેલા છે" ["सत्यवचनातिशया आगमे न दृष्टा एते तु ग्रन्थान्तरदृष्टा समाविता" સમવાયાંગ ટીકા પૃ ६३] ટીકાકારના આ ઉલ્લેખ ઉપરથી 'આ અતિશયો આગમિક છે કે નહિ? એવો પ્રશ્ન જરૂર ઉઠી શકે છે એના સમાધાનનું આ સ્થાન નથી પણ એ વસ્તુ વિચારણીય તો ખરી જ ટીકાકારે એ પાંત્રીશ અતિશયો આ પ્રમાણે બતાવેલા છે ૧ સંસ્કારિતા, ૨ ઉદાત્તતા, ૩ ઉપચારોપેતતા, ૪ ગાંભીર્ય, ૫ પડઘો પડવો, ૬ સરળતા, ૭ સંગીતયુક્તતા, ૮ મહાર્થતા, ૯ પૂર્વાપર અવિરોધ, ૧૦ શિષ્ટતા, ૧૧ અસંદિગ્ધતા, ૧૨ અખંડનીયતા, ૧૩ હૃદયંગમતા, ૧૪ દેશ અને કાળનું અનુસરણ ૧૫ તત્ત્વાનુરૂપતા, ૧૬ અતિવિસ્તાર અને અસંબદ્ધ અધિકાર રહિતતા, ૧૭ પદોની પરસ્પર સાપેક્ષતા, ૧૮ અભિજાતતા, ૧૯ અતિસ્નિગ્ધ મધુરતા, ૨૦ પરમર્મનો અપ્રકાશ, ૨૧ અર્થ અને ધર્મ સાથેનો સંબંધ, ૨૨ ઔદાર્ય, ૨૩ પરનિંદા અને સ્વપ્રશંસાનો

અભાવ, ૨૪ પ્રશસ્યતા, ૨૫ વ્યાકરણનો અવિરોધ, ૨૬ સતત કુતૂહલ જનકતા, ૨૭ અદ્ભુતતા, ૨૮ અતિવિલંબરહિતતા, ૨૯ વિક્ષેપ વહેમ વગેરે દૂષણનું ન હોવુ ૩૦ હકીકતોની નવીનતા, ૩૧ ખાસ પ્રકારની વિશેષતા, ૩૨ વર્ણ પદ અને વાક્યોની ઘટના, ૩૩ સાહસયુક્તતા, ૩૪ અખેદ અને ૩૫ વિવક્ષિત અર્થની સિદ્ધિ

આકાશગત છત્ર વગેરે

૫૫ સમવાયાંગના મૂળમા 'આકાશગત' અર્થનો સૂચક 'આગાસગ' શબ્દ આપેલો છે તેનો અર્થ કરતા ટીકાકાર લખે છે કે— 'तथा 'आगासग'त्ति आकाशगतं व्योमवर्ति आकाशक वा प्रकाशकम् इत्यर्थ × × × एवम् आकाशग छत्र छत्रत्रयम × × × आकाशके प्रकाशके श्वेतवरचामरे × आगासफालिहामय त्ति आकाशमिव यद् अत्यन्तम् अच्छम् स्फटिकम् तन्मय सिंहासनम् × 'आगासगओ'त्ति आकाशगतोऽत्यर्थं तुङ्ग इत्यर्थ " — (પૃ ૬૧) ટીકાકારના કહેવા પ્રમાણે 'આગાસગ' શબ્દના ત્રણ અર્થો થયા એક તો પ્રકાશક—પ્રકાશ આપતુ—ચમકતું, બીજો ઘણુ ઉંચુ અને ત્રીજો વ્યોમમા રહેતું—અદ્ધર રહેતુ, આ ત્રણ અર્થોમાથી અહીં જે અર્થ સગત થઇ શકે તેમ હોય અને સ્વાભાવિક જેવો લાગતો હોય તે લેવો વધારે વ્યાજબી છે એટલે 'અદ્ધર' અર્થ જ લેવાનો હોત તો ટીકાકાર એ એક જ અર્થનું સમર્થન ન કરતા ત્રણ અર્થો શામાટે બતાવત ? વળી, મૂળમા 'છત્ત એવુ એકવચન છે છતા ટીકાકાર તેનો અર્થ 'ત્રણ છત્ર કરે છે ત્રણ છત્ર' જ અર્થ હોત તો 'ચામરાઓ (ચામરો)ની પેઠે મૂળકાર જ છત્ત ને બદલે 'છત્તાઇ લખી શકત, પણ મૂળમા 'છત્ત એ એકવચન છે માટે ટીકાકારનો અર્થ સ્વીકારતા જરૂર વિચાર કરવો ઘટે

આગળ બે ચાલતો

૫૬ ધર્મધ્વજ'ને દેવો ખેચે છે એનો ઉલ્લેખ ઉત્તરાધ્યય

સૂત્રમાં છે " धम्मज्झएण पुरओ पकड्ढिज्जमाणेणं । 'पकड्ढिज्जमाणेण' ति देवैः प्रकृष्यमाणेन इति " — (પૃ૦ ૨૧-૨૨) ધર્મધ્વજની પેઠે છત્ર ચામર વગેરે પણ દેવો ધરી રાખતા હશે એટલે એ બધું તદ્દન અદ્ધર-નિરાધાર-ચાલે છે એમ તો કેમ કહેવાય ? આચાર્ય હેમચંદ્ર તો કહે છે કે રત્નમય ધ્વજ વગેરે બધું અદ્ધર ચાલે છે

खे धर्मचक्रं चमराः सपादपीठं मृगेन्द्रासनमुज्ज्वलं च ।
छत्रत्रयं रत्नमयध्वजोऽङ्घ्रिन्यासे च चामीकरपङ्कजानि ॥
(અભિધાનચિંતામણિ કા૦ ૧ લું શ્લો૦ ૬૧)

ચૌદ હજાર શ્રમણો

૫૭ ભગવાનના વિહારનો આ બધો વર્ણક ટીકાકારની ભલામણ પ્રમાણે ઉવવાઈય સૂત્રમાંથી લીધેલો છે ઉવવાઇય સૂત્રના મૂળમાં "चउदसहिं समणसाहस्सीहिं छत्तीसाए अज्जियासाहस्सीहिं' એ પાઠ તો છે, પરંતુ ટીકાકારે એ સંબંધે કશી હકીકત લખી નથી એ જરૂર વિચારવા જેવું તો ખરું જ અને એમ છે માટે ઉવવાઇય સૂત્રના સંપાદકે મૂળના એ પાઠને ( ) આવા નિશાનમાં મૂકેલો છે અને તે ઉપર "એ વચન વ્યાખ્યાનુગામી નથી' એવું ટિપ્પણ કરેલું છે ટીકાકાર અને ટિપ્પણકારનું વલણ એ મૂળ પાઠ સંબંધે સંદેહ ઉપજાવે એવું જણાય છે અર્થાત્ ભગવાન વિહાર કરતા હશે ત્યારે દરેક ઠેકાણે તેમની સાથે ચૌદ હજાર સાધુઓ અને છત્રીસ હજાર સાધ્વીઓ હમેશા રહેતાજ હશે એ નક્કી ન કહી શકાય પણ એ વચન ઉપરથી તેમના શ્રમણ શ્રમણીના પરિવારનું માપ તો જાણી શકાય

ઘણા લોકો

૫૮ કોઇ પરિવર્તનમાંથી કે સં-
દાયના ભેદભાવ વિના દરેક પ્રજા

લોકમાનસ આજે પણ છે, તો પહેલા પણ એવુ જ હોય એમા શી નવાઇ ?

ઉગ્રો

૫૯ ઉગ્ર ભોગ રાજન્ય ક્ષત્રિય ભટ યોધ મલ્લકિ લિચ્છવિ વગેરે, તે સમયના પ્રસિદ્ધ પ્રસિદ્ધ રાજવંશોના ખાસ વિશેષ નામો છે એ ધ્યાનમા રાખવાનુ છે અર્થાત્ ભટો એટલે સુભટો, યોધો એટલે યુદ્ધ કરનારાઓ, એવો તે નામોનો અર્થ બરાબર નથી

કેટલાક

૬૦ સભા સમિતિઓમા જનાગના માનસનુ આબેહૂબ ચિત્રણ આ કંડિકામા છે

બલિકર્મ

૬૧ કોઇ ગૃહસ્થ જ્ઞાની પાસે ધર્મ સાંભળવા જાય કે રાજદરબારમા જાય ત્યારે ‘બલિકર્મ’ કરીને જાય-એવા અનેક ઉલ્લેખો જૈન આગમોમા વિદ્યમાન છે પણ એ ‘બલિકર્મ’ શુ છે ? તે સંબંધી સ્પષ્ટ માહિતી મળતી નથી ‘પોતપોતાના ગૃહદેવો પાસે બલિ ચડાવવી-નિવેદ ધરવુ-ભેટ ધરવી એવો બલિકર્મનો અર્થ ટીકાકારે આપેલો છે (कृतं बलिकर्म स्वगृहदेवतानां यैः ते तथा’-ઉવવાઇય પૃ ૫૯) આમા ‘ગૃહદેવતા’ કોણ અને તેનુ શુ સ્વરૂપ-એ પ્રશ્ન ઊભો રહે છે

કહ્યુ કે

૬૨ ભગવાનની ધર્મપ્રબોધક દેશના જે અહીં જણાવેલી છે તેનુ મૂળ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના નીચેના પદ્યોમા છે

(૧) जे पावकम्मेहि धणं मणुस्सा समाययंति अमतिं गहाय ।
पहाय ते पासपयट्टिए नरे वेराणुबद्धा नरयं उवेंति ॥२॥

(२) वित्तेण ताणं न लभे पमत्ते इमम्मि लोए अदुवा परत्थ ॥५॥

(૩) खिप्प न सक्केइ विवेगमेउं तम्हा समुट्ठाय पहाय कामे ॥१०॥

(४) मुहुं मुहुं मोहगुणे जयंतं अणेगरूवा समणं चरंतं ।
फासा फुसंति असमंजसं च ण तेसु भिक्खू मणसा पउस्से ॥११॥

—अध्ययन ४

(५) सुवण्णरुप्पस्स य पव्वया भवे सिया हु केलाससमा असंखया ।
नरस्स लुद्धस्स न तेहिं किंचि इच्छा हु आगाससमा अणंतया ॥४८॥

—अध्ययन ९

સમવસરણ

૬૩ 'સમ્' અને 'અવ' ઉપસર્ગપૂર્વક 'સૃ-સરકવુ-જવુ' ધાતુમાંથી 'સમવસરણ' શબ્દ નીપજેલો છે ભગવાનના કે તેમના શિષ્યોના આગમનને સૂચવવા સૂત્રોમાં અનેક ઠેકાણે 'समोसरइ' ક્રિયાપદ વપરાએલું છે આજની ભાષામાં 'પધારવુ' ક્રિયાપદ જે ભાવને સૂચવે છે તે ભાવ એ 'समोसरइ' ક્રિયાપદનો જણાય છે આ ઉપરથી 'સમવસરણ' નો પ્રથમ અર્થ 'પધારવુ' થાય બીજો અર્થ 'જુદા જુદા મતવાળાઓનો મેળો' થાય 'વાદિઓનું સમોસરણ' એ વાક્યમાં તે બીજો અર્થ વપરાએલો છે ("चत्तारि वाइसमोसरणा —"वादिन तीर्थिका समवसरन्ति अवतरन्ति एषु इति समवसरणानि—विविधमतमीलका"—(સ્થાનાંગ પૃ ૨૬૭-૨૬૮)

'સમવસરણ' નો ત્રીજો અર્થ રહેઠાણ—રહેવાનું સ્થાન—થાય છે ('समोसरण इति—समवसरणानि वसतय × यत्र भगवान् अवतरियत इति जानीत—ભગવાન્ ક્યાં—કયા મકાનમાં—ઉતર્યા છે તે જાણો—ઉવવાઇય પૃ ૬૧) અને ચોથો અર્થ દિગંબરસંમત—સમવસરણની રચના—થાય છે ઉક્ત ત્રણે અર્થો તદ્દન સાદા સ્વાભાવિક છે ત્યારે આ ચોથો અર્થ વિશેષ અન્વેષણ કરવાજોગ છે અહીં તો ત્રીજો 'રહેઠાણ' અર્થ બેસે એમ છે

સૌધર્મ

૬૪ સૌધર્મ સ્વર્ગ અને સુધર્મા સભાના નામનો નિર્દેશ બૌદ્ધ ગ્રંથમાં પણ આવે છે જુઓ ભગવતીસૂત્રનો મારો અનુવાદ ભાગ ૨, પૃ ૧૨૯-૧૩૦ ટિપ્પણ

હર્ષવાળો

૬૫ ચિત્તમાં ખરેખરો હર્ષનો ઉદ્રેક થતાં શરીર ઉપર તે ઉદ્રેકની જે અસર થાય છે તે, આ કંડિકામાં પ્રત્યક્ષવત્ વર્ણવેલી છે

અજર અમર

૬૬ આ સ્થળે સૂર્યાભદેવના મુખમાં શક્રસ્તવનો આખોય પાઠ મૂકવામાં આવ્યો છે પણ તે સુપ્રસિદ્ધ હોવાને લીધે અહીં આપેલો નથી

ચિંતનરૂપ

૬૭ એક જ ભાવને બતાવવા પર્યાયરૂપ અનેક શબ્દો મૂકવાની પદ્ધતિ સૂત્રોમાં પ્રચલિત છે પ્રાચીન વૈદિક વા બૌદ્ધ ગ્રંથોમાંય તેવી વાક્યપદ્ધતિ યોજાએલી છે વિવક્ષિત ભાવ ઉપર વિશેષ ભાર બતાવવા એક જ વાચ્ય માટે પણ અનેક શબ્દો મુકાતા હો, પરંતુ ભાષામાં એવું ઠીક ન જણાયાથી આ અનુવાદમાં એ પદ્ધતિ સ્વીકારી નથી

ક્ષમકર

૬૮ ટીકાકાર 'ક્ષમ'નો અર્થ 'સંગતિ' બતાવે છે (क्षमाय-संगतत्वाय-રાયપસેણઇય પૃ ૧૦૨)

કહી સંભળાવો

૬૯ ભગવાન કેવળજ્ઞાની છે એ હકીકત તો સૂર્યાભદેવ જાણતો જ હશે અર્થાત્ સૂર્યાભદેવ જેમને મોકલે છે એવા આભિયોગિક દેવોના નામ ગોત્ર ભગવાનના ધ્યાન બહાર નથી, છતાં અવધિજ્ઞાન

ભગવંતને સૂર્યાભ વિબુધ પોતાના આભિયોગિકોને એવી ભલામણ કરે છે કે તમો ભગવાનને તમારાં નામ ગોત્રો કહી સંભળાવો, તો તે વંદનવિધિનો એક તત્કાલિન પ્રકાર હશે

પુષ્પો

૭૦ ભક્તોનું અતિશય ભક્તિથી આવેગવાળું હૃદય એકવાર તો કઈ કઈ કલ્પનાઓ કરી બેસે છે અને પછી સ્વસ્થ થતાં તે કરેલી કલ્પનાઓમાં પોતાનીજ બુદ્ધિ જ્યારે વિસંવાદ ઊભો કરે છે ત્યારે તેનું નિરાકરણ કરવા વળી બીજી કેવી વિચિત્ર કલ્પનાઓ કરવી પડે છે, તેનો આ એક સારરૂપ નમૂનો નીચે પ્રવચનસારોદ્ધાર પૃ ૧૦૭ માંથી અહીં ઊતારેલો છે

" ભગવાનની સમવસરણભૂમિમાં દેવો પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરે છે એ તો ખરું, પણ ત્યારે એ પુષ્પવાળી ભૂમિમાં જીવદયાપ્રધાન જીવન ગાળનારા સાધુઓ બેસે શી રીતે ? પુષ્પો ઉપર સાધુઓ બેસે તો તે બિચારાં કૂણાં પુષ્પો કચરાય-દુખ પામે અને કોઈ પણ પ્રાણીને દુખ ન દેવાના વ્રતવાળા સાધુઓ એ ગરીબ પુષ્પોને દૂભવે ખરા ? આના જવાબમાં કેટલાક કહે છે કે સમવસરણભૂમિમાં વરસેલાં પુષ્પો સજીવ જ હોય છે એમ નથી, નિર્જીવ પણ હોય છે એટલે તેમના ઉપર બેસવાથી તેમને દુખ થવાનો સંભવ નથી કેટલાએ આપેલો આ ઉત્તર ખરો છે એમ પ્રવચનસારોદ્ધારના ટીકાકાર નથી માનતા તેઓ તો કહે છે કે ત્યાં વરસેલાં બધાંય પુષ્પો નિર્જીવ નથી હોતાં સજીવ પણ હોય છે, ત્યારે હવે ત્યાં સાધુઓને બેસવાનું કેમ થાય ? આ માટે વળી કોઈ બીજા બીજોજ જવાબ શોધી કાઢે છે કે જ્યાં જ્યાં સાધુઓ બેસવાના હોય છે ત્યાં સજીવ પુષ્પોની વૃષ્ટિ નથી થતી પણ નિર્જીવની થાય છે પ્રસ્તુત ટીકાકારની નજરમાં તેમનો આ ઉત્તર પણ બરાબર નથી કાર કહે છે કે સમવસરણભૂમિમાં બેસવા આવતા સાધુ

લાકડાની પેઠે હાલ્યા ચાલ્યા વિના બેસી જ રહે છે એમ નથી તેઓ તો ત્યાં જાવઆવ પણ કરે છે, એટલે રસ્તામાં આવતા સજીવ પુષ્પો કચરાવાના અને દુ ખી થવાના તેનું શું ? આ બધી હકીકત ધ્યાનમાં લઈ પ્રવચનસારોદ્ધારના ટીકાકાર એક તદ્દન વિલક્ષણ જવાબ ઘડી કાઢે છે અને તે આ છે સમવસરણભૂમિમાં વરસેલા પુષ્પો સજીવ હોય છે, એ વાત ખરી કિંતુ પરમ કારુણિક તીર્થંકર ભગવાનનો એવો પ્રભાવ છે કે જેને લીધે તે પુષ્પો કચરાતા છતા ય લેશ માત્ર ત્રાસ અનુભવતા નથી, ઉલટું જાણે તે પુષ્પો અમૃતરસથી સિંચાતા હોય એવો આનદ અનુભવે છે અંતમાં ટીકાકાર કહે છે કે અમારો આ ઉત્તર બધાય ગીતાર્થ પુરુષોને સમત છે ' આ વિશે અનુવાદકનો વિશેષ કહેવાનો અધિકાર નથી, પણ યજ્ઞમાં કામ આવતો પશુ યજ્ઞ-મ નના પ્રભાવને લીધે લેશ પણ દુ ખી થતો નથી, એવી વૈદિક પરંપરાની દલીલ અહીં યાદ આવે છે બધા સપ્રદાયોમાં આવી આવી અમર્યાદ અદ્ભુત ક પનાઓથી ભક્તિમાર્ગ કેટલો બધો વિકૃત થયો છે એ કોની જાણમાં નથી ?

વૈક્રિય સમુદ્‌ઘાત

૭૧ આ ક્રિયાનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ સમજાતું નથી જૈન સૂત્રોમાં આ વિશે માહિતી તો ઘણી મળે છે પણ આ ક્રિયા અનુભવ બહારની થઇ જવાથી એ માહિતી શબ્દસ્પર્શ ઉપરાંત બીજું કશુ બતાવી શકતી નથી યોગીઓ પોતાના શરીરમાં ધારે એવો ફેરફાર કરી શકે છે એમ સભળાય છે તેમ દેવો પણ તેમને જ્યાં જ્યાં જવું હોય તે તે સ્થાનને યોગ્ય પોતાના શરીરો બનાવવામાં આ ક્રિયાનો ઉપયોગ કરે છે એમ આગમવચન કહે છે પાતંજલ યોગશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ નિર્માણકાય ની ક્રિયા જેવી આ સમુદ્‌ઘાતની ક્રિયા લાગે છે અને તે એક પ્રકારની શક્તિરૂપ છે આગમ તો કહે છે કે

તે ક્રિયા માનવોમા પણ સભવી શકે છે પણ તેને કેમ મેળવવી સિદ્ધ કરવી એ બાબત વિશેષ જણાવેલુ નથી ગરમ પ્રદેશનો માનવ ઠડા પ્રદેશમા જાય ત્યારે તે પોતાના શરીર ઉપર ગરમ કપડા પહેરે છે, ઓઢે છે, તેમ દેવસૃષ્ટિમા રહેનારા લોકો જ્યારે માનવસૃષ્ટિમા આવે છે ત્યારે તેમને પોતાના શરીરની રચના બદલવી પડતી હશે એમ આગમવચન ઉપરથી લાગે છે આ વિશે વિશેષ તર્ક જડી શકતો નથી, તેમજ તેમ કરવાના અર્થાત્ શરીરપરિવર્તનના કારણ સબધે પણ કશુ કહી શકાતુ નથી

તે દેવોએ સવર્તક વાયુની

૭૨ મૂળમા આ સ્થળે વાળીઝૂડીને સાફ કરવા બાબત લાંબુ ઉદાહરણ મૂકેલુ છે

જેમ એક કોઈ ઝાડુવાળાનો છોકરો હોય—તે જુવાન બળવાન નિરોગી સ્થિર બધાનો સાફસૂફની કળામા સિદ્ધહસ્ત લાગા અને સીવા હાથવાળો હોય, કૂદવુ ટપી જવુ વગેરે ક્રિયામા કુશળ હોય, અને વળી મેધાવી દક્ષ તથા વાગ્મી હોય, એવો તે છોકરો પોતાના હાથમા એક મોટી દડસપુચ્છની, શલાકાહસ્તકા કે વેણુશલાકામયી અર્થાત્ એક મોટી સાવરણી લઈ કોઈ રાજાના આગણાને કે અત પુરને ધીરે ધીરે સાફ કરે વા દેવળને સભાને પરબને આરામને કે ઉદ્યાનને વાળવા મડે તેમ એ આભિયોગિક દેવોએ તે સવર્તક વાયુ દ્વારા એ ભૂમિભાગને વાળી ઝૂડીને સાફ કર્યો (મોટા દાડાવાળી સાવરણી તે દડસપુચ્છની જેના હાથમા સળીઓ જડેલી છે તે શલાકાહસ્તકા અને વાસડાની સળીઓથી બનેલી સાવરણી તે વેણુ-શલાકામયી – આ બધા જુદી જુદી સાવરણીના નામો છે)

સ્વચ્છ કર્યું

૭૩ ૩૨ મી કડિકા જુઓ

વાદળની રચના

૭૪ આ ઉપરથી એમ લાગે છે કે પાણી વરસાવવા માટે કૃત્રિમ વાદળાની રચના પ્રાચીન સમયમા થતી હશે આ યુગના વૈજ્ઞાનિકે પણ એવી કોઈ ચોક્કસ ફોર્મ્યુલા શોધ પાછળ મડ્યા છે ખરા

ગાજી ઉઠયા

૭૫ વધારેમા વધારે દૂર બાર યોજનથી આવનારો શબ્દ આપોઆપ શ્રોત્રગ્રાહ્ય થઇ શકે છે પણ તેથી વધારે દૂરથી આવનો શબ્દ કોઇ બીજા સાધન વિના એની મેળે-આપોઆપ-શ્રોત્રગ્રાહ્ય થઇ શકતો નથી એવો શ્રોત્રેન્દ્રિના વિષયને લગતો સાધારણ નિયમ જૈનશાસ્ત્રમા છે અહીં સૂર્યાભદેવનુ વિમાન લાખ યોજનનુ બનાવેલુ છે તેમાની સુઘોષા ઘટા યોજનના ઘેરાવાવાળી છે તે ઘટા વગાડ્યા પછી તેના શબ્દનો રણકો લાખ યોજનના એ આખાય વિમાનમા પહોચી ગયાનુ જણાવેલુ છે પણ એવુ બને શી રીતે ? ઉપર્યુક્ત સાધારણ નિયમ પ્રમાણે તો બાર યોજન કરતા વધારે છેટેથી આવતો શબ્દ કોઈ પણ બીજા સાધનના ઉપયોગ વિના એની મેળે શ્રોત્રગ્રાહ્ય થઈ શકતો નથી તો પછી એ ઘટાનો રણકો લાખ યોજન પ્રમાણવાળા વિમાનમા બધે શી રીતે પહોચી શક્યો હશે ? ટીકાકાર પોતે આવી શકા ઉઠાવે છે અને તેનુ સમાધાન આપતા તે પોતે જ કહે છે કે એ તો બધુ દેવના પ્રભાવથી બની શકે છે, માટે એ વિશે કોઇ તર્ક કે શકાને અવકાશ નથી

સમજીને

૭૬ જુઓ ટિપ્પણ ૬૦ મુ પૃથ્વીપરના લોકો અને પૃથ્વીથી વિશેષ ઊચે રહેતા દેવો એ બ નેના માનસમા ઝાઝો ફેર જણાતો નથી

લાગી પડયા

૭૭ દેવો એક ફેક મારે ત્યા એક તો શુ પણ એક સામગ હજારો વિમાનો ખડા થઈ જાય એવો દેવોની દિવ્યશક્તિનો અજબ

ગજબ પ્રભાવ વર્ણવેલો છે અને બીજી તરફ વળી માનવીના ક્રમ પ્રમાણે તે દેવોદ્વારા વિમાનના ઘડતરની પ્રવૃત્તિ વર્ણવેલી છે તો આ બધુ વર્ણન, વર્ણનની ખાતર કવિસમયની દૃષ્ટિને લક્ષ્યમા લઈને કરેલુ છે કે તેમાથી બીજુ કાઇ સમજવાનું છે તે સમજી શકાતું નથી

હ તરાગ–ઉચ્ચ તક

૭૮ આનો અર્થ સમજાતો નથી, પણ ગળી જેવા રગનો તે કાઇ પદાર્થ હોવો જોઈએ એમ એના પ્રસગ ઉપરથી જણાય છે

સુગ ધી

૭૯ હીરા પન્ના મોતી કે મણિ વગેરે ઝવેરાતના ઊંચામા ઊંચા પદાર્થો સૌ કોઈને પ્રત્યક્ષ છે, તેમા પ્રકાશ તેજ ચળકાટ કે અમુક ખાસ પ્રકારનો રગ વગેરે તો દેખાય છે, પરતુ તેમાંના કોઈમા કાઇ પ્રકારનો ઉત્કટ ગંધ હોવાનું જાણ્યુ નથી ત્યારે દેવસૃષ્ટિના એ મણિઓ વધુમા વધુ સુગધી હોય છે એ એક નવુ જાણવા જેવુ ખ૦ પૃથ્વી ગંધવતી છે એ ખરી વાત, પણ મણિઓનો જેવો ગધ અહીં વર્ણવેલો છે તેવા ઉત્કટતમ ગધ, માનવીસૃષ્ટિના કોઇ પણ સ્થળમા નીપજેલા કે નીપજતા મણિઓમા જણાતો નથી, એ ધ્યાનમા રાખવા જેવુ છે

કોમળ કોમળતર

૮૦ મણિઓ જેવો પાષાણમય પદાર્થ સુંવાળામા સુંવાળો–અતિશય લીસો હોઇ શકે ખરો, પણ તે, રૂ માખણ કે શિરીષ જેવો નરમ હોવાનું કહેવામા એ દિવ્ય મણિઓની અતિશય સુવાળપ બતાવવા સૂત્રકારે ઉપરની કડિકામા એ વર્ણન આપેલુ હશે

ઘડા જેવડું

૮૧ મોતીને ઘડા જેવડું કહેવામા મોતીની વધારેમા વધારે મોટાઇ બતાવવા પૂરતું આ વર્ણન હોઈ શકે

અંતરંગ સભા

૮૨ સૂર્યાભદેવ પોતે ત્રણ સભાઓ રાખતો હતો અંતરંગ સભા મધ્યમસભા અને બાહ્યસભા કોઇ રાજાઓ પોતાના વહીવટની સુવ્યવસ્થા માટે સભાઓની જે જાતની યોજના કરે છે તે જાતની આ દેવસભાની યોજના છે તીર્થંકરોની પાસે આવવા સિવાય તે દેવોનો બીજો શું વહીવટ છે? અને એ સભાઓ શામાટે સ્થપાએલી છે? તે વિશે કશી માહિતી મળતી નથી અથવા સ્વર્ગમા રત્ન વગેરેની ચોરી, અનાચાર, દેવીઓના અપહરણો વગેરે ગુન્હાઓ બને છે એવુ કેટલાક બીજા ગ્રંથના ઉપરથી સમજાય છે, તો તે સંબંધી ન્યાય કરી સજા વગેરે આપવા એ સભાઓ યોજાએલી હોય તો ના ન કહેવાય પરંતુ એ સભાના કોઇ મત્રે અમુક દેવનો અમુક દંડ કે અમુક સજા કરી એવુ ક્યાય વાંચેલુ નથી

વિમાનની પ્રદક્ષિણા

૮૩ વિમાન ઉપર ચડતા પહેલા દેવ તેની ફરતી પ્રદક્ષિણા કરે છે તે શું વિમાનની પૂજ્યતા બતાવવા માટે કે પોતાના નિવાસનું બહુમાન સૂચવવા માટે? જે લોકો નવા ઘરમા પ્રવેશ કરવાના હોય છે તેઓ તેમા પેસતા પહેલા વાસ્તુશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે તે ઘરનુ પૂજન કરે છે—વાસ્તુકર્મ કરે છે અને ત્યારપછી તેઓ તેમા રહેવા આવે છે, તેમ શું આ દેવ પણ નવા બનાવેલા વિમાનમા પેસતા પહેલા વાસ્તુશાસ્ત્રના નિયમને તો નહિ અનુસરતો હોય? લોકો નવા ઘરનું પૂજન ન કરે તો તેમને નવા ઘરનો અધિષ્ઠાતા દેવ હેરાન કરે એવી લોકમા વાતા છે, પણ દેવ નવા વિમાનની પ્રદક્ષિણા ન કરે તો વળી તેને બીજો કયો દેવ હેરાન કરે એમ છે? અથવા આ વિમાન દ્વારા તે દેવ તીર્થંકર ભગવંતના દર્શને જાય છે એટલે કદાચ તેણે તેની પ્રદક્ષિણા કરી હોય, અથવા કોઇ પોતાના વિરોધી દેવે વિમાનને કશું નુકસાન નથી કર્યુંને, એ જાણવા પ્રદક્ષિણા કરવાની પદ્ધતિ

હોય પણ એ જ્ઞાન તો સૂર્યાભદેવ પોતાના અવધિજ્ઞાનથી જ મેળવી શકે છે ને ?

નેજા

૮૪ મૂળમા આ માટે 'सएहिं सएहिं णेज्जाएहिं' એવો પાઠ છે ટીકાકાર આ પાઠ માટે કશુ લખતા નથી સપાદકે આ પાઠ [ ] આના નિશાનમા મૂ'કેલો છે તેથી એ પાઠ પાઠાતરરૂપ છે અને જે વાચનાની ટીકાકારે ટીકા કરી છે તે વાચનાનો નથી એમ જણાય છે શબ્દની સમાનતા જોઇને અમે અહીં તેનો 'નેજા' અર્થ બતાવ્યો છે પણ તેનો સાચો અર્થ તો હોય તે ખરો

નિર્યાણમાર્ગ

૮૫ આપણે જેમ ક્યાય પ્રવાસે જઈએ છીએ ત્યારે ભૂગોળ વિદ્યાને આધારે ચોક્કસ કરેલા અમુક એક માર્ગ ઉપર પ્રવાસ કરીને ઇષ્ટ સ્થાને પહોચીએ છીએ, તેમ દેવો પણ તે જ રીતે પ્રવાસ કરતા જણાય છે સૂર્યાભદેવ પોતાના નિવાસરૂપ સૌધર્મકલ્પથી જબૂદ્વીપમા આવવા માટે એ કલ્પથી ઉત્તર દિશાએ આવેલા નિર્યાણમાર્ગનો આશ્રય લે છે મૂળ સૂત્રની એ હકીકત જ એમ બતાવી આપે છે કે સ્વર્ગલોક અને માનવલોક વચ્ચે જવઆવ કરવાનો નિયત માર્ગ હોવો જોઇએ મહાભારતમા તો અર્જુનને પ્રવાસ કરતો કરતો નિયત માર્ગે ઇંદ્રને ત્યા પહોચેલો વર્ણવેલો છે આ વિશે વિશેષ શોધખોળ થાય તો જરૂર અપૂર્વ હકીકત મળી શકે આ માટે વધુ જાણવા સારુ 'માનવેરુ આર્યભૂમિ' અને મહાભારતમા વર્ણવેલો અર્જુનનો પ્રવાસ વગેરે પુસ્તકો ધ્યાનપૂર્વક વાચી જવા જોઇએ

વેગનાળી

૮૬ દેવની ગતિનો વેગ લાખ યોજનનો જે રેલ્વે મોટર કે વિમાનનો વેગ કલાકે અમુક માઇલનો હોય છે તેમ

ઝડપ બતાવવા લાખ યોજનની સંખ્યા બતાવેલી છે એ ઝડપનો સમય બતાવતા મૂળકાર 'विग्गह' શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે "जोयण सयसाहस्सिएहिं विग्गहेहिं ओवयमाणे वीतीवयमाणे ताए उक्किट्ठाए" એ મૂળપાઠનું વિવરણ કરતા ટીકાકાર જણાવે છે કે "दिव्यया देवगत्या योजनशतसहस्रकैः र्योजनलक्षप्रमाणैर्विग्रहैः क्रमैः अवपतन् अव तरन्' ઇત્યાદિ (– પૃ૦ ૪૩) અર્થાત્ 'એ સૂર્યાભદેવ પોતાની દિવ્ય દેવગતિના પ્રયોગદ્વારા લાખ યોજન પ્રમાણ વિગ્રહો વડે નીચે ઊતરતો ચાલ્યો આવે છે' ટીકાકારે વિગ્રહનો અર્થ 'ક્રમ' બતાવ્યો છે 'ક્રમ'નો અર્થ 'પગલું અથવા અનન્તરતા–અવ્યવધાન' થાય છે "परंपरा–पादक्षेप–आनन्तर्य–पदसंधिषु अपि मतः" અહીં અવ્યવધાન અર્થ વિશેષ સંગત છે દેવ પોતે વિમાનમાં બેઠેલો છે માટે પગથી તો ચાલતો જ નથી, એટલે એક લાખ યોજનની ગતિ જ્યારે એણે શરુ કરી ત્યારથી અવ્યવધાનપણે એ જ ઝડપે ચાલી રહ્યો છે જ્યાંથી પોતે નીકળ્યો છે ત્યાંથી જ તેનો એ વેગ છે અર્થાત્ આપણી ભાષામાં ક્ષણ કે પળ વા વિપળ જે શબ્દ કહીએ તે શબ્દ, લાખ યોજનની ગતિના માપ માટે બંધ બેસે એમ છે જે વિપળે એ, લાખ યોજન ચાલ્યો ત્યારપછીના તુરતના વિપળે પણ તે એટલું જ ચાલ્યો અને એમ નિરંતર ચાલતો ચાલતો તે ઊતરતો આવે છે અર્થાત્ એ દેવની ગતિની ઝડપ એક વિપળે એક લાખ યોજનની કહેવાય એમ આપણે આપણા શબ્દમાં કહી શકીએ શાસ્ત્રીય ભાષામાં વિગ્રહ શબ્દનો 'વાંક વળવું' પણ અર્થ પ્રસિદ્ધ છે જ્યારે જીવ જન્માન્તર માટે પ્રયાણ કરે છે ત્યારે તેને ઘણીવાર વાંક વળવો પડે છે સીધો ચાલતા ચાલતા જ્યારે તે વાંક વળે છે–વાંક લે છે ત્યારે વાંક વળતાં એક સમય જેટલો વખત જીવને લાગે છે એટલે 'વિગ્રહ'નો અર્થ એક સમય પણ કહી શકાય. આ ઉપરથી એમ પણ કહી શકાય કે સૂર્યાભદેવની ગતિની ઝડપ એક સમયે લાખ યોજનની હતી પળ કે વિપળ કરતાં 'સમય' ઘણો સૂક્ષ્મ છે એમ

જૈનશાસ્ત્રકારો કહે છે એ ધ્યાનમા રહે 'સમય' શબ્દ જૈનશાસ્ત્રનો પારિભાષિક શબ્દ છે

નદીશ્વર દ્વીપ-રતિકર પર્વત

૮૭ માગમા આવતા આ રતિકર પર્વત અને નદીશ્વરદ્વીપનો ઉલ્લેખ પણ સ્વર્ગલોક અને માનવલોકની વચ્ચે જાનઆવ કરવાના માર્ગની સાબીતી આપે છે ૮૫ મુ ટિપ્પણ જુઓ નદિ, મહાદેવના પ્રતીહારનુ સુપ્રસિદ્ધ નામ છે તેનો (નદિનો) ઇશ્વર તે નદીશ્વર અર્થાત્ મહાદેવ-શકર, તેનો દ્વીપ-નિવાસસ્થાન તે નદીશ્વરદ્વીપ એટલે હિમાલય એવો તો નદીશ્વરદ્વીપનો અર્થ નહિ હોય ?

જીત

૮૮ આ માટે મૂળમા 'જીઅ' શબ્દ છે ટીકાકાર તેનુ સસ્કૃત રૂપાતર 'जीत' આપે છે જૈન પરિભાષામા 'જીત'નો અર્થ રિવાજ-પરાપૂર્વથી ચાલી આવેલી શિષ્ટસમ્મત રીત-ચાલ છે એ શબ્દની મૂળ વ્યુત્પત્તિ જરૂર શોધવી જોઇએ એ શોધાય તોજ એનો એ અર્થ અને તેની વ્યુત્પત્તિ વચ્ચેનો ખરો સબધ જાણી શકાય

પૂછ્યુ

૮૯ ટીકાકાર કહે છે કે ભગવાનની ધર્મદેશના સાભળ્યા પછી સૂર્યાભદેવને સસાર ઉપરથી વિરાગ થયો અને તેથી જ તે તેમને પોતાની હકીકત પૂછવા લાગ્યો ("सम्प्रति सूयाभो देव धर्मदेशना-श्रवणतो जातप्रभूततरसंसारविराग स्वविषय भव्यत्वादिक पिपृच्छिषुर्यत् कराति तद् आह" —રાયપસેણઇય ટીકા પૃ० ૪૭)

દેખાડ

૯૦ ગૌતમ ગણધર ભગવાનના પ્રમુખ ગણધર, દ્વાદશાગીના ઉત્પાદક, ચૌદપૂર્વી, સર્વાક્ષ સનિપાતી, શ્રુતકેવલી અને વળી ઉગ્ર-તપસ્વી-ઘોરતપસ્વી-તેમની આ જાતની શાસ્ત્રીય પ્રતિષ્ઠા માત્ર વર્ણક ન હોય અને સૂર્યાભદેવની સામે પણ તેઓ એ જ પ્રતિષ્ઠા ધરાવતા

હોય એટલે તેમને જોતા સૂર્યાભદેવને તેમને નાટક દેખાડવાનો સંકલ્પ થાય એ બરાબર સંગત લાગતું નથી માત્ર મનુષ્યના મનુના ઇતર ઉતરતી કોટિના સાધુઓને નાટક દેખાડવાનો સંકલ્પ હોય તો તે કાંઇક વાસ્તવિક લેખી શકાય

આદર ન આપ્યો

૯૧ ભગવાનની સ્થિતપ્રજ્ઞ દશા જોતા તેઓ સૂર્યાભદેવના સંકલ્પને આદર ન આપે તે જ સ્વાભાવિક છે પણ આ તરફ સૂર્યાભ દેવની મનોભૂમિકા જોતા તે તેમની પાસે નાટક કરી દેખાડવા સિવાય બીજું કરી પણ શું શકે ? ભક્તોની બે કોટિ છે એક તો મનસા વચસા કાયેન પોતાના ભજનીયને અનુસરનારા વા અનુસરવા માટે અતુલ પ્રયત્નશીલ રહેનારા અને બીજા તેમના માત્ર પ્રશંસકો પ્રથમ કોટિના ભક્તો આવા બાહ્ય ઉપચારમાં પડતા નથી એઓ તો ભજનીયના શુદ્ધ અનુસરણને જ પોતાની ભક્તિ સમજે છે ત્યારે જેઓ ભજનીયને અનુસરવા જેટલા પ્રબળ પુરુષાર્થશાળી નથી હોતા તેઓ તેમના પ્રશંસકો રહીને તોષ માને છે અને આવા પ્રશંસકો જ બાહ્ય ઉપચાર સિવાય બીજી ભક્તિ સુધી પહોંચી શકતા નથી એ પ્રશંસકો, પોતાના ભજનીયનો બાહ્ય ઉ[illegible] અનુક્રમે જાણવા [illegible] પોતાની જાતની [illegible] બાહ્ય

શખો

૯૨ વાદ્યોના જે જે નામો અહીં આપેલા છે તેમાના કેટલાક સ્પષ્ટ સમજાતા નથી લોકગમ્ય કહીને ટીકાકારે તેમની વ્યાખ્યા જતી કરી છે જિજ્ઞાસુઓએ તે તે વાદ્યોની માહિતી ઉસ્તાદ વગાડનારાઓ પાસેથી જાણી લેવી ઘટે

ઓગણપચાસે જાતના

૯૩ મૂળમા વાજાઓના ભેદની સખ્યા ઓગણપચાસ જણવેલી છે પણ એજ મૂળ પાઠ પ્રમાણે વાજાઓની સખ્યા ઓગણસાઠ થાય છે આ વિસવાદનું સમાધાન કરવા ટીકાકાર કહે છે કે એ ઓગણપચાસ તો મૂળભેદો સમજવાના છે અને વધારાના તેના પેટા ભેદો છે (" एवमाइआ एगूणपण्णं [४९] आतोज्जविहाणाइ विउ इह-मूलभेदापेक्षया आतोद्यभेदा एकोनपञ्चाशत् शेषास्तु एतेषु एव अन्तर्भवन्ति यथा वशातोद्यविधाने वाली–वेणु–परिली–बब्ब (द्ध ?) गा इति–पृ० ५०)

અભિનયો

૯૪ ભરતનું નાટ્યશાસ્ત્ર, નાટ્ય સંગીત વગેરેને લગતી અનેકવિધ માહિતીઓથી ભર્યું પડ્યુ છે અહીં નાટ્યના જે બત્રીશ પ્રકાર કરી દેખાડ્યા છે તેમાના કેટલાક તો એ નાટ્યશાસ્ત્રમા બતાવેલા છે જેવા કે—સંકુચિત, પ્રસારિત, દ્રુત, વિલબિત અચિન વગેરે ૮૭મી કડિકાથી ૧૦૬ મી કડિકા સુધીમા એ બધા અભિનયોનો ચિતાર આપેલો છે ઘણાખરા અભિનયોનો ભાવ સમજાય એવો છે એમાના કેટલાક પશુપક્ષીને લગતા, વનસ્પતિને લગતા, જગતના અન્ય પદાર્થોને લગતા, પ્રાકૃતિક પ્રસંગોને લગતા અને ઉત્પાતોને લગતા છે વળી કેટલાક લિપિને લગતા છે—જે અભિનયો 'ક વગેરે અક્ષરોની આકૃતિને લગતા છે તે બધા લિપિસંબધી અભિનયો છે બ્રાહ્મી લિપિમા + આવી આકૃતિ 'ક ની છે એટલે એ આકૃતિ પ્રયોજવાઇને જે અભિનય કરી બતાવવો તે 'ક'ની આકૃતિ

નય ગણાય એ જ પ્રમાણે લિપિસંબંધી બીજા બધા અભિનયો વિશે સમજી લેવુ છે તો બત્રીશમો અભિનય ભગવાન મહાવીરની જીવન ઘટનાના મુખ્ય મુખ્ય પ્રસંગોને લગતો છે આ બધુ જોતા તે સમયની અભિનયકળાના પરમપ્રકર્ષનો ખ્યાલ આવે છે અને તે પ્રત્યેક અભિનયની ઉપયોગિતા પણ સમજાય એવુ છે ભગવતી સૂત્રમા પણ સૂર્યાભદેવે કરી બતાવેલા અહીં જણાવેલા અભિનયોનો ઉલ્લેખ છે તે માટે જુઓ ભગવતીસૂત્રનો મારો અનુવાદ–ખડ ૨, પૃ ૪૩ ટિપ્પણ

ક ખ ગ ઘ ઙ

૯૫ અહીં લિપિના અભિનયોના ઉલ્લેખમા પાચ વર્ગના પ્રત્યેક અક્ષરોના જ અભિનયોની નોધ છે, તેમા સ્વરના ય ર લ વ શ ષ સ હ ળ ક્ષ કે જ્ઞ ના અભિનયોનો ઉલ્લેખ નથી એ ધ્યાનમા રાખવા જેવુ છે બ્રાહ્મી લિપિમા ક' વગેરેની જે મૂળ આકૃતિઓ બતાવી છે તે આકૃતિના ધારના અભિનયો અહીં સમજવા જોઇએ અશોકના શિલાલેખો બ્રાહ્મીલિપિમા લખાએલા છે એ લિપિના અક્ષરોની આકૃતિ માટે સુપ્રસિદ્ધ લિપિશાસ્ત્રી હીરાચદ ગૌરીશકર ઓઝાની પ્રાચીન લિપિમાળા જોઇ જવી ઘટે

દ્રુત

૯૬ જુઓ ભગવતીસૂત્રનો મારો અનુવાદ–ખડ ૨, પૃ ૪૪ ટિપ્પણ

પાદવૃદ્ધ

૯૭ શબ્દ ઉપરથી સગીતના આ ચાર ભેદો સમજાય એવા છે પણ તેની વિશેષ માહિતી તો કોઈ સગીતવિશારદ પાસેથી જ જાણી લેવી જોઇએ,

અભિનયો ભજવી

૯૮ મૂળકારે અભિનયના આ ચાર પ્રકાર બતાવેલા છે ૧ દાર્ષ્ટાન્તિક અભિનય તે કોઈ પ્રકારના દૃષ્ટાતનો અભિનય ૨

'પ્રત્યત'નો અર્થ 'મ્લેચ્છદેશ' છે ("प्रत्यन्तो म्लेच्छमण्डल" અભિધાન ચિં૦ કા૦ ૪ શ્લો૦ ૧૮) ભોટ વગેરે દેશોને મ્લેચ્છદેશ ગણેલા છે એ દેશના લોકોનો તેમના આચારનો કે એ દેશના કોઈ પ્રસગ વગેરેનો અભિનય તે પ્રાત્યતિક અભિનય ૩ સામાન્ય પ્રકારનો અભિનય તે સામાન્યોપનિપાતિક અને લોકના મધ્ય કે અંત સબધી અભિનય તે લોકમધ્યાવસાનિક અભિનય અભિનયના પ્રકાર સૂચક તે તે શબ્દનો આ તો શબ્દાર્થમાત્ર છે પરતુ તે વિશે વિશેષ સમજવા માટે અભિનયવિશારદો અને નાટ્યશાસ્ત્રજ્ઞ જાણી લેવુ જોઇએ

શકાશીલ

૯૯ જુઓ ટિપ્પણ ૯૦ મુ દ્વાદશાગીના નિષ્પાદક ગૌતમ ગણધર માટે આ વિશેષણો બધબેસતા જણાતા નથી સૂર્યાભની દેવમાયા ક્યા ગઇ? વા સૂર્યાભનું વિમાન ક્યા આવેલુ છે? એ પ્રશ્નો, જેમણે આખી જૈન ભૂગોળ ખગોળની રચના સકલના અને ગુથણી કરી છે તેમને ન ઊઠે, પરતુ કોઇ બીજાને સમજાવવા અને અનેકાંત મત્ય જાણવા આ પ્રશ્નો એ છદ્મસ્થ ગણધરે કર્યાં હોય એમ માનીએ તો માની શકાય

ક્યા જણાવેલું છે?

૧૦૦ જુઓ ટિપ્પણ ૯૯ મુ

રત્નપ્રભા

૧૦૧ જે પૃથ્વી ઉપર આપણે બધા વસીએ છીએ તેનુ નામ રત્નપ્રભા જણાય છે, કેમકે અહીં જણાવેલો સમતલ ભૂભાગ તો તેનો સભવે છે

અશોકદેવ

૧૦૨ વનખડના નામ–અશોકવન, સપ્તપર્ણ–સાદડ–ચપકવન અને ચૂતકવન છે અને તેમના દેવોના

દેવ, સપ્તપર્ણદેવ, ચપકદેવ અને ચૂતકદેવ છે આમાંના એ ચાર વૃક્ષોની વિશેષ પ્રતિષ્ઠા હશે ? નામોની શૈલી પણ વિચિત્ર પ્રકારની છે

ઊંચા છે

૧૦૩ "ते णं चेइयरुक्खा अट्ठ जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, अद्ध जोयणाइं उव्वेहेणं–પૃ૦ ૮૭ (અર્થાત્ "તે ચૈત્યવૃક્ષો ઊંચાઈમાં આઠ યોજન છે અને ઊંડાઈમાં આઠ યોજન છે") એવો મૂળપાઠ છે, ત્યારે ટીકામાં એ કરતાં તદ્દન જુદો જ અર્થ છે ("प्रत्येकं चैत्य वृक्षा अष्टौ योजनानि ऊर्ध्वम् उच्चैस्त्वेन अर्धयोजनम् उद्वेधेन–उण्डत्वेन પૃ ૯૦) અર્થાત્ ' તે દરેક ચૈત્યવૃક્ષો ઉંચાઈમાં આઠ યોજન છે, ઊંડાઈમાં અડધુ યોજન છે આવો વિચિત્ર પ્રકારનો પાઠભેદ મૂળ અને ટીકા વચ્ચે છે

એક યોજન પહોળા

૧૦૪ મહેન્દ્રધ્વજની પહોળાઇ અને ઊંડાઇ મૂળમાં યોજન બતાવેલી છે ત્યારે ટીકામાં એનીજ પહોળાઇ અને ઊંડાઇ અડધો કોશ બતાવેલી છે

"जोयणं उव्वेहेणं — ઊંડાઇ યોજન"

"जोयणं विक्खंभेणं – પહોળાઇ યોજન ' —પૃ૦ ૮૮

"अर्धक्रोशम्–अर्धगव्यूतम् उद्वेधेन '–" ઊંડાઇ અર્ધકોશ–અર્ધ-ગવ્યૂત

"अर्धक्रोशम् विष्कम्भत – ' પહોળાઇ અર્ધકોશ ' –પૃ૦ ૯૧

આચાર્ય હેમચંદ્ર કહે છે :—

" योजनं तु चतुष्क्रोश्याम् '–અર્થાત્ યોજન એટલે ચાર ગાઉ અનેકાર્થ સંગ્રહ–શ્લો૦ ૩૯૪

' गव्यूत क्रोश ' –" ગવ્યૂત એટલે એક કોશ '–અભિધાનચિ૦ કાં૦ ૩ શ્લો૦ ૫૫૧

ટીકાકારનો અર્થ ખરો હોય તો તેમના સમયનું યોજન નાનું

માનવું જોઇએ. આ ઉપરથી એમ પણ કળી શકાય છે કે પ્રાચીન સમયના પરિમાણવાચક કેટલાક શબ્દોના અર્થો આજ ઘણા સમયથી ગુમ થયા લાગે છે અને કદાચ એને જ લીધે જાણે પ્રાચીન સમયના માપો બાબત વિસંવાદ ઊભો ન થતો હોય ?

દસ યોજન ઊંડી

૧૦૫ મૂળમાં નંદા પુષ્કરિણીની ઊંડાઈ દસ યોજન કહેલી છે ત્યારે ટીકાકાર તેની ઊંડાઈ બહોતેર યોજન બતાવે છે " दस जोयणाइं उव्वेहेणं "–પૃ૦ ૮૮ –" ઊંડાઇમાં દસ યોજન "

"द्वासप्ततियोजनानि उद्वेधेन '–"ઊંડાઇમાં બહોતેર યોજન" પૃ ૯૧

આ તો ખરેખરો પાઠભેદ છે આવા પાઠભેદો આગમના મૂળ શુદ્ધ પાઠો બાબત સંદેહ ઉપજાવે એવા ન કહેવાય ? આ ઉપરથી બીજું એ પણ તારવી શકાય એમ છે કે ટીકાકાર સામે જે વાચના છે તે જુદી છે અને આ છપાએલું મૂળ વળી બીજી કોઇ વાચનાનુગત છે

છત્રીશ યોજન

૧૦૬ મૂળમાં બત્રીશ યોજન છે ત્યારે ટીકામાં છત્રીશ યોજન છે " बत्तीसाए जोयणेसु '–પૃ૦ ૮૯ " બત્રીશ યોજનોમાં "

" षट्त्रिंशति योजनेषु "–પૃ૦ ૯૨ " છત્રીશ યોજનોમાં "

આ પાઠભેદ તો મુદ્રણદોષને લીધો થયો જણાય છે

ક્ષુદ્રધ્વજ

૧૦૭ આ વર્ણન ક્ષુલ્લક મહેંદ્રધ્વજને લગતું છે પણ પૂર્વવર્ણિત મહેંદ્રધ્વજ અને આ ક્ષુલ્લક મહેંદ્રધ્વજના માપમાં કશો ફરક બતાવ્યો નથી પૂર્વે વર્ણવેલો મહેંદ્રધ્વજ સાઠ યોજન ઊંચો છે, અને આ ક્ષુલ્લક પણ સાઠ યોજન ઊંચો છે આમ ઊંચાઇમાં સરખાઇ છતાં આને ક્ષુલ્લક શામાટે કહ્યો હશે ? વળી આના વર્ણનમાં મૂળમાં તો " महेगे खुड्डए महिंदज्झए " –પૃ૦ ૯૩ અર્થાત્ " એક મોટો

ક્ષુદ્રક મહેન્દ્રધ્વજ" આમ લખેલું છે તે પણ પરસ્પર સંગત નથી મોટો હોય તે ક્ષુલ્લક કેવી રીતે અને ક્ષુદ્રક હોય તે મોટો કેવી રીતે?

પ્રતિમાઓના

૧૦૮ પ્રતિમાઓનું આ વર્ણન કુતૂહલજનક છે પ્રતિમા કે ચિત્રમા જે ભાગ દૃશ્ય હોય તેનું તો વર્ણન થાય પણ જે ભાગ દૃશ્ય ન હોય તેનું વર્ણન વધારે પડતું નથી? આ વર્ણનમા પ્રતિમાના અદૃશ્ય ભાગને પણ વર્ણવેલો છે જેમકે-પ્રતિમાની જીભ, તાળવું અને દાત

નાગપ્રતિમાઓ

૧૦૯ સૂર્યાભદેવના વિમાનમા તો બધા વૈમાનિક દેવો રહે છે, ત્યા નાગો અને ભૂતોનો નિવાસ નથી તેમ મનુષ્ય પણ નથી છતા એ વિમાનમા નાગો અને ભૂતોની પ્રતિમાઓ શામાટે સ્થાપેલી હશે? સ્થાપેલી તો ઠીક પણ એમને જિનપ્રતિમાઓની આગળ શા માટે મૂકવામા આવી હશે? નાગોની અને ભૂતોની પ્રાચીન પૂજા-પદ્ધતિની આમા અસર તો નહિ હોય? લોકો નાગોથી અને ભૂતોથી ભય પામતા અને તેમાથી પોતાનુ રક્ષણ મેળવવા તેઓએ નાગો અને ભૂતોની પૂજા પ્રવર્તાવેલી એ વાત પ્રસિદ્ધ છે ત્યારે શુ સૂર્યાભદેવ પણ નાગોની અને ભૂતોની પૂજા કરતા હશે ખરા? એને પણ એમનાથી ભય હશે કે કેમ? નાગ અને ભૂત એ બન્ને નામો એક બળવાન અને સુપ્રસિદ્ધ વર્ગને પણ સૂચવે છે, તો શુ અહીં વપરાએલા તે બન્ને શબ્દો એ વર્ગના સૂચક છે કે નાગદેવતા વા ભૂત પ્રેત વ્યતરના સૂચક છે, એ બાબત પણ વિચારવા જેવી તો ખરીજ

સરસવ-તેલ

૧૧૦ શ્રી જિનની પ્રતિમાઓ પાસે પણ આ સરસવ તેલ વાક વગેરેના ડબાઓનું શુ કામ હશે?

<u>પુસ્તકરત્ન</u>

૧૧૧ સ્વર્ગીય બધા પદાર્થો રત્ન અને મણિ વગેરેના વર્ણવેલા છે તેમ ત્યાનુ પુસ્તક પણ રત્નમય છે એમ મૂળકાર કહે છે પુસ્તકની રત્નમયતા પાષાણ ઉપર લખવાના યુગની યાદી આપે છે લખવા માટે પાનડા કે કાગળો જ્યા સુધી નહિ શોધાયા હતા તે પહેલા પુસ્તકો પત્થર કે માટીની ઈંટો ઉપર લખાતા એ હકીકત ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ છે આ સ્વર્ગીય પુસ્તક પણ પાષાણમય (રત્નમય–રત્ન પણ એક જાતનો પાષાણ છે) હોઈને પત્થર ઉપર લખાએલુ હોય તે સ્વાભાવિક છે મૂળકાર, પુસ્તક તેની શાહી લેખણ ખડિયો અક્ષરો અને ખડિયાના ઢાકણ સુદ્ધાનુ અદ્‌ભુત વર્ણન કરે છે, પણ તેઓ પુસ્તકના નામ બાબત કશો ઉલ્લેખ કરતા નથી, તેમ તેના મૂળકર્તા, ટીકાકાર, તેમા આવેલા વિષયોની ચર્ચા વગેરે પુસ્તક સંબધી મહત્ત્વની બાબત માટે એક અક્ષરો પણ પાડતા નથી જે અંગો ઉપાંગો કે પૂર્વો વગેરે જૈનશાસ્ત્રો પ્રસિદ્ધ છે તેના કરતા એ પુસ્તક શુ કોઇ જુદા પ્રકારનુ હશે ? મૂળમા ફક્ત એટલુ લખેલુ છે કે એ પુસ્તકમા ધર્મ સબધી લખાણ છે, પણ તે લખાણ કયા ધર્મને લગતું છે ? કોણે લખેલુ છે અને શા ઉદ્દેશથી લખેલુ છે એવી કોઇ માહિતી મૂળકારે આપી નથી બીજી વાચનામા આ પુસ્તકને ધમ્મિએ સત્થે અર્થાત્ 'ધાર્મિક શાસ્ત્ર' તરીકે જણાવેલુ છે આ સ્થળે મૂળ અને ટીકામા પાઠભેદ છે જે પાઠ ટીકામા બીજી વાચનાનો કહેલો છે તેને સપાદકે આ મૂળમા છાપેલો છે અને જે પાઠને ટીકાકારે પ્રસ્તુત મૂળનો મૂળપાઠ જણાવેલો છે તે પાઠ મૂળમાં દેખાતો નથી આવા પ્રકારના મૂળગત અને ટીકાગત પાઠભેદો આ સૂત્રનાં તેમજ અન્ય સૂત્રોમા અનેક સ્થળે રહેલા છે તેથી વિચારક શુદ્ધ અને પ્રાચીન પાઠને તારવી કાઢી અર્થ મેળવવા મૂળના ભાવને પામી શકે,

શક્રસ્તવ પણ કહેલું છે પરંતુ તે અતિપ્રસિદ્ધ હોવાથી અહીં પૂરું આપેલું નથી ("વન્દતે च प्रतिमा चैत्यवन्दनविधिना प्रसिद्धेन, नमस्करोति पश्चात् प्रणिधानादियोगेन इति एके अन्ये तु अभिदधति– विरतिमतामेव प्रसिद्धः चैत्यवन्दनविधिः अन्येषां तथाऽभ्युपगमपुरस्सरं कायव्युत्सर्गादिके इति वन्दते सामान्येन, नमस्करोति आशयवृद्धेः अभ्युत्थाननमस्कारेणेति । तत्त्वमत्र भगवन्तः परमर्षयः केवलिनो विदन्ति । अत ऊर्ध्वं सूत्रं सुगमम्, केवलं भूयान् विधिविषयो वाचनाभेद इति — पृ० ११०)

સદ્ભાવ બતાવ્યો

૧૧૮ પૂતળીઓ વગેરે તરફ સૂર્યાભદેવની પોતાની આ જાતની પ્રવૃત્તિ વિચિત્ર લાગે છે શું તે બધીને સાફ કરવા તેણે એમ કર્યું હશે કે એનો કોઈ બીજો જુદો જ હેતુ હશે? સાફ કરવા માટે તો સૂર્યાભ દેવના તાબામાં ઘણા આભિયોગિક દેવો રહે છે પરંતુ એવું ખર્ચ સૂર્યાભદેવે જાતે કરીને તેના સાફસૂફ કરવાના કાર્ય તરફની લોકોની ઘૃણા ટાળવાનો પણ કદાચ પ્રયત્ન કર્યો હોય

સૂચિત કર્યો

૧૧૯ આ કડિકાથી તો સૂર્યાભદેવનો પુસ્તક પ્રતિ અતિ આદર સૂચિત થતો લાગે છે આ પ્રવૃત્તિ કાંઈ પુસ્તકપૂજાની નથી ખરી પુસ્તકપૂજા તો તેમાં લખેલું વાંચી વ્યવહારમાં મૂકવાથી થાય છે એમ તે વિબુધ જરૂર સમજતો હશે

અર્ચનિકા

૧૨૦ સૂર્યાભદેવની આ આજ્ઞામાં બધું સાફસૂફ કરવાનું જણાવું લાગે છે હાથકામ તરફ દેવોની ઘૃણા ટાળવા માટે પણ એની આ આજ્ઞા હોય?

પખાળ્યા

૧૨૧ આ કંડિકામા અને આગળ આવેલી ૧૫૭મી કંડિકામા સૂર્યાભદેવના સ્નાનની હકીકત આવે છે દેવને શરીરે પરસેવો નથી થતો તેમ તેમને ગરમી-ઘામ નથી લાગતો છતા તેઓ સ્નાન શામાટે કરતા હશે ? શુ તેઓ કેવળ ક્રીડા માટે જ સ્નાન કરતા હશે ?

કેકયિઅર્ધ

૧૨૨ જૈન શાસ્ત્રોમા ૨૫।। આર્ય દેશોના તથા તે દરેક દેશની એક એક રાજધાનીના નામ પ્રસિદ્ધ છે ૨૫ દેશો તો આખેઆખા આર્ય હતા અને કેકયિ દેશ અડધો આર્ય હતો એમ એ શાસ્ત્ર સૂચવે છે બૌદ્ધગ્રથોમા પણ કેકય દેશનો ઉલ્લેખ છે તે દેશનુ વર્તમાન સ્થાન ઉત્તરમા પેશાવર તરફ કહી શકાય પણ તેની ચોક્કસ સીમા કળી શકાતી નથી મૂળ પાઠમા ‘केइयअद्धे’ એવુ છપાએલુ છે અને ટીકાકારે (“ककयी नाम अर्धम्’-પૃ૦ ११४) લખીને તે મૂળ શબ્દની વ્યાખ્યા આપી છે ટીકાના ઉલ્લેખ જોતા મૂળ પાઠ ‘केइय’ ને બદલે ‘केअइ’ કે ‘केयइ’ હોય તો શુદ્ધ પાઠ કહેવાય રાજા દશરથની એક રાણીનુ ‘કૈકયી નામ તે, આ કેકય દેશની હતી માટે ‘કૈકયી’ પડયુ જણાય છે

સેયવિયા

૧૨૩ આ નગરીને કેકય દેશની રાજધાની તરીકે સૂત્રોમા વર્ણવેલી છે સેયવિયા’ નો સંસ્કૃત પર્યાય ટીકાકારે ‘શ્વેતમ્બી’ સૂચવેલો છે આવશ્યક સૂત્ર (પૃ૦ ૧૯૭ વિભાગ ૧) મા જણાવેલુ છે કે “છદ્મસ્થ ભગવાન મહાવીર વિહાર કરતા કરતા ઉત્તરવાચાલ કે ઉત્તરવાચાલ પ્રદેશમા ગયા, ત્યાથી ‘સેયવિયા’ ગયા ત્યા તે નગરીના શ્રમણોપાસક રાજા પ્રદેશીએ ભગવાનનો મહિમા કર્યો અને પછી ત્યાથી ભગવાન સુરભિપુર પહોચ્યા ’ આ નગરી, વર્તમાનમાં કયા છે તેની માહિતી મળી નથી દીઘનિકાય નામના બૌદ્ધ

ના નામથી જે ગામ આજે જાણીતું છે તે આ ' સાવત્થી ' છે એમ પ્રાચીન ભૂગોળના શોધકો કહે છે આ માટે વધારે જાણવા સારુ જુઓ મારી ' ભગવાન મહાવીરની ધર્મકથાઓ ' માનું ' શ્રાવસ્તી ' ઉપરનું ટિપ્પણ

ભેટ આપી આવ

૧૨૭ મૂળ સૂત્રમાં જણાવેલું છે કે " સાવત્થીનો રાજા જિતશત્રુ સેયવિયાના રાજા પએસીનો અંતેવાસી હતો અંતેવાસી શબ્દ શિષ્યના ભાવને સૂચવે છે શિષ્ય જેમ ગુરુની આજ્ઞાનો ધારક હોય છે તેમ રાજા જિતશત્રુ રાજા પએસીની આજ્ઞાનો ધારક હતો અર્થાત્ તેના તાબાનો ખંડિયો રાજા જિતશત્રુ હતો પરિસ્થિતિ આમ છતાં રાજા પએસી પોતાના સારથિ ચિત્તને પોતાના તાબાના રાજા જિતશત્રુને ભેટણું આપી આવવાની જે ભલામણ કરે છે તેનું શું કારણ હોવું જોઈએ ? ખરી રીતે તો તાબાના ખંડિયા જિતશત્રુ રાજાએ પોતાના ઉપરીભૂત રાજા પએસીને પ્રથમ ભેટણું મોકલવું જોઈએ આ સંબંધે મૂળમાં કે ટીકામાં કશો ખુલાસો મળતો નથી, પણ કલ્પનાથી જે ખુલાસો સૂઝે છે તે આ છે કેટલીએક વાર તાબાના ખંડિયા રાજાઓ, પોતાના ઉપરીભૂત રાજા કરતાં બળ સેના, કોશ-ધનભંડાર અને બીજી બાબતોમાં આગળ વધવાનો ગુપ્ત પ્રયાસ કરે છે અને તેમ કરી પોતાના ઉપરીભૂત રાજાને હઠાવી તેને સ્થાને આવવાનો અને પોતાનું ખંડિયાપણું ભૂંસવાનો પ્રયત્ન પ્રચ્છન્નપણે સેવતા હોય છે આ પરિસ્થિતિની જાણ જ્યારે ઉપરીભૂત રાજાને થાય છે ત્યારે તે મુખ્ય રાજા, રાજનીતિશાસ્ત્રને અવલંબીને તે માટે તપાસ કરવા પ્રયત્ન કરે છે અને તે પ્રયત્ન કરવાના જેમ બીજા પણ અનેક નિમિત્તો હોય છે તેમ ભેટ મોકલવી તે પણ એક નિમિત્ત છે આ જ વસ્તુને રાજા પએસી પોતાના સારથિ ચિત્તને નીચેના શબ્દોમાં જણાવી રહ્યો છે " ચિત્ત ' તું આ ભેટ આપી

આન તથા ત્યાના રાજકાયો, રાજનીતિઓ અને રાજવ્યવહારોનુ તું જાતે પોતે જ જોતો સાભળતો થોડો વખત આ રાજા જિતશત્રુની પાસે રહી પણ આવ "

કેશી કુમારશ્રમણ

૧૨૮ દીઘનિકાયમા આમને સ્થાને કુમાર કાસ્યપ (પાની–કુમાર કસ્સપ) નું નામ છે કાસ્યપનો ભિક્ષુ સમુદાય પાયસેની સખ્યામા બતાવેલો છે કુમાર કાસ્યપને શ્રમણ ગોતમના (ગોતમ બુદ્ધના) શ્રાવક તરીકે વર્ણવેલો છે (બૌદ્ધ શાસનમા ત્યાગી હોય તે શ્રાવક અને ગૃહસ્થ હોય તે ઉપાસક) આ કુમારકાસ્યપ સીધા જ સેયવિયા નગરીમા આવે છે ત્યારે કેશીકુમાર–શ્રમણ સાવત્થીએ આવ્યા પછી સેયવિયા ભણી જાય છે આજન્મ બ્રહ્મચારી હોય તે કુમારશ્રમણ કહેવાય મૂળ તો કુમારશ્રમણ શબ્દ યૌગિક છે પણ પછી તે બ્રાહ્મણ મુનિ વગેરે શબ્દની પેઠે રૂઢ થયો લાગે છે પાણિનીયના મૂળ અષ્ટાધ્યાયમા પણ એ શબ્દનો ઉલ્લેખ છે એટલો એ શબ્દ પ્રાચીન છે

બહિદ્ધા દાન

૧૨૯ સ્થાનાગસૂત્રની ટીકામા (પૃ૦ ૨૦૨) બહિદ્ધા એટલે મૈથુન અને આદાન એટલે પરિગ્રહ એમ જણાવેલું છે અથવા સ્ત્રી પરિગ્રહ વા બીજો પણ કોઇ પ્રકારનો પરિગ્રહ 'બહિદ્ધાદાન'મા સમાઈ જાય છે કેશી કુમારશ્રમણ ભગવાન પાર્શ્વનાથના અનુયાયી હતા માટે તેમણે ચાર મહાવ્રતોને ઉપદેશેલા છે

અણુવ્રત–શિક્ષાવ્રત

૧૩૦ ભગવાન મહાવીર પછી કેટલાક સમયે અણુવ્રત, શિક્ષાવ્રત અને ગુણવ્રત એવો સ્પષ્ટ વિભાગ થયેલો છે જે વર્તમાનમા પ્રચલિત છે એ વિભાગ વ્રતોને સ્પષ્ટતાપૂર્વક સમજવા માટે જ યોજાયેલો છે

હવે તે અતિશય દાનશાલી

૧૨૧ જેણે ધર્મવચનને આત્મજ્ઞાને સમજમાં લીધેલું હોય અને જીવનશુદ્ધિ સમાજશુદ્ધિ રાષ્ટ્રશાંતિ અને વિશ્વશાન્તિના કારણે એ ધર્મવચનને જીવનમાં ઉતારવા પ્રયત્ન કર્યો હોય તેવા એક માનવનું ખરેખર શું ચિત્ર આ કંડિકામાં દોરેલું છે

અમાવાસ્યા

૧૩૨ વૈદિક સંપ્રદાય અને બૌદ્ધ સંપ્રદાયમાં પણ આ તિથિઓને ધર્મકરણી માટે બતાવેલી છે આ માટે જુઓ ભગવાન મહાવીરની ધર્મકથાઓ માનું તે વિશેનું ટિપ્પણ

સંથારો પાથરી

૧૩૩ આજકાલ જેમ ઉપાશ્રયમાં પીઠ પાટ પાટલા વગેરે તૈયાર રહે છે અને સાધુઓ સંથારાને સાથેજ ફેરવે છે તેમ પહેલાં ન હતું પહેલાં તો ચોમાસું કરનારા શ્રમણો પોતે જાતે પીઠ વગેરે ઉપયુક્ત પદાર્થો ગૃહસ્થને ત્યાંથી વિહાર રીતે માગી લાવતા અને સંથારો પણ સાથે ન ફેરવતા ત્યારે અને જ્યાંસુધી જરૂર પડે ત્યાં-સુધીની મુદત માટે સંથારો પણ ગૃહસ્થને ત્યાંથી માગી લાવવામાં આવતો સંથારામાં ઘાસ-પરાળ પાથરવામાં આવતું.

ગ્નાન થશે નહિ

૧૩૪ કેશીકુમાર બોલવે ભીર હશે વા બહુ ડરતા હશે એવો આ ભણામણનો આશય નહિ હોય મોટા રાજાના પ્રથમ પરિચય વખતે સંકોચ ન રાખવાનું જ તે સૂચન હોઈ શકે

અનેક યોજનો

૧૩૫ અહીંનો આ 'અનેક યોજન' શબ્દ ફરવાની મર્યાદાના અતિરેકને સૂચવે છે તેથી તેનો 'સો પચાસ યોજન' એવો અર્થ કોઈ ન સમજે

અન્નજીવી

૧૩૬ કેશી કુમારશ્રમણનું હૃષ્ટપુષ્ટ અને કાન્તિવાળું મોટું તાજું શરીર જોઇને રાજાને મન આ પ્રશ્ન ઉદ્ભવેલો છે જેઓ તપસ્વી હોય અને ભિક્ષામા આવેલ અતપ્રાત અન્ન ખાતા હોય તેઓનુ શરીર આવુ મોટું તાજું અને કાન્તિવાળું હોઇ શકે ખરૂં ? એ જાતની રાજાને મન શકા છે ટીકાકાર પણ આ જ ખુલાસો આપે છે ("एष किम् आहारयति × न खलु बद्‌नमक्षणे एवं-रूपाया शरीरकान्ते उपपत्ति ઇત્યાદિ—પૃ૦ ૧૩૦)

જ્ઞાનના પાચ પ્રકાર

૧૩૭ જ્ઞાનના નાના મોટા અનેક પ્રકારો અને તેની વિશેષ સમજુતી માટે જુઓ નદીસૂત્ર અથવા ભગવતીસૂત્ર

સમોસરણ

૧૩૮ સમોસરણ એટલે એક મતમા "ઘણાઓનું મીલન" — ("एतत् समवसरणम्-बहूनामेकत्र मीलनम्'—પૃ ૧૩૩ ટીકાકાર)

મારો દાદો

૧૩૯ દીઘનિકાયમા આ બાબત નીચેની હકીકત છે રાજા પાયાસિ અને કુમાર કાશ્યપ એ બે વચ્ચે મુલાકાત થતા પાયાસિ પોતાની શકાઓ કાશ્યપ પાસે રજુ કરે છે પછી કાશ્યપ, રાજાને સમજાવવા કહે છે કે—હે રાજન્ય' આ ચદ્ર શું છે? સૂરજ શું છે? તેઓ આ લોકમા છે કે પરલોકમા છે? દેવો છે કે માનવો છે? અર્થાત્—આ ઉદાહરણ આપીને કાશ્યપ, રાજા પાસે પરલોકની સાબીતી આપે છે પણ રાજાને ગળે આ વાત ઉતરતી નથી પછી રાજા કહે છે કે, મારા કેટલાક જાતભાઈઓ અને મિત્રો પ્રાણાતિપાતાદિકમા મસ્ત રહેતા, તેઓને મે કહી રાખેલું કે પ્રાણાતિપાતાદિકથી તમે નરકે જાઓ તો મને એ બાબતની સૂચના કરવા અહીં આવજો પણ તેઓ અહીં આવ્યા નહિ તેમ ? ˜ તેમણે

મોકલ્યો નહિ, માટે પરલોક નથી એવી મારી માન્યતા છે. રાયપસેણઇય સૂત્રમાં રાજા પએસીએ પોતાના દાદાનું દૃષ્ટાન્ત આપીને જે દલીલ કહેલી છે તેજ દલીલ દીઘનિકાયમાં રાજા પાયાસિએ પોતાના મિત્રોનું ઉદાહરણ આપીને કહેલી છે. પણ નરકમાંથી ન આવી શકવાનું જે કારણ રાયપસેણઇયસૂત્રમાં બતાવ્યું છે તેજ કારણ દીઘનિકાયમાં પણ કહેલું છે. જુઓ દીઘનિકાય ભાગ ૨, પાયાસિસુત્ત પૃ૦ ૩૨૦

રાણી

૧૪૦ કેશી કુમારશ્રમણ રાણીનું ઉદાહરણ આપીને અહીં જે દલીલ જણાવે છે તેજ દલીલ ચોરનું ઉદાહરણ આપીને કુમાર કાશ્યપ દીઘનિકાયમાં જણાવે છે. તેઓ કહે છે કે હે રાજન્! કોઈ પકડાએલો ચોર તને એમ કહે કે હું મારા કુટુંબને કહી આવું કે તમે ચોરી ન કરશો અને કરશો તો મારી જેમ વિપત્તિમાં પડશો એવું મને મારા કુટુંબમાં જઈ કહી આવવાની રજા આપો, હું પાછો આવું ત્યાં સુધી તમો ખમો અને ત્યારબાદ મને શિક્ષા કરજો, તો તું ચોરની એ વાત માને ખરો? રાજન ન માને જ ઇત્યાદિ જુઓ દીઘનિકાય પૃ૦ ૩૨૧

દાદી

૧૪૧ આ સૂત્રમાં રાજા પએસીએ પોતાની ધાર્મિક દાદીનું ઉદાહરણ આપીને જે દલીલ જણાવી છે તેજ દલીલ દીઘનિકાયમાં રાજા પાયાસિએ પોતાના ધર્મપરાયણ મિત્રોનું ઉદાહરણ આપીને સૂચવેલી છે તેમાં કહ્યું છે કે— રાજા પાયાસિએ પોતાના ધાર્મિક મિત્રોને કહ્યું કે તમો તમારી ધર્મવૃત્તિને લીધે સ્વર્ગ જવાના અને એમ બને તો મને તમો એ સમાચાર આપવા જરૂર આવજો " ઇત્યાદિ– જુઓ દીઘનિકાય પૃ૦ ૩૨૭

દેવમહિમા

૧૪૨ દીઘનિકાયમા આને બદલે કુમાર કાશ્યપે બીજું ઉદાહરણુ આપેલુ છે અને તે આ છે "જેમ કોઇ મનુષ્ય ગૂથકૂપમા-ગધાતી ગટરમા-પડેલો હોય અને તેનું આખુ શરીર મળથી ખરડાએલું હોય તે માણુસને ત્યાથી બહાર કાઢી નવરાવી ધોવરાવી ચોકખો કરી, સુગધી તેલથી તેના ઉપર વિલેપન કરી, માળા વગેરે પહેરાવી તેને સુશોભિત કરી પછી તેને પાછા ફરીવાર એ ગધાતી ગટરમા જવાનુ કહેવામા આવે તો જાય ખરો? રાજા કહે છે-ન જાય, તેમ આ ગધાતા માનવલોકમાથી સ્વર્ગે પહોચેલા દેવો ફરી વાર ગધાતા માનવલોકમા આવે ખરા?" ઇત્યાદિ દીઘનિકાય પૃ ૩૨૪

અબઘડીએ

૧૪૩ દીઘનિકાયમા કહેલુ છે કે-"માનવલોકના પૂરા સો વરસ એટલે ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવોનો એક દિવસ રાત, એવી આપણા સો વરસ જેટલી લાબી ત્રીશ રાતદિવસ થાય ત્યારે દેવોનો એક માસ અને એવા બાર માસ વીતે ત્યારે દેવોનુ એક વરસ થાય એ ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવોનું એવા દિવ્ય હજાર વર્ષ જેટલુ દીર્ઘ આયુષ્ય હોય છે એ દેવો એમ ધારે છે કે આપણે બે કે ત્રણુ રાત આ દિવ્ય કામગુણોને ભોગવી પછી આપણા માનવી સબધીઓને સમાચાર આપવા જઇશુ' ઇત્યાદિ પૃ૦ ૩૨૭

ગધ

૧૪૪ દીઘનિકાયમા જણાવેલુ છે કે-"દેવોની દૃષ્ટિમા મનુષ્યો અશુચિ છે, દુર્ગંધી છે, જુગુપ્સિત છે મનુષ્યોનો દુર્ગંધ સો યોજન ઉચો જઈને દેવોને બાધા ઉપજાવે છે' "योजनसत खो राजञ्ञ' मनुस्सगधो देवे उब्बहति')-પૃ૦ ૩૨૫

ચારસો પાચસો યોજન

૧૪૫ નવ યોજન કરતા વધારે દૂરથી આપોઆપ ઘ્રાણેન્દ્રિયનો વિષય થઈ શકતા નથી ... પુદ્ગલો ... યને

લગતો જૈનશાસ્ત્રનો નિયમ છે નવ યોજન કરતાં વધારે દૂરથી જે પુદ્ગલો આવે છે તેમનો ગંધ અત્યંત મંદ થઈ જાય છે અર્થાત્ ઘ્રાણેન્દ્રિય તેને લઈ શકતી નથી આવો નિયમ છતાં અહીં જે ચારસો પાંચસો યોજન સુધી દુર્ગંધ જવાની વાત કહી છે તેની સંગતિ કેમ થાય? આવો પ્રશ્ન ટીકાકારને પોતાને થાય છે અને તેનું સમાધાન પણ તેઓ પોતેજ પોતાની રીતે શોધી કાઢે છે 'જો કે નિયમ તો એવોજ છે તોપણ જે પુદ્ગલો અતિઉત્કટ ગંધવાળા હોય છે તે નવ યોજન સુધી પહોંચતાં ત્યાં તેમને જે બીજા પુદ્ગલો મળે છે તેમાં તેઓ પોતાના દુર્ગંધનો પાસ બેસાડે છે અને એ પાસ લેતા પુદ્ગલો વળી આગળ જઈ બીજા પુદ્ગલોમાં પાસ બેસાડે છે એ રીતે ઉપર ઉપર પાસ બેસાડતા પુદ્ગલો ચારસો પાંચસો યોજન સુધી પહોંચી વળે છે પણ આ વાત લક્ષ્યમાં રાખવાની છે કે ઉપર ઉપર જતાં ગંધ મંદ થઈ જાય છે મનુષ્યલોકમાં જે દુર્ગંધ છે તે સાધારણ રીતે ચારસો યોજન સુધી જાય છે પણ મનુષ્યલોકમાં જ્યારે દુર્ગંધ ખૂબ વધે છે ત્યારે તે પાંચસો યોજન સુધી પણ પહોંચે છે, માટે મૂળકારે 'ચારસો' અને 'પાંચસો' એમ બે સંખ્યા બતાવી છે' ("इह यद्यपि नवभ्यो योजनेभ्यः परतो गन्धपुद्गला न घ्राणेन्द्रियग्रहणयोग्या भवन्ति, पुद्गलानां मन्दपरिणामभावात् घ्राणेन्द्रियस्य च तथारूपशक्त्यभावात् तथापि ते अत्युत्कटगन्धपरिणामा इति नवसु योजनेषु मध्ये अन्यान् पुद्गलान् उत्कटगन्धपरिणामेन परिणमयन्ति तेऽपि ऊर्ध्वं परतोऽन्यान् तेऽपि अन्यान् इति चत्वारि पञ्च वा योजनशतानि यावत् गन्ध केवलम् ऊर्ध्वम् ऊर्ध्वम् मन्दपरिणामो वेदितव्यः। तत्र यदा मनुष्यलोके बहूनि गोमृतकलेवरादीनि तदा पञ्च योजनशतानि यावद् गन्धः शेषकाले चत्वारि तत उक्तम् चत्वारि पञ्च इति -पृ० १३४) આ સમાધાન તદ્દન બોદું છે ટીકાકાર પોતેજ કહે છે કે ઉપર ઉપર ગંધ મંદ થતો જાય છે તો પછી ચારસો કે પાંચસો યોજન સુધીમાં મંદતમ થએલો દુર્ગંધ, દેવોને કેમ બાધા પહોંચાડી શકે?

આ તો એક સગતિ માત્ર કહેવાય આ બાબતમા સ્થાનાગના ટીકાકાર અભયદેવસૂરિ વળી નવો પ્રકાશ પાડે છે તેઓ કહે છે કે—"મનુષ્યક્ષેત્રનું કેવુ ગદુ સ્વરૂપ છે એમ આ ઉપરથી સૂચિત થાય છે વસ્તુત તો દેવ વા બીજો કોઇ નવ યોજન કરતા વધારે દૂરથી આવેના પુદ્ગલોનો ગધ જાણતો નથી–જાણી શકતો નથી અથવા શાસ્ત્રમા ઇંદ્રિયોના વિષયનુ જે પ્રમાણ બનાવેલુ છે તે સભવ છે કે ઔદારિક શરીર સબધી ઇંદ્રિયોની અપેક્ષાએ હોય " ("इद च मनुष्यक्षेत्रस्य अशुभस्वरूपत्वमेवाख्यम् न च देव अन्यो वा नवभ्यो योजनेभ्य परत आगत गन्ध जानाति–इति अथवा अत एव वचनाद् यद् इन्द्रियविषयप्रमाणमुक्त तद् औदारिकशरीरेन्द्रियापेक्षयैव समाख्यते" પૃ० ૨૪૮ સ્થાનાગટીકા) આમા પહેલુ કાંઇ લખ્યુ છે અને પછી વળી અથવા કરીને બીજુ કાંઇ લખ્યુ છે, એથી આ સમાધાન પણ ખેચાખેચી કરીને સગતિ કરવા જેવુ છે

ભરતાદિક ક્ષેત્રમા જ્યારે એકાત સુખમા કાળ હોય ત્યારે તેનો દુર્ગંધ ચારસો યોજન જાય છે અને જ્યારે તેવો કાળ ન હોય ત્યારે પાચસો યોજન જાય છે માટે બે સખ્યા બતાવી છે એમ શ્રીઅભયદેવસૂરિ કહે છે ("कदचित् भरतादिषु एकान्तसुषमादौ चत्वारि, अन्यदा तु पञ्चापि"–પૃ० ૨૪૪ સ્થા० ટી०)

બહારથી પેઠેલા છે

૧૪૬ મુડદામા જે કીડા દેખાય છે તેમના જીવો, કોઇ બીજી ગતિથી ચ્યવીને મુડદાના શરીરમાં પેઠેલા છે-ઉપજેલા છે એવો આ વાક્યનો આશય છે

બાળક

૧૪૭ રાજા પએસીના આ તર્કનો અભિપ્રાય નીચે પ્રમાણે જણાય છે આત્મવાદી પ પગઓ આત્માને નિત્ય માને છે, એટલે જેવો આત્મા બાળકમા છે તેવોજ આત્મા, તે બાળકની યુવાવસ્થામા પણ છે જો આમ છે તો પછી જે કામ બાળકનો આત્મા નથી

કરી શકતો તે કામ તેજ બાળકની યુવાવસ્થાનો આત્મા કેમ કરી શકે ? વ્યવહારમા તો એવુ જોવામા આવે છે કે જે કામ બાળકનો આત્મા નથી કરી શકતો તે કામ તેની યુવાવસ્થાનો આત્મા કરી શકે છે બન્ને અવસ્થામા-બાળ અને યુવાન અવસ્થામા એકજ વ્યક્તિનો આત્મા એકજ હોય અને તે નિત્ય હોય, એક સરખીજ અવસ્થામા રહેતો હોય તો એ ઘટના ન બની શકે, માટે રાજા પએસી કહે છે કે આત્મા અને શરીર જુદા જુદા નથી રાજા પએસીને મતે તો બાળકનુ શરીર અશક્ત છે માટે જે કામ તે ન કરી શકે તેજ કામ તે બાળકનુ યુવાન શરીર જરૂર કરી શકે, શરીર તો બદલાયા કરે છે માટે તેને મતે આત્મા અને શરીર એક જ છે એ કલ્પના ઉદાહરણથી તે સમજાવે છે

મસકમા

૧૪૮ આ મસકનુ ઉદાહરણ જ બરાબર નથી પવનથી ભરેલી મસકનુ વજન અવશ્ય વધેજ અને ખાલી મસકનું વજન પવનથી ભરેલી મસક કરતા જરૂર ઓછુ થાય એ તો આજે પણ પ્રત્યક્ષ છે જે પવન પોતાના જબરદસ્ત આચકાથી મોટા મોટા તોતિંગ વૃક્ષોને સમૂળ ઉખેડી નાખે છે, જે પવનથી ભરેલા ડબા વા તુંબડાદ્વારા આપણે તરી શકીએ છીએ તે પવનનું વજન ન હોય એ બનેજ કેમ ? છતા 'પવનનું વજન નથી' એમ જે અહીં કહેવુ છે તે કઈ દૃષ્ટિએ સમજવુ, એ કળાતું નથી

કઠીયારા

૧૪૯ દીઘનિકાયમા આવુજ એક મોટુ ઉદાહરણ આપેલુ છે તેમા માત્ર એક નાનો છોકરો અને એક જટિલ એ બેને આશ્રીને હકીકત કહેલી છે જુઓ પૃ૦ ૩૪૧

વ્યવહારી

૧૫૦ આ પદની વ્યાખ્યા કરતા ટીકાકાર લખે છે કે

"કેશી કુમારશ્રમણે રાજા પએસીને 'તું મૂઢ નર છે' એમ પહેલા કહેલુ અને તેથી રાજાના મનમા કલુષતા પણ નીપજેલી, હવે તે કલુષતા દૂર કરવા અને તેને સતુષ્ટ-પ્રસન્ન કરવા કેશી કુમારજીએ તેને અહીં 'વ્યવહારી' કહીને વખાણ્યો છે ' આ પદનો આશય ખોલતા ટીકાકાર કેશી કુમારશ્રમણનું હાર્દ આ પ્રમાણે જણાવે છે— "હે રાજા પએસી ' જો કે તું મારી રીતે બોલીને મને સતોષ નથી આપતો તોપણ મારા તરફ તારા ભક્તિ અને બહુ માન છે માટે તું 'વ્યવહારી' છે ' (एवामेव पएसि ' तुम पि ववहारी इति– यद्यपि त्वं न सम्यगालापेन मां संतोषयसि तथापि मम विषये भक्ति बहुमान च कुर्वन् क्रायपुरुष इव व्यवहारी एव न अव्यवहारी एतावता च 'मूढतराए तुम पएसी ' तओ कट्ठहारयाओ इत्यनेन वचसा यत् कालुष्यमापादितं तद् अपनीतम्, परमं च संतोष प्रापित इति ॥ — પૃ० १४०)

અભિગમ

૧૫૧ કોઈ અંતપુર (પાસે જતા જે અદબ-મર્યાદા સાચવવાની હોય છે તેનું નામ અભિગમ છે

રમણીય—અરમણીય

૧૫૨ આ વાક્યનો આશય સ્પષ્ટ કરવા ટીકાકાર આ પ્રમાણે જણાવે છે "કેશીકુમારજી રાજા પએસીને કહે છે કે હે રાજન્ ' તું જૈનધર્માનુગામી ન હતો ત્યારે બીજા લોકોને દાન આપતો હતો દાનની તારી આ પ્રથા હવે પણ તારે ચાલુ રાખવી ઉચિત છે અર્થાત્ જૈન ધર્માનુગામી થયા પછી પણ તું પહેલા જેવો દાની હતો તેવોજ હવે પણ દાની રહે એ ઉચિત છે તાત્પર્ય એ કે તું પહેલા જેવો રમણીય હતો તેવોજ રમણીય હવે રહેજે, પણ અરમણીય ન થતો અરમણીય થઈશ-તું થઈશ-તો જૈનધર્મની અપકીર્તિ થશે અને અમોને

("मा ण तुमे पुव्व रमणिज्जे भवित्ता पच्छा अरमणिज्जे भविज्जासि ॥ इत्यादेर्मूलस्य अय भावार्थ —पूर्वमन्येषां दाता भूत्वा सम्प्रति जैनधर्म प्रतिपत्त्या तेषामदाता न भवितव्यम् अरमणीयतरासस्य जिनधर्मापभ्राजकस्य च प्रसक्ते पृ० १४५)

રાજા પએસીને આ સૂચના કરી કેશીકુમારજીએ વિશાળ ભાવની જે સમજ આપી છે તે અતિમહત્ત્વની છે અને આજે આપણે એને અનુસરીએ તો જૈનધર્મની પ્રભાવના થવા ઉપરાંત સમાજમાં પણ શાંતિ પેદા કરી શકાએ

નિપ

૧૫૩ ભોજનમાં કે પીણામાં વિષ ભેળવવાની કળા તો પ્રખ્યાત છે પણ વસ્ત્રોમાં સુંઘવાની માળાઓમાં અને શણગારના સામાનમાં, ન કળી શકાય તે રીતે વિષ ભેળવવાની કળા તે કાળે પણ લોકોમાં જાણીતી હતી એ જાણવા જેવી હકીકત છે આજે પણ એવા વિષમય પોશાક બને છે કે જેને પહેરતા જ મરણ નીપજે

શેપ

૧૫૪ ધર્મનો સ્પર્શ થતા-ધર્માચરણને વ્યવહારમાં મૂકતા-મનુષ્ય કેવો પવિત્ર બને છે તે આ કંડિકામાં સ્પષ્ટપણે બતાવેલું છે જણાવેલી છે?

૧૫૫ ૧૭૪ મી કંડિકામાં આ પ્રશ્ન અને તેનો ઉત્તર આવી ગયો છે

સૂર્યાભ દેવ

૧૫૬ આ સરકારોને લગતી સવિસ્તર માહિતી માટે જુઓ સરકારો ઉપરનું 'ભગવાન મહાવીરની ધર્મકથાઓ' માંનું ટિપ્પણ

દાસીઓ દ્વારા

૧૫૭ સૂત્રોમાં જ્યાં જ્યાં દાસીઓનું વર્ણન આવે છે ત્યાં બધે લગભગ એક સરખો ઉલ્લેખ હોય છે અનાર્ય દેશના જે નામો

સૂત્રમા સૂચવેલા છે તેજ નામો દાસીઓના વર્ણનમા નોંધેના છે જેમકે– ચિનાઈયા (કિરાત દેશની) બબ્બરિયા (બાબર દેશની) સિંહલી (સિંહલ દેશની) આરબી (અરબસ્તાનની) પારસી (પારસ –પર્શિયા–દેશની) ઈત્યાદિ આ ઉપરથી એમ સમજી શકાય છે કે આર્યોએ અનાર્યો ઉપર જય મેળવી તેમને દાસ તરીકે રાખવાની પ્રથા પાડેલી તે આજસુધી પણ ભુસાઈ નથી

વર્ષધરો

૧૫૮ રાજાના અંતપુરની રક્ષા માટે ઉક્ત દાસીઓ ઉપરાંત કેટલાક વર્ષધરો અને કંચુકીઓ પણ રખવામા આવતા જેઓ મૂળથી નપુંસક હતા વા જેઓને અંતપુરની રક્ષા માટે ખસી કરવામા આવતા તેઓ વર્ષધર કહેવાતા અને જેઓ સ્ત્રીની પેઠે કાચળી–કાપડું–પહેરીને રહેતા તેઓ કંચુકી કહેવાતા આચાર્ય હેમચંદ્ર કહે છે કે—" षण्डे वर्षवर " અભિધાન૦ કાંડ–૩ શ્લો૦ ૭૯૨ અર્થાત્ "ષંઢ એટલે વર્ષવર કોશમા વર્ષવર શબ્દ છે અને સૂત્રોમા વર્ષધર શબ્દ છે, છતા એ બન્ને શબ્દોનો ભાવ તો એક સરખો છે

કળાઓને

૧૫૯ બહોતેર કળાની સવિસ્તર સમજ માટે જુઓ 'ભગવાન મહાવીરની ધર્મકથાઓ માનું કળાઓ ઉપરનુ ટિપ્પણ

અઢાર દેશી ભાષા વિશારદ

૧૬૦ આ વિશેષણની સ્પષ્ટ સમજ માટે જુઓ ભગવાન મહાવીરની ધર્મકથાઓમાનું દેશી ભાષા ઉપરનુ ટિપ્પણ

અગાઉથી થયેલા ગ્રાહકોના નામ

થાન

૧ શેઠ અબાવીદાસ નાથાભાઇ
૧ શાહ ઠાકરશી કરશનજી
૧ શાહ ત્રીભુવન પ્રેમચંદ
૧ શાહ દરસુખ સુખલાલ
૧ દોશી પાનાચંદ હરજીવન
૧ દોશી દેવશી ગણેશ સરા
૧ શાહ ઉજમશી જુઠાભાઇ
૧ શાહ દલીચંદ પાનાચંદ
૧ શાહ નાગર વર્ધમાનની વિધવા
પત્ની બાઈ છબલ
૧ શાહ પાનાચંદ ગોકળ
તણખલા વાળા
૧ શાહ તેજપાળ વાઘજીના ધર્મ
પત્ની બાઈ મણીબાઇ
૧ શાહ દેવચંદ ધનજી
૧ ગાંધી કીરચંદ ઝવેરચંદ
૧ સઘવી ઝવેરચંદ ચતુરના ધર્મ
પત્ની બાઇ સંતોકબાઈ
૧ શાહ ધારશી પાશવીર
૧ શાહ શીવલાલ ભગવાનજી
પાડવગવાળા
૧ શાહ જીવરાજ ખુશાલ
૧ શાહ ન્યાલચંદ ખુશાલ
૧ ગાંધી કશળચંદ જીવરાજ

૧ મહેતા ગુલાબચંદ ખેતશીની
પુત્રી બ્હેન લક્ષ્મી
૧ શેઠ ચતુર જેઠાભાઈ
૧ શાહ કશળચંદ ખુશાલભાઈ
૧ મોદારી હંસરાજ આશાભાઇ
૧ શાહ વેણશી ધનજી
૧ શાહ મૂળચંદ જેઠાભાઇ
૧ શાહ હરજીવન કરશનજી
૧ શાહ કાળીદાસ કેવળચંદ
૧ દોશી સોમચંદ જીવરાજ
સરાવાળા
૧ ગાંધી ન્યાલચંદ હેમચંદ
૧ દોશી પીતામ્બર તલકશી
૧ ગાંધી મોહનલાલ ઝવેરચંદ
૧ શાહ છોટાલાલ જીવરાજ
૧ શાહ માધવલાલ છગનલાલ
૧ શાહ જગજીવન દેવચંદ
૧ શેઠ મગનલાલ જેઠાભાઇ
૧ શાહ હરિલાલ વૃંદરાવન
હા બ્હેન ઝબુબ્હેન
૧ શાહ વેલશી કરશનજી
૧ શાહ હરખચંદ જગજીવન
૧ શાહ મોતીચંદ મોરારજી
હા બાઇ રળીયાતબાઈ
૧ ભાવસાર સોમચંદ ભુદરજી

૧ શેઠ ત્રીભુવનદાસ છગનલાલ
૨ મહેતા ત્રંબકલાલ નરસિંહભાઇ
૧ શાહ મોહનલાલ ગોવરભાઈ

અમદાવાદ.

૧ દોશી ખીમચંદ વખતચંદ
૨ ગાંધી લલ્લુભાઈ મગનલાલ
૧ શાહ તલકચંદ ખીમચંદ
૧ શાહ શિવલાલ તલશી
૧ ડૉક્ટર કેશવલાલ જેઠાભાઇ
૧ સંઘવી મોહનલાલ પ્રાગજી
૧ ગોપાણી પુરશોતમ ઠાકરશી
૧ શેઠ લાલચંદ જેઠાભાઇ
૧ શ્રી ચચળબાઈ ખંભાતવાળા
૨ દોશી મોતીચંદ ધારશી
૧ મોહનલાલ કુંવરજી તલમાણીયા
૧ મણિયાર મનસુખલાલ જીવણભાઈ
૧ દેશાઇ જેઠાલાલ પ્રેમજી
૧ શ્રી પારવતીબાઇ
૧ શાહ ડાહ્યાભાઇ મોતીચંદ હા બાઇ શ્રી લક્ષ્મીબાઈ
૧ બાઇ મણીબાઇ
૧ શાહ જગજીવન નાનજી
૧ તલસાણીયા ખીમચંદ બેચરભાઇ
૧ શાહ મણિલાલ મગનલાલ
૧ શાહ મોહનલાલ ચુનીલાલચંદ
૧ ગોસળીયા હરિલાલ ઓધડભાઇ
૧ દોશી નાગરદાસ ભુરાભાઇ
૧ શાહ લક્ષ્મીચંદ કપુરચંદ
૩ શાહ રમણલાલ મગનલાલ
૧ શાહ પુરશોતમ કાલીદાસ
૧ શાહ ગોરધનદાસ કેશવલાલ કલોલવાળા
૧ ખધાર સુખલાલ દલીચંદભાઇ
૧ શાહ પોપટલાલ લક્ષ્મીચંદ
૧ ભાવસાર મોહનલાલભાઇ બેજાવાળા

મુંબાઈ

૧૦ છોટુભાઇ એફ ભાવસાર
૧૦ લાલચંદ નાગરદાસ તલમાણીયા
૨૫ શ્રી શાન્તિલાલ ઠાકરશીભાઈ ધ્રાંગધરાવાળા
૧૦ શ્રી દલીચંદ જગજીવનદાસ થાનવાળા
૫ શ્રી નાનાલાલ નાગરદાસ લીંબડીવાળા
૫ શ્રી રામજી કરશનજીભાઇ થાનવાળા
૧ જેઠાલાલ ત્રીભુવનદાસ શાહ થાનવાળા
૧૦ શેઠ ધનજીભાઇ દેવશી ધારદ્રોમ
૧૦ શેઠ નગીનદાસ એન્ડ

૧૦ શેઠ નાથુજી પુરશોત્તમ
૫ શાહ જેઠાલાલ ભીમજીભાઇ
૫ ગોમતીવાળા કીરચંદ ખનશીભાઇ
૫ શ્રી ઠાકરશીભાઇ કરશનજીભાઇ
૫ શાહ વનમાળી ઉત્તમચંદ
૫ શાહ ત્રીભુવનદાસ વનમાળી
ચોગઠીવાળા
૫ ગ. સ્વ. રતનબાઇ જૈન મુનીમ
૫ શાહ લાધાભાઇ મઘજીભાઇ
૫ શાહ હેમચંદ લક્ષ્મચંદભાઇ
૫ શાહ ખ્યાલચંદ જેઠાભાઇ
૫ શાહ નાગરદાસ વાલજીભાઇ
૫ શાહ લક્ષ્મીચંદ ઓધાભાઇની
કંપની
૫ શ્રી ડુંગરશી ભવાનભાઇ
૫ કેશવજી મોનજી એન્ડ કંપની
૨ શાહ કાનજી માધવજીભાઇ
૨ શાહ ત્રીભુવનદાસ નરશીભાઇ
૨ શાહ ભગવાનદાસ મોતીચંદ
૨ શ્રી લખમશી નાનજી
૨ શ્રી ફતેચંદ મોતીચંદ દેસાઇ
૨ શ્રી અમૃતલાલ નાગરદાસ
૨ શ્રી સુંદરજી મુળજીભાઇ
૨ શ્રી જગજીવન દયાળજીભાઇ
૨ શ્રી ચતુલાલ જગજીવનભાઇ
૨ શ્રી મકનજી મુળચંદ
૨ શ્રી હાથીભાઇ ડોસાભાઇ
શ્રી ગીરધરલાલ દામોદર દફતરી

૧ શ્રી હેમચંદ રામજીભાઇ
૧ શ્રી હરિદાસ જગજીવનભાઇ
૧ શ્રી ખાંતીલાલ મુળજીભાઇ
૧ શ્રી ચીમનલાલ ભગવાનજી
ઠામઠે?
૧ શ્રી માણેકચંદ ગોપાળજી શેઠ
૧ શ્રી નરોત્તમ મોનજી
૧ શ્રી ભગવાનજી આણંદજીભાઇ
૧ શ્રી ઝવેરચંદ નેમચંદ ભાઇ
૧ શ્રી તુળશીદાસ હરખચંદભાઇ
૧ શ્રી અ. સૌ. બહેન લક્ષ્મીબાઇ
ધનજી
૧ શ્રી બહેન મરઘાબાઇ

વાંકાનેર

૨ શ્રી દીપચંદ વાઘજી શાહ
૧ મહેતા પોપટભાઇ ફુલચંદભાઇ
૧ મહેતા રાયચંદ ફુલચંદભાઇ
૧ મહેતા મનસુખચંદ મોતીચંદભાઇ
૧ મહેતા શાંતિલાલ મથુરચંદભાઇ
૧ ગોસલીયા મોહનલાલ હરજીવનભાઇ
૧ ગોસલીયા ધરમશી નાનચંદભાઇ
૧ શ્રી વીરચંદ હેમરાજભાઇ
૨ શ્રી કરશનજી ભીમજીભાઇ દોશી
૧ શ્રી લીલાધર પાનાચંદભાઇ દોશી
૧ શ્રી જગજીવન પાનાચંદ દોશી
૧ શ્રી નેમચંદ લાલજીભાઇ દોશી
૧ શ્રી બેચર મોનજી ગાંધી

૧ શ્રી કડવા પરશોતમ ગાંધી
હડમતીયાવાળા
૧ શ્રી કાળીદાસ ત્રીકમજી સંઘવી
૧ શ્રી જુઠાભાઇ સોમચંદ સંઘવી
૧ શ્રી કશળચંદ ગફલ સંઘવી
૧ શ્રી ચત્રભુજ કચરાભાઇ સંઘવી
૧ શ્રી હેમચંદ જેચંદભાઇ સંઘવી
૧ શ્રી ત્રીકમચંદ જેચંદ સંઘવી
૧ શ્રી હીરાચંદ માનસીંગ સંઘવી
૧ શ્રી અમૃતલાલ શામજી સંઘવી
૧ શ્રી અભેચંદ શામજી સંઘવી
૧ શ્રી જૈન અજરામરજી લાયબ્રેરી
૧ શ્રી ચત્રભુજ પાશવીર પટેલ
પડધરીવાળા
૧ શ્રી મણિલાલ વનમાળીદાસ
શાહ રાજકોટવાળા
૧ શ્રી નારણજી ઉદરજી સંઘવી
૧ બ્હેન શ્રી ચંપાબ્હેન રૂપચંદ
૧ શ્રી મોહનલાલ શામજી સંઘવી
૧ શ્રી મોતીચંદ ચતુર શેઠ
૧ શ્રી દેવજી કુનચંદ શેઠ
૧ શ્રી ત્રીભુવનદાસ હરજીવનદાસ શેઠ
૧ શ્રી મોહનલાલ લક્ષ્મીચંદ શેઠ
૧ શ્રી ભગવાનજી દેવશી શેઠ
૧ શ્રી વાલજી કુનચંદ મહેતા
[illegible]

૨ શ્રી છગનલાલ લક્ષ્મીચંદ શાહ
જામકંડોરણાવાળા
૨ શ્રી સોમચંદ ટોકરશી જ્ઞાન
વર્ધક પુસ્તકાલય
૨ શ્રી દેવચંદ મનુભચંદ શાહ
૨ શ્રી જગજીવન ખેતશી શાહ
૧ શ્રી ખેતશી મેઘરભાઈ શેઠ
૧ શ્રી ગોકળદાસ વરજીરાજ મોદી
૧ વકીલ ધેનાભાઇ કશળચંદભાઇ
૧ શ્રી મોગરજી કુરશનજી ખત્રી
૧ શ્રી જગજીવન રાઘવજી ખત્રી
૧ શ્રી કશળચંદ કલ્યાણજી મહેતા
૧ શ્રી માવજી માણેકચંદભાઇ વોરા
૧ શ્રી ધરમશી પાનાચંદ વોરા
૧ શ્રી મોનજી પાનાચંદ વોરા
૧ શ્રી માધવજી પોપટભાઇ વોરા
૧ શ્રી છુછોડલાલ પ્રભુલાલ કોઠારી

કલોલ

૫ શ્રી શાંતિલાલ નાથાલાલ શાહ
૨ શ્રી શકરચંદ સુરચંદભાઇ
ચોરવડોદરાવાળા
૧ શ્રી હિમતલાલ ભગીનદાસ શાહ
૧ શ્રી મગળદાસ નગીનદાસ શાહ
૧ શ્રી નાનચંદભાઇ હઠીસીંગ
લીંબડીવાળા
૧ શ્રી કેશવલાલ મોહનલાલ

૧ શ્રી ચીમનલાલ દલસુખરામ
ગાગવાળા
૧ શ્રી રતિલાલ મણિલાલ શેઠ
૧ શ્રી ઘેલાભાઇ પ્રાણલાલ શાહ
૧ શ્રી સુરજભાઇ નિર્ભયરામ
દોશી ગોગવાળા

પાલણપુર

૧૦ શ્રી ભોગીલાલ હેમુભાઇ મહેતા
૬ બ્હેન શ્રી મફત બ્હેન મોદી
૧ શ્રી બહાદુરમલ મગનજીભાઇ
મેહારી
૨ શ્રી સોભાગચંદ સ્થાનકમાર્ગી
જૈન લાયબ્રેરી હા. બહાદુર
મલભાઇ મેહારી

ખેડા

~ શ્રી સકરચંદ પાનાચંદ ભાવસાર
૨ શ્રી ભીખાભાઇ ભાઇલાલ ,,
શ્રી ભોગીલાલ વરજીવનદાસ
શ્રી મગનલાલ નરોત્તમદાસ
શ્રી મોહનલાલ નારણદાસ
શ્રી પૂજાલાલ જમનાદાસ ,
શ્રી સોમચંદ લલુભાઇ ,
શ્રી ચીમનલાલ ઇશ્વરદાસ
શ્રી છોટાલાલ ફકીરદાસ ,
શ્રી કેશવલાલ લલુભાઇ
શ્રી અમથાલાલ રણછોડદાસ
શ્રી મોહનલાલ લલ્લુભાઇ
શ્રી મોતીલાલ મથુરદાસ ,

શાહપર (કચ્છ-વાગડ)

૧ શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સ્થાનકખાતે
૧ શ્રી હીરાચંદ પ્રાગજી મોરબીયા
૧ શ્રી મોમચંદ ડુંગરશી મોરબીયા
૧ શ્રી ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદ પૂજ
૧ શ્રી પરશોતમ હીરજી મહેતા
૧ શ્રી દીપચંદ ધરમચંદ મોરબીયા

માંગરોળ

૧ શ્રી જગમોહનદાસ સૌભાગ્યચંદ
શાહ
૧ શ્રી ખીમચંદ ઇંદરજીભાઇ શાહ
૨ શ્રી કરશનદાસ ઇંદરજીભાઇ શાહ
૧ શ્રી છોટાલાલ મથુરચંદભાઇ શાહ
૧ શ્રી હરિદાસ જગજીવનભાઇ શાહ
૨ શ્રી નેમચંદ વશનજીભાઇ શાહ
૧ શ્રી રામચંદ હીરાચંદ શાહ
૧ શ્રી ગુલાબચંદ લીલાધર
૧ શ્રી ત્રીભુવનદાસ નાનજીભાઇ શાહ
૧ શ્રી ગોસલીયા રવજી નારણજી
શ્રી સંઘ

માનકુવા (કચ્છ)

૧ શ્રી લવજી રતનશી મહેતા
૨ શ્રી દેવકરણ લવજી મહેતા
૧ શ્રી ગોપાળજી વલમજી શેઠ
૧ શ્રી નાનાલાલ રતનશી મહેતા
૧ શ્રી વસનજી હીરાચંદ મહેતા

ચુંદાળા (કચ્છ)

૨ શ્રી લાલજી ગુણપત ગોલીયા

વડાળ (જુનાગઢ)

૨ શ્રી જેચંદ નથુભાઈ મેઘાણી

જામજોધપુર (કાઠીયાવાડ)

૨ શ્રી સ્થાનકવાસી જૈનસંઘ
દા. શ્રી વીઠલજી ડુંગરજીભાઈ

વઢવાણ શહેર.

૫ શ્રી ઉજમશી કુંવરજી ભાઈ
૨ શ્રી તેજપાળ તળસી ગાંધી
દા. છબીલદાસ
૨ શ્રી અમૃતલાલ ઓધડભાઇ
૨ શ્રી મહાદેવ લક્ષ્મીચંદ
ગોસળીયા દેદાદરાવાળા
૧ શ્રી નરશીભાઈ જેચંદ મેર

વઢવાણ કેમ્પ

૩ વકીલ માણેકલાલ નાગરદાસ
૧ તલસાણીયા દેવશી વેલશી

સાણંદ

૨ શ્રી સ્થાનકવાસી જૈનશાળા
દા. ચત્રભુજ રાજપાળ

લીંબડી

૫ શ્રી છગનલાલ સુખલાલ તલ
સાણીયા

સુદામડા

૧ શેઠ ઓધવજી કરતુભાઈ
૧ શ્રી લક્ષ્મીચંદ હમરાજ કામદાર
૧ શ્રી શીવલાલ વેલશી શાહ
૧ શ્રી પ્રેમચંદ હરજીવનદાસ શાહ
૧ શ્રી મનસુખલાલ કચરાભાઇ ગાંધી
૧ શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન નાયબેરી

જલગાવ (પૂર્વખાનદેશ)

૧ શ્રી ગજમલ લાલ વરણગાવ
૧ શ્રી બાબુલાલ નાથાલાલ જલગાવ
૧ શ્રી કોટમલ હીરાલાલ ભુસાવળ
૧ શ્રી સેન્મલ મીશ્રીમલ હગ્સ

લખતર

૨ શ્રી મગનલાલ વીરચંદ શાહ
સરન્યાયાધિશ
૧ શ્રી જેઠાલાલ તારાચંદ
૧ વકીલ જગજીવનદાસ ડામરશી
૧ શ્રી દામરશી સુનાલચંદ શાહ
૧ શ્રી રતીલાલ કેશવજી શાહ
૧ શ્રી ભાઈ ઇશ્વર હરજુભાઇ
૧ શ્રી લક્ષ્મીરામ નેણશીભાઇ
મહેતા

ગઢશીશા (કચ્છ)

૨ શ્રી જૈન દેરાસર
૨ ડૉ. મોહનલાલ એસ દેસાઇ
૧ શ્રી ગોપાળજી કોરશી, દેવપુર
૧ શ્રી પ્રેમજી વેલજી શાહ

ધરણગાવ (પૂર્વ ખાનદેશ)

૧ શ્રી કચરાભાઇ દેવાણી શાહ દેવપુર
૧ શ્રી કલ્યાણ ખેરાજી દેવપુર
૧ શ્રી જેર્મીગભાઈ ધરમશી વાર
૨ શ્રી મુળજી શીવજી દરમન

ભાવનગર

૩ શ્રી નીકમજી કાળીદાસ શેઠ
૨ શ્રી હેમચંદ હરિચંદ બદાણી
૧ શ્રી હરગોવિંદદાસ હરિચંદ
બદાણી

૧ શ્રી શેઠ વાડીભાઈ વીરચંદાસ
૧ શ્રી સવાઈલાલ કુબેરદાસ ગાંધી
૧ શ્રી વીરચંદ ફુલચંદ શાહ
૧ શ્રી નંદલાલજી ભાયચંદ ખધાર
૧ શ્રી ભગવાનદાસ જગજીવનદાસ
૧ શ્રી મોહનલાલ મગનલાલ
રેવીવાળા
૧ શ્રી જગજીવન ત્રીભુવન ગાંધી
૧ શ્રી ચીમનલાલ મૂળચંદ શાહ

જેતપૂર (કાઠિયાવાડ)

૧ શ્રી લીંબડી સ્થાનકવાસી જૈન
ઉપાશ્રય
૧ શ્રી વર્ધીલાલ જીવરાજ વર્ધમાન શાહ
૧ શ્રી નરભેરામ આણંદજી ધોળીયા
૧ શ્રી હરજીવન ત્રીભુવન કોઠારી
૧ શ્રી જેઠાભાઈ મેઘરભાઈ મોચી
૧ શ્રી મા દુલભજી માણેકચંદ
૧ વર્ધીલાલ જીવરાજ વર્ધમાન
૧ લીંબડી સ્થાનક
હા વર્ધીલાલ જીવરાજભાઈ
૧ શ્રી તલકચંદ દેવજી
નવાગઢવાળા
૧ ધોળીયા નરભેરામ આણંદજી
૧ શ્રી દુલભજી માણેકચંદ શાહ
૧ મા પ્રેમચંદ મુળજી
૧ દોશી નરભેરામ ગાગજી
૧ મોચી જેઠાભાઈ બેચર
૧ શ્રી હરજીવન ત્રીભોવન કોઠારી
૧ શ્રી ભીમજી કાળીદાસ સોરઠીય

પરચુરણ

૧ શ્રી હરખચંદ ભગવાનભાઈ તલ
માણીયા વિંસગીવાળા હા૦ ૧ લાહોર
૧ શ્રી કેશવલાલ જીવરાજ શાહ
અમૃતસર
૧ શ્રી મોહનલાલ જેસા શાહ ,,
૧ શ્રી રતિલાલ હેમચંદ શાહ ,
૧ શ્રી મણિલાલ ભૂરાભાઈ શાહ ,,
૧ શ્રી છોટાલાલ મગનલાલ ડેલી
વાળા ફોરકટ્રગ
૪ શ્રી રતિલાલ સુખલાલ તલસા
ણીયા નિસડીર ગા, લાહોર
૧ શ્રી સિંહલાલભાઈ શાહ
સાથ રાવાગી, લાહોર
૧ શ્રી નવલચંદભાઈ શાહ લાહોર
૨ શ્રી હરખચંદ કુંવરજી શાહ
અનમતા
૨ શ્રી નટવરલાલ હીરાચંદ શેઠ ,,
૨ શ્રી રામશી આશુભાઈ મોરારા
૧ શ્રી માણેકચંદ અંબાવીદાસ
ખાટલી
૧ શ્રી શાન્તાગવરી માનસિંગ
મહેતા, ખાખરા ઉજ્જાપર
૧ શ્રી મણિભાઈ કાલીદાસ ,,
૧ શ્રી ખરેડી સ્થાનકવાસી જૈન
ઉપાશ્રય ખરેડી
૧ શ્રી માણેકચંદ અજરામર ગાંધી
ખરેડી
૧ શ્રી દલીચંદ માણેકચંદ ખીરોસ

૧ શ્રી શેઠ વાનજીભાઇ વીરચંદદાસ
૧ શ્રી સવાઇલાલ કુબેરદાસ ગાંધી
૧ શ્રી વીરચંદ કુનચંદ શાહ
૧ શ્રી નરસીજી ભાયચંદ ખધાર
૧ શ્રી ભગવાનદાસ જગજીવન ાસ
૧ શ્રી મોહનલાલ મગનલાલ
ડેલીવાળા
૧ શ્રી જગજીવન ત્રીભુવન ગાંધી
૧ શ્રી ચીમનલાલ મૂળચંદ શાહ

જેતપુર (કિયાવાડ)

૧ શ્રી લીંબડી સ્થાનકવાસી જૈન
ઉપાશ્રય
૧ શ્રી વકીલ જીવરાજ વર્ધમાન શાહ
૧ શ્રી નરભેરામ આણંદજી મોદી
૧ શ્રી હરજીવન ત્રીભુવન કોઠારી
૧ શ્રી જેઠાભાઈ પેથરભાઇ મોચી
૧ શ્રી મા દુલભજી માણેકચંદ
૧ વકીલ જીવરાજ વર્ધમાન
૧ લીંબડી સ્થાનક
હા વકીલ જીવરાજભાઇ
૧ શ્રી તારાચંદ દેવજી
નવાગઢવાળા
૧ ધોળાયા નરભેરામ આણંદજી
૧ શ્રી દુલભજી માણેકચંદ શાહ
૧ મા પ્રેમચંદ મુળજી
૧ દોસી નરભેરામ ગાગજી
૧ મોચી જેઠાભાઈ બેચર
૧ શ્રી હરજીવન ત્રીભોવન કોઠારી
૧ શ્રી ભીમજી કાળીદાસ મોરઠીયા

પરચુરણ

૧ શ્રી હરખચંદ ભગવાનભાઈ તન
ખાણીયા તિમરીવાળા હાલ લાહોર
૧ શ્રી કેશવલાલ જીવરાજ શાહ
અમૃતસર
૧ શ્રી મોહનલાલ ઓસા શાહ ,,
૧ શ્રી રતિલાલ હેમચંદ શાહ ,
૧ શ્રી મણિલાલ ભૂરાભાઈ શાહ ,
૧ શ્રી છોગાલાલ મગનલાલ ડેલી
વાળા ગટકતુરા
૪ શ્રી રતિલાલ સુખલાલ તનમા
ળીયા તિમરીવાળા, લાહોર
૧ શ્રી સિમ્બાનભાઇ શાહ
સાયનાવાળા લાહોર
૧ શ્રી નવનચંદભાઇ શાહ લાહોર
૨ શ્રી હરખચંદ કુવરજી શાહ
કલકત્તા
૨ શ્રી નટવરલાલ હીરાચંદ શેઠ ,,
૧ શ્રી ગયલી આશુભાઇ બોરારા
૧ શ્રી માણેકચંદ અંબાવીદાસ
ખાટલી
૧ શ્રી શાન્તાગવરી માનસિંગ
મહેતા, ખાખરા ઉજાપર
૧ શ્રી મણિમઈ દાવીદાસ
૧ શ્રી ખરેડી સ્થાનકવાસી જૈન
ઉપાશ્રય ખરેડી
૧ શ્રી માણેકચંદ અજરામર ગાંધી
ખરેડી
૧ શ્રી દલીચંદ માણેકચંદ ખીલોસ